

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: Ποινικές Επιστήμες
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: Ποινικό Δίκαιο και Ποινική Δικονομία
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2019 - 2020

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Χαρίκλειας Τσουμάνη
Α.Μ.: 7340010919020

Η δικονομική θέση του υπόπτου κατά την ΕΣΔΑ και τον νέο ΚΠΔ

Επιβλέποντες:

- α) Δημάκης Αλέξανδρος
- β) Κιούπης Δημήτριος
- γ) Τριανταφύλλου Γεώργιος

Αθήνα, 30 Νοεμβρίου 2020

Copyright © Χαρίκλεια Τσουμάνη, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν την συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

*Στη μνήμη του αγαπημένου μου παππού, ο οποίος
μου έμαθε ότι τίποτα δεν κατακτάται δίχως κόπο και προσπάθεια...*

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις	1
2. Εννοιολογικές Οριοθετήσεις	4
2.1. Ο «εν ευρεία εννοία» κατηγορούμενος κατά την ΕΣΔΑ	4
2.2. Η έννοια του υπόπτου (suspect) κατά τις Οδηγίες του ενωσιακού δικαίου	13
2.3. Η έννοια του υπόπτου κατά το νέο ΚΠΔ	19
2.3.1. Η ρητή αποσαφήνιση της ιδιότητας του υπόπτου	19
2.3.2. Η εννοιολογική διάκριση μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου	25
3. Ο θεσμός της προκαταρκτικής εξέτασης.....	31
3.1. Σύντομη αναδρομή στο νομοθετικό καθεστώς του θεσμού	31
3.2. Η νέα θεσμική «αναβάθμιση» της προκαταρκτικής εξέτασης στο νέο ΚΠΔ	36
3.2.1. Η δυνατότητα διενέργειας όλων των επαχθών ανακριτικών πράξεων.....	37
3.2.2. Η υποχρεωτική κλήτευση του υπόπτου για παροχή εξηγήσεων	44
3.2.3. Ο νέος ρόλος του Συμβουλίου κατ' άρθρο 244 παρ. 5 ΚΠΔ	50
3.2.4. Η αναγνώριση της διαδικαστικής θέσης του υποστηρίζοντος την κατηγορία στην διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης	55
4. Τα κατ' ιδίαν υπερασπιστικά δικαιώματα του υπόπτου υπό το φως της ΕΣΔΑ, της ενωσιακής και εθνικής δικαιοταξίας	57
4.1. Το δικαίωμα ενημέρωσης.....	61
4.1.1. Η νομολογία του ΕΔΔΑ	61
4.1.2. Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ	66
4.1.3 Η ενσωμάτωση της Οδηγίας στην ημέτερη έννομη τάξη και ο νέος ΚΠΔ	75
4.2. Το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο και το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης κατά τα αρχικά στάδια διερεύνησης του εγκλήματος.....	83
4.2.1. Η νομολογία του ΕΔΔΑ	84
4.2.2 Ο νέος ΚΠΔ – Η ρύθμιση του άρθρου 244 παρ. 3	103
5. Η δικονομική κύρωση προσβολής των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου στο νέο ΚΠΔ ..	105
6. Επιλογικές σκέψεις.....	107
7. Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία	108
8. Νομολογία.....	117

1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η προβληματική της δικονομικής μεταχείρισης του υπόπτου¹ κατά την ΕΣΔΑ² και τον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας³ (εφεξής: νέος ΚΠΔ). Εφαλτήριο για την ενασχόληση με το ζήτημα της ανάδειξης του δικονομικού status του υπόπτου στάθηκαν οι θεμελιώδεις τροποποιήσεις που επέφερε ο νέος ΚΠΔ στο στάδιο της ποινικής προδικασίας και δη στον θεσμό της προκαταρκτικής εξέτασης με συνακόλουθη την ανάγκη θέασής τους υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ και της ενωσιακής έννομης τάξης προκειμένου να διαπιστωθούν τυχόν συγκλίσεις και αποκλίσεις.

Το ποινικό δίκαιο, ως ο πλέον επώδυνος μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου που εφαρμόζεται μονοπωλιακά από το κράτος⁴, δεν θα πρέπει σε ένα ευνομούμενο κράτος δικαίου να αποτελεί «απλά ένα εργαλείο άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής, αλλά πρωτίστως όριο αυτής⁵». Τούτο θα επιτευχθεί μέσα από την θεσμική κατοχύρωση και προστασία των θεμελιωδών δικονομικών δικαιωμάτων των εμπλεκόμενων στην ποινική καταστολή προσώπων⁶, η οποία αποτελεί πρωταρχικό μέλημα όχι μόνον του εθνικού, αλλά και του διεθνούς και ενωσιακού νομοθέτη. Κυρίαρχα νομοθετικά κείμενα στο εν λόγω πεδίο αποτελούν η ΕΣΔΑ, το Διεθνές Σύμφωνο για τα

¹ Σκοπίμως επελέγη στον τίτλο της παρούσας ως πλέον πρόσφορος κατά την γράφουσα ο όρος «δικονομική θέση» του υπόπτου αντί του όρου «έννοια» του υπόπτου, καθώς αντικείμενο επισκόπησης αποτελεί όχι μόνον μία καθαρά δογματική - εννοιολογική προσέγγιση, αλλά κυρίως η πραγματική κατάσταση (θέση) στην οποία περιέρχεται ο ύποπτος με τις συνακόλουθες δικονομικές προεκτάσεις της.

² Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 53/1974 και σύμφωνα με το άρθρο 28 Σ «αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύει από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου», βλ. και Ηλιοπούλου-Στράγγα Τζ., Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων-Οψεις της πολυεπίπεδης προστασίας στον ευρωπαϊκό χώρο, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2018, σελ. 234 επ.

³ Ν. 4620/2019 (ΦΕΚ 96/Α/11-6-2019), ως τροποποιήθηκε μέχρι και τον Ν. 4637/2019 (ΦΕΚ Α' 180/18.11.2019).

⁴ Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Υπερκρατικός προσδιορισμός της ποινικής καταστολής: Ιδεολογικοί άξονες ανάπτυξης του ενωσιακού ποινικού δικαίου, ΠοινΧρον 2018, σελ 497επ.

⁵ Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – Εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς, ΠοινΧρον 2015, σελ. 647 επ.

⁶ Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η εκδ., εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012, σελ. 27 επ.: «Ωστόσο η πλάστιγγα κλίνει προς την πλευρά της προστασίας του ατόμου».

Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ)⁷, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ)^{8,9} και οι οδηγίες του παράγωγου ενωσιακού δικαίου^{10,11}.

Πλέον, μετά την θέση σε ισχύ του νέου ΚΠΔ, στα υποκείμενα της ποινικής διαδικασίας συγκαταλέγεται ρητά και ο ύποπτος, ο οποίος θωρακίζεται με θεμελιώδη υπερασπιστικά δικαιώματα και διαδραματίζει έναν, θα έλεγε κανείς, πρωταγωνιστικό ρόλο στο στάδιο της νέας «αναβαθμισμένης» προκαταρκτικής εξέτασης. Έτσι, «άνοιξε» η οδός για να τεθεί τέλος σε πάγιες νομολογιακές παραδοχές, οι οποίες φалκίδευαν αδικαιολόγητα τα θεμελιώδη δικαιώματα του εν λόγω προσώπου και να επέλθει μία όσο το δυνατόν πληρέστερη εναρμόνιση με τα πορίσματα της νομολογίας του ΕΔΔΑ και τις απαιτήσεις του ενωσιακού νομοθέτη. Σε κάθε περίπτωση, η μελέτη της δικονομικής θέσης του υπόπτου και κυρίως των δικαιωμάτων του αναπόφευκτα αντανακλά τις θεσμικές ανισορροπίες που προκαλούνται στα πρώιμα στάδια της ποινικής διαδικασίας και αφορούν αφενός μεν τα δικαιώματα του υπόπτου, αφετέρου δε τις εξουσίες της κρατικής εξουσίας.

Όσον αφορά την διερεύνηση της θέσης του υπόπτου κατά την ΕΣΔΑ, θα πρέπει εξ αρχής να τονιστεί, ότι το ΕΔΔΑ αποφαινεται κάθε φορά βάσει συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών που ανάγονται στην ιδιαίτερη φύση της εκάστοτε εξεταζόμενης υπόθεσης και εξ αυτού του λόγου

⁷ Το ΔΣΑΠΔ κυρώθηκε στη χώρα μας δυνάμει του ν. 2462/1997 και σύμφωνα με το άρθρο 28 Σ ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με υπερνομοθετική ισχύ.

⁸ 2007/C 303/01. Ο Χάρτης αποκτά με τη Συνθήκη της Λισαβόνας «το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες» σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 εδ. 1 ΣυνθΕΕ και αποτελεί πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο. Βλ. π.χ. Daniel Denman, *The Charter of Fundamental Rights*, EHRLR 2010, σελ. 349 επ., Για μία εκτενή ανάλυση βλ συναφώς S Peers, T Hervey, J Kenner, Award (eds), *The EU Charter of Fundamental Rights, a commentary*, Hart Publishing, 2014, σελ. 1197 επ.

⁹ Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατοχυρώνει το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης στο άρθρο 47. Με το άρθρο 48 παράγραφος 2 του Χάρτη «*διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο*».

¹⁰ Συγκεκριμένα, στην παρούσα μελέτη θα εξεταστεί το ειδικότερο περιεχόμενο της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ., η οποία μαζί με τις Οδηγίες 2010/64/ΕΕ, 2013/48/ΕΕ και 2016/343/ΕΕ, θέτει στο επίκεντρο την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες της Ε.Ε. Βλ. αναλυτικά για το νομικό εργαλείο των οδηγιών ποινικού περιεχομένου μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας και τα προβλήματα που ανακύπτουν κατά την ενσωμάτωσή τους στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών-μελών σε Δ. Κιούπη, Ρ.-Ε. Παπαδοπούλου, Δ. Μουζάκης, *Το ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011, σελ. 96 επ.

¹¹ Βλ. σε Δαλακούρας Θ., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Τόμος Ι, 2^η εκδ., Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2019, σελ. 91 επ., Αξιοσημείωτη στην κατεύθυνση αυτή είναι και η υπ' αρ. 9/2000 ΕγκΕισΑΠ για την εφαρμογή των διατάξεων της ΕΣΔΑ και του ΔΣΑΠΔ από δικαστικούς και εισαγγελικούς λειτουργούς και ενημέρωση των οργάνων που ασκούν προανακριτικά καθήκοντα.

η νομολογία του εμφανίζει έναν έντονα περιπτωσιολογικό χαρακτήρα¹². Η αποσπασματικότητα αυτή της νομολογίας του ΕΔΔΑ (case law), η οποία εν μέρει δικαιολογείται από τον δυναμικά μεταβαλλόμενο χαρακτήρα της, οδηγεί σε μία εξελικτική ερμηνεία των διατάξεων της ΕΣΔΑ¹³. Ωστόσο, η εν λόγω εξελικτική ερμηνεία, σύμφωνα με την φύση και τα περιστατικά κάθε συγκεκριμένης υπόθεσης, δημιουργεί μία «ρευστότητα» με συνέπεια να καθίσταται σε πολλές περιπτώσεις εξόχως δυσχερής η συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων και η διατύπωση ενός γενικού κανόνα με άμεσο δυσμενές επακόλουθο την προαγωγή περιπτωσιολογικών κρίσεων¹⁴.

Έχοντας, λοιπόν, υπόψη τις ανωτέρω εκτεθείσες εισαγωγικές σκέψεις, η παρούσα μελέτη εξετάζει σε ένα πρώτο στάδιο εννοιολογικών οριοθετήσεων την ιδιότητα του υπόπτου κατά την ΕΣΔΑ, τις οδηγίες του ενωσιακού δικαίου, οι οποίες αναφέρονται ρητά στον όρο «suspect» και το ημεδαπό ποινικοδικονομικό δίκαιο. Κατόπιν, αναδεικνύεται η θεσμική αναβάθμιση της προκαταρκτικής εξέτασης του νέου ΚΠΔ με τις συνακόλουθες δικονομικές προεκτάσεις που αυτή επιφέρει στο πρόσωπο του υπόπτου. Ακολούθως, επιχειρείται μία συγκριτική προσέγγιση των επιμέρους υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου στο δίκαιο της ΕΣΔΑ, μέσα από την ερευνητική επισκόπηση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ¹⁵ και στο νέο ΚΠΔ. Τέλος, αναλύεται η θεματική της δικονομικής κύρωσης ενδεχόμενων προσβολών των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου στο πλαίσιο του νέου ΚΠΔ.

¹² Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, Ο' Halloran and Francis κατά Η.Β. (2007), αρ. παρ. 53: («*While the right to a fair trial under Article 6 is an unqualified right, what constitutes a fair trial cannot be the subject of a single unvarying rule but must depend on the circumstances of the particular case*»).

¹³ Κατσόγιαννου Μ., Δικαίωμα υπεράσπισης (άρθρο 6 παρ. 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ), σε Κοτσαλής Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο-Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 590, όπου η συγγραφέας αποδίδει την εν λόγω εξελικτική ερμηνεία των διατάξεων της ΕΣΔΑ στο γεγονός ότι: «Η Σύμβαση είναι ένα ζωντανό κείμενο (“living instrument”), που εφαρμόζεται και ερμηνεύεται «υπό το φως» των σύγχρονων συνθηκών (present-day conditions) και των αντιλήψεων που ισχύουν στα δημοκρατικά κράτη», Keller, H. Stone Sweet, A (2008). Assessing the Impact of the ECHR on National Legal Systems. Σε: Keller, H., A Europe of rights: the impact of the ECHR on national legal systems. Cary (N.C.), USA, 677-712, σελ. 702: «*The Court treats the Convention as a “living instrument”, and understands its role to be an autonomous and authoritative defender of human rights*».

¹⁴ Βλ. και Παπακυριάκου Θ., Η αρχή της μη αυτοενοχοποίησης στην ελληνική έννομη τάξη υπό το φως της νεότερης νομολογίας του ΕΔΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 66.

¹⁵ Για την ερμηνευτική μέθοδο που ακολουθεί το ΕΔΔΑ ως προς την χάραξη των προστατευτικών ορίων των δικαιωμάτων και ελευθεριών που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ βλ. Σισιλιάνος Λ.-Α, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2019, σελ. 5 επ.

2. Εννοιολογικές Οριοθετήσεις

Στο παρόν κεφάλαιο γίνονται ορισμένες αναγκαίες εννοιολογικές αποσαφηνίσεις ως προς την ιδιότητα του υπόπτου τόσο κατά το δίκαιο της ΕΣΔΑ όσο και κατά τα κείμενα του ενωσιακού δικαίου και το νέο ΚΠΔ. Κρίσιμο, λοιπόν, είναι να δοθεί απάντηση στο ερώτημα κατά πόσον ο όρος «ύποπτος» στις ανωτέρω δικαιοταξίες απαντά σε ταυτόσημο εννοιολογικό περιεχόμενο ή ανακύπτουν διαφοροποιήσεις και πώς εν τέλει αυτές συσχετίζονται μεταξύ τους.

2.1. Ο «εν ευρεία εννοία» κατηγορούμενος κατά την ΕΣΔΑ

Προτού τεθεί η προβληματική της έννοιας του υπόπτου κατά την ΕΣΔΑ κρίνεται σκόπιμο να προβούμε σε ορισμένα μεθοδολογικά προλεγόμενα αναφορικά με την ερμηνεία των διατάξεων της εν λόγω Σύμβασης.

Σε ένα πρώτο επίπεδο θα πρέπει να σημειωθεί, ότι παρότι η ΕΣΔΑ αποτελεί μία διεθνή σύμβαση και θα πρέπει να εφαρμόζονται για την ερμηνεία της οι διατάξεις της «Σύμβασης της Βιέννης του 1969 περί του Δικαίου των Συνθηκών»,¹⁶ γεγονός που έχει ρητά αποφανθεί σε προγενέστερη νομολογία του και το ΕΔΔΑ¹⁷, εντούτοις η ΕΣΔΑ διαφοροποιείται από τις λοιπές διεθνείς συμβάσεις¹⁸. Η εν λόγω διαφοροποίηση έγκειται ακριβώς στο ότι η ΕΣΔΑ δεν ρυθμίζει απλώς διακρατικές σχέσεις, αλλά επιδρά ευθέως στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών-μελών θεσπίζοντας δικαιώματα στους πολίτες και αντίστοιχες υποχρεώσεις για αυτά.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι δυνατόν να απαντώνται στην ΕΣΔΑ όροι στους οποίους οι έννομες τάξεις των συμβαλλομένων κρατών προσδίδουν διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο¹⁹. Μάλιστα, δεν θα πρέπει να λησμονείται το γεγονός, ότι το Δικαστήριο του Στρασβούργου καλείται κατά την εφαρμογή του άρθρου 6 ΕΣΔΑ να διαμορφώσει ένα «κοινό υπερεθνικό

¹⁶ Η Σύμβαση αυτή, η οποία ισχύει διεθνώς από τις 27-11-1980, κυρώθηκε από την χώρα μας με το ν.δ. 402/1974 αποτελώντας εσωτερικό ελληνικό δίκαιο με αυξημένη τυπική ισχύ. Σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 1 της εν λόγω Σύμβασης, οι διεθνείς συμβάσεις ερμηνεύονται α) με καλή πίστη β) σύμφωνα με τη συνήθη έννοια που δίνεται στους όρους της συνθήκης στο σύνολό της και γ) υπό το φως του αντικειμένου και του σκοπού της.

¹⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1975), αρ. παρ. 29 επ. Για την εν λόγω απόφαση βλ. σε Harris, O'Boyle & Warbrick, Law of the European Convention on Human Rights, fourth edition, Oxford University Press, 2018, σελ. 399-400.

¹⁸ Για την όλη προβληματική βλ. Δημάκης Αλ., Η ακυρότητα από την μη ανακοίνωση του κατηγορητηρίου στην προανάκριση και το άρθρο 6 παρ. 3α' της ΕΣΔΑ, Πλογ. 2001, σελ. 673 επ.

¹⁹ Δημάκης Αλ., ό.π.

κριτήριο δικαιοσύνης για όλα τα διαφορετικά, ανομοιογενή ως προς τη δομή και τις επιμέρους προβλέψεις τους εθνικά δικονομικά συστήματα²⁰». Αυτό, διότι πρωταρχικός σκοπός του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ δεν είναι η διαφύλαξη των νομικών παραδόσεων κάθε επιμέρους εθνικής έννομης τάξης, αλλά η κατοχύρωση ενός κοινού επιπέδου ελάχιστης προστασίας στα δικονομικά συστήματα των συμβαλλομένων κρατών²¹.

Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, σημειώνεται ότι το ΕΔΔΑ προκειμένου να επιτύχει μία ομοιόμορφη ερμηνεία των όρων της Σύμβασης, κάνει δεκτό ότι ορισμένες διατάξεις της περιέχουν «αυτόνομες έννοιες^{22,23}», ήτοι έννοιες, οι οποίες στα πλαίσια της ΕΣΔΑ δεν ερμηνεύονται απαραίτητα κατά τον ίδιο τρόπο που ερμηνεύονται στο εσωτερικό δίκαιο των συμβαλλομένων κρατών²⁴. Τέτοιες αυτόνομες έννοιες είναι και η «κατηγορία ποινικής φύσεως²⁵» στο άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ και «κατηγορούμενος²⁶» στις παρ. 2 και 3 αντιστοίχως²⁷. Έτσι, οι εν λόγω έννοιες θα αποτελέσουν την ερμηνευτική βάση για τον καθορισμό της έννοιας του κατηγορουμένου κατά την ΕΣΔΑ, έχοντας σε κάθε περίπτωση υπόψη ότι δεν θα αποβλέψουμε στο νόημα που η λέξη

²⁰ Παπακυριάκου Θ.,ό.π., σελ. 66.

²¹ Σταύρου Στ., Παρατηρήσεις στην υπόθεση Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1996), ΠoinXρον. ΜΣΤ' 1996, σελ. 1532.

²² T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 5th ed., intersentia Cambridge-Antwerp-Portland, 2019, σελ. 523, Chr. Grabenwarter, European Convention on Human Rights-Commentary, C.H. Beck-Hart-Nomos, 2014, σελ. 112, Jacobs, White and Ovey, The European Convention on Human Rights, Clare Ovey and Robin White, 5th ed., Oxford University Press, 2010, σελ. 243, Σισιλιάνος Λ.-Α, ό.π., σελ. 233, Κατσόγιαννου Μ., ό.π., σελ. 579, Δημάκης Αλ., ό.π. σελ. 673, Περί των αυτόνομων εννοιών βλ. μεταξύ άλλων και G. Letsas, "The truth in Autonomous Concepts: How to interpret the ECHR", European Journal of International Law (EJIL) 2004, 15 (2), σελ. 279-305.

²³ Βλ. εντελώς ενδεικτικά ΕΔΔΑ, Adolf κατά Αυστρίας (1982), αρ. παρ. 30 («*These expressions are to be interpreted as having an 'autonomous' meaning in the context of the Convention and not on the basis of their meaning in domestic law*»), ΕΔΔΑ, Engel κ.ά. κατά Ολλανδίας (Grand Chamber) (1976), αρ. παρ. 81, ΕΔΔΑ, Ferrazzini κατά Ιταλίας (2001), αρ. παρ. 24,30.

²⁴ Σισιλιάνος Λ.-Α, ό.π., σελ. 233, ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει: «*Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο του Στρασβούργου δεν αποδίδει απαραίτητα στις παραπάνω έννοιες το νόημα που αυτές μπορεί να έχουν στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών-μερών στη Σύμβαση, αλλά τις ερμηνεύει και τις εφαρμόζει κατά τρόπο ομοιόμορφο, σύμφωνα με τα δικά του κριτήρια*».

²⁵ «criminal charge».

²⁶ «Everyone charged with a criminal offence».

²⁷ European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, 31 December 2019, σελ. 8, αρ. παρ. 11., Harris, O' Boyle & Warbrick, Law of the European Convention on Human Rights, fourth edition, Oxford University Press, σελ. 379, βλ. και ΕΔΔΑ, Deweer κατά Βελγίου (1980), αρ. παρ. 42.

αυτή προσλαμβάνει κατά το εσωτερικό δίκαιο²⁸, αλλά στην σημασία που έχει στο πλαίσιο της Σύμβασης μέσα από την επισκόπηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ.

Θα πρέπει, λοιπόν, εξ αρχής να τονιστεί ότι η ΕΣΔΑ δεν αναγνωρίζει έννοια υπόπτου, αλλά κατοχυρώνει μία αρκετά ευρεία έννοια κατηγορουμένου, η οποία ως εκτέθηκε ανωτέρω, είναι αυτόνομη και ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ στο πλαίσιο της Σύμβασης ανεξάρτητα από τα ισχύοντα στις επιμέρους εθνικές έννομες τάξεις των συμβαλλομένων κρατών²⁹. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ στην σημαντική απόφαση Deweer κατά Βελγίου υιοθέτησε έναν οδηγό ερμηνείας της αυτόνομης έννοιας «κατηγορία³⁰» δεχόμενο ότι σημαίνει την «επίσημη γνωστοποίηση σε ένα άτομο, η οποία προέρχεται από την αρμόδια αρχή, της μομφής ότι έχει τελέσει ένα ποινικό αδίκημα³¹». Η εν λόγω επίσημη γνωστοποίηση σηματοδοτεί την έναρξη της ιδιότητας του κατηγορουμένου και συνεπώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το χρονικό σημείο της διαδικασίας, κατά το οποίο εφαρμόζεται το

²⁸ Βλ. και Paul Mahoney, Right To A Fair Trial In Criminal Matters Under 107 Article 6 E.C.H.R., Judicial Studies Institute Journal (Expanded text of a presentation made at the National Judicial Conference organised by the Judicial Studies Institute in Dublin on 10- 11 November 2001), 2004, σελ. 109, ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει μεταξύ άλλων ότι θα ήταν άνισο και μεροληπτικό εάν η διαθεσιμότητα των διαδικαστικών εγγυήσεων της εν λόγω διαδικασίας που προορίζονται να είναι καθολικές εξαρτούνταν αποκλειστικά από το τυχαίο γεγονός του προσδιορισμού τους κατά το εκάστοτε εσωτερικό δίκαιο.

²⁹ T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 524 («Consequently, the concept is to be understood within the meaning of the Convention and not solely within the meaning under national law»), ΕΔΔΑ, Tejedor Garcia κατά Ισπανίας (1997), αρ. παρ. 27.

³⁰ Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης θα μας απασχολήσει η προβληματική της ύπαρξης «κατηγορίας» κατά την ΕΣΔΑ (autonomous concept of “charge”) και όχι το ειδικότερο στοιχείο «ποινικής φύσεως» (autonomous concept of “criminal”), η επισκόπηση του οποίου εκφεύγει κατά πολύ των ορίων της. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα κριτήρια με βάση τα οποία ερμηνεύεται η εν λόγω έννοια έχουν υιοθετηθεί με τη γνωστή απόφαση Engel και λοιποί κατά Ολλανδίας (Ολομέλεια) (1976) και είναι τα εξής: 1.Ο χαρακτηρισμός του αδικήματος στην εσωτερική έννομη τάξη 2.Η εγγενής φύση του αδικήματος 3.Η βαρύτητα της επαπειλούμενης κύρωσης.

³¹ ΕΔΔΑ, Deweer κατά Βελγίου (1980), αρ. παρ. 46., βλ. και European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 9, αρ. παρ. 13 («Charge may thus be defined as “the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence”»), Harris, O’ Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 379, T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 524, Chr. Grabenwarter, European Convention on Human Rights-Commentary, ό.π., σελ. 112, M. van den Broek, M. Hazelhorst & W. de Zanger, Asset Freezing: Smart Sanction or Criminal Charge?, Merkourios - Criminal Justice and Human Rights 2010 - Vol. 27/72, σελ. 21., βλ και Μαργαρίτης Μ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Θεωρία-Νομολογία, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2020, σελ. 240.

άρθρο 6 ΕΣΔΑ^{32,33}. Μάλιστα, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι, λαμβανομένης υπόψη της εξέχουσας θέσης που κατέχει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη σε μία δημοκρατική κοινωνία, θα πρέπει να προσδώσει στην έννοια της «κατηγορίας» του άρθρου 6 παρ. 1 ουσιαστικό και όχι τυπικό περιεχόμενο³⁴.

Στο πλαίσιο αυτό, για την απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου (“charged with a criminal offence”) κατά την ΕΣΔΑ δεν απαιτείται πάντοτε επίσημη γνωστοποίηση από τις αρμόδιες αρχές, αλλά ο προαναφερθείς ορισμός ανταποκρίνεται και στη δοκιμασία του κατά πόσον «η κατάσταση του υπόπτου έχει επηρεαστεί ουσιαστικά^{35,36}». Συγκεκριμένα, το

³² T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 524.

³³ Μάλιστα, το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι η σχετική περίοδος κατά την οποία εκκινεί η εφαρμογή του άρθρου 6 ΕΣΔΑ ξεκινά με την εν λόγω γνωστοποίηση από τις αρμόδιες αρχές σε ένα άτομο ότι έχει διαπράξει μία αξιόποινη πράξη, ακόμη κι αν αυτή είναι διατυπωμένη σε γλώσσα, την οποία το υπό κρίση άτομο δεν κατανοεί (ΕΔΔΑ, Brozicek κατά Ιταλίας (1989), αρ. παρ. 41-42) ή ακόμη κι αν δεν έφτασε σε αυτόν (ΕΔΔΑ, Pugliese κατά Ιταλίας (1991), αρ. παρ. 10 σε συνδυασμό με 14).

³⁴ ΕΔΔΑ, Deweer κατά Βελγίου (1980), αρ. παρ. 44 (*«However, the prominent place held in a democratic society by the right to a fair trial (...) prompts the Court to prefer a "substantive", rather than a "formal", conception of the "charge" contemplated by Article 6 par. 1»*), European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 9, αρ. παρ. 13, Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 379.

³⁵ Βλ. ενδεικτικά από την παλαιότερη νομολογία ΕΔΔΑ, Deweer κατά Βελγίου (1980), αρ. παρ. 46, ΕΔΔΑ, Corigliano κατά Ιταλίας (1982), αρ. παρ. 34: (*«In criminal matters, in order to assess whether the "reasonable time" requirement contained in Article 6 § 1 has been complied with, one must begin by ascertaining from which moment the person was "charged"; this may have occurred on a date prior to the case coming before the trial court (...), such as the date of arrest, the date when the person concerned was officially notified that he would be prosecuted or the date when the preliminary investigations were opened (...). Whilst "charge", for the purposes of Article 6 § 1, may in general be defined as "the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence", it may in some instances take the form of other measures which carry the implication of such an allegation and which likewise substantially affect the situation of the suspect»*), ΕΔΔΑ, Eckle κατά Γερμανίας (1982), αρ.παρ. 73, ΕΔΔΑ, Foti κατά Ιταλίας (1982), αρ. παρ. 52, από δε τη νεότερη τις αποφάσεις ΕΔΔΑ, Ibrahim and Others κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Grand Chamber) (2016), αρ. παρ. 249: (*«The protections afforded by Article 6 §§ 1 and 3 apply to a person subject to a "criminal charge", within the autonomous Convention meaning of that term. A "criminal charge" exists from the moment that an individual is officially notified by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence, or from the point at which his situation has been substantially affected by actions taken by the authorities as a result of a suspicion against him»*), ΕΔΔΑ, Simeonovi κατά Βουλγαρίας (Grand Chamber) (2017), αρ. παρ. 110.

³⁶ Βλ. Harris, O' Boyle & Warbrick, Law of the European Convention on Human Rights, ό.π., όπου με ευθεία παραπομπή στην απόφαση Deweer αναφέρεται χαρακτηριστικά πως για την ουσιαστική αυτή σύλληψη της έννοιας του αποδέκτη κατηγορίας ποινικής φύσεως θα πρέπει το Δικαστήριο «να κοιτάξει πίσω από την εμφάνιση και να

Δικαστήριο έχει αποφανθεί, ότι η σύλληψη κάποιου ως υπόπτου διάπραξης ποινικού αδικήματος εμπίπτει στην έννοια «κατηγορία ποινικής φύσεως» και αξιώνει την προστασία του άρθρου 6 της Σύμβασης³⁷ ακόμη κι αν δεν υπήρξε επίσημη γνωστοποίηση κατηγορίας από τις αρμόδιες αρχές. Μάλιστα, όσον αφορά στα συστήματα ηπειρωτικού δικαίου, εάν έχει ξεκινήσει κάποια προκαταρκτική έρευνα και ο ενδιαφερόμενος, μολονότι μη συλληφθείς, έχει επισήμως λάβει γνώση αυτής ή άρχισε να επηρεάζεται από αυτήν, εμπίπτει στην έννοια του «αποδέκτη κατηγορίας ποινικής φύσεως³⁸». Ακόμη, «η κατάσταση του υπόπτου έχει επηρεαστεί ουσιαστικά» και απαιτείται η εφαρμογή του άρθρου 6 ΕΣΔΑ στην περίπτωση που κάποιος ύποπτος εξετάζεται από τις αρμόδιες αρχές για τυχόν εμπλοκή του σε αξιόποινη πράξη³⁹ ή όταν ένα άτομο έχει εξεταστεί

διερευνήσει την πραγματικότητα της υπό κρίση διαδικασίας» προκειμένου να διαπιστώσει εάν ο προσφεύγων «επηρεάζεται ουσιωδώς» από τα μέτρα που λαμβάνονται εναντίον του.

³⁷ ΕΔΔΑ, Heaney and McGuinness κατά Ιρλανδίας (2000), αρ. παρ. 42, ΕΔΔΑ, βλ. και European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 9, αρ. παρ. 14.

³⁸ Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 380. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ, Corigliano κατά Ιταλίας (1982), κατά την οποία κρίθηκε ότι κρίσιμη για τον προσδιορισμό του κατά πόσον έχει επηρεαστεί η κατάσταση του υπόπτου ήταν η ημερομηνία επίσημης γνωστοποίησης της έρευνας και όχι η ημερομηνία κατά την οποία ελήφθη η απόφαση για την έναρξη της έρευνας.

³⁹ΕΔΔΑ, Aleksandr Zaichenko κατά Ρωσίας (2010), αρ. παρ. 41-43, βλ. και European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 9, αρ. παρ. 14. Με περαιτέρω εκεί παραπομπές σε ΕΔΔΑ, Schmid-Laffer κατά Ελβετίας (2015), αρ. παρ. 30-31, ΕΔΔΑ, Yankov και λοιποί κατά Βουλγαρίας (2004), αρ. παρ. 23. Σύμφωνα με την εν λόγω απόφαση το άρθρο 6 ΕΣΔΑ άρχισε να εφαρμόζεται από την στιγμή που ένας από τους αιτούντες ερωτήθηκε από την αστυνομία σχετικά με κλεμμένα αγαθά στην κατοχή τους και ομολόγησε, το οποίο έλαβε χώρα περισσότερο από οχτώ έτη προτού τους απαγγελθεί επίσημα κατηγορία.

αναφορικά με υπόνοια εμπλοκής του σε ποινικό αδίκημα⁴⁰, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι οι αρχές τον εξέτασαν υπό την ιδιότητα του μάρτυρα^{41,42,43}.

Περαιτέρω, το Δικαστήριο κάνει παγίως δεκτό, ότι υπάρχουν μέτρα που λαμβάνονται από τις αρμόδιες αρχές και παρά την απουσία επίσημης γνωστοποίησης κατηγορίας, εντούτοις πληρούν το κριτήριο ουσιώδους επηρεασμού της θέσης του υπόπτου⁴⁴. Τέτοια μέτρα έχουν κριθεί, επί παραδείγματι, η έκδοση εντάλματος κατ'οίκον έρευνας και κατάσχεσης⁴⁵, η δικαστική διαταγή σφράγισης ενός κτηρίου⁴⁶, καθώς και το αίτημα άρσης ασυλίας κάποιου προσώπου^{47,48}. Επίσης, όταν, στο πλαίσιο διερεύνησης τελωνειακών αδικημάτων, οι αρχές ζητούν από κάποιο πρόσωπο

⁴⁰ Βλ. όμως την πρόσφατη απόφαση ΕΔΔΑ, *Beghal* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2019), αρ. παρ. 121, κατά την οποία εκρίθη, ότι περίπτωση προσώπου που εξετάστηκε στο πλαίσιο συνοριακού ελέγχου ελλείπει ανάγκης να προσδιοριστεί η ύπαρξη εύλογης υποψίας ότι είχε τελέσει αξιόποινη πράξη, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της έννοιας κατηγορία ποινικής φύσης.

⁴¹ ΕΔΔΑ, *Kaleja* κατά Λετονίας (2018), αρ. παρ. 36-41. Ιδίως αρ. παρ. 38: («... Overall, the actions taken by the police indicate that they did in fact consider the applicant a suspect from the start of the criminal investigation and throughout the pre-trial proceedings although her procedural status remained that of a witness»). Για την εν λόγω προβληματική της εξέτασης του υπόπτου υπό το δικονομικό status του μάρτυρα μολονότι αναμφίβολα εμπίπτει στο κανονιστικό πεδίο της έννοιας του κατηγορουμένου (charged with a criminal offence) κατά την ΕΣΔΑ και των συνακόλουθων εγγυήσεων περί δίκαιης δίκης του άρθρου 6 παρ. 1 και ιδίως παρ. 3 ΕΣΔΑ θα γίνει λόγος σε έτερο σημείο της παρούσας κατά τον σχολιασμό της σημαντικής απόφασης του Τμήματος Μείζονος Συνθέσεως *Ibrahim and Others* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2016).

⁴³ Βλ. και ΕΔΔΑ, *Serves* κατά Γαλλίας (1997), αρ. παρ. 42. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι ακόμη και η κλήση κάποιου να εμφανιστεί ως μάρτυρας μπορεί να σηματοδοτήσει την ιδιότητα του «αποδέκτη κατηγορίας ποινικής φύσεως», εάν το εν λόγω πρόσωπο μπορεί να συναγάγει εκ των περιστάσεων ότι υπάρχουν ενοχοποιητικά αποδεικτικά στοιχεία εναντίον του.

⁴⁴ Chr. Grabenwarter, *European Convention on Human Rights-Commentary*, ό.π., σελ. 112: «*The determinative criterion is always whether the suspect is affected by the measure in question.*», Βλ. και ΕΔΔΑ, *Adolf* κατά Αυστρίας (1982), αρ. παρ. 30: («*When determining measures of authorities one must look behind the appearances and examine the realities of a procedure*»).

⁴⁵ ΕΔΔΑ, *Eckle* κατά Γερμανίας (1982), αρ.παρ. 75.

⁴⁶ ΕΔΔΑ, *Vendittelli* κατά Ιταλίας (1994), αρ. παρ. 21., Βλ και T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, *Right to a Fair Trial* σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 524.

⁴⁷ ΕΔΔΑ, *Frau* κατά Ιταλίας (1991), αρ. παρ. 14.

⁴⁸ Chr. Grabenwarter, *European Convention on Human Rights-Commentary*, ό.π., σελ. 112, όπου αναφέρεται ότι τα μέτρα αυτά θα πρέπει να αποτελούν μέρος επίσημων ερευνών και κατά συνέπεια διαδικασίες στο εσωτερικό λειτουργικό πλαίσιο των αρχών δεν ικανοποιούν αυτήν την απαίτηση.

να παρουσιάσει ο ίδιος αποδεικτικά στοιχεία και προβαίνουν σε πάγωμα των τραπεζικών του λογαριασμών^{49,50}.

Συναφώς, στην υπόθεση Deweer κατά Βελγίου, μία επιστολή σταλθείσα από τον δημόσιο κατηγορο με την οποία συμβούλευε τον προσφεύγοντα σε κλείσιμο της επιχείρησής του και του ζητούσε να πληρώσει ένα χρηματικό ποσό ως διακανονισμό προκειμένου να αποφύγει την επικείμενη ποινική δίωξη κρίθηκε ότι ισοδυναμούσε με την ύπαρξη κατηγορίας ποινικής φύσεως ενεργοποιώντας την δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 6 της Σύμβασης⁵¹. Περαιτέρω, σε έτερη περίπτωση συλληφθέντος για αδίκημα διαφθοράς το ΕΔΔΑ εξέτασε το εν γένει πλαίσιο στο οποίο διενεργήθησαν πράξεις εναντίον του από τις αρχές. Ειδικότερα, η λήψη ιατροδικαστικών δειγμάτων τόσο από την σκηνή του εγκλήματος όσο και τον προσφεύγοντα, καθώς επίσης και η πρόσκλησή του να ανοίξει το περιεχόμενο ενός φακέλου στο γραφείο του, κατέδειξε ότι οι αρχές μεταχειρίστηκαν το προσφεύγοντα ως ύποπτο. Υπό αυτές τις περιστάσεις, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι οι πληροφορίες που κοινοποιήθηκαν στον προσφεύγοντα κατά την διάρκεια της ανάκρισης που επακολούθησε είχαν «σιωπηρά και ουσιωδώς επηρεάσει την κατάστασή του», ενεργοποιώντας την εφαρμογή του άρθρου 6 ΕΣΔΑ.⁵²

Αξιοσημείωτη δε, κρίνεται η υπόθεση Escoubet (Escoubet case)⁵³, κατά την οποία το Δικαστήριο του Στρασβούργου σε Ολομέλεια σημείωσε στροφή στα μέχρι τότε παραδεδεγμένα υιοθετώντας μία εξόχως προβληματική οπτική για την ύπαρξη κατηγορίας ποινικής φύσεως. Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, αυτή αφορούσε την άμεση αλλά προσωρινή ανάκληση της άδειας οδήγησης ενός μοτοσυκλετιστή, ο οποίος μετά από τροχαίο ατύχημα θεωρήθηκε ύποπτος από την αστυνομία για το αδίκημα της οδήγησης υπό την επήρεια αλκοόλ. Το Δικαστήριο υιοθέτησε την άποψη ότι το άρθρο 6 ΕΣΔΑ δεν εφαρμόζεται στα διάφορα προκαταρκτικά μέτρα, όπως είναι η σύλληψη ή η εξέταση του ύποπτου, τα οποία μπορούν να

⁴⁹ ΕΔΔΑ, Funke κατά Γαλλίας (1993).

⁵⁰ Για το κατά πόσον το πάγωμα περιουσιακών στοιχείων (Asset Freezing) ιδιαίτερα στον τομέα καταπολέμησης της τρομοκρατίας εντάσσεται στο πεδίο της «κατηγορίας ποινικής φύσεως» κατά την ΕΣΔΑ και οι συνέπειες που συνεπάγεται στην δικονομική θέση του υπό κρίση προσώπου βλ. την διαφωτιστική μελέτη των M. van den Broek, M. Hazelhorst & W. de Zanger, Asset Freezing: Smart Sanction or Criminal Charge?, Merkurios - Criminal Justice and Human Rights 2010 - Vol. 27/72, σελ. 18-27.

⁵¹ ΕΔΔΑ, Deweer κατά Βελγίου (1980), αρ. παρ. 41-47, Βλ και T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 525, European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 9, αρ. παρ. 15, Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 380.

⁵² European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 9, αρ. παρ. 16, με ευθεία παραπομπή σε ΕΔΔΑ, Blaj κατά Ρουμανίας, αρ. παρ. 73-74.

⁵³ Βλ. Paul Mahoney, Right To A Fair Trial In Criminal Matters Under 107 Article 6 E.C.H.R., ό.π. σελ. 109.

ληφθούν ως μέρος μίας ποινικής έρευνας πριν από την άσκηση ποινικής κατηγορίας. Σε κάθε περίπτωση, αναγνώρισε ότι τα εν λόγω μέτρα ενδέχεται να διέπονται από άλλες διατάξεις της Σύμβασης, ιδίως τα άρθρα 3 και 5⁵⁴. Αδιαμφισβήτητα, ο εν λόγω συλλογισμός του Δικαστηρίου κάνει το προαναφερθέν τεστ κριτηρίων για το πότε συντρέχει «κατηγορία» εξαιρετικά δύσκολο να εφαρμοστεί. Πράγματι, στην περίπτωση της σύλληψης ή της εξέτασης ενός υπόπτου, είναι εξόχως πιθανό ο τελευταίος να έρθει αντιμέτωπος με έναν ισχυρισμό, ο οποίος επηρεάζει ουσιωδώς την κατάστασή του και έτσι θα πρέπει να τύχουν εφαρμογής οι διαδικαστικές εγγυήσεις του άρθρου 6 από αυτό ακριβώς το πρώιμο χρονικό σημείο προκειμένου να καταστούν αυτές αποτελεσματικές^{55,56}.

Επιπρόσθετα, χρήζει αναφοράς το γεγονός, ότι το μεγαλύτερο μέρος της νομολογίας που έχει ασχοληθεί με τον καθορισμό της έννοιας «κατηγορία ποινικής φύσεως» αφορά ποινικά δικαιοδοτικά συστήματα ηπειρωτικού δικαίου (civil law systems of criminal justice) . Σχετικά με τα δικαιοδοτικά συστήματα του κοινοδικαίου (common law jurisdictions) έχει κριθεί ότι οι προσφεύγοντες υπόκεινται σε κατηγορία με συνακόλουθη την ενεργοποίηση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ στην περίπτωση που έχουν συλληφθεί από τις αρμόδιες αρχές ή τους έχει απαγγελθεί κατηγορία από την αστυνομία⁵⁷.

Συνοψίζοντας, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, κατηγορούμενος είναι το πρόσωπο, στο οποίο έχει, κατ' αρχήν, επισήμως γνωστοποιηθεί (“official notification”) από την αρμόδια αρχή ότι εικάζεται η διάπραξη αξιόποινης πράξης εκ μέρους του και εκδηλώνεται η πρόθεση των διωκτικών οργάνων να εκκινήσει μία διερευνητική διαδικασία εναντίον του. Ωστόσο, το Δικαστήριο του Στρασβούργου δέχεται παραπέρα ότι το στάδιο κατά το οποίο το άτομο αντιμετωπίζεται ως κατηγορούμενος κατά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ και απολαύει των εκεί προβλεπόμενων εγγυήσεων, δεν είναι απαραίτητα το χρονικό σημείο επίσημης απόδοσης της κατηγορίας. Ήγουν, κάνει δεκτό ότι η απόδοση της κατηγορίας σε ορισμένο πρόσωπο μπορεί να εκδηλωθεί με τη μορφή μέτρων (π.χ. σύλληψη υπόπτου, εντολή για έρευνα, κατάσχεση κλπ.), στα οποία εμπεριέχεται σιωπηρά η εν λόγω απόδοση κατηγορίας, διότι τα μέτρα αυτά επηρεάζουν ουσιωδώς την δικονομική θέση του υπόπτου προσώπου⁵⁸.

⁵⁴ ΕΔΔΑ, Escoubet κατά Βελγίου (Grand Chamber) (1999), αρ. παρ. 34.

⁵⁵ T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 525.

⁵⁶ Βλ. και την ενδιαφέρουσα μειοψηφούσα γνώμη από τους δικαστές Tulkens, Fischbach και Casadevall.

⁵⁷ Harris, O' Boyle & Warbrick, Law of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 380.

⁵⁸ Κατσόγιαννου Μ., Δικαίωμα υπεράσπισης (άρθρο 6 παρ. 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ), ό.π., σελ 579, υποσ. 58., Σισιλιάνος Λ.-Α, ό.π., σελ. 247.

Ουσιαστικά, δηλαδή, το ΕΔΔΑ κατά την χάραξη των κανονιστικών ορίων της έννοιας «αποδέκτης κατηγορίας ποινικής φύσης» όχι μόνον προβαίνει σε μία αυτόνομη ερμηνεία της έννοιας του κατηγορουμένου, η οποία ως εκτέθηκε ανωτέρω είναι ανεξάρτητη από τα ισχύοντα στα επιμέρους εσωτερικά δίκαια των κρατών μερών, αλλά θα έλεγε κανείς, και αυτό έχει την μεγαλύτερη σημασία για την παρούσα μελέτη, ότι την «εξομοιώνει» από πλευράς παροχής δικονομικών εγγυήσεων με την έννοια του υπόπτου. Η προαναφερθείσα «ταυτοποίηση» από πλευράς δικονομικών δικαιωμάτων μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου είναι κομβικής σημασίας για την κατανόηση της αρκετά ευρείας έννοιας κατηγορουμένου κατά την ΕΣΔΑ. Σημαίνει ότι προκειμένου να παρασχεθούν σε κάποιο πρόσωπο τα υπερασπιστικά δικαιώματα του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, δεν απαιτείται να διωχθεί ως κατηγορούμενος κατά το εθνικό δίκαιο, αλλά η ενεργοποίηση των εν λόγω προστατευτικών εγγυήσεων άρχεται άμεσα και δη από το χρονικό σημείο κατά το οποίο εκδηλώνεται η πρόθεση των διωκτικών αρχών να διενεργήσουν μία διερευνητική διαδικασία κατά του προσώπου, για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες ότι είναι δράστης αξιόποινης πράξης⁵⁹.

Με απλά λόγια, η ΕΣΔΑ δεν αναγνωρίζει έννοια υπόπτου, όπως το ημεδαπό ποινικοδικονομικό δίκαιο, το οποίο, όπως θα εκτεθεί εκτενώς κατωτέρω, απονέμει ρητά την ιδιότητα του υπόπτου στον καθ' ου στρέφονται οι υπόνοιες τέλεσης ενός αδικήματος σε επίπεδο προκαταρκτικής εξέτασης, αλλά μία αυτόνομη έννοια κατηγορουμένου αρκετά ευρεία, η οποία αφορά εκείνον στον οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας αποδίδεται η τέλεση αξιόποινης από τις διωκτικές αρχές είτε επίσημα είτε σιωπηρά συναγόμενη εκ των περιστάσεων.

Ως εκ τούτου, προκύπτει ότι την ιδιότητα του κατηγορουμένου κατά την ΕΣΔΑ δύναται να αποκτήσει κάποιος από το στάδιο της ποινικής προδικασίας, αφού ήδη στο στάδιο αυτό είναι δυνατόν να του γνωστοποιηθεί η μομφή περί τελέσεως ενός ποινικού αδικήματος ή να ληφθούν μέτρα που επηρεάζουν ουσιωδώς το δικονομικό status του⁶⁰. Συνεπώς, εύλογο προβάλλει το συμπέρασμα ότι το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και ιδίως τα επιμέρους υπερασπιστικά δικαιώματα της παρ. 3 εφαρμόζονται άνευ ετέρου και κατά την προδικασία αφ' ής στιγμής η ιδιότητα του κατηγορουμένου αποκτάται ήδη κατά το προδικαστικό στάδιο. Ωστόσο, παρά την πειστικότητα του εν λόγω συλλογισμού, τα πράγματα δεν έχουν ακριβώς έτσι και η δυνατότητα εφαρμογής της ΕΣΔΑ στην ποινική προδικασία δεν είναι άνευ ετέρου δεδομένη αλλά έχει αποτελέσει ιδίως παλαιότερα αντικείμενο έντονων αμφισβητήσεων στους κόλπους της νομολογίας του Δικαστηρίου. Σε κάθε περίπτωση, η εν λόγω προβληματική αναλύεται σε κατώτερο σημείο της

⁵⁹ Κατσόγιαννου Μ., Δικαίωμα υπεράσπισης (άρθρο 6 παρ. 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ), ό.π., σελ. 580, Jacobs, White and Ovey, ό.π., σελ. 246.

⁶⁰ Δημάκης Αλ., ό.π., σελ. 674.

παρούσας μελέτης συνδυαστικά με τα επιμέρους υπερασπιστικά δικαιώματα κατ' άρθρο 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ.

2.2. Η έννοια του υπόπτου (suspect) κατά τις Οδηγίες του ενωσιακού δικαίου

Στο πλαίσιο του παρόντος κεφαλαίου γίνεται μία απόπειρα οριοθέτησης της έννοιας του υπόπτου, η οποία απαντάται στις Οδηγίες του ενωσιακού δικαίου⁶¹ που έχουν ως κύριο περιεχόμενο “την ενίσχυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων⁶² στην ποινική διαδικασία”.

Μία ακριβής ιστορική αναδρομή στις επιμέρους οργανωτικές φάσεις, τις οποίες διήλθε το ευρωπαϊκό ποινικό δικονομικό δίκαιο και εντός των οποίων ελήφθησαν ουκ ολίγες νομοθετικές πρωτοβουλίες για την συστηματική κατάστρωση και ανάδειξη της σημασίας των δικαιωμάτων του υπόπτου και του κατηγορουμένου, εκφεύγει κατά πολύ των ορίων της παρούσας μελέτης⁶³. Ωστόσο, κρίνεται σκόπιμο να εκτεθούν ορισμένα ιστορικά προλεγόμενα προκειμένου να γίνει πληρέστερα κατανοητό το θεσμικό πλαίσιο γένεσης των υπό συζήτηση ευρωπαϊκών κειμένων⁶⁴.

Είναι γνωστό, ότι το τοπίο της διασυνοριακής δικαστικής συνεργασίας στον ευρωπαϊκό χώρο άλλαξε δραστικά μετά την οργάνωση του περίφημου Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (εφεξής ΧΕΑΔ) με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ⁶⁵ και την συνακόλουθη ανακήρυξη της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων⁶⁶ ως «ακρογωνιαίου λίθου» αυτής της συνεργασίας με τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Τάμπερε τον

⁶¹ Πρόκειται για τις Οδηγίες 2010/64/ΕΕ, 2012/13/ΕΕ, 2013/48/ΕΕ και 2016/343/ΕΕ που παρήγαγαν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ε.Ε. στο πλαίσιο των διευρυσμένων εξουσιών τους, σύμφωνα με το άρθρο 82 της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ε.Ε. και οι οποίες εντάσσονται στο σχέδιο της οικοδόμησης μίας Ευρώπης των δικαιωμάτων.

⁶² Βλ. την διατύπωση του αγγλικού κειμένου των Οδηγιών («...suspected or accused persons...»).

⁶³ Βλ. για μία σύντομη αναδρομή σε Αναγνωστόπουλος Ηλ., Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία, ΠοινΧρον. ΞΣΤ/2016, σελ.241 επ., του ιδίου, Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017, σελ. 1-20.

⁶⁴ Βλ. σχετικά και Τσιρίδης Π., Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΧρον 2004, σελ. 289 επ.

⁶⁵ Η οποία ετέθη σε ισχύ την 1η Μαΐου 1999 και οριστικοποιήθηκε με την Συνθήκη της Νίκαιας το 2001.

⁶⁶ Για την εν λόγω αρχή βλ. μεταξύ άλλων G.Tapiac-Nouvel, The Principle of Mutual Recognition in Criminal Matters: a New Model of Judicial Cooperation Within the European Union, EuCLR 2(3), σελ.236-251 (2012).

Οκτώβριο του 1999⁶⁷. Απαραίτητο δε συστατικό στοιχείο και προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία της εν λόγω αρχής συνιστά η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών-μελών στην ορθή λειτουργία των εθνικών συστημάτων απονομής δικαιοσύνης, η οποία απορρέει από την τεκμαιρόμενη συμμόρφωση στις επιταγές της Δίκαιης Δίκης, όπως προκύπτουν από το σεβασμό της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁶⁸.

Το έτος 2009, με το Ψήφισμα του Συμβουλίου «για έναν Οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες⁶⁹», αναγνωρίστηκε η ανάγκη υιοθέτησης μέτρων για την προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων, ώστε να βελτιωθεί η ισορροπία σε σχέση με τα μέτρα κατασταλτικής φύσης που είχαν ήδη θεσπισθεί κατά τον χρόνο εκείνο. Στο πλαίσιο αυτό, μετά και την υιοθέτηση του «Προγράμματος της Στοκχόλμης^{70,71}», ακολούθησε η καθοριστική για το μέλλον της Ε.Ε. θέση σε ισχύ της

⁶⁷ Βλ. Σημείο 33 των Συμπερασμάτων της Προεδρίας της 15ης/ 16ης Οκτωβρίου 1999, Παύλου Σ., Ευρωπαϊκή Ένωση και ΕΣΔΑ-Ιδίως ενόψει και της συζητούμενης προτάσεως αποφάσεως-πλαισίου (COM 2004/328 τελικό) για «ορισμένα δικονομικά δικαιώματα στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση», ΠοινΧρον 2008, σελ. 97 επ.

⁶⁸ Puyenbroeck/Vermeulen, Towards Minimum Procedural Guarantees for the Defence in Criminal Proceedings in the EU, ICLQ 60, Cambridge Journals, 2011, σελ.1019-1021, Βλ. και Πράσινη Βίβλο (Green Paper) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις «δικονομικές εγγυήσεις υπέρ των υπόπτων και των κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση» της 19.12.2003, σελ. 9, όπου η Επιτροπή αιτιολόγησε την ανάληψη πρωτοβουλίας για την καθιέρωση μίας δέσμης κοινών «ελάχιστων» στοιχειωδών δικονομικών δικαιωμάτων για τους υπόπτους και κατηγορουμένους, επικαλούμενη την ανάγκη ενίσχυσης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε. επί της οποίας εδράζεται η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, Βλ. επίσης σχετικά για Πράσινη Βίβλο Jacqueline S. Hodgson, Safeguarding Suspect's rights in Europe: A comparative perspective, New Criminal Law Review, Vol. 14, Number 4, σελ. 647 επ.

⁶⁹EE C 295,4.12.2009, σελ. 1 επ. Αξιοσημείωτο δε είναι ότι στο εισαγωγικό κείμενο του Οδικού Χάρτη διακηρύσσεται η ανάγκη ανάληψης δράσης από την Ε.Ε. με σκοπό τον πλήρη σεβασμό των προβλεπόμενων στην ΕΣΔΑ δικαιωμάτων (παρ. 2), καθώς και η έλλειψη μέτρων προστασίας των δικονομικών δικαιωμάτων στις ποινικές διαδικασίες ανάλογων με εκείνα που έχουν ληφθεί για την διασφάλιση υψηλού επιπέδου ασφάλειας στην Ε.Ε (παρ. 4,10).

⁷⁰ Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Σύνοδο των Βρυξελλών της 9-10.12.2009 και δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της ΕΕ, C 115,4.5.2010, 1 επ., Βλ. Ζημιανίτης Δ., Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης: Πολιτικές και προοπτικές του ευρωπαϊκού χώρου Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας για το διάστημα 2010-2014, ΠοινΔικ 3/2010, σελ.348 επ.

⁷¹ Εκ των πρωτευουσών πολιτικών προτεραιοτήτων του προγράμματος υπήρξε η προαγωγή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία θα καθίστατο εφικτή δια μέσου της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, βλ. σελ. 4-5 του Προγράμματος της Στοκχόλμης.

Συνθήκης της Λισαβόνας⁷², η οποία δημιούργησε μία νέα πραγματικότητα για το ευρωπαϊκό ποινικό και δικονομικό δίκαιο⁷³. Συγκεκριμένα, με την εν λόγω Συνθήκη επήλθαν αληθώς ρηξικέλευθες μεταβολές, οι οποίες συνίσταντο στην κατάργηση του πυλωνικού σχήματος οργάνωσης⁷⁴ και την υιοθέτηση μίας νέας ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής⁷⁵, η οποία έθεσε στο επίκεντρο την έννοια των ελαχίστων κοινών κανόνων (minimum standards) και των Οδηγιών ως μέσο θέσπισής τους⁷⁶, πλάι στην πανταχού παρούσα αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η νομική βάση της οποίας για πρώτη φορά κατοχυρώθηκε ρητά⁷⁷. Περαιτέρω, με την Συνθήκη της

⁷² Η οποία υπεγράφη στην σύνοδο κορυφής της Λισαβόνας στις 13-12-2007 και ετέθη σε ισχύ στις 1-12-2009 τροποποιώντας ειδικότερα την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

⁷³ Βλ αναλυτικά σε Δ. Κιούπης, Ρ.-Ε. Παπαδοπούλου, Δ. Μουζάκης, Το ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011, Μυλωνόπουλος Χ., Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας-Η ουσιαστική νομιμοποίηση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου και η σημασία της ποινικής δογματικής για τη διαμόρφωσή του, ΠοινΧρον 2011, σελ. 81 επ., Ζημιανίτης Δ., Ο ευρωπαϊκός χώρος Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας υπό τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ΠοινΧρον 2010, σελ. 93 επ., βλ. και Jacqueline S. Hodgson, Safeguarding Suspect's rights in Europe: A comparative perspective, New Criminal Law Review, Vol. 14, Number 4, σελ. 611-665, ιδίως σελ. 615: «*The Lisbon Treaty, which came into force in December 2009, abolished the pillar structure of EU legislation. There is now a single legislative structure: ordinary Regulations and Directives (which do have direct effect) will replace Framework Decisions in matters of police and judicial cooperation*».

⁷⁴ Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 5, όπου χαρακτηριστικά αναφέρει: «*Η Ένωση δεν στηρίζεται πλέον στους πυλώνες. Αντίθετα αυτοί ενσωματώνονται στην Ένωση.*»

⁷⁵ Συγκεκριμένα, η κατάργηση των τριών πυλώνων και η δημιουργία μίας νέας ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής απέσπασε το ποινικό δίκαιο από το πεδίο της διακυβερνητικής συνεργασίας, ενσωματώνοντας το εθνικό ποινικό δίκαιο ως τμήμα του ΧΕΑΔ στο ενωσιακό ποινικό δίκαιο και μάλιστα στην συνήθη νομοθετική διαδικασία του άρθρου 294 ΣΛΕΕ. Κατ' ουσίαν αυτό σημαίνει ότι το ποινικό δίκαιο δεν αποτελεί πλέον ένα διαφορετικό μέγεθος, που στο πλαίσιο της διακυβερνητικής συνεργασίας, εξυπηρετεί συμπληρωματικά τους στόχους του πρώτου πυλώνα, αλλά καθίσταται αναπόσπαστο τμήμα του ενιαίου και ομοιογενούς ενωσιακού δικαίου.

⁷⁶ Valsamis Mitsilegas, The European Union and the rights of individuals in criminal proceedings σε Darryl K. Brown, Jenia I. Turner, Bettina Weisser, The Oxford Handbook of Criminal Process, Oxford University Press, 2019, σελ. 115, Silvia Allegranza, Toward a European Constitutional Framework for defence rights σε Silvia Allegranza, Valentina Covolo, Effective Defence rights in Criminal Proceedings- A European and Comparative Study on Judicial Remedies, Wolters Kluwer Italia, 2018, σελ. 24.

⁷⁷ Στην παρ. 1 του άρθρου 82 ΣΛΕΕ διακηρύσσεται ότι η δικαστική συνεργασία στις ποινικές υποθέσεις «*θεμελιώνεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών*», καθώς και ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο λαμβάνουν μέτρα, «*σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία*», ήτοι με την από κοινού έκδοση Κανονισμών, Οδηγιών ή Αποφάσεων (άρθρο 289 ΣΛΕΕ), που αφορούν, μεταξύ άλλων «*τον καθορισμό κανόνων και διαδικασιών για να εξασφαλίζεται η αναγνώριση, σε ολόκληρη την Ε.Ε., όλων των τύπων δικαστικών αποφάσεων και διαταγών*». Βλ. και Αναγνωστόπουλος Η., Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην

Λισαβόνας ήρθε να προστεθεί στις εξελίξεις του ευρωπαϊκού γίνεσθαι ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁷⁸ (εφεξής: ΧΘΔΕΕ) ο οποίος σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ.1 της ΣΕΕ «...έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες». Ο ΧΘΔΕΕ αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα ενίσχυσης του ανθρωποκεντρικού προσανατολισμού της Ένωσης⁷⁹, ενώ στα άρθρα 47 έως 54 υπό τον τίτλο VI περιλαμβάνονται οι διατάξεις που αφορούν την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης.

Κατόπιν όλων των ανωτέρω, εν συντομία προεκτεθεισών, εξελίξεων στον χώρο του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου καθίσταται αναμφίβολο, ότι οι Οδηγίες κλήθηκαν να αναπτύξουν τη ρυθμιστική τους εμβέλεια σε γόνιμο για την προστασία των δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων έδαφος.

Επιστρέφοντας, λοιπόν, στην βασική θεματική του παρόντος κεφαλαίου, η οποία συνίσταται στην εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου («...suspected...») στα κείμενα των Οδηγιών δέον να εκτεθούν τα κάτωθι:

Αντιμέτωπο με την ιδιαιτερότητα και την νομική πολυμορφία των εθνικών εννόμων τάξεων⁸⁰, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής: ΔΕΕ) έχει αναπτύξει «αυτόνομες έννοιες⁸¹» προκειμένου να διασφαλίσει την ομοιόμορφη και ανεξάρτητη ερμηνεία του δικαίου της ΕΕ, σε περιπτώσεις όπου το τελευταίο δεν αναφέρεται ρητά στο εθνικό δίκαιο ως εργαλείο για την

Ευρωπαϊκή Ένωση, ό.π., σελ. 15: «Πρόκειται για την ευρύτερη και πανηγυρικότερη έως σήμερα διακήρυξη της αμοιβαίας αναγνώρισης ως θεμελίου της δικαστικής συνεργασίας στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο...». Για την εν λόγω αρχή και την θεμελιώδη επίδρασή της στην φυσιογνωμία του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου βλ. και Jacqueline S. Hodgson, Safeguarding Suspect's rights in Europe: A comparative perspective, *New Criminal Law Review*, 2011, Vol. 14, Number 4, σελ. 617: «*In the EU criminal law context, mutual recognition has rather different and more far-reaching consequences. It impacts directly upon the power of the state and the liberty of the individual, and involves not only recognition of another state's legal instrument and a presumption about its credibility and reliability, but also intervention in the form of police action or a court judgment*».

⁷⁸ ΕΕ C 364, 18.12.2000, 1 επ.

⁷⁹ Χαρακτηριστική είναι η διατύπωση του Προοιμίου του ΧΘΔΕΕ (παρ.2): «Η Ένωση, έχοντας επίγνωση της πνευματικής και ηθικής κληρονομιάς της, εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης· ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης».

⁸⁰ Για μία συγκριτική επισκόπηση της νομοθεσίας των διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών στο ερευνητικό στάδιο της ποινικής προδικασίας βλ. Ed Cape / Jacqueline Hodgson / Ties Prakken /Taru Spronken (eds), *Suspects in Europe. Procedural rights at the investigative stage of the criminal process in the European Union*, Oxford:Intersentia 2007.

⁸¹ «autonomous concepts». Βλ. σελ. 5-6 παρούσας μελέτης για την προβληματική των αυτόνομων εννοιών στην ΕΣΔΑ.

ερμηνεία των σχετικών διατάξεων της νομοθεσίας της ΕΕ⁸². Η εν λόγω προσέγγιση εφαρμόζεται άμεσα και στις υπό κρίση Οδηγίες της ΕΕ για τα διαδικαστικά δικαιώματα σε ποινικές διαδικασίες. Η ανάγκη, δηλαδή, κατοχύρωσης μέσω των Οδηγιών ενός κοινού μίνιμουμ επιπέδου προστασίας «common EU minimum standards» σε συνδυασμό με την αναγκαιότητα συμβατότητας της χρησιμοποιούμενης ορολογίας με την πληθώρα των εννόμων τάξεων στις οποίες απευθύνεται, έχει οδηγήσει στη συμπερίληψη στα εν λόγω κείμενα γενικής και ευρείας ορολογίας, η οποία δεν ορίζεται σύμφωνα με τα ισχύοντα στην εκάστοτε επιμέρους εθνική έννομη τάξη⁸³.

Μία τέτοια αυτόνομη έννοια⁸⁴ είναι και ο όρος «suspect» στις ευρωπαϊκές Οδηγίες, ο οποίος μάλιστα, όπως ακριβώς και οι όροι «accused» και «criminal proceedings» δεν ορίζονται στο κείμενο⁸⁵. Στην λίαν πρόσφατη απόφαση ER (C-467/18⁸⁶) το ΔΕΕ ασχολήθηκε με το πότε κάποιο άτομο θεωρείται «ύποπτο» υπό την έννοια του άρθρου 2 παρ. 1 της οδηγίας 2012/13 και του άρθρου 2 παρ. 3 της οδηγίας 2013/48⁸⁷, καθώς και με το ακριβές χρονικό σημείο ενημέρωσης του εν λόγω προσώπου κατά το άρθρο 3 παρ.1, σε συνδυασμό με την παρ. 2 της οδηγίας 2012/13 για το δικαίωμα ενημέρωσης σε ποινικές διαδικασίες. Στο πλαίσιο αυτό έκρινε μεταξύ άλλων (παρ. 49 επ.) ότι τα πρόσωπα για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες τελέσεως ποινικού αδικήματος πρέπει να ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους το ταχύτερο δυνατόν από τη στιγμή που οι σχετικές υπόνοιες δικαιολογούν, σε περιπτώσεις πέραν των επειγουσών, τον εκ μέρους των αρμόδιων αρχών περιορισμό της ελευθερίας τους μέσω μέτρων καταναγκασμού και, το αργότερο, πριν από την πρώτη επίσημη εξέτασή τους από την αστυνομία.

⁸²Darryl K. Brown, Jenia I. Turner, Bettina Weisser, *The Oxford Handbook of Criminal Process*, Oxford University Press, 2019, σελ. 132, όπου αναφέρεται ότι «οι αυτόνομες έννοιες έχουν αναπτυχθεί από το ΔΕΕ με βάση μια τελεολογική ερμηνεία, καθώς και με βάση την ανάγκη διασφάλισης της ισότητας σε ολόκληρη την έννομη τάξη της ΕΕ».

⁸³ Darryl K. Brown, Jenia I. Turner, Bettina Weisser, *The Oxford Handbook of Criminal Process*, ό.π. σελ. 132.

⁸⁴ Βλ. και την Επεξηγηματική Έκθεση της Πρότασης Οδηγίας των κρατών-μελών της 22.1.2010 (Έγγραφο του Συμβουλίου 5673/10 της 22.1.2010), σελ. 7: «*The term “suspected or accused person” is intended to be an autonomous term, irrespective of the designation of such persons in national proceedings*».

⁸⁵ Darryl K. Brown, Jenia I. Turner, Bettina Weisser, *The Oxford Handbook of Criminal Process*, ό.π. σελ. 132-133.

⁸⁶ Απόφαση της 19.9.2019.

⁸⁷ Συγκεκριμένα, το ακριβές προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε μεταξύ άλλων το περιφερειακό δικαστήριο του Lukovit Βουλγαρίας συνίστατο στο «*εάν θεωρείται το άτομο για το οποίο ζητήθηκε η ακούσια νοσηλεία ως “ύποπτο” υπό την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2012/13 και του άρθρου 2, παράγραφος 3, της οδηγίας 2013/48 στην περίπτωση που ένας αστυνομικός υπάλληλος, κατά την πρώτη του επίσκεψη στον τόπο του εγκλήματος και κατά τις αρχικές πράξεις έρευνας στο διαμέρισμα του θύματος και του υιού του, αφού εντόπισε ίχνη αίματος στο σώμα του δεύτερου, ερώτησε το εν λόγω άτομο για τους λόγους της ανθρωποκτονίας της μητέρας του και της μεταφοράς της σορού της στον δρόμο και μετά την απάντηση στις ερωτήσεις αυτές του έβαλε χειροπέδες*».

Ωστόσο, κατά την γράφουσα, ο κύριος λόγος που στα κείμενα των εν λόγω Οδηγιών απαντάται ο όρος «υπόπτος» και διαχωρίζεται από τον όρο «κατηγορούμενος» δεν έγκειται στην δημιουργία μίας ευρωπαϊκής έννοιας υπόπτου. Αυτό, δηλαδή, που ενδιαφέρει πρωτίστως τον ενωσιακό νομοθέτη είναι πότε αποδίδεται με ουσιαστικό τρόπο «ποινική κατηγορία» στον ενδιαφερόμενο, ανεξαρτήτως του εάν οι αρμόδιες αρχές του προσέδωσαν επισήμως την ιδιότητα του υπόπτου ή του κατηγορουμένου σύμφωνα με την οικεία εσωτερική νομοθεσία. Επειδή, λοιπόν, σε κάθε επιμέρους ευρωπαϊκή έννομη τάξη η ιδιότητα του κατηγορουμένου αποκτάται με διαφορετικό τρόπο, ο ενωσιακός νομοθέτης μερίμνησε να περιλάβει στις Οδηγίες τόσο τον όρο «υπόπτος» όσο και τον όρο «κατηγορούμενος» προκειμένου να καταλάβει όλες τις επιμέρους έννομες τάξεις, δοθέντος ότι κάποιες προσδίδουν την εν λόγω ιδιότητα σε ένα προγενέστερο στάδιο, ενώ κάποιες άλλες σε ένα μεταγενέστερο αντίστοιχα. Τούτο κρίνεται απολύτως ορθό και επαινετό, καθώς είναι η μόνο οδός για την καθιέρωση ίσων όρων προστασίας στα προβλεπόμενα δικαιώματα μεταξύ των ανομοιογενών εννόμων τάξεων και την επίτευξη ομοιόμορφης ερμηνείας των ευρωπαϊκών κειμένων. Παράλληλα, μόνον με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα των προβλεπόμενων στις Οδηγίες υπερασπιστικών δικαιωμάτων, διότι καθιερώνεται ένα ελάχιστο κοινό επίπεδο προστασίας για όλα τα ευρωπαϊκά κράτη και ως εκ τούτου αποφεύγεται η εξουδετέρωση των δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων προσώπων εξαιτίας των τυχόν διαφορετικών νομοθετικών προβλέψεων κάθε επιμέρους έννομης τάξης.

Συναφώς, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι υπάρχει μία ακόμη ερμηνευτική προσέγγιση της υπό κρίση έννοιας του «υπόπτου»⁸⁸ στις Οδηγίες του ενωσιακού δικαίου. Σύμφωνα με την εν λόγω άποψη, η έννοια του «υπόπτου» αφορά οιονδήποτε κατά του οποίου υπάρχουν υπόνοιες ενοχής, αλλά δεν έχει απαγγελθεί επίσημα κατηγορία εναντίον του. Ήγουν, είναι σαφές ότι καθοριστικό κριτήριο διάκρισης μεταξύ των εννοιών «suspect» και «accused» στις Οδηγίες είναι το εάν έχει ασκηθεί ή όχι η ποινική δίωξη. Προς επίρρωση του εν λόγω συλλογισμού, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ένα από τα βασικότερα προβλήματα κατά την ενσωμάτωση των Οδηγιών στην εσωτερική νομοθεσία είναι η μη ορθή απόδοση της μετάφρασης του πρωτότυπου κειμένου με συνέπεια να εγείρονται ποικίλα ερμηνευτικά ζητήματα. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στην υπό κρίση περίπτωση, καθώς στο πρωτότυπο κείμενο των Οδηγιών, ως εκτέθηκε ανωτέρω, απαντάται ο όρος «accused», ήτοι αυτός κατά του οποίου έχει εγερθεί κατηγορία και όχι «defendant», όρος που απαντά στην ελληνική απόδοση «κατηγορούμενος». Συνεπώς, σύμφωνα με την παρούσα

⁸⁸ Η εν λόγω θέση υποστηρίχθηκε από τον Καθηγητή Αριστομένη Τζαννετή στις παραδόσεις του (ενιαίου) Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στο Ποινικό Δίκαιο και την Ποινική Δικονομία, της Νομικής Σχολής Αθηνών, βλ. και Silvia Allegrezza, Valentina Covolo, Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings σε ό.π., σελ. 53: «Indeed, the term ‘suspect’ refers to an individual who has not yet been officially charged».

θέση είναι ξεκάθαρη η ερμηνευτική σκοπιμότητα που εξυπηρετεί ο εν λόγω εννοιολογικός διαχωρισμός «suspect» και «accused» στα ενωσιακά κείμενα, ιδίως αν συνεκτιμηθεί ο παράγοντας ότι σε πολλές ευρωπαϊκές έννομες τάξεις, όπως και η ημεδαπή, υπάρχει ένα προδικαστικό στάδιο διερεύνησης της υπόθεσης χωρίς ακόμη να έχει εγερθεί επίσημα κατηγορία⁸⁹. Αυτές ακριβώς τις περιπτώσεις πριν την άσκηση της ποινικής δίωξης καλύπτει η ρυθμιστική εμβέλεια του όρου «suspect».

2.3. Η έννοια του υπόπτου κατά το νέο ΚΠΔ

Μετά την απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησης του υπόπτου κατά την ΕΣΔΑ και τα κείμενα του ενωσιακού δικαίου, ακολουθεί η επισκόπηση της εν λόγω ιδιότητας στο ημεδαπό ποινικοδικονομικό δίκαιο. Μάλιστα, στο πλαίσιο του νέου ΚΠΔ επήλθαν αληθώς επαινετές μεταρρυθμίσεις όσον αφορά τον ύποπτο και την δικονομική του θέση. Στο παρόν κεφάλαιο, λοιπόν, προσεγγίζεται ερμηνευτικά η έννοια του υπόπτου⁹⁰ κατά το νέο ΚΠΔ και επιχειρείται η εννοιολογική διάκριση της ιδιότητας του εν λόγω προσώπου από αυτήν του κατηγορουμένου.

2.3.1. Η ρητή αποσαφήνιση της ιδιότητας του υπόπτου

Μία από τις βασικές τομές του νέου ΚΠΔ συνίσταται στον επαναπροσδιορισμό των προσώπων, τα οποία έχουν την ιδιότητα του διαδίκου. Συγκεκριμένα, στην παρ. 1 του άρθρου 70 ΚΠΔ ορίζονται ως διάδικοι στην ποινική δίκη ο ύποπτος, ο κατηγορούμενος και ο παραστάς για την υποστήριξη της κατηγορίας⁹¹. Παρατηρεί, λοιπόν, κανείς, ότι την ιδιότητα του διαδίκου

⁸⁹ Πρόκειται για το δικονομικό στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης (άρθρα 243-244 νέου ΚΠΔ) κατά το οποίο απαντάται η έννοια του υπόπτου και γίνεται μία προέρευνα, η οποία αποσκοπεί στον έλεγχο της ουσιαστικής βασιμότητας μιας καταγγελίας, ακριβέστερα δε στη διαπίστωση της συνδρομής των προϋποθέσεων για το αν πρέπει να κινηθεί ή όχι η ποινική δίωξη. Βλ. αναλυτικά για τον θεσμό της προκαταρκτικής εξέτασης στο ελληνικό ποινικοδικονομικό δίκαιο κατωτέρω.

⁹⁰ Για την προσπάθεια οριοθέτησης της έννοιας του υπόπτου στην αγγλική επιστήμη και τα ανακόπτοντα δογματικά ζητήματα βλ. μεταξύ άλλων D. Feldman, *Regulating Treatment of Suspects in Police Stations: Judicial Interpretation of Detention Provisions in the Police and Criminal Evidence Act 1984*, (1990) Crim LR 452, John Sprack, *A Practical Approach to Criminal Procedure*, 14th edition, Oxford, 2012, σελ. 27.

⁹¹ Βλ. ΑτιολΕκθ. νέου ΚΠΔ (Ν. 4620/2019), σελ. 33., Φράγκος Κ., *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας* (Ν. 4620/2019 και Ν. 4637/2019)-Κατ' άρθρο Ερμηνεία & Νομολογία Αρείου Πάγου, Β' εκδ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2020, σελ. 387-388.

αποκτά πλέον και ο ύποπτος⁹², ο οποίος σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου «συνιστά υποκείμενο της ποινικής δίκης» που «συμπράττει στην εξέλιξη αυτής ως φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων^{93,94}». Μάλιστα, αποκορύφωμα της εν λόγω θεσμικής αναγνώρισης της ιδιότητας του υπόπτου ως διαδίκου στο πλαίσιο της ποινικής δίκης συνιστά ο για πρώτη φορά ορισμός της έννοιας του υπόπτου⁹⁵ στο εδ. β' της παρ. 1 του άρθρου 70 ΚΠΔ στο οποίο προβλέπεται ότι «την ιδιότητα του υπόπτου φέρουν τα πρόσωπα που αναφέρονται στο εδ. α' της παρ. 1 του άρθρου 244». Έτσι, πλέον αναγνωρίζεται ως ύποπτος το πρόσωπο εκείνο κατά του οποίου στρέφεται η μήνυση ή έγκληση, καθώς και το πρόσωπο στο οποίο κατά την διάρκεια τη προκαταρκτικής εξέτασης αποδίδεται η τέλεση της αξιόποινης πράξης⁹⁶. Όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεση⁹⁷, η ρύθμιση αυτή ήταν απαραίτητη, «ώστε να μην καταλείπεται αμφιβολία ότι ύποπτος είναι τόσο ο αναφερόμενος στη μήνυση ή έγκληση ή εν γένει καταγγελία όσο και αυτός σε βάρος του οποίου συντρέχουν συγκεκριμένες ενδείξεις τέλεσης αξιόποινων πράξεων που διερευνώνται κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης και σε κάθε περίπτωση πριν από την κίνηση της ποινικής δίωξης που σηματοδοτεί τη μετάβαση στην ιδιότητα του κατηγορουμένου».

Προτού προβούμε σε μία ερμηνευτική προσέγγιση του υπό κρίση ορισμού, κρίνεται σκόπιμη η ανάδειξη της δογματικής και δικαιοπολιτικής σημασίας της εν λόγω ρητής αποσαφήνισης της έννοιας του υπόπτου στο νέο ΚΠΔ. Όπως προαναφέρθηκε, στο πλαίσιο του νέου ΚΠΔ αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά η νομική ιδιότητα του υπόπτου, ο οποίος κατέστη διάδικος αποκτώντας αυτοτελή δικονομικό ρόλο και συναφή δικαιώματα με αυτά του κατηγορουμένου. Είναι γεγονός ότι πριν την ως άνω ρύθμιση, η έννοια του υπόπτου δεν αποτελούσε νομική ιδιότητα του προσώπου, αλλά πραγματική κατάσταση με δικονομικές

⁹² Ενώ αφαιρείται από τα εν λόγω πρόσωπα ο αστικώς υπεύθυνος, καθώς η κατάργησή του κρίθηκε απαραίτητη ύστερα από τη μεταρρύθμιση του θεσμού της πολιτικής αγωγής και την παροχή της δυνατότητας παράστασης αποκλειστικά για την υποστήριξη της κατηγορίας.

⁹³ Σύμφωνα με την Αιτιολ.Εκθ. νέου ΚΠΔ (Ν. 4620/2019), σελ. 33, πρόκειται για μία «δικαιοκρατικά αυτονόητη και ιστορικά θεμελιωμένη καταγραφή, η οποία κρίθηκε ως αναγκαία για τους ίδιους πρακτικούς λόγους που νομιμοποιούν την πρόβλεψη του άρθρου 71 ΣχΚΠΔ για τον σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας».

⁹⁴ Βλ. σε Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, 9η εκδ. αναθεωρημένη με βάση το νέο ΚΠΔ, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2019, σελ. 123, ο οποίος αναφέρει ότι «πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα νομοθετική παραδοχή με λειτουργικές-δικονομικές προεκτάσεις αλλά και με συμβολικές αποχρώσεις ιδίως σε συνάρτηση με την αντίληψη της δίκαιης δίκης».

⁹⁵ Μαργαρίτης Μ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Θεωρία-Νομολογία, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2020, σελ. 232.

⁹⁶ Βλ. άρθρο 244 παρ. 1 εδ α': «Αν η προκαταρκτική εξέταση διενεργείται ύστερα από μήνυση ή έγκληση κατά ορισμένου προσώπου ή αν κατά τη διάρκειά της αποδίδεται σε ορισμένο πρόσωπο η τέλεση αξιόποινης πράξης».

⁹⁷ Βλ. Αιτιολ.Εκθ. νέου ΚΠΔ (Ν. 4620/2019), ό.π.

προεκτάσεις⁹⁸. Άμεσο δυσμενές επακόλουθο ήταν ότι μπορούσε να συντρέξει στο αυτό πρόσωπο η νομική ιδιότητα του μάρτυρα και η κατάσταση του υπόπτου⁹⁹, με συνέπεια να προκαλείται σύγχυση δικονομικών ρόλων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα έλλειμμα δικονομικής προστασίας στην περίπτωση του ύποπτου μάρτυρα ιδίως στον χώρο της προκαταρκτικής εξέτασης και της αστυνομικής προανάκρισης. Ουσιαστικά, δηλαδή, το εν λόγω πρόσωπο εξετάζοταν ως μάρτυρας ανομοτί^{100,101} μη υπαγόμενο στην ρυθμιστική εμβέλεια της αρχής της μη αυτοενοχοποίησης¹⁰² με συνέπεια την επιβάρυνση της δικονομικής του θέσης σε περίπτωση που καθίστατο μετέπειτα κατηγορούμενος και αξιοποιούνταν αποδεικτικά η εν λόγω κατάθεσή του.

⁹⁸ Παπαδόπουλος Φ., Η δικονομική θέση του υπόπτου κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, Υπερ 1995, σελ. 476, ο οποίος αναφέρει ότι: *«Με τον όρο ύποπτος δεν εξυπονοείται μια διαφορετική, σε σχέση με προγενέστερη, νομική ιδιότητα του προσώπου, αλλά κυρίως μία πραγματική κατάσταση με δικονομικές προεκτάσεις, την οποία ενδέχεται να διέλθει οποιοδήποτε άτομο εμπλέκεται με την ιδιότητα είτε του μάρτυρα, είτε του απλώς εξεταζόμενου από αστυνομικές αρχές είτε του κατηγορουμένου...Πραγματικά, αν ο μάρτυρας τελώντας σε γνώση της δυνατότητας άρνησης της μαρτυρίας του, καταθέσει επιβαρυντικά στοιχεία για το άτομό του, μεταπίπτει σε κατάσταση υπόπτου, χωρίς, ωστόσο, να αποκτά αυτόματα ούτε την ιδιότητα του κατηγορουμένου ούτε και συναφή δικονομικά δικαιώματα (λ.χ. συμπαράσταση συνηγόρου)»*. Βλ. επίσης Τσόλκα Όλ., Η αρχή «Nemo tenetur se ipsum prodere/accusare» στην ποινική δίκη, Ποινικά Χρονικά, Μελέτες 6, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2002, σελ. 133: *«Ο όρος «ύποπτος» απαντά μεν στην θεωρία, συνδέεται όμως τελικά όχι με μία νομική ιδιότητα, αλλά με μία πραγματική κατάσταση ενός προσώπου, η οποία ασφαλώς δεν είναι άμοιρη δικονομικών συνεπειών»*. Βλ. και Λίβος Ν., Ο ύποπτος: ένας «κατηγορούμενος» πριν τον κατηγορούμενο, Παρέμβαση σε Γ' Πανελλ. Συνεδρ. ΕΕΠΔ, Πρακτικά 1991, σελ. 165 επ.

⁹⁹ Το ίδιο δεν μπορούσε να συμβεί με την ιδιότητα του μάρτυρα και αυτή του κατηγορουμένου, καθώς πρόκειται για δύο ξεχωριστές νομικές ιδιότητες, η σύμπτωση των οποίων είναι αδύνατη στην αυτή δίκη ή διαδικασία. Βλ. για την σχετική προβληματική σε Καλφέλης Γ., Η σύμπτωση της ιδιότητας του μάρτυρα και του κατηγορουμένου στο ίδιο πρόσωπο, Υπερ. 1991, σελ. 757.

¹⁰⁰ Για την απαράδεκτη αυτή δικονομική πρακτική από τις αστυνομικές αρχές βλ. ενδεικτικά σε Καρύδη Α., Ανομοτί εξέτασις μάρτυρος προσλαβόντος μεταγενεστέρως ιδιότητα κατηγορουμένου, ΝοΒ 1972, 1526, Ανδρουλάκης Ν., Επί του προβλήματος της προανακριτικής απολογίας, ΝοΒ 22, σελ. 1349.

¹⁰¹ Σε κάθε περίπτωση, η εν λόγω μεθόδευση της εξέτασης του υπόπτου ως μάρτυρα «ανομοτί», ανεξάρτητα από το ότι δεν στηρίζεται στον ΚΠΔ, όπως προκύπτει από το άρθρο 221, που ορίζει ποια πρόσωπα εξετάζονται χωρίς όρκο, δημιουργεί ακυρότητα. Κατά τούτο προδήλως εσφαλμένη κρίνεται η 665/1988 Εφετείου Αθηνών (ΠοινΧρον ΛΗ'/318), Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, σελ. 125: *«Η ακυρότητα αυτή δεν σώζεται από την εξέταση του υπόπτου ως μάρτυρα «ανομοτί», καθώς ο μεν ΚΠΔ δεν καθιερώνει κανένα τέτοιο τρόπο εξέτασης των εν λόγω μαρτύρων (πρβλ. σχετ. άρ. 221 ΚΠΔ), ενώ το αποτέλεσμα είναι να φαλκιδεύονται βασικά δικαιώματα του μετέπειτα κατηγορουμένου»*.

¹⁰² Nemo tenetur se ipsum accusare ή prodere . Βλ. αναλυτικά για την εν λόγω αρχή σε κατώτερο σημείο της παρούσας μελέτης.

Πράγματι, όπως κατέστη σαφές ανωτέρω, το γεγονός ότι στο πλαίσιο του παλαιού ΚΠΔ δεν υπήρχε ρητή αποσαφήνιση της έννοιας του υπόπτου ως τεχνικού νομικού όρου¹⁰³ προκειμένου να μπορούν να οριοθετηθούν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του εν λόγω προσώπου κρίνεται εξόχως προβληματικό. Ήγουν, δημιουργούνταν μία σύγχυση δικονομικών ρόλων και το πρόσωπο περιερχόταν σε μία κατάσταση αβεβαιότητας¹⁰⁴ ιδίως κατά τα πρώιμα στάδια της διαδικασίας όπου ο μάρτυρας μεταβάλλεται τάχιστα σε ύποπτο και από ύποπτο σε κατηγορούμενο. Τα ανωτέρω άτοπα ήρθε να άρει με την συστηματική θεσμική οριοθέτηση και τυποποίηση της έννοιας του υπόπτου ο νέος ΚΠΔ αναγνωρίζοντας ρητά το ιδιαίτερο δικονομικό status του υπόπτου και θωρακίζοντας το εν λόγω πρόσωπο με δικαιώματα ομοειδή με αυτά του κατηγορουμένου, για τα οποία θα γίνει εκτενής λόγος σε κατώτερο σημείο της παρούσας.

Επανερχόμενοι τώρα στον ορισμό της έννοιας του υπόπτου θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο νέος ΚΠΔ υιοθέτησε ένα τυπικό και ένα ουσιαστικό κριτήριο για τον προσδιορισμό της υπό κρίση νομικής ιδιότητας, ενώ κεντρικό μέγεθος για την προσέγγιση της ερευνώμενης έννοιας αποτελούν οι υπόνοιες ενοχής που στρέφονται κατά ορισμένου προσώπου. Αρχικά, σύμφωνα με το τυπικό κριτήριο απόδοσης της ιδιότητας του υπόπτου κατά το εδ α' της παρ. 1 του άρθρου 244 ΚΠΔ, την ιδιότητα αυτή αποκτά το πρόσωπο εκείνο εναντίον του οποίου ύστερα από μήνυση, έγκληση ή εν γένει καταγγελία¹⁰⁵ διενεργείται προκαταρκτική εξέταση. Αυτός, δηλαδή, ο οποίος κατονομάζεται ρητά στην μήνυση ή την έγκληση προσλαμβάνει την ιδιότητα του υπόπτου κατά το τυπικό κριτήριο¹⁰⁶. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το πρόσωπο αυτό δεν καθίσταται

¹⁰³ Παπαδόπουλος Φ., ό.π., σελ. 477.

¹⁰⁴ Βλ. σε Λίβος Ν., Η δικονομική θέση των καθ' όν υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος-Μία επισκόπηση de lege lata και de lege ferenda, ΠοινΧρον 1995, σελ. 1103 επ., ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά : « Η αβεβαιότητα αυτή σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας του υπόπτου, καταλήγει σε αβεβαιότητα περί την νομική του φύση, δηλαδή περί τα δικαιώματά του...Ο ύποπτος είναι γενικά το πρόσωπο με τον μεγαλύτερο βαθμό κοινωνικής αμφισημίας στο ποινικό μας σύστημα, και αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό είναι που κάνει τις σχετιζόμενες με αυτόν αστυνομικές έρευνες ή ανακριτικές πράξεις τόσο συζητήσιμες, αφού ούτε οι υποχρεώσεις του διαγράφονται με σαφήνεια, ούτε τα δικαιώματά του διευκρινίζονται επαρκώς...».

¹⁰⁵ Καρράς Αρ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 6^η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 375, όπου επισημαίνεται: «Τον προφανώς άστοχο περιορισμό της ιδιότητας του υπόπτου μόνο στις περιπτώσεις της μήνυσης ή της έγκλησης διορθώνει η Αιτιολογική Έκθεση περιλαμβάνοντας ορθώς και την «εν γένει καταγγελία», ώστε γίνεται φανερό ότι πρόκειται για πρόδηλη παραδρομή του νομοθέτη κατά τη διατύπωση της σχετικής διάταξης».

¹⁰⁶ Ωστόσο, μέχρι και τον ν. 3346/2005, οπότε και τροποποιήθηκε το τότε άρθρο 72 ΚΠΔ, το εν λόγω τυπικό κριτήριο αφορούσε στην απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου και όχι του υπόπτου. Όπως παρατηρεί ο Λίβος με το τυπικό κριτήριο προστατεύεται ο καθ' ου από αθεμελίωτες, κακόβουλες ή εμπαιθείς καταγγελίες και μπορεί να αμυνθεί με τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στον κατηγορούμενο κατά των εις βάρος του ενεργουμένων ανακριτικών πράξεων, ή κατά την διάρκεια της προς διερεύνηση των καταγγελλομένων διεξαγόμενης προκαταρκτικής εξέτασης. Ωστόσο, όπως υποστηρίζει ο ίδιος το μειονέκτημα της πρόσδοσης της ιδιότητας του

«αυτομάτως» ύποπτος από μόνο το γεγονός της ρητής κατονομασίας του σε μία καταγγελία, αλλά θα πρέπει να εκκινήσει από το αρμόδιο όργανο, εν προκειμένω κατόπιν παραγγελίας του εισαγγελέα πλημμελειοδικών¹⁰⁷, η νόμιμη προβλεπόμενη διαδικασία, ήτοι η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης.

Όσον αφορά το ουσιαστικό κριτήριο, αυτό συνίσταται στην απόδοση σε ορισμένο πρόσωπο της τέλεσης αξιόποινης πράξης κατά την διάρκεια της διενεργούμενης προκαταρκτικής εξέτασης¹⁰⁸. Κομβικής σημασίας έννοια για την οριοθέτηση της απόδοσης σε ορισμένο πρόσωπο της τέλεσης αξιόποινης πράξης κατά το δικονομικό αυτό στάδιο συνιστά η έννοια των υπονοιών ή ενδείξεων ενοχής¹⁰⁹. Με απλά λόγια, ο καθ' ου στρέφονται οι υπόνοιες τέλεσης ενός αδικήματος σε επίπεδο προκαταρκτικής εξέτασης προσλαμβάνει την ιδιότητα του υπόπτου κατά το νέο ΚΠΔ¹¹⁰. Συναφώς, αναφορικά με την εξόχως σημαντική έννοια των υπονοιών ενοχής κρίνεται σκόπιμο να γίνουν ορισμένες ερμηνευτικές επισημάνσεις, οι οποίες είναι απαραίτητες και για την πληρέστερη κατανόηση της διάκρισης μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου. Το κυριότερο

κατηγορουμένου σε ένα τόσο πρώιμο δικονομικό στάδιο έγκειται σε μία σύγχυση ρόλων. Χαρακτηριστικά αναφέρει: *«Είναι πράγματι γνωστό ότι ο ύποπτος δεν έχει συμφέρον υπεράσπισης, όπως ο κατηγορούμενος, αλλά συμφέρον μη-δίωξης. Στην περίπτωση όμως του τυπικού κριτηρίου το πρόσωπο που μας απασχολεί είναι ένας κατηγορούμενος με συμφέρον μη-δίωξης! Με το τυπικό δηλαδή κριτήριο χειροτερεύουμε την θέση του ρητά κατονομαζομένου στην καταγγελία (με το να τον θεωρούμε ως κατηγορούμενο), προκειμένου ευθύς αμέσως να του την... βελτιώσουμε (δηλαδή να του αναγνωρίσουμε τα δικαιώματα του κατηγορουμένου)»*, Βλ. και Τσιρίδης Π., Η αναβαθμισμένη προκαταρκτική εξέταση και η συμβολή της στην επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας, ΤιμΤόμος Αρ. Καρρά, εκδ Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2010, σελ. 859, Παπαδόπουλος Φ., ό.π., σελ. 474, Ζησιάδης Β., Η θέση της προκαταρκτικής εξέτασης στο ισχύον ποινικό δίκαιο και τα δικαιώματα του «κατηγορουμένου», Υπερ 1994, σελ. 997. Βλ. και Καρράς Αρ. Η μεταρρύθμιση του ποινικού δικονομικού συστήματος, Υπερ. 6/1991, σελ. 1046, ο οποίος σχολιάζοντας το πόσο ευχερής ήτο υπό το τότε νομοθετικό καθεστώς η απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου, παρατηρεί ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ως εύστοχη η άποψη, σύμφωνα με την οποία η απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου είναι δήθεν ευνοϊκή για το άτομο αφού το εξοπλίζει με τα δικαιώματα που παρέχει στον κατηγορούμενο το ποινικό δικονομικό μας δίκαιο, επειδή παραγνωρίζει κυρίως την ηθική προσβολή την οποία υφίσταται το άτομο, μία προσβολή που δεν εξισορροπείται με την χορήγηση δικονομικών δικαιωμάτων.

¹⁰⁷ Βλ. άρθρο 31 παρ. 1 νέου ΚΠΔ.

¹⁰⁸ Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, σελ. 123.

¹⁰⁹ Κατά τον Λίβο, ό.π.: *«...πρέπει να νοήσουμε ως «ενδείξεις» κάθε πραγματικό στοιχείο το οποίο, «αναγνωσόμενο» καταλλήλως επί τη βάσει συγκεκριμένης «θεωρίας», δίνει αφορμή για τον σχηματισμό ευλόγων υπονοιών περί τελέσεως ενός εγκλήματος, και αντιστοίχως ως «υπόνοιες» κάθε εύλογη αφορμή που αναγνωρίζεται από τον νόμο ότι έχουν τα αρμόδια πρόσωπα για να απομειώσουν με συγκεκριμένες τους ενέργειες την σχετική με την διάπραξη μιας αξιόποινης πράξης κοινωνικήν αμφισημία».*

¹¹⁰ Βλ. και Παπαδόπουλος Φ., ό.π., σελ. 474, ο οποίος ορίζει τον ύποπτο ως *«το συγκεκριμένο πρόσωπο σε βάρος του οποίου επικεντρώνονται υπόνοιες ενοχής για την τέλεση εγκλήματος ή τη συμμετοχή σε διερευνώμενη αξιόποινη συμπεριφορά».*

ερώτημα συνίσταται στο πότε συντρέχουν απλώς συγκεκριμένες υπόνοιες ενοχής κατά ορισμένου προσώπου κατά την διάρκεια της διερεύνησης μίας καταγγελίας σε επίπεδο προκαταρκτικής εξέτασης οπότε μιλάμε ακόμη για ιδιότητα υπόπτου και πότε συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις ενοχής, οι οποίες υποχρεώνουν τον εισαγγελέα να κινήσει την ποινική δίωξη κατά ορισμένου προσώπου με συνέπεια να έχουμε μετάβαση στην ιδιότητα του κατηγορουμένου¹¹¹.

Αρχικά, οι υπόνοιες ή ενδείξεις ενοχής συνθέτουν μία περίπλοκη κρίση, στην οποία προβαίνει το κατά περίπτωση αρμόδιο ανακριτικό όργανο ή συμβούλιο ή δικαστήριο, ενόψει μίας συγκεκριμένης αξιόποινης πράξης και αναφορικά με ένα ή περισσότερα πρόσωπα στα οποία αποδίδεται η τέλεσή της. Πρόκειται κατά κυριολεξία «για μια βασιζόμενη σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά πιθανολόγηση αναφορικά με τη συνδρομή των στοιχείων της ποινικής υπόστασης του εγκλήματος που αποδίδεται σε ορισμένο πρόσωπο^{112,113}». Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να υπάρχει ασφάλεια δικαίου θα πρέπει τα εν λόγω μεγέθη να δύνανται να οριστούν βάσει αντικειμενικών κριτηρίων και να μην εμφορούνται από υποκειμενισμό^{114,115}. Ωστόσο, η εν λόγω πιθανολογική κρίση περί της συνδρομής υπονοιών τέλεσης ενός εγκλήματος δεν παύει να απαιτεί την διαμεσολάβηση του αρμόδιου οργάνου, ήτοι ενός προσώπου που προβαίνει στην αξιολόγησή τους. Με εύστοχο τρόπο ο Λίβος αποσαφηνίζει εννοιολογικά την υπόνοια ως «τον επαγωγικό συμπερασμό κάποιου προσώπου περί της τελέσεως ενός εγκλήματος, στον οποίον αυτό

¹¹¹ Σύμφωνα με το άρθρο 43 παρ. 1 εδ. β' νέου ΚΠΔ.

¹¹² Δαλακούρας Θ., Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονομίας ή δύναμης των ενδείξεων, ΤιμΤομ Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 854.

¹¹³ Για μία συγκριτική επισκόπηση των υπό κρίση εννοιών στο αμερικανικό δίκαιο μέσα από την επισκόπηση της νομολογίας του Supreme Court βλ. Harper, Robert Berkley (1989) "Has the Replacement of "Probable Cause" With "Reasonable Suspicion" Resulted in the Creation of the Best of All Possible Worlds?," Akron Law Review: Vol. 22 : Iss. 1 , Article 2, σελ. 19 όπου αναφέρεται ότι «*το Supreme Court ορίζει την πιθανή αιτία (probable cause) ως τον βάσιμο λόγο να πιστεύει κανείς ότι πρόκειται για ένοχο, το οποίο βέβαια είναι κάτι λιγότερο από την απόδειξη που θα δικαιολογούσε την καταδίκη. Αυτό απαιτεί κάτι παραπάνω από απλή υποψία αλλά πρέπει να βασίζεται σε ένα αντικειμενικό κριτήριο.*», Πρβλ και Craig S. Lerner, Reasonable Suspicion and Mere Hunches, 59 Vand. L. Rev. (2006), σελ. 407-473.

¹¹⁴ Δαλακούρας Θ., Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονομίας ή δύναμης των ενδείξεων, ό.π., σελ. 854: «*Ως αντικειμενική υπόνοια καλείται να οριστεί εκείνη η πιθανολογική κρίση περί της υποτιθέμενης τέλεσης ενός εγκλήματος εκ μέρους ενός προσώπου, η οποία κρίση προκύπτει δίχως άλλο από την εφαρμογή των κανόνων της επαγωγικής λογικής και συνεπώς δεν εμφορείται από υποκειμενισμό.*».

¹¹⁵ Την τάση αυτή ακολουθεί και ο ίδιος ο νομοθέτης, ο οποίος χρησιμοποιεί την έννοια των υπονοιών αντικειμενικά, όπως λ.χ. στο άρθρο 245 ΚΠΔ που απαιτεί κρίση για τη μη συνδρομή επαρκών ενδείξεων για την παραπομπή του κατηγορουμένου στο ακροατήριο ή στο άρθρο 257 παρ. 1 ΚΠΔ που καθιερώνει ως προϋπόθεση για την διενέργεια σωματικής έρευνας σε τρίτα πρόσωπα την συνδρομή βάσιμης υπόνομίας.

καταλήγει με τη δεδομένη ψυχολογική του συγκρότηση, αξιολογώντας τις κατ' αυτό υφιστάμενες ενδείξεις»^{116,117}.

2.3.2. Η εννοιολογική διάκριση μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου

Όπως κατέστη σαφές ανωτέρω, μία από τις βασικές καινοτομίες του νέου ΚΠΔ συνιστά η εννοιολογική διασάφηση της ιδιότητας του υπόπτου. Τούτο έχει ως βασική συνέπεια να εξοβελίζεται ο κίνδυνος έμμεσης καταστρατήγησης ποινικοδικονομικών διατάξεων, ο οποίος ανέκυπτε ένεκα της απαράδεκτης μεθόδευσης της μαρτυριοποίησης του κατηγορουμένου¹¹⁸. Η «μαρτυριοποίηση» αυτή ουσιαστικά έγκειται στην δικονομική πρακτική πρόσδοσης της ιδιότητας του μάρτυρα σε ένα ύποπτο άτομο σε πρώιμο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, με αποτέλεσμα ανάλογη δικονομική μεταχείριση (λ.χ. ένορκη κατάθεση και ιδίως μη απόλαυση των δικαιωμάτων του «οιονεί» κατηγορουμένου) ενώ στην πραγματικότητα, ήτοι από πλευράς βούλησης των ανακρινόντων και αντικειμενικής σόρευσης αποδεικτικών στοιχείων είναι ήδη κατηγορούμενος¹¹⁹. Συγκεκριμένα, η απαράδεκτη αυτή δικονομική πρακτική εξαλείφεται με τις ρυθμίσεις του νέου ΚΠΔ, καθώς πλέον ο ύποπτος καθίσταται κι αυτός διάδικος, αποκτά αυτοτελή δικονομικό ρόλο (ιδιαίτερο δικονομικό status) και αποτελεί μία ξεχωριστή νομική ιδιότητα, η οποία δεν δύναται να συντρέξει με αυτήν του μάρτυρα ή του κατηγορουμένου. Περαιτέρω, το πλέον σημαντικό έγκειται στο ότι στο πλαίσιο του νέου ΚΠΔ αναβαθμίζεται η δικονομική του θέση και θωρακίζεται με τα ίδια σχεδόν δικαιώματα με αυτά που απολαμβάνει ο

¹¹⁶ Λίβος Ν., Η δικονομική θέση των καθ'ών υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος-Μία επισκόπηση de lege lata και de lege ferenda, ό.π., σελ. 1109. Δοθέντος μάλιστα ότι τα πραγματικά δεδομένα που αποτελούν την βάση για την δημιουργία των υπονοιών ενοχής διακρίνονται από υψηλή κοινωνική αμφισημία, διατυπώνεται εύστοχα από τον ίδιο περαιτέρω ότι η προβληματική περί της ύπαρξης ή μη υπονοιών μεταλλάσσεται λόγω της ως άνω αμφισημίας από ζήτημα διαπίστωσης πραγματικών δεδομένων σε πρόβλημα ερμηνείας της εκάστοτε κοινωνικής συμπεριφοράς και ως εκ τούτου από οντολογικό σε προεχόντως σημειολογικό πρόβλημα.

¹¹⁷ Βλ. και Αλεξιάδης Σ., Η έννοια του υπόπτου στην Ποινική Δίκη-Η κερκόπορτα για παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων, ΤιμΤομ Μαραγκοπούλου, 2003, σελ. 90, όπου ο συγγραφέας χαρακτηριστικά αναφέρει: «Ο ύποπτος είναι το άτομο κατά του οποίου στρέφονται υποψίες. Υποψίες βάσιμες ή αβάσιμες, υποψίες δικαιολογημένες ή αδικαιολόγητες, λογικές ή παράλογες, υποψίες υγιούς ή αρρωστημένου μυαλού... Το αν κάποιος συγκεντρώνει πάνω του υποψίες κάποιου και, συνεπώς, γίνεται γι' αυτόν που έχει τις υποψίες «ύποπτος», είναι θέμα καθαρά υποκειμενικό εκείνου που έχει τις υποψίες στο μυαλό του. Γι' αυτό το λόγο η έννοια του υπόπτου είναι θέμα του μυαλού και όχι της δικονομίας».

¹¹⁸ Για το εν λόγω «τέχνασμα» των διωκτικών αρχών θα γίνει εκτενώς λόγος σε κατώτερο σημείο της παρούσας κατά την επισκόπηση της αρχής της μη αυτοενοχοποίησης.

¹¹⁹ Παπαδόπουλος Φ., ό.π., σελ. 471.

κατηγορούμενος^{120,121}. Μένει να προσδιοριστεί η ακριβής εννοιολογική διάκριση μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου κατά το νέο ΚΠΔ, η οποία συνδέεται άρρηκτα με την οριοθέτηση του χρονικού σημείου, κατά το οποίο ένα εμπλεκόμενο στην ποινική διαδικασία πρόσωπο προσλαμβάνει την ιδιότητα του κατηγορουμένου, μη θεωρούμενο πλέον απλώς ύποπτος τέλεσης του εγκλήματος.

Είναι αδιαμφισβήτητο, ότι η κτήση της ιδιότητας του κατηγορουμένου, παρότι επάγεται δυσμενείς συνέπειες για το πρόσωπο, συνδέεται ταυτόχρονα με την έναρξη της θεσμικής προστασίας του, αφού ενεργοποιείται υπέρ αυτού ένα σύστημα εγγυητικών δικαιωμάτων που εξασφαλίζουν την εν γένει υπεράσπισή του. Ως εκ τούτου, λαμβάνει εξέχουσα σημασία ο ακριβής προσδιορισμός του χρόνου κτήσης της εν λόγω ιδιότητας.

Όσον αφορά την απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου, στο άρθρο 72 ΚΠΔ ορίζεται, ότι την ιδιότητα του κατηγορουμένου αποκτά εκείνος εναντίον του οποίου ο εισαγγελέας άσκησε ρητά την ποινική δίωξη και εκείνος στον οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης αποδίδεται η αξιόποινη πράξη¹²². Παρατηρεί, λοιπόν, κανείς ότι, όπως συμβαίνει με τον ύποπτο, έτσι και για την απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου, ο δικονομικός νομοθέτης υιοθετεί

¹²⁰ Βλ. Δαλακούρας Θ., Τα δικαιώματα του υπόπτου και του κατηγορουμένου στον νέο ΚΠΔ, *nova criminalia*, No 7, Οκτώβριος 2019, σελ. 5: «πληρέστερος και σαφέστερος επαναπροσδιορισμός των δικαιωμάτων των διαδίκων στο πλαίσιο του νέου ΚΠΔ προωθεί τη δικαιοσύνη της ποινικής δίκης και εν ταυτώ την αξιοπιστία της».

¹²¹ Υπέρ της άποψης ότι ο ύποπτος έχει όλα τα δικαιώματα του κατηγορουμένου τάσσονταν ήδη πριν την υιοθέτηση του νέου ΚΠΔ οι: Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4^η εκδ., εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012, σελ. 279-280, Δασκαλόπουλος Σ., Η προκαταρκτική εξέταση και η άσκηση ποινικής δίωξης κατά τον ν. 3160/2003, *ΠοινΧρον* 2003, σελ. 1027 (1028), ο οποίος κάνει λόγο για «οιονεί κατηγορούμενο», Καρράς Αρ., «Η αρχή της δικαστικής ακροάσεως στην ποινική δίκη», σειρά ΠΟΙΝΙΚΑ (29), 1989, σελ. 147 επ., Κωνσταντινίδης Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο-Βασικές έννοιες, 3^η εκδ., εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2017, σελ. 108 επ., Μαργαρίτης Α., Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου στην προανάκριση και κύρια ανάκριση, *Πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991, σελ. 34 επ., Συμεωνίδης Δ., Το δικαίωμα του υπόπτου να λάβει γνώση όλων των εγγράφων στην προκαταρκτική εξέταση. Συγχρόνως ορισμένες σκέψεις για τη νέα μορφή της προκαταρκτικής εξέτασης υπό το πρίσμα του Ν. 3160/2003., *ΠοινΧρον* 2005, σελ. 5 επ., ιδίως για το δικαίωμα πλήρους γνώσης των στοιχείων της δικογραφίας ως άρρηκτα συνδεδεμένου με το δικαίωμα υπεράσπισης και ειδικότερα παράστασης με συνήγορο. Στην εν λόγω μελέτη ο συγγραφέας αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η σαφής επικράτηση του ποινικού-δικαιοδοτικού χαρακτήρα της προκαταρκτικής εξέτασης και η πλήρης πλέον ενσωμάτωσή της στην ποινική διαδικασία υπαγορεύει, για λόγους δογματικής συνέπειας, να παρέχονται εξίσου και στο πλαίσιο της επαρκείς εγγυήσεις υπέρ του εξεταζόμενου-υπόπτου, οι οποίες πρέπει να είναι ευθέως ανάλογες-ισοδύναμες προς αυτές που αναγνωρίζονται υπέρ του κατηγορουμένου στην ανάκριση και την προανάκριση».

¹²² Μαργαρίτης Μ., ό.π., σελ. 239., Βλ. και Δ. Στίγγας, Λειτουργική αρμοδιότητα του ανακριτή και του εισαγγελέα σε σχέση με την εκφορά της δίωξης και της κατηγορίας, *ΠοινΔικ* 2013, σελ. 543 επ.

ένα τυπικό και ένα ουσιαστικό κριτήριο αντίστοιχα. Το τυπικό κριτήριο συνίσταται στην ρητή άσκηση της ποινικής δίωξης από τον εισαγγελέα κατά συγκεκριμένου προσώπου¹²³, ενώ το ουσιαστικό έγκειται στην απόδοση από τον ανακριτή κατά συγκεκριμένου προσώπου της αξιόποινης πράξης σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης¹²⁴. Όπως συμβαίνει με το τυπικό κριτήριο σύμφωνα με το οποίο για να ασκηθεί η ποινική δίωξη κατά ορισμένου προσώπου θα πρέπει να συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις ενοχής εναντίον του¹²⁵, έτσι και προκειμένου να αποδοθεί η αξιόποινη πράξη σε ορισμένο πρόσωπο κατά την διάρκεια της ανάκρισης θα πρέπει

¹²³ Κατά τον Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 124:«Η απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου με την άσκηση της ποινικής δίωξης αποτελεί την αυθεντική έκφραση της διοικτικής αρχής και φυσικά η ενέργεια αυτή, έχει από τα πράγματα μειωτικό στίγμα για τον φορέα της ιδιότητα αυτής», Βλ. και Μαργαρίτης Μ., ό.π., σελ. 239 για το ότι η παρούσα περίπτωση του τυπικού κριτηρίου αναφέρεται στην *in personam* άσκηση της δίωξης.

¹²⁴ Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται στις περιπτώσεις *in rem* δίωξης, όταν κατά την άσκηση της ποινικής διώξεως για αξιόποινη πράξη δεν υπάρχει συγκεκριμένο πρόσωπο κατηγορουμένου («δίωξη κατ' αγνώστων δραστών») ή δεν είναι γνωστοί όλοι οι τυχόν συμμετοχοί του γνωστού κατηγορουμένου αλλά και βλ. σε Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 124 την περίπτωση κατά την οποία «ο εισαγγελέας θέλει να υπάρξει κάποια ελαστικότητα ως προς το ποιος μετά τη δικαστική διερεύνηση θα κατηγορηθεί, από τους περισσότερους εμπλεκόμενους», Φράγκος Κ., ό.π., σελ. 391.

¹²⁵ Για την έννοια των επαρκών ενδείξεων βλ. σε Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 281:«Επαρκείς είναι οι ενδείξεις όταν είναι τουλάχιστον τόσο σοβαρές, ώστε να είναι επιβεβλημένη η δικαστική τους εκτίμηση και κρίση με ό,τι (αρνητικό) μπορεί αυτό να σημαίνει για τον ύποπτο που υποβιβάζεται τώρα στη θέση του κατηγορουμένου. Η, αλλιώς-για να θέσουμε έναν πρακτικό «κανόνα»-, όταν ο εισαγγελέας αισθάνεται ότι σε κάθε περίπτωση «δεν μπορεί (δεν αντέχει) μόνος του να κλείσει την υπόθεση», αρνούμενος την ποινική δίωξη, και ότι επομένως, είναι αναγκαία η παρέμβαση των δικαστών.», Καρράς Αρ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π.: «Ως επαρκείς ενδείξεις-ή ορθότερα υπόνοιες- για την κίνηση της ποινικής δίωξης θα πρέπει να θεωρούνται-ελλείψει οποιασδήποτε νομοθετικής κατεύθυνσης από την οικεία Αιτιολογική Έκθεση-εκείνες, από τις οποίες πιθανολογείται με βασιμότητα ότι δικαιολογείται η κίνηση της ποινικής δίωξης για να βεβαιωθεί, αν έχει τελεσθεί αξιόποινη πράξη και, αν η ποινική δίωξη στρέφεται εναντίον ορισμένου προσώπου, πως προκύπτουν τέτοιες ενδείξεις και για το πρόσωπο αυτό» Πρβλ για την έννοια των «σοβαρών ενδείξεων» και ΟΛΑΠ 9/2001, ΠοινΧρον (ΝΑ/2001), σελ. 788-789: «Οι ενδείξεις θεωρούνται σοβαρές όταν πιθανολογούν την ενοχή του κατηγορουμένου ή όταν από το αποδεικτικό υλικό που συγκομίσθηκε προκύπτει με βεβαιότητα ότι το δικαστήριο θα πρέπει να επιληφθεί και να υποβάλει στη δοκιμασία της επ' ακροατηρίου τα πραγματικά περιστατικά στα οποία στηρίζονται οι ενδείξεις».

να συντρέχουν επαρκείς υπόνοιες εναντίον του¹²⁶, ότι διέπραξε την ανακρινόμενη πράξη ή συμμετείχε στην διάπραξή της^{127,128}.

Διαπιστώνει, επομένως, κανείς, ότι τόσο για την απόκτηση της ιδιότητας του υπόπτου όσο και για την απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου τίθενται δύο κριτήρια: Αφενός ένα τυπικό, το οποίο συνίσταται είτε στην ρητή κατονομασία ορισμένου προσώπου σε μία καταγγελία στην περίπτωση του υπόπτου είτε στην ρητή άσκηση της ποινικής δίωξης από τον εισαγγελέα στην περίπτωση του κατηγορουμένου. Αφετέρου, ένα ουσιαστικό, το οποίο συνίσταται στην απόδοση της τέλεσης της αξιόποινης πράξης, κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης για την απόκτηση της ιδιότητας του υπόπτου ή κατά τη διάρκεια της ανάκρισης για την απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί, ότι κατά το τυπικό κριτήριο η διάκριση μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου μετά τη νομοθετική τομή του νέου ΚΠΔ είναι σαφής και δεν συναντά ιδιαίτερες δογματικές δυσχέρειες, καθώς ο νομοθέτης προβλέπει ρητά τον τρόπο κτήσης της εκάστοτε νομικής ιδιότητας. Υπογραμμίζεται δε, ότι το διακύβευμα της εν λόγω ρύθμισης έγκειται στην θεσμική «αναβάθμιση» του υπόπτου ως διαδίκου και την νομοθετική κατοχύρωση των δικαιωμάτων του, με συνέπεια στην περίπτωση που είναι καταγγελλόμενος να θωρακίζεται με τα ίδια ουσιαστικά δικαιώματα που έχει ο κατηγορούμενος, δίχως ωστόσο να «στιγματίζεται» ως τέτοιος¹²⁹. Τα πράγματα περιπλέκονται κυρίως στην περίπτωση του ουσιαστικού κριτηρίου εκ του

¹²⁶ Ο Ανδρουλάκης Ν., Επί του προβλήματος της προανακριτικής απολογίας, ΝοΒ 22,σελ. 1350 υποσ. 23, φρονεί ότι πρέπει να προκύπτουν από την ανακριτική δράση «επαρκείς πως ενδείξεις εις βάρος του κατηγορητέου». Σύμφωνα δε και με την Αιτιολογική Έκθεση Σ.Κ.Π.Δ. 1950 (σελ. 397) απαιτείται να προκύψουν κατά την διάρκεια της ανάκρισης ικανά στοιχεία προκειμένου να απαγγελθεί κατηγορία εναντίον ορισμένου προσώπου.

¹²⁷ Τότε ο ανακριτής έχει το δικαίωμα και οφείλει να απαγγείλει κατηγορία κατ' αυτού του προσώπου (άρθρο 250 παρ. 1 ΚΠΔ πρβλ. και άρθρο 310 παρ. 3 εδ. α' ΚΠΔ) καλώντας το σε απολογία, δηλαδή αποδίδοντάς του την αξιόποινη πράξη, οπότε βέβαια και αποκτά την θεσμική ιδιότητα του κατηγορουμένου με τα αντίστοιχα υπερασπιστικά δικαιώματα., Βλ. σχετικά και Παππάς Σπ., Ποια τα όρια της ανακριτικής εξουσίας της παρ. 1 του άρθρου 250 ΚΠΔ μετά τον Ν. 4055/2012;., ΠοινΧρον 2013 σελ. 748 επ.

¹²⁸ Η παρούσα περίπτωση αναφέρεται π.χ. σε αυτόν που σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης, ακόμη και αυτεπάγγελτης προανάκρισης έχει συλληφθεί ή σε βάρος του οποίου υπάρχουν υπόνοιες ότι ενέχεται στην πράξη λ.χ. για τον οποίο κατατέθηκαν από μάρτυρα επιβαρυντικά στοιχεία (βλ. σχετ. ΑΠ 1604/95, ΠοινΧρον ΜΣΤ σελ. 1023) ή που ευρήματα DNA, δακτυλικών αποτυπωμάτων κ.ο.κ ταυτίζονται προς αυτόν ή που στο πλαίσιο κατ' οίκον έρευνας βρέθηκαν πειστήρια του εγκλήματος.

¹²⁹ Την θέση αυτή είχε υποστηρίξει πολύ παλαιότερα ο Ζησιάδης Β., Η θέση της προκαταρκτικής εξέτασης στο ισχύον ποινικό δίκαιο και τα δικαιώματα του «κατηγορουμένου», Υπερ 1994, σελ. 998: «Κατά συνέπεια μία γενικότερη αναγνώριση και μία μεθόδευση στη γνωστοποίηση των δικαιωμάτων τα οποία έχει ο κατηγορούμενος και σ' εκείνον κατά του οποίου ενεργείται η προκαταρκτική εξέταση, χωρίς να μειώνεται η προσωπικότητά του νομίζουμε ότι είναι η πιο ικανοποιητική λύση στο πρόβλημα».

λόγου ότι αυτό είναι κοινό και συνίσταται στην απόδοση της τέλεσης της αξιόποινης πράξης σε ορισμένο πρόσωπο, ήτοι στον καθ' ου στρέφονται οι υπόνοιες ενοχής. Η διαφορά μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου κατά το ουσιαστικό κριτήριο έγκειται στο διαδικαστικό στάδιο στο οποίο λαμβάνει χώρα η απόδοση της πράξης. Αν δηλαδή αυτή συμβαίνει στην προκαταρκτική εξέταση έχουμε να κάνουμε με ύποπτο, ενώ αν συμβαίνει στην ανάκριση, δηλαδή μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης, έχουμε να κάνουμε με κατηγορούμενο. Στο σημείο αυτό επιτακτικό προβάλλει το ερώτημα, εάν προκειμένου να αποδοθεί η αξιόποινη πράξη στην περίπτωση του κατηγορουμένου απαιτείται ισχυρότερος βαθμός υπονοιών απ' ότι απαιτείται για να καταστεί κάποιος ύποπτος κατά το ουσιαστικό κριτήριο. Φρονώ, ότι το ζήτημα θα πρέπει να επιλυθεί σύμφωνα με την αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοίας/δύναμης των ενδείξεων¹³⁰, σύμφωνα με την οποία όσο αυξημένη είναι η επερχόμενη με τη λήψη του δικονομικού μέτρου προσβολή του ατομικού συμφέροντος, τόσο υψηλότερος απαιτείται να είναι ο βαθμός ενδείξεων σχετικά με την ενοχή του κατηγορουμένου¹³¹. Κατά την γράφουσα, λοιπόν, με βάση την εν λόγω αρχή η απόδοση της τέλεσης της πράξης στη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης θα πρέπει να απαιτεί λιγότερες υπόνοιες σε σχέση με την πρόσκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου στο στάδιο της ανάκρισης, όπου εκεί απαιτούνται ισχυρότερες ενδείξεις ενοχής.

Σε κάθε περίπτωση, η ανεύρεση πρακτικά ικανοποιητικού κριτηρίου για την διάκριση μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου δεν αποτελεί μία ευχερή δογματική κατασκευή. Απλώς με τον νέο ΚΠΔ σημειώθηκαν καινοτόμες ρυθμίσεις, οι οποίες ανέτρεψαν άρδην το παλαιό καθεστώς του υπόπτου. Σε ένα πρώτο στάδιο σημειώνεται, ότι πλέον με την νομοθετική κατοχύρωση της ιδιότητας του υπόπτου ως διαδίκου, δεν μπορεί σε ένα πρόσωπο να συντρέξουν ταυτόχρονα και οι δύο ιδιότητες. Καθίσταται, δηλαδή, αδιαμφισβήτητο ότι ο ύποπτος είναι νομικά ένα *aliud*¹³² σε

¹³⁰ Για την εν λόγω θεμελιώδη δικονομική αρχή βλ. την διαφωτιστική μελέτη του Δαλακούρα Θ., Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοίας ή δύναμης των ενδείξεων, ΤιμΤομ Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 851 επ.

¹³¹ Δαλακούρας Θ., Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοίας ή δύναμης των ενδείξεων, ό.π., σελ. 852: «...η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοίας μπορεί να οριστεί εννοιολογικά ως η αξίωση συνδρομής ορισμένου βαθμού υπονοίας που τελεί σε αντιστοιχία προς το είδος και τον βαθμό επιβάρυνσης του ατόμου». Βλ. και περαιτέρω εκεί παραπομπή σε συγκριτική πρόταση που διατύπωσε το πρώτον ο καθηγητής Νικόλαος Ανδρουλάκης στην πρώτη έκδοση των θεμελιωδών εννοιών της ποινικής δίκης: «Όσο βαρύτερο είναι το μέτρο του καταναγκασμού...τόσο μεγαλύτερος πρέπει να είναι ο βαθμός υπονοίας (ισχύος των ενδείξεων) τελέσεως του εγκλήματος που προϋποτίθεται για την ενέργειά τους και τόσο μεγαλύτερη προσοχή πρέπει να αποδίδεται στην *in concreto* διακρίβωση του εν λόγω βαθμού», Καρράς Αρ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 29: «Επομένως, όσο πιο δυσμενής καθίσταται η θέση του προσώπου ή όσο πιο σοβαρό είναι το μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος του, τόσο περισσότερες υπόνοιες ή ενδείξεις, θα πρέπει να έχουν συγκεντρωθεί εναντίον του στη συγκεκριμένη περίπτωση».

¹³² Φαμπρικήρη Α., Το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης του κατηγορουμένου, εκπονηθείσα εργασία στο πλαίσιο του ΠΜΣ Ποινικού Δικαίου και Ποινική Δικονομία, σελ. 51.

σχέση με τον κατηγορούμενο. Μάλιστα, όπως έχει υποστηριχθεί¹³³, ο ύποπτος διακρίνεται από τον κατηγορούμενο, καθόσον ο πρώτος έχει απλώς συμφέρον «μη - δίωξης» στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης, όπου διενεργείται μία προέρευνα της ουσιαστικής βασιμότητας της καταγγελίας προκειμένου να διαπιστωθεί, εάν κατά του εν λόγω προσώπου θα ασκηθεί ποινική δίωξη, ενώ ο κατηγορούμενος, κατά του οποίου έχει ήδη απαγγελθεί επίσημα κατηγορία, έχει συμφέρον υπεράσπισης. Βέβαια, εάν λάβει κανείς υπόψη τις ρυθμίσεις του νέου ΚΠΔ, ο οποίος κατοχύρωσε στον ύποπτο τα ίδια δικαιώματα με αυτά του κατηγορουμένου, θα διαπιστώσει ότι θωράκισε την υπερασπιστική του θέση απέναντι στην καταγγελία. Ήγουν, ο ύποπτος στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης έχει συμφέρον να μην κινηθεί η ποινική δίωξη εναντίον του μεταβαίνοντας στην ιδιότητα του κατηγορουμένου. Το εν λόγω, ωστόσο, συμφέρον αποτελεί μία ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος υπεράσπισης απέναντι στην υπό διερεύνηση κατηγορία.

Με την επελθούσα εξομοίωση, λοιπόν, των δικαιωμάτων του υπόπτου και του κατηγορουμένου - στο βαθμό που αυτή ήτο δυνατή, λόγω των διαφορετικών δικονομικών σταδίων της ποινικής προδικασίας¹³⁴ - μπορεί να υποστηρίζεται κανείς, ότι πλέον το ζήτημα της διάκρισης μεταξύ υπόπτου και κατηγορουμένου εμφανίζει περισσότερο θεωρητικό παρά πρακτικό ενδιαφέρον αναγόμενο στον χώρο της ποινικής δογματικής. Τα πράγματα βέβαια δεν έχουν ακριβώς έτσι¹³⁵. Μπορεί σύμφωνα με το ουσιαστικό κριτήριο η νομική ιδιότητα του υπόπτου να μην απέχει πολύ από αυτήν του κατηγορουμένου, ωστόσο δεν παύει να διαφοροποιείται από αυτήν, καθότι πρόκειται για διαφορετικό διαδικαστικό στάδιο. Εφαλτήριο για περαιτέρω

¹³³ Λίβος Ν., Η δικονομική θέση των καθ' όν υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος-Μία επισκόπηση de lege lata και de lege ferenda, ό.π.

¹³⁴ Δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι ακόμη και μετά την υιοθέτηση του νέου ΚΠΔ ο ύποπτος δεν μπορεί εκ των πραγμάτων να αποκτήσει «ιδία ουσία» δικαιώματα με τον κατηγορούμενο παρά μόνο «ιδίω ονόματι». Αυτό, διότι όπως θα εκτεθεί και κατωτέρω κατά την επισκόπηση του εκάστοτε δικαιώματος, στο πρώτο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης η κατηγορία βρίσκεται υπό διερεύνηση και δεν έχει ακόμη αποκρυσταλλωθεί εν αντιθέσει με το στάδιο της ανάκρισης όπου υπάρχει διαμορφωμένο πλέον κατηγορητήριο και η διαμόρφωση υπερασπιστικής τακτικής προβάλλει ασφαλέστερη.

¹³⁵ Βλ. και Παπανδρέου Π., Η προκαταρκτική εξέταση [άρθρα 31, 43, 47 ΚΠΔ], ΠοινΔικ 2/2006, ο οποίος παρατηρεί: «Ο «ύποπτος» αποκτά πλέον την ιδιότητα «οιονεί κατηγορουμένου» και θωρακίζεται με δικαιώματα που προσιδιάζουν στον κατηγορούμενο μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης. Παρά το γεγονός αυτό, όμως, ο ύποπτος δεν εξομοιώνεται εξ' επόψεως δικονομικής με το πρόσωπο κατά του οποίου έχει ασκηθεί ρητά η ποινική δίωξη ή στο οποίο αποδίδεται η αξιόποινη πράξη σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης κατ' άρθρο 72 ΚΠΔ, και τούτο διότι κατά την προκαταρκτική εξέταση, ακόμα και αν αυτή στρέφεται κατά ορισμένου προσώπου, διενεργείται έρευνα για τη διαπίστωση της τέλεσης αξιόποινων πράξεων. Η σημασιολογία του όρου «προκαταρκτική εξέταση» και η θέση του θεσμού αυτού δεν άλλαξαν. Εν προκειμένω, διευρύνονται απλώς τα δικαιώματα του υπόπτου και η θέση του είναι πλησιέστερα με αυτήν του κατηγορουμένου μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης, ωστόσο δεν ταυτίζεται με αυτόν».

προβληματισμό συνιστά η διαπίστωση ότι μπορεί από την μία να αναβαθμίστηκε θεσμικά το δικονομικό status του υπόπτου στο νέο ΚΠΔ, όπως θα δούμε όμως κατωτέρω η θέση του κατέστη επαχθέστερη κατά το ότι είναι πλέον δυνατή η διενέργεια όλων των επαχθών ανακριτικών πράξεων εναντίον του, κάτι που στο πλαίσιο του παλαιού ΚΠΔ προβλεπόταν μόνο για τον κατηγορούμενο.

Συνοψίζοντας, σκοπός του νέου ΚΠΔ ήταν να αποσαφηνίσει ρητά την ιδιότητα του υπόπτου, ώστε να μην επέρχεται εννοιολογική σύγχυση με αυτήν του κατηγορουμένου υιοθετώντας σαφές τυπικό κριτήριο και εναποθέτοντας στην ευχέρεια των διοικητικών και δικαστικών αρχών την εφαρμογή του ουσιαστικού κριτηρίου σύμφωνα με την αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών και την αρχή της αναλογικότητας¹³⁶, η οποία πλέον ενσωματώθηκε ρητά στο άρθρο 251 παρ. 2 ΚΠΔ και διέπει την διενέργεια του συνόλου των ανακριτικών πράξεων^{137,138}.

3. Ο θεσμός της προκαταρκτικής εξέτασης

3.1. Σύντομη αναδρομή στο νομοθετικό καθεστώς του θεσμού

Κομβικό ρόλο στην ανάλυση της δικονομικής μεταχείρισης του υπόπτου κατά το ελληνικό ποινικοδικονομικό δίκαιο διαδραματίζει ο θεσμός της προκαταρκτικής εξέτασης¹³⁹. Ο θεσμός

¹³⁶ Η συνταγματικής περιωπής αυτή αρχή (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ') αναλύεται στις επιμέρους αρχές της αναγκαιότητας, της προσφορότητας και της αναλογικότητας εν στενή έννοια (stricto sensu). Βλ. εντελώς ενδεικτικά Ανδρουλάκης Ν., "...να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας", ΠοινΧρον. ΝΖ 2007, Τριανταφύλλου Ν., Αποδεικτικές απαγορεύσεις και αρχή της αναλογικότητας, ΠοινΧρ ΝΖ' 2007, Δαλακούρας Θ., Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, ΠοινΧρον 2005, σελ. 961 επ.

¹³⁷ Βλ. και Αιτιολογικό νέου ΚΠΔ σελ. 75: «*Η ανάγκη ρητής αναφοράς της αρχής αυτής στο γράμμα των διατάξεων του ΣχΚΠΔ, παρά την ύπαρξη αυτοτελούς συνταγματικής κατοχύρωσής της στο άρθρο 25 Σ., προκύπτει από καθ' εαυτήν την αξίωση αυξημένης επίκλησής της κατά την επιβολή των μέτρων δικονομικού καταναγκασμού και τη διενέργεια του συνόλου των ανακριτικών πράξεων, ώστε να συνειδητοποιηθεί σε μεγαλύτερο βαθμό η λειτουργία της αρχής της αναλογικότητας ως ορίου επέμβασης στα ατομικά δικαιώματα.*»

¹³⁸ Για τις δύο αυτές αρχές σε σχέση με τον θεσμό της προκαταρκτικής εξέτασης βλ. σε Τζαννετή Αρ., Η προκαταρκτική εξέταση στο σχέδιο του νέου ΚΠΔ: Ουσιαστική αναβάθμιση του θεσμού ή νομοθετικός ελιγμός;, ΠοινΧρον 1995, σελ.1072.

¹³⁹ Για τον δικαιοδοτικό και όχι διοικητικό χαρακτήρα του εν λόγω θεσμού βλ. Καλφέλης Γ., Η κατάσχεση και η άρση αυτής κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης και της αστυνομικής προανάκρισης, Αρμ. 1986, σελ. 198, Σταμάτη, Η προκαταρκτική εξέταση στην ποινική διαδικασία και οι αρχές της νομιμότητας και της

αυτός συνίσταται σε μία προέρευνα που αποσκοπεί στον έλεγχο της ουσιαστικής βασιμότητας μιας καταγγελίας, ακριβέστερα δε στη διαπίστωση της συνδρομής των προϋποθέσεων για το αν πρέπει να κινηθεί ή όχι η ποινική δίωξη¹⁴⁰. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο αυτής της προδικαστικής προέρευνας, συλλέγονται τα αναγκαία αποδεικτικά στοιχεία και διενεργούνται οι απαραίτητες ανακριτικές πράξεις προκειμένου να διαπιστωθεί η συνδρομή ή μη των επαρκών ενδείξεων ενοχής για την κίνηση της ποινικής δίωξης¹⁴¹. Η μεγάλη σημασία της, δηλαδή, έγκειται στο ότι η διενέργειά της δεν συνεπάγεται πάντοτε την κίνηση της ποινικής δίωξης, καθώς ο εισαγγελέας δύναται να θέσει τη μήνυση ή την αναφορά στο αρχείο (άρθρο 43 παρ. 4 εδ. α' ΚΠΔ) ή να απορρίψει την έγκληση (άρθρο 51 παρ. 3 ΚΠΔ) εφόσον κρίνει αιτιολογημένα ότι δεν συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις για την κίνηση της ποινικής δίωξης¹⁴². Ως εκ τούτου, λόγω της θεμελιώδους θεσμικής αναβάθμισης του εν λόγω θεσμού στον νέο ΚΠΔ, ο οποίος συνιστά το δικονομικό πεδίο άσκησης των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του «νέου» υπόπτου, κρίνεται αναγκαία μία, έστω και επιγραμματική, νομοθετική αναδρομή.

Υπό το παλαιό καθεστώς, ήτοι πριν την νομοθετική τομή που επήλθε στον θεσμό της προκαταρκτικής εξέτασης με τους ν. 3160/2003 και 3346/2005, δεν απαιτούνταν η συνδρομή επαρκών ενδείξεων για την κίνηση της ποινικής δίωξης από τον εισαγγελέα. Συγκεκριμένα, ο εισαγγελέας είχε δικαίωμα και όχι υποχρέωση να ενεργεί προκαταρκτική εξέταση για να κρίνει εάν πρέπει ή όχι να κινήσει την ποινική δίωξη¹⁴³, ενώ η διενέργεια και τα πορίσματά της οδηγούσαν σε αποκλεισμό της ποινικής δίωξης και σε αρχειοθέτηση της μήνυσης ή της αναφοράς (ή έκδοσης απορριπτικής της έγκλησης διάταξης) μόνο στην περίπτωση που η καταγγελία εμφανιζόταν ως προφανώς αβάσιμη ή ψευδής¹⁴⁴. Σε περίπτωση, δηλαδή, που η καταγγελία

σκοπιμότητας, ΠΟΙΝΙΚΑ (18), 1984, σελ. 44 επ., Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 276, υποσ. 72, σε Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 243.

¹⁴⁰ Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 110: «Σκοπός της προκαταρκτικής εξέτασης είναι να διαπιστωθεί, κατά πόσον οι υφιστάμενες υπόνοιες εμφανίζουν το ποσοστό εκείνο βασιμότητας, ενόψει του οποίου η κίνηση της ποινικής δίωξης αποβαίνει επιβεβλημένη» βλ. και Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 234: «Γιατί η κίνηση της ποινικής δίωξης δεν αποτελεί μία αυτοματοποιημένη-μηχανιστική λειτουργία της εισαγγελικής αρχής αλλά απόφαση με ιδιαίτερη βαρύτητα, η οποία θα πρέπει να λαμβάνεται με περίσκεψη και ύστερα από ενδελεχή προέρευνα της καταγγελίας. Την εν λόγω ανάγκη για «προέρευνα της υπόθεσης» έρχεται να καλύψει η υποχρέωση του εισαγγελέα να παραγγείλει τη λεγόμενη προκαταρκτική εξέταση...», σελ. 247.

¹⁴¹ Βλ. άρθρο 239 ΚΠΔ για εν γένει σκοπό της ανάκρισης, ο οποίος παραμένει ως αξονική αναφορά της ποινικής δίκης αναλλοίωτος στο νέο ΚΠΔ.

¹⁴² Καρράς Αρ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 254.

¹⁴³ Ζημιανίτης Δ., Η νέα προκαταρκτική εξέταση. Κριτική αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας, ΠοινΔικ 2013.

¹⁴⁴ Ζημιανίτης Δ., ό.π., («προφανώς όλως αβάσιμος» έλεγε το αρχικό κείμενο του άρθρου 43 παρ. 1 στην καθαρεύουσα).

παρουσιάζοταν ως «μάλλον» αβάσιμη, ο εισαγγελέας όφειλε να προχωρήσει στην κίνηση της ποινικής δίωξης¹⁴⁵.

Ακολούθως, με το ν. 3160/2003 σημειώθηκε στροφή στα μέχρι τότε ισχύοντα επί του θεσμού της προκαταρκτικής εξέτασης, ο οποίος γνώρισε αξιοσημείωτη θεσμική διεύρυνση. Οι σημαντικές καινοτομίες στις οποίες προχώρησε το εν λόγω νομοθέτημα απέβλεπαν κατά βάση, όπως σημειώνεται και στην Εισηγητική Έκθεση του νόμου, στην προώθηση δύο αξονικών στόχων¹⁴⁶. Αφενός μεν στη «διασφάλιση της προσωπικότητας των πολιτών από προπετείς μηνύσεις και αναφορές», ήτοι στην αποφυγή άδικου στιγματισμού αθών προσώπων εξαιτίας επιπόλαιων ποινικών διώξεων¹⁴⁷, αφετέρου δε στην επίτευξη μίας «σοβαρής ελάφρυνσης» του φόρτου δικαστικής εργασίας «στην προδικασία και στα ακροατήρια» που προκαλείται εξίσου από άσκοπες ποινικές διώξεις¹⁴⁸. Συγκεκριμένα, με το εν λόγω νομοθέτημα, το οποίο ήταν το πρώτο

¹⁴⁵ Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 277 : «Έστω και οι prima facie λίγες ή και πολύ λίγες πιθανότητες βασιμότητας αρκούσαν για να δικαιολογήσουν τον δικαστικό έλεγχο της υπόθεσης», μάλιστα ο ίδιος συγγραφέας σε κατώτερο σημείο προβαίνει στην εξής διαπίστωση: «Παρά την πρόβλεψη της δυνατότητας διενέργειάς της από το νόμο, ωστόσο, στην πράξη η προκαταρκτική εξέταση έκανε στην ουσία την εμφάνισή της μόνο σε σχέση με καταγγελίες που στρεφόntonσαν κατά προσώπων «επώνυμων» κ.λ.π. Για τον συνηθισμένο μηνυόμενο, για τον «έναν κάποιον από τους πολλούς», η προκαταρκτική εξέταση ήταν σαν να μην υπήρχε. Κι αυτό ήταν με κάποια έννοια λογικό, αφού η ενέργειά της αφορούσε μόνο στο ενδεχόμενο να είναι η καταγγελία «προφανώς αβάσιμη» κατ' ουσία». Ανδρουλάκης Ν., Επιτάχυνση της προδικασίας στην ποινική δίκη – με κάθε κόστος;, ΠοινΧρον 2011, σελ. 162 βλ. και Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ 235, όπου χαρακτηριστικά σημειώνεται ότι μέχρι τη θεσμοθέτηση της διευρυμένης προκαταρκτικής εξέτασης για να μη κινήσει τη δίωξη ο εισαγγελέας έπρεπε να έχει απόλυτη βεβαιότητα ως προς το αβάσιμο της κατηγορίας (άρ. 43,47 προισχ. ΚΠΔ πριν από την τροποποίησή τους με το ν. 3160/2003), το οποίο αποδίδει με την φράση «Εν αμφιβολία υπέρ της διώξεως».

¹⁴⁶ Γενικός και κύριος στόχος του νομοθετήματος, όπως και των μεταγενέστερων που μεταρρύθμισαν τον θεσμό της προκαταρκτικής εξέτασης, είναι «η επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας». Βλ. και εύστοχη επισήμανση Καρρά σε Καρράς Αρ., «Ο Ν. 3160/2003 για την επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας. Μια πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση», ΠοινΛογ 2003, σελ. 447(448): «αν η κίνηση της ποινικής δίωξης εξακολουθήσει να γίνεται όπως σήμερα, ασφαλώς δεν μπορούμε να αναμένουμε οποιαδήποτε βελτίωση. Θα πρέπει να καταστεί κοινός τόπος ότι το πρόβλημα της επιτάχυνσης ποινικής δίκης συνδέεται σχεδόν αναπόσπαστα με τον αχαλίνωτο ρυθμό κίνησης των ποινικών διώξεων».

¹⁴⁷ Βλ. σχετικά Δαλακούρας Θ., «Προκαταρκτική εξέταση: Όψεις ενός δυναμικού θεσμού μετά τη διαμόρφωσή του με τις ρυθμίσεις των Ν. 3160/2003 και 3346/2005», ΠοινΔικ 2007, σελ. 1326, Τσιρίδης Π., ό.π., σελ. 854, Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 277, Παπαδαμάκης Α., Προκαταρκτική εξέταση - Προανάκριση: Μορφές και όρια της ερευνητικής δραστηριότητας, ΠοινΔικ 2008.

¹⁴⁸ Τσιρίδης Π., ό.π., σελ. 854, Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ 235: «Ο πυρήνας της ρύθμισης αυτής απηχούσε την αντίληψη της αποφυγής ασκόπων ποινικών διώξεων, οι οποίες, αφενός μεν πλήττουν και ταλαιπωρούν τον άδικα περιερχόμενο στη θέση του κατηγορουμένου, αφετέρου δε περισπούν τους φορείς της ποινικής λειτουργίας από το κύριο έργο τους: τη δίωξη της βεβαιωμένης εγκληματικότητας».

που αναβάθμισε το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης¹⁴⁹, η προκαταρκτική εξέταση κατέστη πλέον υποχρεωτική για τα κακουργήματα και τα πλημμελήματα αρμοδιότητας Τριμελούς Πλημμελειοδικείου¹⁵⁰. Παράλληλα, αποτέλεσε «φίλτρο» για τις ποινικές καταγγελίες σοβαρών αδικημάτων, αφού πλέον για την κίνηση της ποινικής δίωξης απαιτείτο η θετική διάγνωση της ύπαρξης επαρκών ενδείξεων ενοχής, δηλαδή τέτοιων που να επιβάλλουν την μετάβαση από την ιδιότητα του υπόπτου σε αυτήν του κατηγορουμένου και τον εν γένει δικαστικό έλεγχο της κατηγορίας. Περαιτέρω, τροποποιήθηκε το άρθρο 31 παρ. 2 ΚΠΔ με την αναγνώριση στο πρόσωπο του καθ' ου η προκαταρκτική εξέταση ορισμένων δικαιωμάτων, η οποία αποτελούσε μεν μία θετική εξέλιξη, αλλά τα εν λόγω δικαιώματα¹⁵¹ ήταν σαφώς περιορισμένα σε σχέση με αυτά του κατηγορουμένου¹⁵². Εξόχως προβληματική κατά την άποψη της γράφουσας κρίνεται η ρύθμιση του υπό κρίση νόμου, η οποία χορηγούσε στον ύποπτο του δικαίωμα να λάβει γνώση της μήνυσης ή της έγκλησης όχι όμως και της λοιπής δικογραφίας¹⁵³. Το κύριο πρόβλημα στην μη χορήγηση του δικαιώματος λήψης γνώσης της δικογραφίας έγκειτο στο ότι ο ύποπτος καλούνταν να παράσχει εξηγήσεις «στα τυφλά», καθώς εκτός του περιεχομένου της μήνυσης ή έγκλησης διέθετε πλήρη άγνοια για το συλλεγέν αποδεικτικό υλικό της σχηματισθείσης δικογραφίας στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, με ορατό τον κίνδυνο να αυτοενοχοποιηθεί¹⁵⁴. Τα ανωτέρω

¹⁴⁹ Για την αναβάθμιση της προκαταρκτικής εξέτασης με το ν. 3160/2003 βλ. και εισαγγελική πρόταση Γεωργίου Οικονόμου στο υπ' αριθμ. 15/2006 Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ρόδου: Προκαταρκτική εξέταση. Ποια τα δικαιώματα του προσώπου που του αποδίδεται η τέλεση αξιόποινης πράξης. Πώς κινείται και ασκείται η ποινική δίωξη μετά το Ν. 3160/2003 και ποιες οι συνέπειες. Ποινική δίωξη in rem. Ένσταση απόλυτης ακυρότητας της προδικασίας.

¹⁵⁰ Βλ. άρθρο 43 παρ. 1 όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 5 του Ν. 3160/2003.

¹⁵¹ Ειδικότερα, τα δικαιώματα που αναγνώρισε ο ν. 3160/2003 στον ύποπτο ήταν τα ακόλουθα: 1. Να λάβει γνώση της μήνυσης ή της έγκλησης (όχι όμως και της λοιπής δικογραφίας), 2. Να λάβει προθεσμία μέχρι 48 ώρες για να παράσχει εξηγήσεις, 3. Να παρίσταται με δικηγόρο κατά την προκαταρκτική εξέταση, 4. Να σιωπήσει, 5. Να παράσχει εξηγήσεις, εάν το επιθυμεί βέβαια.

¹⁵² Βλ. και Λίβος Ν., Η κίνηση της ποινικής δίωξης: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον, ΠοινΧρον 2011, σελ. 650 επ, ο οποίος χαρακτηρίζει «άτολμη» την ρύθμιση του άρθρου 31 παρ. 2 προισχ. ΚΠΔ, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3160/2003 και καθ' όσον αφορά τα δικαιώματα του προσώπου που καλείται κατά την προκαταρκτική εξέταση να δώσει εξηγήσεις.

¹⁵³ Ο Τσίριδης Π., ό.π., χαρακτηρίζει την ρύθμιση αυτή (άρθρο 2 Ν. 3160/2003) που παρείχε στο ύποπτο το δικαίωμα να λαμβάνει γνώση μόνον της μήνυσης ή έγκλησης κλπ. και να παράσχει εξηγήσεις επί του περιεχομένου αυτής, αγνοώντας πλήρως το περιεχόμενο της σχηματισθείσης δικογραφίας κατά την διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης, μη νόμιμη de lege lata ως αντίθετη στην ΕΣΔΑ και το άρθρο 72 παλιού ΚΠΔ.

¹⁵⁴ Μάλιστα θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο κίνδυνος αυτοενοχοποίησης πρόβαλε απειλητικότερος, δοθέντος ότι στο πλαίσιο του ν. 3160/2003 η εκ μέρους του υπόπτου παροχή εξηγήσεων αποτελούσε αποδεικτικό μέσο δυνάμενο να ληφθεί υπόψη ως στοιχείο της δικογραφίας εν αντιθέσει με την ανωμοτί κατάθεση του υπόπτου της προκαταρκτικής

άτοπα θεραπεύθηκαν μόλις δύο έτη αργότερα με το νόμο 3346/2005 με τον οποίο ο νομοθέτης έκρινε σωστά ότι θα έπρεπε «να δοθούν στον ύποπτο τα πλήρη δικαιώματα του κατηγορουμένου¹⁵⁵». Έτσι, με τον ως άνω νόμο προέβη σε νέα τροποποίηση του άρθρου 31 παρ. 2 ΚΠΔ, σύμφωνα με την οποία ο ύποπτος «έχει επίσης δικαίωμα να ζητήσει να του χορηγηθούν αντίγραφα της δικογραφίας, να προτείνει μάρτυρες προς εξέταση και να προσαγάγει άλλα αποδεικτικά μέσα προς αντίκρουση των καταγγελλομένων σε βάρος του. Τα ως άνω δικαιώματά του αυτά μπορεί να ασκήσει είτε αυτοπροσώπως είτε με εκπροσωπούμενος από συνήγορο».

Ωστόσο, παρά την ουσιαστική αναβάθμιση του θεσμού της προκαταρκτικής εξέτασης με τους προαναφερθέντες νόμους¹⁵⁶, με το άρθρο 27 του ν. 4055/2012¹⁵⁷ (το οποίο τροποποίησε το

εξέτασης, πριν από το ν. 3160/2003, η οποία αρχειοθετείτο σε κάθε περίπτωση. Για την εν λόγω προβληματική Βλ. αναλυτικά σε Συμεωνίδης Δ., Το δικαίωμα του υπόπτου να λάβει γνώση όλων των εγγράφων στην προκαταρκτική εξέταση. Συγχρόνως ορισμένες σκέψεις για τη νέα μορφή της προκαταρκτικής εξέτασης υπό το πρίσμα του Ν. 3160/2003., ΠοινΧρον 2005, σελ. 5 επ., Αντίθετη άποψη ως προς το δικαίωμα του υπόπτου να λάβει τα έγγραφα όλης της δικογραφίας κατά την προκαταρκτική εξέταση εξέφρασαν οι: Μακρής Φ., «Οι μεταρρυθμιστικές επεμβάσεις στην ποινική δίκη του προσφάτου Ν. 3160/2003», ΠοινΔικ 2003, σελ. 1113-1114, Κριτσέλη Ε., τα δικαιώματα του κατ' άρθρον 72 εδ. γ' ΚΠΔ «κατηγορουμένου» στην ποινική προδικασία-νομολογιακή επισκόπηση δικονομικών ακυροτήτων, ΠοινΔικ (2004), σελ. 1180 επ.

¹⁵⁵ Δικαιολογημένη κρίνει την εν λόγω διεύρυνση των δικαιωμάτων του υπόπτου από το ν. 3346/2005 ο Ανδρουλάκης Ν. ιδίως υπό το πρίσμα ότι η διαπίστωση της ύπαρξης επαρκών ενδείξεων για την κίνηση ή μη της ποινικής δίωξης κατά το ν. 3160/2003 προϋπέθετε μία ολόπλευρη διερεύνηση της υπόθεσης, η οποία δεν ήτο νοητή χωρίς την πλήρη κατατόπιση του υπόπτου και λήψη από μέρους του θέσης σε σχέση με κάθε τι που τον επιβαρύνει.

¹⁵⁶ Βλ. σε Τσίριδης Π., ό.π., σελ. 867: «με την εισαγόμενη νέα ρύθμιση της προκαταρκτικής εξέτασης, ουσιαστικοποιείται η λειτουργία της, αποτρέπεται η αβασάνιστη άσκηση ποινικών διώξεων, εξοβελίζεται η με μια άσκοπη τυπική διαδικασία χρονική επιβάρυνση της προδικασίας, περιορίζεται αισθητά η αναγκαιότητα διενέργειας προανάκρισης και επέρχεται (με την αναγνωριζόμενη δυνατότητα εκπροσώπησης) σχεδόν πλήρης, ουσιαστική και δογματική εξομοίωση προανάκρισης και προκαταρκτικής εξέτασης», Ανδρουλάκης Ν., Επιτάχυνση της προδικασίας στην ποινική δίκη – με κάθε κόστος;, σελ. 163. Δασκαλόπουλος Σ., Προκαταρκτική εξέταση: Παρόν και μέλλον μετά από οκτάχρονη εμπειρία εφαρμογής της νέας θεσμικής μορφής της, ΠοινΧρον 2011, σελ. 421.: «Επομένως, η προκαταρκτική εξέταση αναδεικνύεται πλέον σε μια ουσιαστική με εγγυήσεις ανακριτική λειτουργία της ποινικής προδικασίας με θετικό αποτέλεσμα να αποφεύγονται ευχερέστερα πλέον αβασάνιστες ποινικές διώξεις με τις δυσμενείς συνέπειές τους σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο και να υπάρχει κατ' αυτόν τον τρόπο μία μεγαλύτερη εναρμόνιση της προδικασίας με το τεκμήριο αθωότητας».

¹⁵⁷ Βασικός στόχος του εν λόγω νομοθετήματος ήταν η επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας. Βλ. κριτική στον εν λόγω νόμο ως αντιπροσωπευτικό δείγμα κακονομίας, η οποία δεν έλυσε το ζήτημα της επιβράδυνσης στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης που ήτο και το ζητούμενο παρά περισσότερα προβλήματα δημιούργησε σε Καρράς Αρ., Οι νεότερες ποινικές δικονομικές νομοθετικές παρεμβάσεις και ιδιαίτερα στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας – ΜΕΡΟΣ Β', ΠοινΔικ 2013, του ίδιου, Η διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης: Ένα βήμα μπροστά – Δύο βήματα πίσω, ΠοινΧρον 2014, σελ. 481 επ.

άρθρο 43 ΚΠΔ) σημειώθηκε μία σημαντική «οπισθοχώρηση» στον εν λόγω θεσμό¹⁵⁸, καθώς προβλέφθηκε ότι η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης είναι υποχρεωτική μόνο επί κακουργημάτων¹⁵⁹, ενώ επί πλημμελημάτων επανήλθε το προ του έτους 2003 καθεστώς¹⁶⁰.

3.2. Η νέα θεσμική «αναβάθμιση» της προκαταρκτικής εξέτασης στο νέο ΚΠΔ

Σύμφωνα με την Αιτιολογική έκθεση του νέου ΚΠΔ «οι διατάξεις για την προκαταρκτική εξέταση εντάχθηκαν για λόγους νομοτεχνικής αρτιότητας στο δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου τμήματος του τρίτου βιβλίου (άρθρα 243,244 νέου ΚΠΔ), αφού η προηγούμενη ρύθμισή τους στο πλαίσιο του άρθρου 31 ΚΠΔ, πέραν του ότι ήταν εμβόλιμη, έδιδε την εντύπωση διαφοροποίησής της από τις λοιπές ανακριτικές διαδικασίες της προανάκρισης και ανάκρισης¹⁶¹». Πέραν, όμως, από την εν λόγω βελτίωση σε επίπεδο ενδοσυστηματικής συνέπειας και νομοτεχνικής κατάστρωσης, η οποία συνίσταται στο ότι οι ρυθμίσεις για την προκαταρκτική εξέταση ενοποιούνται με τις λοιπές ανακριτικές διαδικασίες, η σημαντικότερη καινοτομία έγκειται σε τούτο: Ο θεσμός της προκαταρκτικής εξέτασης «αναβαθμίστηκε» θεσμικά και απέκτησε έναν ουσιαστικό ρόλο στο πλαίσιο της ποινικής προδικασίας αναδεικνύοντας συνάμα το δικονομικό status του «πρωταγωνιστή» της παρούσας μελέτης, του υπόπτου.

Ειδικότερα, με τις ρυθμίσεις του νέου ΚΠΔ η διενέργεια της προκαταρκτικής εξέτασης καθίσταται εκ νέου υποχρεωτική πριν την άσκηση της ποινικής δίωξης τόσο στα κακουργήματα όσο και στα πλημμελήματα αρμοδιότητας τριμελούς πλημμελειοδικείου και τριμελούς εφετείου για τα πρόσωπα ιδιάζουσας δικαιοδοσίας¹⁶². Παράλληλα, θεσπίζεται η δυνατότητα διενέργειας

¹⁵⁸ Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 283, ο οποίος καυτηριάζει την εν λόγω νομοθετική τροποποίηση αναφέροντας χαρακτηριστικά: «Όμως αυτού του είδους το «είπα-ξείπα» του νομοθέτη μας είναι βέβαιο ότι δεν προάγει την σοβαρότητα και το κύρος του λειτουργήματος».

¹⁵⁹ Σύμφωνα με την Αιτιολογική του ν. 4055/2012 «η μεταβολή αυτή έγινε γιατί η μέχρι τότε διευρυμένη προκαταρκτική εξέταση προκαλούσε επιβράδυνση της προδικασίας, ενώ σε κάθε περίπτωση δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα».

¹⁶⁰ Βλ. και Ανδρουλάκης Ν., Επιτάχυνση της προδικασίας στην ποινική δίκη – με κάθε κόστος;, ΠοινΧρον 2011, σελ. 161 επ., όπου ο συγγραφέας προτείνει τρόπους θεραπείας των συστημικών ελαττωμάτων της ποινικής προδικασίας προτείνοντας ουσιαστική αναβάθμιση του θεσμού της προκαταρκτικής εξέτασης και καταργώντας την χρονοβόρα τακτική ανάκριση κατά το γερμανικό και ιταλικό πρότυπο.

¹⁶¹ Βλ. Αιτιολογική νέου ΚΠΔ σελ. 65.

¹⁶² Βλ. Αιτιολογική νέου ΚΠΔ σελ. 67: «Υπό το φως των ως άνω στατιστικών στοιχείων, που αποτυπώνουν την ζώσα δικαστηριακή πραγματικότητα, αλλά και των γενικότερων αξιακών αναφορών ως προς την αμιγώς δικονομική φυσιολογία και τον διευρυμένο ρόλο της προκαταρκτικής εξέτασης στο πλαίσιο του ισχύοντος δικονομικού μοντέλου (σε συνδυασμό με την αποδυνάμωση της τακτικής προανάκρισης), η επιτροπή προέκρινε τη διεύρυνση του πεδίου

όλων των μη στερητικών της προσωπικής ελευθερίας ανακριτικών πράξεων (λ.χ. ερευνών, κατασχέσεων, δεσμεύσεων, άρσης απορρήτου κλπ.), ενώ ως θεσμικό αντίβαρο επαναδιατυπώνονται και συμπληρώνονται τα δικαιώματα του υπόπτου, σε συμμόρφωση προς τις πάγιες παραδοχές της νομολογίας του ΕΔΔΑ και τις ενωσιακές Οδηγίες.

Μάλιστα, στο πλαίσιο αυτό καθίσταται ρητά υποχρεωτική η κλήτευση του υπόπτου για παροχή εξηγήσεων, γεγονός που αποδυναμώνει την ισχύουσα νομολογιακή πρακτική που δεν αποδέχεται την επέλευση ακυρότητας σε περίπτωση παράλειψης κλήτευσής του, όταν αυτός καθίσταται μετέπειτα κατηγορούμενος και έτσι αποκτά τη δυνατότητα να εκθέσει τις απόψεις του σε μεταγενέστερο διαδικαστικό στάδιο¹⁶³. Περαιτέρω, επαναλαμβάνεται ότι η προηγούμενη έγγραφη εξέταση του υπόπτου που έγινε με όρκο ή χωρίς την δυνατότητα άσκησης όλων των αναγνωριζόμενων σε αυτόν δικαιωμάτων-εν αντιθέσει με την ρύθμιση του παλαιού ΚΠΔ που αναφερόταν μόνον στο δικαίωμα παράστασης με συνήγορο- απαγορεύεται και να αποτελέσει μέρος της δικογραφίας, αλλά και να παραμείνει στο σώμα της δικογραφίας, γεγονός που συνεπάγεται προσβολή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη¹⁶⁴ (άρθρο 244 παρ. 3 ΚΠΔ). Τέλος, αναγνωρίζεται για πρώτη φορά κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης αρμοδιότητα του Συμβουλίου για άρση διαφορών ή αμφισβητήσεων που τυχόν ανακύπτουν μεταξύ υπόπτου και παραστάτη προς υποστήριξη της κατηγορίας ή μεταξύ αυτών και του εισαγγελέα (άρθρο 244 παρ. 5)¹⁶⁵. Κάποιες από τις αναφερθείσες νέες ρυθμίσεις εξετάζονται στο παρόν κεφάλαιο, ενώ αυτές που αφορούν κατά βάση τα δικαιώματα του υπόπτου εξετάζονται σε κατώτερο σημείο της παρούσας κατά την επισκόπηση των επιμέρους υπερασπιστικών δικαιωμάτων.

3.2.1. Η δυνατότητα διενέργειας όλων των επαχθών ανακριτικών πράξεων

Η σφαιρική προσέγγιση της δικονομικής μεταχείρισης ενός προσώπου αφορά όχι μόνον τις αναγνωριζόμενες υπέρ αυτού εγγυήσεις, ήτοι τα δικαιώματα που θωρακίζουν την υπεράσπισή του, αλλά και τις επαχθείς ενέργειες που δύνανται να ληφθούν εναντίον του από τα αρμόδια

υποχρεωτικής εφαρμογής της προκαταρκτικής εξέτασης και στα πλημμελήματα αρμοδιότητας Τριμελούς Πλημμελειοδικείου...».

¹⁶³ Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 237. Ειδικότερα για την εν λόγω προβληματική βλ. αναλυτικά κατωτέρω.

¹⁶⁴ Σύμφωνα με την Αιτιολογία του νέου ΚΠΔ, σελ. 69:«*Με την επιλεγείσα διατύπωση, εξάλλου, διασαφηνίζεται άνευ ετέρου ότι τόσο με την «απαγόρευση εισροής της στη δικογραφία» όσο και με την απαγόρευση «παραμονής της στη δικογραφία» εισάγεται μία ρητή αποδεικτική απαγόρευση της συγκεκριμένης έγγραφης εξέτασης του υπόπτου, η παραβίαση της οποίας συνεπάγεται την απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας λόγω προσβολής του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Κατ' αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται να τερματιστεί το καθεστώς μιας δήθεν αμελούς εισαγγελικής συμπεριφοράς που παράβλεπε την ανεξάιρετη παραμονή των παράνομων αυτών έγγραφων εξετάσεων στον φάκελο της δικογραφίας».*

¹⁶⁵ Μαργαρίτης Μ., ό.π., σελ. 612, Φράγκος Κ., ό.π., σελ. 837.

διωκτικά όργανα. Στο σημείο αυτό, τίθεται επί τάπητος μία κομβική και σε γενικές γραμμές ορθή κατά την άποψη της γράφουσας ρύθμιση του νέου ΚΠΔ, η οποία αφορά την δυνατότητα διενέργειας όλων των μη περιοριστικών της προσωπικής ελευθερίας επαχθών ανακριτικών πράξεων σε βάρος του υπόπτου.

Συγκεκριμένα, στο άρθρο 243 παρ. 1 εδ. β' νέου ΚΠΔ προβλέπεται ρητά ότι κατά την προκαταρκτική εξέταση είναι πλέον δυνατή η διεξαγωγή όλων των ανακριτικών πράξεων των άρθρων 253, 256, 257, 259, 260, 264 και 265 ΚΠΔ¹⁶⁶, καθώς και όσων προβλέπονται σε ειδικούς νόμους. Μάλιστα, για τα αδικήματα των άρθρων 187 ΚΠΔ (εγκληματική οργάνωση) και 187 Α (τρομοκρατικές πράξεις-τρομοκρατική οργάνωση) καθιερώθηκε στο άρθρο 243 παρ. 1 εδ. γ' η κατ' εξαίρεση δυνατότητα διενέργειας των αναφερόμενων στο άρθρο 254 παρ. 1 ΚΠΔ ειδικών ανακριτικών πράξεων^{167,168}. Δέον να επισημανθεί, ότι η ειδικότερη θεματική των επιμέρους προϋποθέσεων διενέργειας και του συγκεκριμένου περιεχομένου των ως άνω επαχθών ανακριτικών πράξεων εκφεύγει κατά πολύ των ορίων της παρούσας μελέτης. Πρωτίστως, αυτό που ενδιαφέρει και εξετάζεται στο παρόν σημείο είναι η σκοπιμότητα της εισαγωγής των εν λόγω επαχθών δικονομικών μέτρων στο πεδίο της προκαταρκτικής εξέτασης σε συνάρτηση με τις συνέπειες που επέρχονται στην δικονομική θέση του υπόπτου.

Αρχικά, επισημαίνεται ότι ήδη πολύ πριν την ψήφιση του νέου ΚΠΔ το ζήτημα της δυνατότητας εφαρμογής επαχθών ανακριτικών πράξεων όπως η κατ' οίκον έρευνα και η κατάσχεση στο πεδίο της προκαταρκτικής εξέτασης προκάλεσε έντονες διχογνωμίες και αμφισβητήσεις στους κόλπους της ελληνικής θεωρίας και νομολογίας. Όσον αφορά την δυνατότητα κατάσχεσης η παλαιότερη νομολογία των δικαστηρίων μας παγίως δεχόταν ότι ήταν

¹⁶⁶ Πρόκειται αντίστοιχα για τις ανακριτικές πράξεις της κατ' οίκον έρευνας, της σωματικής έρευνας, της μεσεγγύησης, της κατάσχεσης στις τράπεζες και σε άλλα ιδρύματα, της κατάσχεσης εγγράφων-εντύπων και τέλος της νεοπαγούς εισαχθείσας στο νέο ΚΠΔ κατάσχεσης ψηφιακών δεδομένων.

¹⁶⁷ Η ρύθμιση αυτή προστέθηκε με το άρθρο 7 παρ. 26 στ. β του ν. 4637/2019. Πρόκειται για τις ειδικές ανακριτικές πράξεις της συγκαλυμμένης έρευνας, της ανακριτικής διεϊσδουσης, των ελεγχόμενων μεταφορών, της άρσης του απορρήτου, της καταγραφής της δραστηριότητας και της συσχέτισης ή συνδυασμού δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

¹⁶⁸ Σύμφωνα με την Αιτιολογία του ν. 4637/2019: «*Η δεύτερη προσθήκη του εδαφίου γ' αποτελεί υποχρέωση που προκύπτει από την επικείμενη κύρωση της «Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη της τρομοκρατίας και του Πρωτοκόλλου του Συμβουλίου της Ευρώπης για την τροποποίηση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας, και συναφείς διατάξεις». Κατά την εναρμόνιση, ωστόσο, λήφθηκε μέριμνα, ώστε η προσθήκη να μην αποκλίνει από τις γενικές προϋποθέσεις και το πνεύμα της διάταξης του άρθρου 254 που ρυθμίζει τη λήψη των ειδικών ανακριτικών πράξεων. Διαφορετικά θα είχαμε για την ίδια στόχευση (δηλ. την καταπολέμηση της τρομοκρατίας) δύο διαφορετικές ρυθμίσεις με διαφορετικές προϋποθέσεις που θα δημιουργούσαν διαφορετικές ταχύτητες και εν τέλει σύγχυση».*

δυνατή η διενέργειά της κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης¹⁶⁹. Εντονότερο, ωστόσο, επιστημονικό διάλογο δημιούργησε το ζήτημα ως προς την δυνατότητα διενέργειας κατ' οίκον έρευνας κατά την διάρκεια προκαταρκτικής εξέτασης με σημαντικό μέρος της θεωρίας να υποστηρίζει ότι αυτή δεν είναι δυνατή και μάλιστα συνεπιφέρει απόλυτη ακυρότητα της συνακόλουθης κατάσχεσης πειστηρίων που αποκτήθηκαν κατά την διάρκειά της^{170,171,172}. Στο

¹⁶⁹ Βλ. εντελώς ενδεικτικά ΠλημΕδς 121/ 1978, ΠοινΧρον 1979, σελ. 81, ΠλημΣυρ 2/1978, ΠοινΧρον 1978, σελ. 263. Αξίζει δεν να αναφερθεί ότι κατά την υπό κρίση νομολογία η άρση αυτής της κατάσχεσης ανήκε στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών και όχι στον εισαγγελέα κατ' ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 268 παρ. 3, 307 β' και 310 παρ. 2 πρoισχ. ΚΠΔ.

¹⁷⁰ Βλ. σχετικά Καρφέλης Δ. Η κατάσχεση και η άρση αυτής κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης και της αστυνομικής προανάκρισης, σελ. 197 επ., ο οποίος δοθέντος μάλιστα ότι υποστηρίζει τον διοικητικό χαρακτήρα της προκαταρκτικής εξέτασης δέχεται ότι οι εν λόγω προωθημένες ανακριτικές πράξεις δεν συμβιβάζονται με την φύση της προκαταρκτικής εξέτασης, Τσάτσος, Α. Παπαδαμάκης, Κ. Χρυσόγονος, Η νομιμότητα της κατ' οίκον έρευνας και της κατάσχεσης στα πλαίσια της προκαταρκτικής εξέτασης και οι συνέπειές τους στην ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2003, σελ. 813 επ. «στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης μπορεί να διενεργηθεί εν γένει οποιαδήποτε ανακριτική πράξη που διενεργείται και στο πλαίσιο της προανάκρισης (λ.χ. λήψη καταθέσεων, κατάσχεση), εκτός βέβαια από εκείνες που είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες (λογικά και δικονομικά) με την καθίδρυση της ποινικής δίκης, η οποία επέρχεται το πρώτον με και από την κίνηση της ποινικής διώξεως. Δεν μπορεί, λοιπόν, στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης να συλληφθεί και να κρατηθεί πρόσωπο, να ληφθεί η απολογία του αλλ' ούτε επίσης και να διαταχθεί η κατ' οίκον έρευνα... Επομένως, η κατάσχεση «πειστηρίων» που λαμβάνει χώρα σε αναπόσπαστη συνέχεια και συνάρτηση άκυρης κατ' οίκον έρευνας είναι και η ίδια αυτοδικαίως άκυρη», Βλ. και Λίβος Ν., Η κίνηση της ποινικής δίωξης: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον, ό.π., ο οποίος διαβλέπει ζήτημα με την αρχή της αναλογικότητας υπό το πρίσμα ότι εάν συγκρίνει κανείς την βλάβη που επέρχεται στον καθ' ου με την διενέργεια μιας επαχθούς ανακριτικής πράξης με το όφελος (για την απονομή δικαιοσύνης) της απλής στοιχειοθετήσεως επαρκών ενδείξεων, είναι φανερό ότι εν προκειμένω υφίσταται δυσαναλογία σε βάρος της ατομικής ελευθερίας, πράγμα συνταγματικώς ανεπίτρεπτο (άρ. 25 § 1 εδ. 3 Σ.).

¹⁷¹ Βλ. βέβαια και την αντίθετη άποψη που δεχόταν ήδη υπό το προΐσχύσαν δικονομικό καθεστώς της προκαταρκτικής εξέτασης την δυνατότητα διενέργειας κατ' οίκον έρευνας κατά την διάρκειά της με αξιοσημείωτα επιχειρήματα σε Δαλακούρας Θ., «Προκαταρκτική εξέταση: Όψεις ενός δυναμικού θεσμού μετά τη διαμόρφωσή του με τις ρυθμίσεις των Ν. 3160/2003 και 3346/2005», ό.π., σελ. 1328, Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 298: «Θεωρώ εντούτοις αυτονόητο, ότι η σημερινή αναβαθμισμένη, ουσιαστική και υποχρεωτική προκαταρκτική εξέταση δίνει δικαίωμα και στην διεξαγωγή ερευνών, τηρουμένων εννοείται των νομίμων προϋποθέσεων και τρόπων διενέργειάς τους», ο οποίος μάλιστα αποδίδει την αντίθετη άποψη που υποστηρίχθηκε στην προαναφερθείσα γνωμοδότηση των Τσάτσου Δ., Παπαδαμάκη Α, Χρυσόγονου Κ., ό.π. στο ότι γράφτηκε πριν από τη δημοσίευση του ν. 3160/2003, επίσης ο Ζημιανίτης Δ., Η νέα προκαταρκτική εξέταση. Κριτική αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας, ΠοινΔικ 2013, υπέρ της άποψης ότι επιτρέπονται έρευνες και κατασχέσεις στην προκαταρκτική εξέταση, η οποία αποτελεί κατά τον ίδιο δυναμικό στάδιο ουσιαστικής προέρευνας της βασιμότητας της καταγγελίας.

¹⁷² Από νομολογία βλ. την εξόχως σημαντική ΑΠ 1328/2003, ΠοινΔικ 2003, σελ. 380 επ: «Συνεπώς δεν επιτρέπεται έρευνα και τυχόν γενομένη είναι μη νόμιμη και απολύτως άκυρη στην προκαταρκτική εξέταση, η οποία γίνεται, για να κριθεί από τον Εισαγγελέα αν συντρέχει περίπτωση ποινικής δίωξης (άρθρο 31 παρ. 1 εδ. α' ΚΠΔ), διότι η προκαταρκτική εξέταση δεν περιλαμβάνεται στις περιπτώσεις που, κατά το άρθρο 251 του ίδιου Κώδικα, είναι επιτρεπτή

σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά της ΕγκΕισΑΠ 1/2009 του Εισαγγελέα Σανιδά¹⁷³. Με βάση την προμνησθείσα Εγκύκλιο, στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης επιτρέπεται η διενέργεια όλων των ανακριτικών πράξεων, μεταξύ των οποίων οι έρευνες και οι κατασχέσεις, εκτός από εκείνες που δεν συμβιβάζονται με τη φύση της προκαταρκτικής εξέτασης, όπως π.χ. η απολογία του κατηγορουμένου.

Ακολούθως, δέον όπως παρατεθούν ορισμένες σκέψεις της γράφουσας αναφορικά με τη νέα ρύθμιση του ΚΠΔ, η οποία προέβλεψε, ως εκτέθη ανωτέρω, την δυνατότητα διενέργειας του συνόλου των μη στερητικών της προσωπικής ελευθερίας επαχθών ανακριτικών πράξεων σε βάρος του υπόπτου. Κατ' αρχάς, θα πρέπει να σημειωθεί ότι πρόκειται για μία κατά βάση ορθή και επαινετή πρόβλεψη, η οποία συμβαδίζει και εναρμονίζεται πλήρως με την ουσιαστική αναβάθμιση του θεσμού της προκαταρκτικής εξέτασης στο νέο ΚΠΔ. Όπως επισημάνθηκε, η νέα προκαταρκτική εξέταση διαδραματίζει έναν δυναμικό ρόλο στην εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας. Αποσκοπεί, δηλαδή, στην συλλογή των αναγκαίων εκείνων αποδεικτικών στοιχείων προκειμένου να διαπιστωθεί από τον αρμόδιο εισαγγελέα αν συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις ενοχής κατά ορισμένου προσώπου για να προβεί ή μη στην κίνηση της ποινικής δίωξης εναντίον του καθιστώντας τον έτσι κατηγορούμενο.

Διαπιστώνει, συνεπώς, κανείς ότι οι διενεργούντες την προκαταρκτική εξέταση αρμόδιοι προανακριτικοί υπάλληλοι θα πρέπει να συλλέξουν όσο το δυνατόν περισσότερα και ισχυρότερα αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να διερευνηθεί η υπόθεση και να διαπιστωθεί η συνδρομή ή μη των επαρκών ενδείξεων. Το δεδομένο αυτό σε συνδυασμό με την αναγνώριση στο πρόσωπο

η διενέργεια έρευνας, ούτε άλλωστε, υπάρχει διάταξη, από την οποία να συνάγεται, ότι επιτρέπονται κατά τη διάρκειά της έρευνες. Έτσι και με δεδομένο, ότι η έρευνα προσβάλλει ατομικά δικαιώματα, θα πρέπει να γίνει δεκτό, ότι στο στάδιο αυτό δεν επιτρέπεται η διεξαγωγή της, ενώ, αντίθετη εκδοχή προσκρούει στην αρχή της επιφύλαξης του νόμου και συγκεκριμένα στην αρχή της ειδικότητας, η οποία επιβάλλει τη ρητή και ειδική πρόβλεψη των δικονομικών προσβολών των ατομικών δικαιωμάτων, όπως είναι το άσυλο της κατοικίας, το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, τα δικαιώματα υπεράσπισης του κατηγορουμένου και ο τρόπος άσκησης τους, που προβλέπονται από τα άρθρα 9 παρ. 1 και 2 του Σ, 6 παρ. 1 και 2, 8 παρ. 1 ΕΣΔΑ και 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ.»

¹⁷³ ΕγκΕισΑΠ (Σανιδά) 1/2009, ΠοινΔικ 2010, σελ. 438 επ. Μάλιστα στην εν λόγω Εγκύκλιο γίνεται δεκτό ότι δύναται να ζητηθεί και δικαστική συνδρομή κατά την διενέργεια της προκαταρκτικής εξέτασης, Βλ. και ΑΠ 1575/2012, ΠοινΧρον 2013, σελ. 518 επ., κατά την οποία: «Κατά τη διενέργεια της προκαταρκτικής εξέτασης, η οποία πλέον έχει δικαιοδοτικό και όχι απλώς διοικητικό χαρακτήρα, ο ενεργών αυτήν, εισαγγελέας ή ανακριτικός υπάλληλος, μετά από έγγραφη παραγγελία του εισαγγελέα, δύναται να προσφύγει σε όλα τα κατά το άρ. 178 και 253 ΚΠΔ αποδεικτικά μέσα και σε όλες τις από τον ΚΠΔ προβλεπόμενες ανακριτικές πράξεις, όπως είναι π.χ. οι έρευνες και οι κατασχέσεις (και άρση κατάσχεσης), η πραγματογνωμοσύνη, η διαβίβαση αιτημάτων δικαστικής συνδρομής κ.λπ., εκτός από εκείνες που δε συμβιβάζονται με τη φύση της προκαταρκτικής εξέτασης, όπως είναι η σύλληψη του υπόπτου και η λήψη απολογίας».

του υπόπτου των ίδιων σχεδόν δικαιωμάτων με αυτά του κατηγορουμένου και την εν γένει θωράκιση της υπερασπιστικής του θέσης στο πλαίσιο του νέου ΚΠΔ αναδεικνύει ένα ακόμη επιχείρημα για το επαινετό της εν λόγω ρύθμισης. Θα ήταν αλήθεια αντίθετο στην αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, αφενός μεν να αναβαθμίζεται η θέση του υπόπτου, ο οποίος πλέον αποκτά από αυτό το πλέον πρώιμο στάδιο την δυνατότητα γνώσης όλων των στοιχείων της δικογραφίας αλλά και ενημέρωσης περί των θεμάτων επί των οποίων θα παράσχει εξηγήσεις δυνάμενος να αντικρούσει την υπό διερεύνηση μη μορφοποιηθείσα ακόμη κατηγορία, αφετέρου δε να μην δύνανται οι διενεργούντες την προκαταρκτική εξέταση να κάνουν χρήση όλων των αποδεικτικών μέσων και όλων των επαχθών ανακριτικών πράξεων, προκειμένου να διερευνήσουν την ουσιαστική βασιμότητα της καταγγελίας¹⁷⁴.

Επιπροσθέτως, η δυνατότητα διενέργειας όλων των ανακριτικών πράξεων στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης συμβάλλει δραστικά στην μείωση του κινδύνου συσκότισης της πορείας της υποθέσεως από τον ύποπτο. Πρόκειται για έναν εγγενή κίνδυνο¹⁷⁵, ο οποίος μάλιστα μετά την ενίσχυση της δικονομικής θέσης του υπόπτου στο νέο ΚΠΔ εμφανίζεται εξόχως πιθανός, αφού πλέον ο ύποπτος δύναται μέσω της ενδυνάμωσης των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων να εξαφανίσει αποδεικτικά στοιχεία, να συσκοτίσει την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας και να επηρεάσει εν γένει την πορεία της εν λόγω έρευνας. Επαρκές, λοιπόν, αντιστάθμισμα κρίνεται η παροχή δυνατότητας στις αρμόδιες αρχές να διερευνήσουν σε αυτό το πρώιμο στάδιο την υπόθεση κάνοντας χρήση όλων των επαχθών ανακριτικών πράξεων, οι οποίες κρίνονται και οι πλέον τελεσφόρες για την συλλογή όλων των στοιχείων που θα τις οδηγήσουν σε ασφαλή κρίση για το αν πρέπει να κινηθεί ποινική δίωξη¹⁷⁶.

Σχετικά με την ειδικότερη πρόβλεψη της διενέργειας των ειδικών ανακριτικών πράξεων του άρθρου 254 παρ. 1 για συγκεκριμένη κατηγορία αδικημάτων (άρθρο 187 και 187 Α ΠΚ) στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης δέον να λεχθούν τα ακόλουθα: Πέραν του γεγονότος ότι η εν λόγω ρύθμιση κρίθηκε αναγκαία στο πλαίσιο επικείμενης κύρωσης της αναφερθείσας σε ανώτερο σημείο της παρούσας Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία επιβάλλει την θέσπιση διάταξης για διενέργεια ειδικών ανακριτικών πράξεων και στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, φρονώ ότι η εν λόγω ρύθμιση είναι ορθή¹⁷⁷ και για έναν ακόμη

¹⁷⁴ Βλ. ΕγκΕισΑΠ (Σανιδά) 1/2009, ΠοινΔικ 2010, σελ. 438 επ.

¹⁷⁵ Ο ίδιος κίνδυνος συντρέχει και στο στάδιο της ανάκρισης.

¹⁷⁶ Βλ. σε ΕγκΕισΑΠ (Σανιδά) 1/2009, ό.π., όπου αναφέρεται ότι «χωρίς τη δυνατότητα έρευνας των υποθέσεων με πληρότητα, οι δικογραφίες θα οδηγούνται με μαθηματική ακρίβεια στο αρχείο».

¹⁷⁷ Βλ. ωστόσο Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 244, ο οποίος αναφέρει ότι πρόκειται για ρύθμιση που εντάσσεται στον χώρο του «προληπτικού ποινικού δικαίου» και θα πρέπει να προσεχθεί

σημαντικό λόγο. Πλέον, με την ενίσχυση των δικαιωμάτων του υπόπτου και ειδικότερα του δικαιώματος πρόσβασης σε όλα τα στοιχεία της δικογραφίας από την στιγμή που θα κληθεί σε παροχή εξηγήσεων επέρχεται η πλήρης δημοσιότητα των μερών¹⁷⁸. Ως εκ τούτου, οι μυστικές ανακριτικές πράξεις θα πρέπει να λάβουν χώρα μέχρι το χρονικό σημείο που κάποιος θα κληθεί για παροχή εξηγήσεων στην προκαταρκτική εξέταση ως ύποπτος. Αυτό, διότι από εκεί κι έπειτα τίποτε το μυστικό δεν μπορεί να υπάρξει.

Παρατηρεί, λοιπόν, κανείς ότι με την εν λόγω ρύθμιση σημειώνεται μία σημαντική αναβάθμιση του έργου των διενεργούντων την προκαταρκτική εξέταση αρχών προτού κληθεί ο ύποπτος σε παροχή εξηγήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, ευχερώς δύναται να υποστηριχθεί η θέση ότι με την διενέργεια όλων των κρίσιμων επαχθών ανακριτικών πράξεων στην προκαταρκτική εξέταση, τελικά η ανάκριση υποβαθμίζεται σε ένα δικονομικό στάδιο λήψης απολογίας¹⁷⁹. Βέβαια, με μία προσεκτικότερη ματιά, το επιχείρημα αυτό «χωλαίνει» διότι και στο πλαίσιο της κυρίας ανάκρισης ο ανακριτής δύναται να διατάξει την διενέργεια νέων ανακριτικών πράξεων, οι οποίες θα επηρεάσουν ουσιωδώς την προδικαστική διερεύνηση της υπόθεσης.

Σε κάθε περίπτωση, οι διενεργούμενες την προκαταρκτική εξέταση αρχές θα πρέπει να σέβονται τόσο το ρητά πλέον καθιερωθέν στο άρθρο 71 νέου ΚΠΔ τεκμήριο αθωότητας υπέρ του υπόπτου¹⁸⁰ όσο και την εξίσου πανηγυρικά καθιερωθείσα στο άρθρο 251 παρ. 2 ΚΠΔ αρχή της αναλογικότητας. Δοθέντος, δηλαδή, ότι ο νέος ΚΠΔ καθόρισε ως δικονομικό έδαφος διενέργειας των επαχθών ανακριτικών πράξεων και την προκαταρκτική εξέταση, θα πρέπει οι αρμόδιες αρχές να υπόκεινται στους περιορισμούς της ως άνω αρχής, η οποία διατρέχει όλες τις πράξεις

«αφενός μεν η μη διεύρυνση της ρύθμισης και σε άλλα εγκλήματα, αφετέρου δε η τήρηση της αναλογικότητας κατά την υλοποίηση των ειδικών ανακριτικών πράξεων».

¹⁷⁸ Για την εν λόγω προβληματική και το παράδοξο που ανακύπτει βλ. σε κατώτερο σημείο της παρούσας μελέτης.

¹⁷⁹ Βλ. και Μοροζίνης Ι., Η περάτωση της προκαταρκτικής εξέτασης για κακούργημα χωρίς κλήση του υπόπτου, ΝοΒ 2013, σελ. 1493, ο οποίος παρατηρεί ότι η αναβαθμισμένη προκαταρκτική εξέταση ήδη υπό το προϊσχύσαν καθεστώς υποκαθιστά σε μεγάλο βαθμό το έργο του τακτικού ανακριτή και το κέντρο βάρους της ανακριτικής έρευνας έχει ήδη μετατοπιστεί στην προκαταρκτική εξέταση.

¹⁸⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 71 νέου ΚΠΔ: «Οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι τεκμαίρονται αθώοι μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή τους σύμφωνα με τον νόμο». Η εν λόγω νέα διάταξη θεσπίστηκε σε συμμόρφωση με το υπερνομοθετικής ισχύος άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ. Βλ. εντελώς ενδεικτικά για την εν λόγω θεμελιώδη αρχή σε Μαγριππή Αικ., Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας -Με αφορμή την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠοινΧρον 2017, σελ. 249 επ.

δικονομικού καταναγκασμού¹⁸¹. Είναι αδιαμφισβήτητο, ότι πρόκειται για δικονομικές πράξεις με εξαιρετικά επαχθή χαρακτήρα για τα έννομα αγαθά και τις ελευθερίες του προσώπου (π.χ. άσυλο κατοικίας, ιδιωτική και οικογενειακή ζωή κλπ.). Ως εκ τούτου το ληφθέν δικονομικό μέτρο σε βάρος του υπόπτου θα πρέπει να είναι αναγκαίο, ήτοι το μόνο από πολλές προσφερόμενες λύσεις με το λιγότερο κόστος, πρόσφορο προς υλοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού-εν προκειμένω της συλλογής των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων για την διαπίστωση της συνδρομής ή μη επαρκών ενδείξεων ενοχής και τέλος αναλογικό «εν στενή εννοία» για το οποίο συνεκτιμώνται κυρίως παράγοντες όπως η βαρύτητα του υπό διερεύνηση εγκλήματος, η ένταση των υπονοιών ενοχής κλπ¹⁸².

Περαιτέρω, στο πλαίσιο της ενίσχυσης της δικονομικής μεταχείρισης του υπόπτου στο νέο ΚΠΔ, ισχυρό θεσμικό αντίβαρο στην υπό συζήτηση ρύθμιση για το επιτρεπτό της διενέργειας όλων των ανακριτικών πράξεων, κρίνεται το νεοπαγές δικαίωμα του άρθρου 102 ΚΠΔ, το οποίο με ρητή παραπομπή του άρθρου 244 παρ. 1 εδ. β' χορηγείται και στον ύποπτο. Έτσι, σύμφωνα με το δικαίωμα αυτό που αποτελεί ειδικότερη έκφραση του συνταγματικού δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως (άρθρο 20 Σ) «*Ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να ζητά με αυτοτελή αιτιολογημένη αίτησή του στον ανακριτή τη διεξαγωγή αποδείξεων προς αντίκρουση της κατηγορίας*¹⁸³». Συνεπώς, παρά το επαχθές των εν λόγω ανακριτικών πράξεων που δύνανται να διενεργηθούν κατά του καθ' ου η προκαταρκτική εξέταση, είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι εξοπλίζεται και ο ίδιος με την δυνατότητα να αιτηθεί από τις δικαστικές αρχές την συλλογή και προσκόμιση αποδεικτικών μέσων προκειμένου να αμυνθεί. Να υπερασπιστεί, δηλαδή, τον εαυτό του και να συμβάλει καθοριστικά στην εξέλιξη της πορείας της υπό διερεύνησης κατηγορίας με πρωταρχικό συμφέρον να μην κινηθεί εναντίον του η ποινική δίωξη και καταστεί ως εκ τούτου κατηγορούμενος¹⁸⁴.

¹⁸¹ Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 214, , Δαλακούρας Θ., Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, ΠοινΧρον 2005, σελ. 961 επ.

¹⁸² Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 214.

¹⁸³ Άρθρο 102 νέου ΚΠΔ.

¹⁸⁴ Βλ. ιδίως Χριστόπουλος Π., Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ζητεί την προσκόμιση αποδεικτικών μέσων από τις δικαστικές αρχές, ΠοινΧρον 2016, σελ. 721: «*Εντούτοις, ένα ανακριτικό σύστημα στο πλαίσιο του οποίου αποκλειστικό δικαίωμα για την συλλογή των αποδείξεων θα είχαν μόνον οι δικαστικές αρχές, ενώ οι διάδικοι θα στερούνταν καθ' ολοκληρίαν της δυνατότητας να συλλέγουν και να προσκομίζουν αποδεικτικό υλικό θα παραβίαζε το δικαίωμα ακροάσεως, καθότι μόνη η παροχή της δυνατότητας στον κατηγορούμενο να ακουστούν οι ισχυρισμοί του, χωρίς ταυτόχρονα να έχει την δυνατότητα να τους αποδείξει, επηρεάζοντας με τον τρόπον αυτόν καθοριστικά την διαμόρφωση της δικανικής κρίσης, θα στερείτο παντός νοήματος, και θα καθιστούσε το άρ. 20 παρ. 1 του Συντ. γράμμα κενό... Απαραίτητη, συνεπώς, για την πλήρη κατοχύρωση του συνταγματικού δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως του κατηγορουμένου είναι, πέραν του δικαιώματός του να εισφέρει και ο ίδιος αποδείξεις στην ποινική διαδικασία, και η*

3.2.2. Η υποχρεωτική κλήτευση του υπόπτου για παροχή εξηγήσεων

Μία από τις σημαντικές ρυθμίσεις του νέου ΚΠΔ για την προκαταρκτική εξέταση, η οποία συνέβαλε καθοριστικά στην αναβάθμιση της δικονομικής θέσης του υπόπτου ως διαδικού είναι η προβλεπόμενη στο άρθρο 244 παρ. 1 υποχρεωτική κλήτευσή του για παροχή εξηγήσεων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη νέα διάταξη, ο ύποπτος καλείται υποχρεωτικώς «*πριν από πέντε τουλάχιστον ημέρες αν κατοικεί ή διαμένει σε γνωστή διεύθυνση στο εσωτερικό και πριν από δεκαπέντε τουλάχιστον ημέρες αν κατοικεί ή διαμένει σε γνωστή διεύθυνση στο εξωτερικό*¹⁸⁵».

Όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, η προκαταρκτική εξέταση αποτελεί σήμερα μετά και την θέση σε ισχύ του νέου ΚΠΔ μία σημαντική πριν την άσκηση της ποινικής δίωξης «ανακριτική λειτουργία» διά της οποίας επιδιώκεται μία ολόπλευρη ανακριτική έρευνα στις σοβαρότερες κατά τεκμήριο αξιόποινες πράξεις προτού ο εισαγγελέας εκφέρει δικαιοδοτική κρίση για την άσκηση ή μη της ποινικής δίωξης¹⁸⁶. Υπό το πρίσμα αυτό και σε συνάρτηση με την αναγνώριση στο πρόσωπο του υπόπτου ουσιαστικών δικονομικών εγγυήσεων, η καθιέρωση της υποχρεωτικής κλήτευσής του για παροχή εξηγήσεων ήταν αναγκαία προϋπόθεση για την διασφάλιση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος δικαστικής ακρόασης¹⁸⁷, αλλά και την εξασφάλιση της αρχής της ισότητας των όπλων¹⁸⁸. Μάλιστα, όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ο

ύπαρξη ενός δικονομικού δικαιώματος το οποίο θα του επιτρέπει να ζητήσει από τις δικαστικές αρχές την συλλογή και προσκόμιση αποδεικτικών μέσων».

¹⁸⁵ Αντί της ασφυκτικής προθεσμίας κλητεύσεως πριν από 48 ώρες που ίσχυε υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος ΚΠΔ (βλ. άρθρο 31 παρ. 2 ΚΠΔ).

¹⁸⁶ Μοροζίνης Ι., Η περάτωση της προκαταρκτικής εξέτασης για κακούργημα χωρίς κλήση του υπόπτου, ό.π., σελ. 1487 με περαιτέρω εκεί παραπομπές σε 11) Δασκαλόπουλος Σ., Η προκαταρκτική εξέταση και η άσκηση ποινικής δίωξης κατά τον ν. 3160/2003, ΠοινΧρον 2003, σελ. 1027 επ., Δασκαλόπουλος Σ., Προκαταρκτική εξέταση: Παρόν και μέλλον μετά από οκτάχρονη εμπειρία εφαρμογής της νέας θεσμικής μορφής της, ΠοινΧρον 2011, σελ. 421 επ.

¹⁸⁷ Βλ. και Καρράς Αρ., Η δυνατότητα προηγούμενης παροχής εξηγήσεων αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την κίνηση της ποινικής δίωξης και για την απαγγελία κατηγορίας, Πλογ 2009, σελ. 857 επ. «*Η σπουδαιότητα της ρύθμισης αυτής είναι προφανής, αφού έτσι εξυπηρετούνται βασικοί σκοποί της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ενώ απορρέει και από το άρθρο 20 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου, δηλαδή της ανάπτυξης των απόψεών του προτού ληφθεί οποιοδήποτε μέτρο σε βάρος των δικαιωμάτων του ή των συμφερόντων του, καθώς και από το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, που εγγυάται τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας».*, Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 31, ο οποίος δέχεται ότι με το δικαίωμα ακρόασης στην ποινική δίκη συνδέεται άρρηκτα και κατά λογική αναγκαιότητα και το δικαίωμα κλήτευσης, η δε προσβολή του ισοδυναμεί με προσβολή του δικαιώματος ακρόασης.

¹⁸⁸ Αυτό υπό την έννοια ότι δεν μπορεί να διερευνάται η ουσιαστική βασιμότητα μίας καταγγελίας από τις διενεργούμενες την προκαταρκτική εξέταση αρχές, οι οποίες μάλιστα στο πλαίσιο του νέου ΚΠΔ έχουν ευρύ περιθώριο διενέργειας επαχθών ανακριτικών πράξεων, και ο καθ' ου στρέφονται οι υπόνοιες ύποπτος να μην καλείται

Ανδρουλάκης ήδη πολύ πριν την ψήφιση του νέου ΚΠΔ «*Η παλαιά προκαταρκτική εξέταση διεξαγόταν στην ουσία ερήμην του υπόπτου, ο οποίος μπορούσε να μην κληθεί καθόλου να δώσει τις εξηγήσεις του. Η νέα προκαταρκτική εξέταση ως ολόπλευρη διερεύνηση της ουσιαστικής βασιμότητας της καταγγελίας δεν μπορεί να διεξαχθεί χωρίς την υποχρεωτική κλήτευση του «υπόπτου» και την παροχή σε αυτόν την δυνατότητας να αναπτύξει πλήρως και ανεμπόδιστα την υπεράσπισή του*¹⁸⁹». Ενόψει των ανωτέρω, αντιλαμβάνεται κανείς την σπουδαιότητα της νέας ρύθμισης, ιδίως αν αναλογισθεί τον κομβικό ρόλο της κλήσης του υπόπτου για την ανάπτυξη της υπεράσπισής του¹⁹⁰ και πρωτίστως το γεγονός ότι αυτή συνιστά απαραίτητο διαδικαστικό προαπαιτούμενο άσκησης όλων των λοιπών υπερασπιστικών δικαιωμάτων δεδομένου ότι η παράλειψή της συνεπάγεται την παντάπασιν στέρηση όλων των λοιπών¹⁹¹.

Βέβαια, και υπό τον προϋσχύσαν ΚΠΔ στο άρθρο 31 παρ. 2 που οριζόταν ο τρόπος διενέργειας της προκαταρκτικής εξέτασης διάβαζε κανείς «...το πρόσωπο αυτό καλείται πριν από σαράντα οκτώ ώρες για παροχή εξηγήσεων...». Σε καμία δε περίπτωση δεν μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η διατύπωση της διάταξης ήταν δυνητική και συνακόλουθα η προκαταρκτική εξέταση μπορούσε να περατωθεί δίχως την κλήση του υπόπτου¹⁹². Εντούτοις, η αυτονόητη αυτή διαπίστωση με την οποία συντασσόταν το μεγαλύτερο μέρος της ποινικής θεωρίας¹⁹³ ερχόταν σε

υποχρεωτικά για παροχή εξηγήσεων, η οποία συνιστά θεμελιώδη πτυχή του δικαιώματος υπεράσπισής του. Σε αντίθετη περίπτωση επέρχεται τρώση της αρχής της ισότητας των όπλων και παραβίαση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος ακροάσεως (άρθρο 20 παρ. 1 Σ). Βλ. μάλιστα και Ανδρουλάκης Ι., Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, 2000, σελ. 74 επ., ο οποίος ήδη πριν την αναβάθμιση του θεσμού της προκαταρκτικής εξέτασης με το ν. 3160/2003, είχε υποστηρίξει ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ αρχή της ισότητας των όπλων επιβάλλει να δίνεται στον κατηγορούμενο η δυνατότητα αποτελεσματικής ανάπτυξης των απόψεών του, ακόμη και κατά την διάρκεια της προδικασίας.

¹⁸⁹ Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 279.

¹⁹¹ Βέβαια είναι «*αυτόδηλο ότι στις περιπτώσεις που ο εισαγγελέας διαπιστώνει κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης το προδήλως νόμο ή ουσία αβάσιμο της εν γένει καταγγελίας (μήνυσης, αναφοράς, έγκλησης) δύναται να μην εκδώσει κλήση προς παροχή εξηγήσεων, αλλά να εκδίδει σχετική διάταξη σύμφωνα με τα άρθρα 43 παρ. 3 και 51 παρ. 3 αναλόγως*». Βλ. σχετικά σε Αιτιολ.Εκθ. νέου ΚΠΔ σελ. 68 και Φράγκος Κ., ό.π., σελ. 836.

¹⁹² Ο Μοροζίνης Ι., ό.π. σελ. 1489 κάνει λόγο για «σαφή γραμματική διατύπωση της διάταξης».

¹⁹³ Βλ. ανωτέρω., Αντίθετος, ωστόσο, ο Κονταξής Αθ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνδυασμός Θεωρίας και Πράξης, δ' έκδοση, τόμος Α, σελ. 444 επ., ο οποίος δέχεται ότι το άρθρο 31 παρ. 2 ΚΠΔ «... δεν καθιερώνει και ρητή υποχρέωση κλητεύσεως του υπόπτου υπό την έννοια ότι αν δεν κληθεί νόμιμα ο ύποπτος, δεν περατώνεται η προκαταρκτική εξέταση και παράγεται ακυρότητα αυτής, αφού θα ακολουθήσει προανάκριση, όπου θα γίνει κλήση για απολογία οπωσδήποτε... Η αντίθετη άποψη θα μπορούσε να συζητηθεί μόνο όταν οδηγούσε σε μη τήρηση του άρθρου 245 παρ. 1 ΚΠΔ, αφού τότε ο κατηγορούμενος θα μπορούσε να παραπεμφθεί απευθείας στο ακροατήριο χωρίς να λάβει

αντίθεση με την μάλλον κρατούσα άποψη της νομολογίας^{194,195}, η οποία δεχόταν, ότι η διάταξη του άρθρου 31 παρ. 2 ΚΠΔ δεν καθιέρωνε ρητή υποχρέωση κλήσης του υπόπτου. Υπό την έννοια αυτή έκανε δεκτό, ότι αν δεν κληθεί νόμιμα ή και καθόλου, περατώνεται νομίμως η προκαταρκτική εξέταση και σε κάθε περίπτωση η στέρηση της προγενέστερης δικαστικής ακρόασης δεν επάγεται απόλυτη ακυρότητα αν ακολουθήσει κύρια ανάκριση και ο κατηγορούμενος κληθεί σε απολογία, οπότε μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματά του¹⁹⁶.

Πρόκειται για ένα εξόχως προβληματικό νομολογιακό κατασκευάσμα που παραγνώριζε το σαφές γράμμα του νόμου και φαλκίδευε τα υπερασπιστικά δικαιώματα του υπόπτου στο βωμό εξυπηρέτησης διωκτικών του εγκλήματος σκοπών¹⁹⁷. Ειδικότερα, το επιχείρημα της πάγιας αυτής

προηγούμενα γνώση της κατηγορίας... ενώ σκοπός του άρθρου 245 παρ. 1 ΚΠΔ είναι η οπωσδήποτε κλήση για απολογία...».

¹⁹⁴ Βλ. εντελώς ενδεικτικά ΑΠ 1374/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΑΠ 1131/2009 ΠοινΔικ 2010, σελ. 822, ΑΠ 984/2011 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΣυμβΑΠ 827/2011 ΝΟΜΟΣ, ΣυμβΠλημΑθ 2846/2014 ΝΟΜΟΣ, ΣυμβΠλημΝαυπλ 110/2016 ΠοινΔικ 2017 σελ. 70, και το λίαν πρόσφατο ΣυμβΠλημΘεσ 1628/2018 ΠοινΔικ 2019, σελ. 371 επ.: «Όμως δεν δημιουργείται απόλυτη ακυρότητα λόγω παραβίασης των διατάξεων που καθορίζουν την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και κατ' επέκταση της στη συνέχεια ασκηθείσας ποινικής δίωξης, στην περίπτωση που ο τελευταίος, αν και δεν κλητεύθηκε νομίμως ή και καθόλου πριν από σαράντα οκτώ ώρες για παροχή εξηγήσεων και για εξέτασή του ανωμοτί κατά το στάδιο διενεργηθείσας προκαταρκτικής εξέτασης, είχε τη δυνατότητα να προβάλει τους υπερασπιστικούς ισχυρισμούς του στο στάδιο της κύριας ανάκρισης το οποίο επακολούθησε της προκαταρκτικής εξέτασης».

¹⁹⁵ Βλ. όμως και κάποια «φωτεινά» σημεία στην νομολογιακή πρακτική όπου τα δικαστήρια έκριναν ότι η παράλειψη κλήσης του υπόπτου προς παροχή εξηγήσεων επιφέρει σε κάθε περίπτωση απόλυτη ακυρότητα της προδικασίας: ΣυμβΠλημΧαλκίδ 203/2007, ΠοινΔικ 2007, σελ. 841: «Η μη κλήτευση του υπόπτου για παροχή εξηγήσεων επιφέρει απόλυτη ακυρότητα· ακυρώνεται και θεωρείται ως μη ασκηθείσα η ποινική δίωξη για απόπειρα ανθρωποκτονίας κατά του κατηγορουμένου», ΣυμβΠλημΑθ 116/2016 Αρμ 2016, σελ. 268, «... Για τη νομότυπη περάτωση της προκαταρκτικής εξέτασης, ακόμα και αν η διενέργειά της δεν είναι υποχρεωτική, όπως, εν προκειμένω, επί πλημμελήματος, η κλήτευση εκείνου κατά του οποίου στρέφονται οι υποψίες για την τέλεση αξιόποινης πράξης, σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 2 ΚΠΔ, είναι υποχρεωτική... Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της κλήτευσης του «υπόπτου» απορρέει, σύμφωνα με τα διαλαμβανόμενα στη μείζονα σκέψη, από το γεγονός ότι η προκαταρκτική εξέταση αποτελεί στάδιο της ποινικής διαδικασίας, με «οιονεί δικαιοδοτικό» χαρακτήρα. Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, η μη κλήτευση των νυν αιτούντων κατά το στάδιο της διενεργηθείσας προκαταρκτικής εξέτασης επιφέρει απόλυτη ακυρότητα, λόγω μη νομότυπης περάτωσης της προκαταρκτικής εξέτασης και, κατ' άρθρο 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ, λόγω παραβίασης των δικαιωμάτων εμφάνισης, εκπροσώπησης και υπεράσπισης που παρέχονται σε εκείνους από το νόμο...».

¹⁹⁶ Βλ. και ΑιτιολογΕκθ νέου ΚΠΔ σελ. 67: «...ενώ κατέστη υποχρεωτική η κλήτευση του υπόπτου για παροχή εξηγήσεων. Το τελευταίο θεωρήθηκε επιβεβλημένο, ώστε να αφαιρεθεί οποιοδήποτε νομοθετικό έρεισμα στην ισχύουσα πρακτική που δεν αποδέχεται την ακυρότητα σε περίπτωση μη κλήτευσης του υπόπτου, όταν αυτός καθίσταται μετέπειτα κατηγορούμενος και έτσι αποκτά τη δυνατότητα να εκθέσει τις απόψεις του σε μεταγενέστερο διαδικαστικό στάδιο».

¹⁹⁷ Βλ. για ασκηθείσα οξεία κριτική στην πάγια αυτή νομολογία με εύστοχα και αξιοσημείωτα επιχειρήματα την μελέτη του Μοροζίνη Ι., .ό.π., Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, .ό.π., σελ. 239: «Καθιερώνεται η υποχρέωση κλήτευσης του υπόπτου, γεγονός που τώρα αποτρέπει πρακτικές που θεωρούσαν περιττή

νομολογιακής θέσης, ότι δεν επέρχεται απόλυτη ακυρότητα από τη μη κλήση του υπόπτου σε παροχή εξηγήσεων εφόσον επακολουθήσει προανάκριση ή κυρία ανάκριση οπότε ως κατηγορούμενος πλέον εκθέτει κατά την απολογία του τις απόψεις του ασκώντας το δικαίωμα ακροάσεως, δεν ευσταθεί. Αυτό, διότι συγγέεται αδικαιολόγητα το δικονομικό στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης με αυτό της κυρίας ανάκρισης παραβλέποντας την ήδη από πολλών ετών (ν. 3160/2003) επελθούσα θεσμική αναβάθμιση της πρώτης. Αναλυτικότερα, άλλη νομική σημασία έχει η απολογία του κατηγορουμένου και άλλη νομική αναγκαιότητα εξυπηρετεί η παροχή εξηγήσεων κατά την προκαταρκτική εξέταση υπό την έννοια ότι ο ύποπτος έχει συμφέρον μη δίωξης και ως εκ τούτου μία τεκμηριωμένη παροχή εξηγήσεων μπορεί να αποσεισει την στοιχειοθέτηση επαρκών ενδείξεων ενοχής και έτσι ο ύποπτος να μην αποκτήσει ποτέ την ιδιότητα του κατηγορουμένου^{198,199}.

Κατόπιν όλων των ανωτέρω, φιλοδοξείται ότι η νέα ρύθμιση με την οποία καθιερώνεται ρητά η υποχρεωτική κλήτευση του υπόπτου προς παροχή εξηγήσεων θα θέσει τέλος σε αυτήν την απαράδεκτη νομολογιακή κατασκευή δια της οποίας καταστρατηγείται απροκάλυπτα το θεμελιώδες υπερασπιστικό δικαίωμα του υπόπτου. Ήτοι, το δικαίωμά του να λάβει θέση επί των πραγματικών δεδομένων στα οποία στηρίζεται η υπό διερεύνηση κατηγορία και να εκφέρει υπερασπιστικούς ισχυρισμούς προκειμένου να επηρεάσει προς το συμφέρον του την πορεία της εν λόγω προδικαστικής έρευνας, ώστε να μην κινηθεί εναντίον του ποινική δίωξη. Κατέστη δε πλέον αδιαμφισβήτητο, ότι η έννομη συνέπεια που επέρχεται σε περίπτωση παράλειψης κλήτευσης του υπόπτου είναι η απόλυτη ακυρότητα της προδικασίας κατ' άρθρο 171 παρ. 1 εδ' δ' λόγω παραβίασης υπερασπιστικού δικαιώματός του²⁰⁰.

μια τέτοια κλήτευση όταν επακολουθούσε κύρια ανάκριση, οπότε κατά τους θιασώτες της περίεργης και εξεζητημένης αυτής άποψης, μπορούσε ο ύποπτος (με την ιδιότητα του κατηγορουμένου!) να ασκήσει τα δικαιώματά του».

¹⁹⁸ Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία, Θεωρία-Πράξη-Νομολογία, 8^η εκδ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2018, σελ. 324 υποσ. 15.

¹⁹⁹ Βλ. την εξόχως ενδιαφέρουσα άποψη Καρρά ότι τα ίδια θα πρέπει να ισχύουν και στο στάδιο της κυρίας ανάκρισης όταν κάποιος καθίσταται κατηγορούμενος με το ουσιαστικό κριτήριο, ήτοι του αποδίδεται η τέλεση της αξιόποινης πράξης. Θα πρέπει, δηλαδή, σύμφωνα με την εν λόγω άποψη να κληθεί και το πρόσωπο αυτό σε παροχή εξηγήσεων προτού του απαγγελθεί από τον ανακριτή κατηγορία (με σχετική κλήση σε απολογία) και καταστεί έτσι κατηγορούμενος άλλως παραβιάζεται εξίσου το δικαίωμα της προηγούμενης δικαστικής ακροάσης.

²⁰⁰ Βλ. ειδικότερα στο οικείο κεφάλαιο περί της δικονομικής κύρωσης προσβολής των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου στο νέο ΚΠΔ σε κατώτερο σημείο της παρούσας μελέτης.

3.2.2.1. Η «ρωγμή» του άρθρου 244 παρ. 2 ΚΠΔ

«Ρωγμή»²⁰¹ στην προαναφερθείσα επαινετή ρύθμιση της υποχρεωτικής κλήτευσης του υπόπτου κατά το νέο ΚΠΔ συνιστά η παρ. 2 του άρθρου 244 σύμφωνα με την οποία: «*Η κατά την προηγούμενη παράγραφο κλήση προς παροχή εξηγήσεων για πράξη τιμωρούμενη σε βαθμό κακουργήματος, μπορεί να παραλειφθεί, αν από τα στοιχεία της προκαταρκτικής εξέτασης προκύπτει σαφώς ότι ο ύποπτος έχει σχεδιάσει την φυγή του ή την τέλεση νέων εγκλημάτων και έχουν προκύψει επαρκείς ενδείξεις για την άσκηση της ποινικής δίωξης*²⁰²».

Αρχικά, με την εν λόγω ρύθμιση επέρχεται μία κάμψη της αρχής της δημοσιότητας των μερών που ισχύει πλέον στο πλαίσιο της αναβαθμισμένης προκαταρκτικής εξέτασης²⁰³, σύμφωνα με την οποία ο ύποπτος από την χρονική στιγμή που καλείται για παροχή εξηγήσεων²⁰⁴, αποκτά πλήρη γνώση και πρόσβαση στο αποδεικτικό υλικό της δικογραφίας²⁰⁵. Η εξαίρεση αυτή, κατά την οποία παραλείπεται νομίμως η κλήση του υπόπτου σε παροχή εξηγήσεων με άμεσο δυσμενές επακόλουθο να έχει πλήρη άγνοια τόσο για την διενέργεια της προκαταρκτικής εξέτασης όσο και για το συλλεγένο στο πλαίσιο της αποδεικτικού υλικό²⁰⁶, αναφέρεται σε ακραίες περιπτώσεις. Ειδικότερα, θα πρέπει αφενός μεν να διερευνάται στο πλαίσιο προκαταρκτικής εξέτασης αξιόποινη πράξη σε βαθμό κακουργήματος, αφετέρου δε να προκύπτει από το ήδη τυχόν συλλεγένο αποδεικτικό υλικό ότι ο ύποπτος έχει σχεδιάσει την φυγή του ή την τέλεση νέων εγκλημάτων και σωρευτικά να έχουν ήδη στοιχειοθετηθεί επαρκείς ενδείξεις για την κίνηση της ποινικής δίωξης. Δέον να επισημανθεί ότι οι εν λόγω προϋποθέσεις θυμίζουν σε μεγάλο βαθμό εκείνες που απαιτείται να συντρέχουν για την επιβολή προσωρινής κράτησης κατ' άρθρο 286 νέου ΚΠΔ²⁰⁷.

Ωστόσο, σε ένα τόσο πρώιμο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, ήτοι αυτό της προκαταρκτικής εξέτασης κατά το οποίο δεν υφίσταται καν διαμορφωμένη κατηγορία²⁰⁸ και τα

²⁰¹ Κατά την εύστοχη διατύπωση του Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 237.

²⁰² Το μόνο ερμηνευτικό έρεισμα που παρέχεται στην Αιτιολογική του νόμου είναι ότι η ρύθμιση αυτή προβλέφθηκε ειδικά για λόγους κάλυψης συγκεκριμένων άμεσων διαδικαστικών αναγκών.

²⁰³ Εύστοχα ο Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 329 υποσ. 209 της αποδίδει τον όρο «ανοιγμένη» προκαταρκτική εξέταση.

²⁰⁴ Πριν από την κλήση του υπόπτου για παροχή εξηγήσεων και η προκαταρκτική εξέταση διεξάγεται υπό καθεστώς μυστικότητας.

²⁰⁵ Βλ. εκτενέστερα κατωτέρω στο κεφάλαιο για το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο του νέου ΚΠΔ.

²⁰⁶ Βέβαια θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πρακτική αυτή ήταν και η πλέον συνήθης στο πλαίσιο του παλαιού συστήματος κατά το οποίο διεξαγόταν υπό καθεστώς άκρας μυστικότητας μία προκαταρκτική εξέταση για την οποία κανείς δεν λάμβανε γνώση και ο κατηγορούμενος ενημερωνόταν για την σχηματισθείσα εναντίον του δικογραφία για πρώτη φορά όταν εκαλείτο από τον ανακριτή.

²⁰⁷ Βλ. αναλυτικά σε Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία, Θεωρία-Πράξη-Νομολογία, 8η εκδ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2018, σελ. 404 επ.

²⁰⁸ Σε αντίθεση με το στάδιο της ανάκρισης όπου υπάρχει διαμορφωμένο κατηγορητήριο.

πάντα είναι υπό διερεύνηση, εκφράζονται ισχυρές επιφυλάξεις από την γράφουσα για το κατά πόσον η ρύθμιση αυτή θα επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα στην πράξη. Είναι εξαιρετικά περίπλοκο στο στάδιο αυτό να διαπιστώσει κανείς με βεβαιότητα την στοιχειοθέτηση των ως άνω προϋποθέσεων προκειμένου να μην προβεί σε κλήση του υπόπτου. Αρκεί να αναλογισθεί κανείς ότι εφόσον η κατηγορία δεν έχει αποκρυσταλλωθεί είναι δύσκολο να αποφανθεί κανείς ακόμη και για την φύση του διερευνώμενου αδικήματος, ήτοι εάν πρόκειται για κακούργημα ή πλημμέλημα. Ο Παπαδαμάκης δε, θεωρεί την υπό κρίση ρύθμιση προβληματική διερωτώμενος «*ποιος είναι ο αρμόδιος να αποφανθεί ότι ο ύποπτος σχεδιάζει την φυγή του και ότι έχουν προκύψει επαρκείς ενδείξεις για την άμεση άσκηση της ποινικής δίωξης όταν μάλιστα η προκαταρκτική εξέταση είναι σε εξέλιξη*²⁰⁹».

Συναφώς, κατά την κρίση της γράφουσας η διάταξη είναι προβληματική και για έναν ακόμη λόγο. Είναι προφανές ότι ο δικονομικός νομοθέτης στην εν λόγω διάταξη σταθμίζοντας αφενός μεταξύ της αρχής της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας²¹⁰ και αφετέρου των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου, θυσίασε τα δεύτερα στον βωμό της πρώτης σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις όπου η δίωξη της σοβαρής εγκληματικότητας θα απέβαινε αδύνατη. Στο πλαίσιο αυτό, απαιτεί από το αρμόδιο όργανο να προβεί σε διαπίστωση περί του αν συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις ενοχής για την άσκηση της ποινικής δίωξης δίχως να «ακουστεί» ο ύποπτος και μάλιστα ενώ η προκαταρκτική εξέταση βρίσκεται εν εξελίξει, ήτοι τα πάντα είναι «ρευστά» και υπό διερεύνηση. Σε κάθε περίπτωση, η απόφαση περί του αν συντρέχουν ή όχι επαρκείς ενδείξεις ενοχής δίχως ο ύποπτος να ασκήσει τα υπερασπιστικά του δικαιώματα και μάλιστα όταν το υπό διερεύνηση αδίκημα είναι κακουργηματικής μορφής συνιστά καίριο πλήγμα στις θεμελιώδεις ελευθερίες του ατόμου στον βωμό εξυπηρέτησης διωκτικών του εγκλήματος σκοπών.

Περαιτέρω, η διάταξη αυτή εμφανίζεται σημαντική και για έναν ακόμη λόγο: Είναι ακριβώς αυτή, η οποία μπορεί να αποτελέσει το νομοθετικό έρεισμα για έκδοση εντάλματος σύλληψης σε κακουργηματικές πράξεις, οι οποίες δεν αποτελούν αυτόφωρα ή διαρκή

²⁰⁹ Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 239.

²¹⁰ Βλ. σχετικά Ανδρουλάκης Ν., Η ζήτηση και 'εύρεση' της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017. Κατά θεμελιώδη δε αρχή που ισχύει ειδικά στο ποινικό δίκαιο, όπως αυτή έχει επισφραγιστεί από το Ανώτατο Γερμανικό Ακυρωτικό Δικαστήριο, η ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας στην ποινική δίκη δεν γίνεται με οποιοδήποτε τίμημα αλλά αντιθέτως με την πιστή τήρηση των κανόνων του δικαίου και χωρίς την αυθαίρετη και εκτός νόμου παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θιγόμενων προσώπων.

εγκλήματα²¹¹. Με απλά λόγια, σε περίπτωση που καταγγελθεί αξιόποινη πράξη στον εισαγγελέα δεν υπάρχει άλλος τρόπος σύλληψης του κατηγορουμένου παρά μόνον διά της ασκήσεως ποινικής δίωξης και της επακόλουθης έκδοσης εντάλματος σύλληψης από τον ανακριτή (άρθρο 276 ΚΠΔ). Συνεπώς, η πρακτική χρησιμότητα της παρούσας διάταξης έγκειται στο να μην κληθεί ο ύποπτος σε παροχή εξηγήσεων προκειμένου να μην «δραπετεύσει» και να βγει απευθείας το ένταλμα σύλληψης.

Σε κάθε περίπτωση, η συγκεκριμένη διάταξη θα πρέπει να αποτελεί το έσχατο καταφύγιο (*ultimum refugium*) των αρμόδιων αρχών για τις ακραίες περιπτώσεις δίωξης σοβαρής εγκληματικότητας και να μην καταστεί αντικείμενο κατάχρησης, διότι σε αυτήν την περίπτωση είναι βέβαιο ότι περισσότερα προβλήματα θα δημιουργήσει παρά θα λύσει. Φρονώ, ότι οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να σταθούν με σύνεση, υπευθυνότητα και πνευματική διαύγεια απέναντι στην εφαρμογή της, άλλως θα αποβεί-κάτι που απεύχομαι- σε μία ακόμη «κερκόπορτα» παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου, ακυρώνοντας στην ουσία την επαινετή και ορθή καθιέρωση υποχρεωτικής κλήτευσής του, η οποία και θα πρέπει να συνιστά τον κανόνα.

3.2.3. Ο νέος ρόλος του Συμβουλίου κατ' άρθρο 244 παρ. 5 ΚΠΔ

Μία ακόμη καινοτόμα ρύθμιση του νέου ΚΠΔ στο πεδίο της προκαταρκτικής εξέτασης είναι η αναγνώριση στο άρθρο 244 παρ. 5 της αρμοδιότητας στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο²¹² να «επιλύει όλες τις διαφορές ή αμφισβητήσεις που προκύπτουν κατά την προκαταρκτική εξέταση μεταξύ του υπόπτου και εκείνου που υποστηρίζει την κατηγορία ή μεταξύ αυτών και του εισαγγελέα».

Πρόκειται για μία νέα ρύθμιση, η οποία για πρώτη φορά αποδίδει ρητά αρμοδιότητα στο δικαστικό συμβούλιο κατά το δικονομικό στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, την εποπτεία της οποίας έχει ο αρμόδιος εισαγγελέας πλημμελειοδικών²¹³. Αναγνωρίζεται, δηλαδή, στο δικαστικό συμβούλιο ο ρόλος του «διαιτητή» για άρση τυχόν αμφισβητήσεων και διαφορών που ανακύπτουν κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης μεταξύ των παραγόντων της, ρύθμιση αντίστοιχη του άρθρου 307 εδ. γ' ΚΠΔ που προβλέπει την αρμοδιότητα του συμβουλίου πλημμελειοδικών

²¹¹ Η εύστοχη αυτή άποψη υποστηρίχθηκε από τον Καθηγητή Δημάκη Αλέξανδρο στις παραδόσεις του μαθήματος «Ποινική Δικονομία και ΕΣΔΑ» του (ενιαίου) Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στο Ποινικό Δίκαιο και την Ποινική Δικονομία, της Νομικής Σχολής Αθηνών.

²¹² Οι λέξεις «Το συμβούλιο πλημμελειοδικών» της παρ. 5 του άρθρου 244 αντικαταστάθηκαν με τις λέξεις «Το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο» με την περ. β' της παρ. 11 του άρθρου 8 του Ν. 4637/2019.

²¹³ Βλ. άρθρο 31 ΚΠΔ.

για επίλυση των διαφορών που ανακύπτουν μεταξύ των παραγόντων της προδικασίας κατά το στάδιο της ανάκρισης²¹⁴.

Σχετικά, η εν γένει αρμοδιότητα του δικαστικού συμβουλίου κατά την προκαταρκτική εξέταση²¹⁵, μολονότι απουσίαζε πλήρως οιαδήποτε νομοθετική ρύθμιση, τέθηκε στο επίκεντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντος διχάζοντας θεωρία και νομολογία. Συγκεκριμένα, το ζήτημα που τέθηκε αφορούσε την δυνατότητα επιβολής η μη κατάσχεσης κατά την προκαταρκτική εξέταση και ειδικότερα το εάν η αρμοδιότητα για την άρση αυτής ανήκε στο συμβούλιο πλημμελειοδικών κατ' ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 268 παρ. 3, 307 β' και 310 παρ.2 προΐσχ. ΚΠΔ. Παρά τις έντονες αντιρρήσεις σημαντικού μέρους της θεωρίας, η οποία δεν έκανε δεκτή την αρμοδιότητα του συμβουλίου πλημμελειοδικών για άρση της κατάσχεσης στο πεδίο της προκαταρκτικής εξέτασης²¹⁶, εντούτοις η κρατούσα άποψη στη νομολογία έκανε δεκτή την ως άνω αρμοδιότητα του συμβουλίου²¹⁷.

²¹⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 307 εδ. γ' ΚΠΔ: «Κατά την διάρκεια της ανάκρισης το συμβούλιο των πλημμελειοδικών με πρόταση του εισαγγελέα ή ενός διαδίκου ή με αίτηση του ανακριτή αποφασίζει: γ) για όλες τις διαφορές που προκύπτουν στην προδικασία μεταξύ των διαδίκων ή μεταξύ αυτών και του εισαγγελέα».

²¹⁵ Συγκεκριμένα υπήρχε αμφισβήτηση υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος ΚΠΔ εν απουσία ρητής νομοθετικής πρόβλεψης αν ήταν δυνατή η ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 307 εδ. γ' ΚΠΔ στην προκαταρκτική εξέταση. Στο πλαίσιο αυτό βλ. για την εν λόγω διαιτητική αρμοδιότητα του δικαστικού συμβουλίου σε όλες τις φάσεις της προδικασίας υπό το καθεστώς του προΐσχ. ΚΠΔ Παρατηρήσεις Αναγνωστόπουλου Η. στην αντίθετη ΑΠ 1575/2012, ΠοινΧρον 2013, σελ. 518 επ.: «*Η δημοσιευόμενη απόφαση αιτιολογεί την μη εφαρμογή του άρθρου 307 ΚΠΔ στην προκαταρκτική εξέταση με επιχείρημα εκ του τίτλου και της πρώτης περιόδου αυτού, όπου η υπό συζήτηση αρμοδιότητα του συμβουλίου πλημμελειοδικών παρέχεται «κατά τη διάρκεια της ανάκρισης». Πλην όμως, στο κρίσιμο εν προκειμένω εδ. β' του άρθρου 307 ΚΠΔ (όπως και στο εδ. γ') η διαιτητική αρμοδιότητα του δικαστικού συμβουλίου ιδρύεται «για όλες τις διαφορές που προκύπτουν στην προδικασία μεταξύ όλων των διαδίκων ή μεταξύ αυτών και του εισαγγελέα». Η ίδια η σχολιαζόμενη αρεοπαγίτικη άλλωστε διακηρύσσει –ορθώς– ότι η προκαταρκτική εξέταση «συνιστά βασικό στάδιο της προδικασίας», καθώς και ότι «προανάκριση και προκαταρκτική εξέταση, από πλευράς τρόπου, ενεργείας και σκοπού, ταυτίζονται πλέον».*

²¹⁶ Βλ. ειδικότερα Καλφάκη, ό.π., σελ. 197 επ., Λ. Μαργαρίτη, Παρατηρήσεις στο Βούλευμα ΣυμβΠλημΘεσ 802/85, Αρμ. 1985, σελ. 768. Η άποψη αυτή υποστηρίζει ότι αρμόδιος για την άρση της κατάσχεσης στην προκαταρκτική εξέταση είναι ο εισαγγελέας και όχι το δικαστικό συμβούλιο. Μάλιστα, σύμφωνα με την ίδια άποψη, τυχόν αναλογική εφαρμογή του άρθρου 310 §2 ΚΠΔ και η εξ αυτής αναγνώριση στο συμβούλιο πλημμελειοδικών της αρμοδιότητας άρσης της κατάσχεσης στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης συνιστά εσφαλμένη χρήση της ερμηνευτικής μεθόδου της αναλογίας, εφόσον αρμοδιότητα του δικαστικού συμβουλίου πριν την άσκηση ποινικής δίωξης δεν μπορεί να θεμελιωθεί. Βλ. όμως και αντίθετη άποψη θεωρίας σε Ανδρουλάκης Ν., Απόρρητο τραπεζικών καταθέσεων και άλλα, 1988, σ. 52 επ., Κωνσταντινίδη Α., ό.π., σελ. 109 επ.

²¹⁷ Βλ. ΣυμβΠλημΔραμ 30/1995, Αρμ. 1995, σελ. 680, ΣυμβΠλημΘεσ 802/1985, Αρμ. 1985, σελ. 767, ΣυμβΠλημΣπαρτ 22/1980, ΠΧρον 1980, σελ. 903, ΣυμβΠλημΕδεσ 121/1978, ΠΧρον 1979, σελ. 81, ΣυμβΠλημΣυρ

Ακολούθως, δοθέντος ότι πρόκειται για μία νεοπαγή ρύθμιση για την εφαρμογή της οποίας ουδέν ερμηνευτικό εργαλείο παρέχεται στην Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ, κρίνεται σκόπιμο να εκτεθούν ορισμένες περιπτώσεις κατά τις οποίες ανακύπτουν αμφισβητήσεις μεταξύ των παραγόντων της προκαταρκτικής εξέτασης και το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο καλείται να τις επιλύσει κατά το άρθρο 244 παρ. 5 ΚΠΔ.

Αναφορικά με την πρώτη περίπτωση, στο νέο ΚΠΔ παρέχεται στον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο το δικαίωμα να διατυπώσει «αντιρρήσεις» σε σχέση με την ανάγκη ή την ποιότητα της διερμηνείας ή της μετάφρασης, σύμφωνα με το εδ. ε΄ της παρ. 1 του άρθρου 233 ΚΠΔ και την παρ. 3 του άρθρου 237 ΚΠΔ. Οι εν λόγω αντιρρήσεις υποβάλλονται στον εισαγγελέα κατά την προκαταρκτική εξέταση ή την προανάκριση, ενώ στην διάρκεια της ανάκρισης και στην ακροαματική διαδικασία, η αρμοδιότητα ανήκει στο δικαστικό συμβούλιο και το δικαστήριο αντιστοίχως. Εν προκειμένω, λοιπόν, με την νέα παρ. 5 του άρθρου 244 δίνεται ορθώς στον ύποπτο, του οποίου τις κατά τα ανωτέρω αντιρρήσεις απέρριψε ο εισαγγελέας, το δικαίωμα να προσφύγει στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο για την επίλυση της διαφωνίας του με τον εισαγγελέα. Έτσι, η ρύθμιση αυτή καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς «θεραπεύει» ένα παράδοξο του προϊσχύσαντος καθεστώτος στο οποίο ο διενεργών την προκαταρκτική εξέταση εισαγγελέας εμφανιζόταν να είναι ο αποκλειστικός αρμόδιος να κρίνει επί των αντιρρήσεων του υπόπτου κατά της δικής του κρίσεως περί μη συνδρομής ανάγκης διορισμού διερμηνέα ή περί επαρκούς ποιότητας της διερμηνείας ή της μετάφρασης αντιστοίχως²¹⁸. Πράγματι, η αποκλειστική αρμοδιότητα του εισαγγελέα να αποφανθεί επί των αντιρρήσεων του υπόπτου σχετικά με την

2/1978, ΠΧρον 1978, σελ. 263. Αντίθετη όμως η ΠλημΛαρ 93/1980, ΠοινΧρον 1981, σελ. 84, κατά την οποία αποκλείεται πλήρως η αρμοδιότητα του δικαστικού συμβουλίου κατά την προκαταρκτική εξέταση.

²¹⁸ Αναγνωστόπουλος Η., Τα δικαιώματα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης-Η νομολογιακή πρόσληψη και ο νέος ΚΠΔ, ΠοινΧρον 2019, σελ. 482.

αναγκαιότητα χορήγησης διερμηνείας ή την ποιότητά της απέβαινε προβληματική^{219,220} κατά το ότι το ίδιο όργανο καλούνταν να κρίνει επί της βασιμότητας της δικής του κρίσης, με συνέπεια να επέρχεται τρώση της αρχής της αμεροληψίας.

Παράλληλα, η ρύθμιση του άρθρου 244 παρ. 5 εναρμονίζεται πλήρως με την ρύθμιση των άρθρων 85 και 86 νέου ΚΠΔ. Ενόψει της ρητής αναγνώρισης του παραστάntος προς υποστήριξη της κατηγορίας ως διαδίκου ήδη από το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης²²¹ (άρθρο 70, 107 ΚΠΔ) παρέχεται στον ύποπτο το δικαίωμα υποβολής αντιρρήσεων κατά της δήλωσης για υποστήριξη της κατηγορίας (άρθρο 85 ΚΠΔ), επί των οποίων αποφαινεται αμετάκλητα το συμβούλιο κατ' άρθρο 86 ΚΠΔ. Πέραν του ότι πρόκειται αδιαμφισβήτητα για μία δικονομικά ευπρόσδεκτη νομοθετική επιλογή, αφού «ελέγχεται στην αρχική αυτή φάση το παραδεκτό της δήλωσης με συνέπεια να αποφεύγονται περιπτώσεις παράνομης παράστασης των φερόμενων ως

²¹⁹ Ήδη υπό το καθεστώς του παλιού ΚΠΔ το άτοπο αυτό είχε επισημανθεί από τον Αναγνωστόπουλο Η., Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ό.π., σελ. 73, ο οποίος χαρακτηριστικά επισημαίνει: «*Η αρμοδιότητα του εισαγγελέα να κρίνει τις αντιρρήσεις του υπόπτου ή κατηγορουμένου σχετικά με την ικανότητά του να κατανοεί επαρκώς την γλώσσα της διαδικασίας ή την ποιότητα της διερμηνείας αποβαίνει προβληματική, ιδίως στις περιπτώσεις που την εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου δεν διενεργούν προανακριτικοί υπάλληλοι, αλλά ο ίδιος ο εισαγγελέας, ο οποίος καλείται να κρίνει αντιρρήσεις που στρέφονται κατά της ιδικής του κρίσεως. Ορθόν είναι στις περιπτώσεις αυτές να γίνει δεκτό ότι η σχετική αρμοδιότητα ανήκει στο δικαστικό συμβούλιο κατ' εφαρμογήν του άρθρου 307 εδ. γ' ΚΠΔ...*», βλ. και Διονυσοπούλου Αθ., Έκθεση επί του νομοσχεδίου «Για την ενσωμάτωση των Οδηγιών 2010/64/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2010 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία (L 280) και 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών (L 142), δημ. στην ιστοσελίδα www.hellenicparliament.gr, η οποία στην από 29.01.2014 έκθεση επί του οικείου νομοσχεδίου της Επιστημονικής Επιτροπής της Βουλής, είχε επισημάνει την εν λόγω εκτεθείσα ανωτέρω ατέλεια.

²²⁰ Βλ. και τις διατυπωθείσες επιφυλάξεις της ΕΕΔΑ στην από 23-11-2015 Έκθεση Συστάσεών της, σελ. 17: «*Η ΕΕΔΑ όμως παρατηρεί ότι στην περίπτωση που η προκαταρκτική εξέταση ή η ανάκριση διενεργείται από τον Εισαγγελέα τότε είναι η ίδια αρχή που αποφασίζει τόσο για την αναγκαιότητα της διερμηνείας και μετάφρασης όσο και για τις αντιρρήσεις που ασκούνται επί αυτής, γεγονός το οποίο θέτει εν αμφιβόλω την ανεξαρτησία και την αμεροληψία της εξετάζουσας αρχής... Η ΕΕΔΑ εκφράζει την ανησυχία της για το κατά πόσον διασφαλίζεται με την ανωτέρω νομοθετική πρόβλεψη η συμμόρφωση της Ελλάδας με τη ρύθμιση του άρθρου 3 παρ. 5 της σχετικής Οδηγίας, δεδομένου ότι, για να καταστεί αποτελεσματικό το δικαίωμα αντίκρουσης απόφασης, σύμφωνα με την οποία δεν χρειάζεται η μετάφραση εγγράφων, προϋποτίθεται η διάκριση της αρχής που αποφασίζει για την αναγκαιότητα της διερμηνείας και μετάφρασης από την αρχή που αποφασίζει για τις αντιρρήσεις που ασκούνται επί αυτής. Ωσαύτως, για να καταστεί αποτελεσματικό δικαίωμα διαμαρτυρίας για την ποιότητα της μετάφρασης, προϋποτίθεται η διάκριση της αρχής που αποφασίζει αρχικώς τη μετάφραση με ένα συγκεκριμένο τρόπο (συγκεκριμένους μεταφραστές κ.λπ) από την αρχή που αποφασίζει για την ποιότητα της παρασχεθείσας μετάφρασης».*

²²¹ Βλ. αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

αδικηθέντων²²²» το σημαντικότερο που αφορά την παρούσα προβληματική για την αρμοδιότητα του συμβουλίου έγκειται σε τούτο: Θα ήταν πράγματι παράδοξο και ενδοσυστηματικά ασυνεπές να παρέχεται μεν στον ύποπτο το δικαίωμα υποβολής αντιρρήσεων κατά της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας στο δικαστικό συμβούλιο με το άρθρο 86 ΚΠΔ και από την άλλη να μην προβλέπεται ρητή νομοθετική βάση κατοχύρωσης της εν λόγω αρμοδιότητας του δικαστικού συμβουλίου στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης²²³. Το άρθρο 244 παρ. 5 προβλέπει ρητά την επίλυση από το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο και των διαφορών που ανακύπτουν κατά την προκαταρκτική εξέταση μεταξύ του υπόπτου και του παραστάτη προς υποστήριξη της κατηγορίας. Φρονώ, ότι μία τέτοια ακριβώς περίπτωση ρυθμίζεται στα άρθρα 85 και 86 ΚΠΔ.

Τέλος, μία ακόμη ενδεικτική περίπτωση, η οποία κατά την γράφουσα υπάγεται στην αρμοδιότητα του δικαστικού συμβουλίου κατά το άρθρο 244 παρ. 5 νέου ΚΠΔ είναι η εξής: Σύμφωνα με το νέο άρθρο 102 ΚΠΔ (σε συνδυασμό με το άρθρο 244 εδ. β') ο ύποπτος έχει το δικαίωμα να ζητά με αυτοτελή αιτιολογημένη αίτησή του στον διενεργούντα την προκαταρκτική εξέταση τη διεξαγωγή αποδείξεων προς αντίκρουση της υπό διερεύνηση κατηγορίας²²⁴. Περαιτέρω δε, κατά το άρθρο 274 εδ. γ' ΚΠΔ «*Ο ανακρίνων, αφού προηγουμένως διατυπώσει τη γνώμη του ο εισαγγελέας, έχει την υποχρέωση με διάταξή του να αιτιολογεί την απόρριψη των αποδεικτικών αιτημάτων του άρθρου 102*». Η διάταξη αυτή φρονώ ότι εφαρμόζεται αναλογικά στην προκαταρκτική εξέταση υποχρεώνοντας τον εποπτεύοντα αυτήν εισαγγελικό λειτουργό σε αιτιολογημένη απόρριψη του εν λόγω αιτήματος του υπόπτου. Σε περίπτωση δε αναιτιολόγητης απόρριψης του υπό κρίση αιτήματος, ο ύποπτος έχει δικαίωμα προσφυγής στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο κατά το άρθρο 244 παρ. 5 ΚΠΔ²²⁵.

²²² Αιτιολ.Εκθ. νέου ΚΠΔ σελ. 32., Μαργαρίτης Μ., ό.π., σελ. 257-258, Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 135.

²²³ Βέβαια, όπως προαναφέρθηκε σημαντικό μέρος της θεωρίας και νομολογίας με ορθά επιχειρήματα δεχόταν εφαρμογή του άρθρου 307 γ' και στην προκαταρκτική εξέταση (βλ. ανωτέρω). Η απουσία, ωστόσο, ρητής πρόβλεψης του δικονομικού νομοθέτη ιδίως για την προκαταρκτική εξέταση πυροδοτούσε αμφισβητήσεις, οι οποίες πλέον λύνονται με το άρθρο 244 παρ. 5.

²²⁴ Βλ. ενδεικτικά μεταξύ άλλων Δαλακούρας Θ., Τα δικαιώματα του υπόπτου και του κατηγορουμένου στον νέο ΚΠΔ, σελ. 4.

²²⁵ Μαργαρίτης Μ., ό.π., σελ. 285, όπου αναφέρεται στο αντίστοιχο δικαίωμα για κατηγορούμενο: «*Αν ο ανακριτής αρνηθεί να ικανοποιήσει το αίτημα, ο διάδικος που υπέβαλε την αίτηση έχει το δικαίωμα προσφυγής στο δικαστικό συμβούλιο, κατά το άρθρο 307 περίπτ. α*»

3.2.4. Η αναγνώριση της διαδικαστικής θέσης του υποστηρίζοντος την κατηγορία στην διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης

Υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος ΚΠΔ εν απουσία ειδικής νομοθετικής πρόβλεψης επικρατούσε διχογνωμία στους κόλπους της ελληνικής θεωρίας και νομολογίας αναφορικά με την ιδιότητα του πολιτικώς ενάγοντος (νυν παραστάτος προς υποστήριξη της κατηγορίας) ως διαδίκου στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης και του συνακόλουθου δικαιώματός του να λάβει γνώση της δικογραφίας κατά το στάδιο αυτό.

Ειδικότερα, η μία άποψη απέρριπτε την ιδιότητα του πολιτικώς ενάγοντος ως διαδίκου στην προκαταρκτική εξέταση²²⁶ και σύμφωνα με το ειδικότερο ζήτημα της δυνατότητας απόκτησης πρόσβασης στο αποδεικτικό υλικό της δικογραφίας αρνούνταν ότι αυτό χορηγείται στον πολιτικώς ενάγοντα προτού παραγγελθεί προανάκριση ή κυρία ανάκριση, οπότε τότε υπήρχε κατηγορούμενος και όχι ύποπτος. Την θέση αυτή στήριζε στους εξής λόγους: α) στο ερευνώμενο διαδικαστικό στάδιο δεν υπάρχουν πρόσωπα που φέρουν την ιδιότητα του «διαδίκου», εφόσον η προκαταρκτική εξέταση προηγείται της άσκησης της ποινικής δίωξης, β) σύμφωνα με το άρθρο 108 ΚΠΔ, ο πολιτικώς ενάγων μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματά του από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο κατηγορούμενος θα κληθεί σε απολογία ή θα εκδοθεί εναντίον του ένταλμα σύλληψης ή βίαιης προσαγωγής, γ) εφόσον οι δικονομικές ιδιότητες «υπόπτου» και δηλώσαντος παράσταση πολιτικής αγωγής είναι ποιοτικά διαφορετικές, η επίκληση της αρχής της ισότητας για εξομοίωση των δικαιωμάτων των δύο προσώπων δεν είναι πειστική, δ) η προκαταρκτική εξέταση, από τη φύση της, δεν ευνοεί πρώιμες αντιδικίες και πολλαπλούς «γύρους» στο ζητούμενο αν τελέστηκε ή όχι μια αξιόποινη πράξη²²⁷. Βέβαια, υποστηρίχθηκε με αξιοσημείωτα επιχειρήματα και η

²²⁶ Βλ. ΑΠ 1575/2012, ΠοινΧρον 2013, σελ. 518 επ. με αντίθ. παρατηρήσεις Ηλία Αναγνωστόπουλου. Η εν λόγω δημοσιευόμενη αρεοπαγίτικη απόφαση αιτιολογεί την άρνηση της ιδιότητας του διαδίκου στον πολιτικώς ενάγοντα κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης με το επιχειρήμα ότι αυτή έχει συνοπτικό χαρακτήρα και πρέπει να περατούται, κατά κανόνα, εντός τριών μηνών. Χαρακτηριστικά ο Αναγνωστόπουλος αναφέρει στις παρατηρήσεις του: «Δεν εξηγεί, όμως, η απόφαση γιατί η απονομή στον πολιτικώς ενάγοντα του status του διαδίκου θα επιβράδυνε την προκαταρκτική εξέταση. Εκτός αν ως «επιβράδυνση» της προκαταρκτικής εξέτασης θεωρηθεί η –ούτως ή άλλως επιτρεπτή και ουδόλως αμφισβητούμενη!– παραλαβή αιτήσεων, υπομνημάτων, εγγράφων κ.λπ. που υποβάλλει ο πολιτικώς ενάγων στο στάδιο αυτό, δηλαδή η ακρόασή του εν γένει.»

²²⁷ Ενδεικτικά οπαδοί της συγκεκριμένης άποψης οι: Μαργαρίτης Λ., Προκαταρκτική εξέταση - προανάκριση: Θεωρητικές συμβολές - πρακτικές εφαρμογές, ΠοινΔικ 2007, σελ. 596-605, Παπαδαμάκης Α., Προκαταρκτική εξέταση - Προανάκριση: Μορφές και όρια της ερευνητικής δραστηριότητας, ΠοινΔικ 2008, υπος 9., Ζημιανίτης Δ., Η νέα προκαταρκτική εξέταση. Κριτική αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας, ΠοινΔικ 2013, Πρβλ. από νομολογία ΓνωμΕισΑΠ (Ν. Μαύρου) ΑΠ 4/2007 ΠοινΔικ 2007, σελ. 849, κατά την οποία ο πολιτικώς ενάγων, στον οποίον, σημειωτέον, ο Γνωμοδοτών Εισαγγελεύς δεν αρνείται την ιδιότητα του διαδίκου κατά την προκαταρκτική εξέταση, δεν έχει δικαίωμα να λάβει αντίγραφα των εγγράφων της δικογραφίας. με αντίθετες παρατηρήσεις Θ. Κριθαρά σε ΠοινΔικ 2008, σελ. 171.

ορθότερη κατά την γράφουσα αντίθετη άποψη, κατά την οποία ο πολιτικώς ενάγων συνιστά διάδικο κατά την προκαταρκτική εξέταση και δικαιούται σε λήψη γνώσης και αντιγράφων εκκρεμούς προκαταρκτικής δικογραφίας²²⁸. Βασικά επιχειρήματα της θέσης αυτής υπήρξαν: α) η Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 3346/2005, σύμφωνα με την οποία «δίνονται στον ύποπτο τα πλήρη δικαιώματα του κατηγορουμένου, έτσι ώστε ο αρμόδιος εισαγγελέας να έχει πλήρη γνώση των θέσεων των διαδίκων, να εκτιμήσει αν υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις για την άσκηση της ποινικής δίωξης και να προσδώσει τον ορθό χαρακτηρισμό στη διωκόμενη πράξη. Έτσι, αποτρέπεται η άσκηση δίωξης χωρίς επαρκή στοιχεία, ενώ παράλληλα διασφαλίζεται στον ύποπτο πλήρης άσκηση των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων». Εφόσον, λοιπόν, ο νομοθέτης κάνει χρήση του όρου «διάδικοι», σε αυτόν θα πρέπει να συμπεριληφθούν τόσο ο ύποπτος όσο και ο πολιτικώς ενάγων, β) η αντίθετη άποψη προσκρούει στο δικαίωμα παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του «πολιτικώς ενάγοντος» και στις αρχές της ισότητας, της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας και της δίκαιης δίκης²²⁹.

Ορθώς, η ανωτέρω διχογνωμία ήρθη οριστικά με το νέο ΚΠΔ, καθώς επί προκαταρκτικής εξέτασης και κατά την διάρκεια αυτής, πέραν του «υπόπτου», δικαίωμα λήψεως αντιγράφων της δικογραφίας απέκτησε και ο δηλώσας νομίμως παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας, του συναφούς δικαιώματος αυτού ενεργοποιημένου «από την στιγμή που ο ύποπτος θα κληθεί σε παροχή εξηγήσεων», σύμφωνα με το άρθρο 107 του νέου ΚΠΔ. Πλέον, δηλαδή, ο παραστάς προς υποστήριξη της κατηγορίας αναγνωρίζεται ως διάδικος²³⁰ και κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης αποκτώντας δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της σχηματισθείσας δικογραφίας από την στιγμή της κλήσης του υπόπτου σε παροχή εξηγήσεων²³¹. Πρόκειται

²²⁸ Βλ. Δαλακούρας Θ., Προκαταρκτική εξέταση: Όψεις ενός δυναμικού θεσμού μετά τη διαμόρφωσή του με τις ρυθμίσεις των Ν 3160/2003 και 3346/2005, ΠοινΔικ 2007, σελ. 1326, Πεπόνης Γ., Πολιτικώς ενάγων και δικαίωμα λήψεως αντιγράφων εκκρεμούς προκαταρκτικής δικογραφίας, μετά την ισχύ του Ν. 3346/2005, ΠοινΔικ 2006, σελ. 92, ο οποίος θεωρώντας δεδομένο ότι διάδικος στην ποινική δίκη είναι και ο πολιτικώς ενάγων, υπογραμμίζει ότι η μη αναγνώριση του δικαιώματος αυτού στον τελευταίο έχει ως δυσμενές επακόλουθο τις αβασάνιστες απορρίψεις καταγγελιών και επιπόλαιων αρχειοθετήσεων, το οποίο είναι κατακριτέο όπως ακριβώς και η «αβασάνιστη ποινική δίωξη», Δασκαλόπουλος Σ., Προκαταρκτική εξέταση: Παρόν και μέλλον μετά από οκτάχρονη εμπειρία εφαρμογής της νέας θεσμικής μορφής της, ΠοινΧρον 2011, σελ. 419 επ.

²²⁹ Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 245.

²³⁰ Βλ. και άρθρο 70 νέου ΚΠΔ.

²³¹ Βλ. ΑιτιολΕκθ νέου ΚΠΔ σε. 31-32 κατά την οποία: «Με τη ρύθμιση αυτή διευκολύνεται η συμμετοχή του αδικηθέντος από το έγκλημα και η άσκηση των δικαιωμάτων του και κατά το στάδιο της αναβαθμισμένης πλέον προκαταρκτικής εξέτασης». Βλ. και τις σχετικές προβλέψεις της ενσωματωθείσας από τη χώρα μας με το ν. 4478/2017 Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας (βλ. και οικεία Αιτιολογική Έκθεση, ΚώδNoB 2017, σελ. 951 επ.).

αδιαμφισβήτητα για μία επαινετή ρύθμιση, η οποία αποκατέστησε πλήρως το δικονομικό status του παραστάτος προς υποστήριξη της κατηγορίας στην διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης θέτοντας τέλος σε πρακτικές καταστρατήγησης του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος δικαστικής ακροάσεώς του. Ωστόσο, δέον να σημειωθεί ότι παρά την ορθότητα της συγκεκριμένης ρύθμισης ο δικονομικός νομοθέτης παρέλειψε²³² -προφανώς από αβλεψία του- να περιλάβει στο άρθρο 147 εδ. β' νέου ΚΠΔ²³³ περί δικαιώματος χορήγησης αντιγράφων κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης πέραν του άρθρου 244 και το άρθρο 107 ΚΠΔ, ενώ αυτό περιλαμβάνεται ως προς την ανάκριση. Με βάση τις σκέψεις αυτές, προκριτέα είναι μία νομοθετική παρέμβαση με σκοπό την επίλυση του αναφερόμενου ζητήματος δια της συμπεριλήψεως του άρθρου 107 ΚΠΔ στο άρθρο 147 εδ. β' ΚΠΔ, κάτι που δεν έλαβε χώρα με τις τροποποιήσεις του ν. 4637/2019.

4. Τα κατ' ιδίαν υπερασπιστικά δικαιώματα του υπόπτου υπό το φως της ΕΣΔΑ, της ενωσιακής και εθνικής δικαιοταξίας

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζονται τα επιμέρους δικαιώματα του υπόπτου υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ μέσα από την επισκόπηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, των οδηγιών του ενωσιακού δικαίου και του νέου ΚΠΔ. Κρίνεται, βέβαια, απαραίτητο να επισημανθεί ότι μία εκτενής παράθεση όλων ανεξαιρέτως των ρυθμίσεων και αποφάσεων που αφορούν τα επιμέρους δικαιώματα του υπόπτου εκφεύγει κατά πολύ των ορίων της παρούσας μελέτης, στην οποία εκτίθενται οι βασικότερες κατά την γράφουσα ρυθμίσεις και προβληματικές. Στο πλαίσιο αυτό ακολουθεί μία συγκριτική επισκόπηση αναφορικά με το παρεχόμενο επίπεδο προστασίας στα εν λόγω κείμενα με τελικό στόχο να διαπιστωθεί κατά πόσον ο Έλληνας δικονομικός νομοθέτης κατά την υιοθέτηση του νέου ΚΠΔ ανταποκρίθηκε στις επιταγές της ΕΣΔΑ και του ενωσιακού νομοθέτη ενσωματώνοντας επιτυχώς τα πάγια και ρητά κελεύσματά τους.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η παράθεση ορισμένων μεθοδολογικών παρατηρήσεων αναφορικά με την λειτουργία του άρθρου 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ, το οποίο περιλαμβάνει

²³² Η εν λόγω εύστοχη παρατήρηση ανήκει στον Πεπόνη Γ., Δικαιούχοι λήψεως αντιγράφων κατά την προκαταρκτική εξέταση, ΠονΧρον 2019, σελ. 750 επ., σύμφωνα με τον οποίο: «...του νομοθέτη εκφρασθέντος ελλιπώς στο άρθρο 147 του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, με την θέσπιση ότι, ως προς την χορήγηση αντιγράφων κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασεως εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 244, αντί του πράγματι βουληθέντος, ορθού και πλήρους, κατά το οποίον εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 244 και του άρθρου 107».

²³³ Σύμφωνα με το άρθρο 147 του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, υπό τον τίτλον «Αντίγραφα», ως προς την χορήγηση αντιγράφων «Κατά την διάρκεια της ανάκρισης εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 100 και 107, κατά την διάρκεια δε της προκαταρκτικής εξέτασης οι διατάξεις του άρθρου 244».

τα επιμέρους υπερασπιστικά δικαιώματα για τα οποία θα γίνει λόγος κατωτέρω, και το κατά πόσον οι εκεί προβλεπόμενες εγγυήσεις εφαρμόζονται και στο στάδιο της προδικασίας. Αρχικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το άρθρο 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ εγγυάται ορισμένα ελάχιστα ενδεικτικά δικαιώματα²³⁴, τα οποία είναι απαραίτητα για την διασφάλιση της υπεράσπισης του «κατηγορουμένου²³⁵» και την εν γένει εξασφάλιση της αρχής της ισότητας των όπλων μεταξύ κατηγορουμένου και κατηγορούσας αρχής²³⁶. Ωστόσο, όπως παγίως δέχεται το ΕΔΔΑ²³⁷, οι επιμέρους εγγυήσεις του άρθρου 6 παρ. 3 αποτελούν συστατικά στοιχεία της έννοιας της δίκαιης δίκης κατά άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ²³⁸. Αυτό σημαίνει ότι εξετάζονται στο πλαίσιο της συνολικής δικαιοσύνης της διαδικασίας (overall fairness)²³⁹ και είναι εξόχως πιθανό ακόμη κι αν αυτές ικανοποιούνται, η συνολική διαδικασία να μην ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της δίκαιης δίκης. Σε κάθε περίπτωση, όπως προκύπτει από την ιχνηλάτηση της νομολογίας του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, το άρθρο 6 παρ. 3 εξετάζεται συνδυαστικά με το άρθρο 6 παρ. 1 με σαφές προβάδισμα υπέρ του τελευταίου²⁴⁰.

Όσον αφορά τώρα την ειδικότερη προβληματική περί εφαρμογής ή μη της ΕΣΔΑ στο στάδιο της προδικασίας²⁴¹ επισημαίνεται ότι πρόκειται για ένα εξόχως αμφισβητούμενο θέμα με

²³⁴ Βλ. σε T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 623, Chr. Grabenwarter, European Convention on Human Rights-Commentary, ό.π., σελ. 153: «Article 6 (3) provides for a non-exhaustive list of minimum rights of persons charged with criminal offences».

²³⁵ Με την αυτόνομη έννοια της «κατηγορίας ποινικής φύσεως» κατά την ΕΣΔΑ, όπως εκτέθηκε αναλυτικά στο οικείο κεφάλαιο.

²³⁶ Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 467.

²³⁷ Ενδεικτικά ΕΔΔΑ, Goddi κατά Ιταλίας (1984), αρ. παρ. 28, ΕΔΔΑ, Colozza κατά Ιταλίας, αρ. παρ. 26, ΕΔΔΑ, Sakhnovskiy κατά Ρωσίας (Grand Chamber), αρ.παρ. 94.

²³⁸ Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 467, Chr. Grabenwarter, European Convention on Human Rights-Commentary, ό.π., σελ. 153.

²³⁹ European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 65, αρ. παρ. 359: «...but their intrinsic aim is always to ensure, or to contribute to ensuring, the fairness of the criminal proceedings as a whole». Για την τάση του ΕΔΔΑ να εξετάζει την συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας βλ. αναλυτικά σε κατώτερο σημείο της παρούσας μελέτης.

²⁴⁰ Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 623: «The enumeration of the third par. is not limitative in that respect, and it is therefore possible that, although the guarantees mentioned there have been satisfied, the trial as a whole still does not satisfy the requirements of a fair trial...At all events, in the case of a negative outcome of the examination for compatibility with the first paragraph an examination with regard to the third paragraph is deemed superfluous».

²⁴¹ Από ημεδαπή νομολογία βλ. ιδίως ΣυμβΑΠ 1260/2000, ΠοινΧρον. 2001, σελ. 441, το οποίο εδέχθη μεταξύ άλλων ότι οι δικονομικές εγγυήσεις του άρθρου 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ δεν διακρίνουν μεν μεταξύ προδικασίας και κυρίας

το ΕΔΔΑ να είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικό ιδίως σε παλαιότερες αποφάσεις του²⁴². Κεφαλαιώδης απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, η οποία άλλαξε τα μέχρι τότε δεδομένα χαράσσοντας κατευθυντήριες αρχές για την εν γένει εφαρμογή της ΕΣΔΑ στην προδικασία είναι η Imbrioscia κατά Ελβετίας της 24-11-1993²⁴³. Στην υπόθεση αυτή, η οποία αφορούσε την περίπτωση προσφεύγοντος, ο οποίος επικαλέστηκε ότι κατά το στάδιο της ανάκρισης στερήθηκε του δικαιώματος να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της εκλογής του σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 γ' ΕΣΔΑ το Δικαστήριο έκανε δεκτά τα ακόλουθα: Αρχικά, απεφάνθη ότι πρωταρχικός σκοπός του άρθρου 6, σε ό,τι αφορά τις ποινικές διαδικασίες, είναι να εξασφαλίσει μία δίκαιη δίκη από ένα «δικαστήριο» αρμόδιο να εκδικάσει «πάσα κατηγορία ποινικής φύσεως». Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι το εν λόγω άρθρο δεν εφαρμόζεται και στις προδικαστικές διαδικασίες. Επί παραδείγματι, η εύλογη προθεσμία, η οποία μνημονεύεται στο άρθρο 6 παρ. 1, αρχίζει μεν να τρέχει από τη στιγμή κατά την οποία υφίσταται μία «κατηγορία», μπορεί, ωστόσο, να έχει συμπληρωθεί ήδη κατά το στάδιο της ανακρίσεως. Εκτός αυτού, έκανε δεκτό ότι και οι λοιπές εγγυήσεις του άρθρου 6 ιδίως της παρ. 3 ενδέχεται να είναι σημαντικές προτού η υπόθεση παραπεμφθεί στο ακροατήριο εάν και στο βαθμό που ο δίκαιος χαρακτήρας της δίκης είναι πιθανό να επηρεασθεί σοβαρά από μια αρχική αδυναμία τηρήσεως αυτών²⁴⁴. Υπό το πρίσμα αυτό έκρινε

διαδικασίας στην ποινική δίκη. Ωστόσο, «κατά τον τελολογικό σκοπό της έχουσας αυξημένης τυπική ισχύ Σύμβασης, που συνίσταται στο ότι θα πρέπει η ποινική διαδικασία, ως σύνολο θεωρούμενη ανεξαρτήτως των επιμέρους δικονομικών τύπων της να μπορεί να εκτιμηθεί ότι απηχεί χρηστή δίκη που δικαιολογεί την έκδοση καταδικαστικής ποινικής απόφασης, οι ανωτέρω εγγυήσεις έχουν την έννοια ότι θα πρέπει να δίδεται το δικαίωμα στον κατηγορούμενο να ακουσθεί πλήρως κατά την εκδίκαση της ουσίας της κατηγορίας υπό δικαστού που εκδίδει οριστική απόφαση. Εφαρμόζονται επομένως στη δίκη κυρίως στο ακροατήριο και αναλογικά μόνο στη μη επιβαλλόμενη από τη Σύμβαση προανάκριση, όταν και όπου η τελευταία προβλέπεται προς βάσανο της κατηγορίας σε προανακριτικό στάδιο τόσο υπέρ του νόμου όσο και υπέρ του κατηγορουμένου προσώπου», Βλ. και ΣυμβΠλημΑθ 2941/2012, ΠοινΧρον 2012, σελ. 689.

²⁴² Για μία εκτενή ανάπτυξη της υπό κρίση προβληματικής, η οποία εκφεύγει των ορίων της παρούσας μελέτης βλ. σε Δημάκης Αλ., ό.π., σελ. 672 επ. με περαιτέρω εκεί παραπομπή σε Stavros St., The Guarantees for Accused Persons under Article 6 of the European Convention on Human Rights, Dordrecht-Βοστώνη-Λονδίνο 1993, σελ. 54 επ και αναφορά σε παλαιότερη νομολογία του ΕΔΔΑ.

²⁴³ Βλ. σχολιασμό της εν λόγω απόφασης σε Μυλωνά Ι., Η πρόσφατη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αθήνα-Κομοτηνή 1995, σελ. 143 επ.

²⁴⁴ ΕΔΔΑ, Imbrioscia κατά Ελβετίας (1993), αρ. παρ. 36 («*Certainly the primary purpose of Article 6 (art. 6) as far as criminal matters are concerned is to ensure a fair trial by a "tribunal" competent to determine "any criminal charge", but it does not follow that the Article (art. 6) has no application to pre-trial proceedings. The "reasonable time" mentioned in paragraph 1 (art. 6-1), for instance, begins to run from the moment a "charge" comes into being, within the autonomous, substantive meaning to be given to that term... the Court has occasionally even found that a reasonable time has been exceeded in a case that ended with a discharge or at the investigation stage. Other requirements of Article 6 (art. 6) - especially of paragraph 3 (art. 6-3)- may also be relevant before a case is sent for*

εν συνεχεία ότι ο τρόπος κατά τον οποίο το άρθρο 6 παρ. 1 και 3 θα εφαρμοσθεί κατά το αρχικό στάδιο της ανακρίσεως εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εφαρμοζόμενης διαδικασίας και τις περιστάσεις της υποθέσεως. Προκειμένου δε να κριθεί αν ο σκοπός του άρθρου 6, ήτοι η δίκαιη δίκη, επετεύχθη ή όχι, θα πρέπει να αποβλέψει κανείς στο σύνολο της εσωτερικής διαδικασίας (overall fairness) που ακολουθήθηκε στην υπόθεση²⁴⁵.

Τις ανωτέρω αρχές, τις οποίες έθεσε με την προαναφερθείσα απόφαση, ακολούθησε το ΕΔΔΑ και σε μεταγενέστερες αποφάσεις του²⁴⁶. Επομένως, με βάση τις παραδοχές του ΕΔΔΑ, δοθέντος ότι πρωταρχικός σκοπός του άρθρου 6 είναι να εξασφαλίσει μία εν συνόλω δίκαιη δίκη, οι επιμέρους προστατευτικές εγγυήσεις της παρ. 3 του άρθρου 6 ΕΣΔΑ αποκτούν καιρία σημασία για το στάδιο της προδικασίας, στην περίπτωση που η μη τήρησή τους ενδέχεται να έχει αποφασιστικές δυσμενείς συνέπειες στο δίκαιο χαρακτήρα της δίκης²⁴⁷, επί τη βάσει μία συνολικής θεώρησης της διαδικασίας²⁴⁸. Εξ αντιδιαστολής συνάγεται, ότι σε περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει ότι η μη τήρηση των επιμέρους εγγυήσεων της παρ. 3 του άρθρου 6 δεν

trial if and in so far as the fairness of the trial is likely to be seriously prejudiced by an initial failure to comply with them»).

²⁴⁵ ΕΔΔΑ, Imbrioscia κατά Ελβετίας (1993), αρ. παρ. 38 (*«the Court points out that the manner in which Article 6 paras. 1 and 3 (c) (art. 6-1, art. 6-3-c) is to be applied during the preliminary investigation depends on the special features of the proceedings involved and on the circumstances of the case; in order to determine whether the aim of Article 6 (art. 6) - a fair trial - has been achieved, regard must be had to the entirety of the domestic proceedings conducted in the case»).*

²⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1996), αρ. παρ. 62, σχολιασμός της οποίας θα ακολουθήσει σε κατώτερο σημείο της παρούσας μελέτης, Βλ. σχετικά τον εύστοχο σχολιασμό της εν λόγω απόφασης σε Σταύρου Στ., Παρατηρήσεις στην υπόθεση Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1996), ΠοινΧρον. ΜΣΤ' 1996, σελ. 1532 επ., ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει σελ. 1533: *«Το δεύτερο θετικό στοιχείο της αποφάσεως Murray είναι η αναγνώριση από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο της ανάγκης εφαρμογής των εγγυήσεων του άρθρου 6 στα αρχικά στάδια της διερεύνησης του εγκλήματος όπου το άτομο μεταβάλλεται τάχιστα από μάρτυρα σε ύποπτο κι από ύποπτο σε κατηγορούμενο. Όπως παρατηρεί το Δικαστήριο, ο περιορισμός των δικονομικών δικαιωμάτων του ατόμου κατά το στάδιο αυτό μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις για την θέση του στην υπόλοιπη διαδικασία»*, βλ. και ΕΔΔΑ, Berlinski κατά Πολωνίας (2002), αρ. παρ. 75.

²⁴⁷ Κατά τον Μοροζίνη, ό.π., σελ. 1497, η προσβολή των δικαιωμάτων του υπόπτου/κατηγορουμένου στην προδικασία είναι τόσο σημαντική, ώστε να καθιστά την διαδικασία εν συνόλω μη δίκαιη, *«όταν λαμβάνει χώρα μία προφανής παράβαση της αρχής της ισότητας των όπλων, καθώς και όταν θίγεται κατά τρόπο μη αναστρέψιμο το δικαίωμα υπεράσπισης του υπόπτου με αποτέλεσμα να προκαταλαμβάνεται η δικαστική κρίση στο ακροατήριο»*.

²⁴⁸ Δημάκης Αλ., ό.π., σελ. 678, Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 623: *«Article 6-and especially its paragraph 3-applies not only to the trial court proceedings, but is also relevant to pre-trial proceedings, because an initial failure to comply with the provisions of paragraph 3 before a case is sent for trial, may jeopardise the fairness of the trial as a whole»*.

επηρέασε αποφασιστικά τον εν συνόλω δίκαιο χαρακτήρα της δίκης δεν γίνεται λόγος για παραβίαση του άρθρου 6²⁴⁹.

4.1. Το δικαίωμα ενημέρωσης

4.1.1. Η νομολογία του ΕΔΔΑ

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 α' ΕΣΔΑ²⁵⁰ «πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα: α)όπως πληροφορηθεί, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποία εννοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας²⁵¹». Στην ποινική διαδικασία, η παροχή πλήρους και λεπτομερούς ενημέρωσης για τις κατηγορίες εναντίον του κατηγορουμένου και κατά συνέπεια ο νομικός χαρακτηρισμός που τα δικαστήρια υιοθετούν σε κάθε περίπτωση, αποτελεί αναγκαίο όρο για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης της διαδικασίας²⁵². Μάλιστα, κρατούσα στη νομολογία του ΕΔΔΑ είναι η λειτουργική προσέγγιση του εν λόγω δικαιώματος (functional approach)²⁵³, σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα έγκαιρης πληροφόρησης του κατηγορουμένου υπηρετεί το δικαίωμα υπεράσπισης του άρθρου 6 παρ. 3 β' ΕΣΔΑ και εξ αυτού του λόγου στις περισσότερες των περιπτώσεων το Δικαστήριο εξετάζει ενδεχόμενη παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 α' υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 3 β'²⁵⁴. Υπό αυτήν, δηλαδή, την προσέγγιση του Δικαστηρίου, η

²⁴⁹ Δημάκης Αλ., ό.π., βλ. σχετικά και υποσ. 235.

²⁵⁰ Για το ότι οι επιμέρους διαδικαστικές εγγυήσεις των άρθρων 6 παρ. 3 α' και 5 παρ. 2 ΕΣΔΑ δεν ταυτίζονται αλλά εξυπηρετούν διαφορετικό σκοπό βλ. αναλυτικά Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 468.

²⁵¹ «Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights: a) to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him».

²⁵² Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, Ladent κατά Πολωνίας (2008), αρ. παρ. 34.

²⁵³ Τριανταφύλλου Γ., Άρθρο 6 παρ. 3 εδ. α', Δικαίωμα του κατηγορουμένου να πληροφορηθεί λεπτομερώς τη φύση και τον λόγο της εναντίον του κατηγορίας σε Κοτσαλής Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο-Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 522 επ., ο οποίος διατυπώνει της ισχυρές επιφυλάξεις του για την υπό συζήτηση λειτουργική προσέγγιση του δικαιώματος του άρθρου 6 παρ. 3 α' ΕΔΔΑ. Όπως παρατηρεί ο ίδιος: «Υπό αυτήν την εκδοχή, το περί ου ο λόγος δικαίωμα δεν έχει λόγο ύπαρξης, αφού περιλαμβάνεται στο δικαίωμα υπεράσπισης του άρθρου 63β'».

²⁵⁴ Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 468, Thomas Weigend, Defense rights in European Legal Systems under the influence of the European Court of Human Rights σε Darryl K. Brown, Jenia I. Turner, Bettina Weisser, The Oxford Handbook of Criminal Process, Oxford University Press, 2019, σελ. 167: «In order to prepare a useful defense, a suspect needs to know what he is accused of», Βλ. Και ενδεικτική νομολογία ΕΔΔΑ, Pelissier and Sassi κατά Γαλλίας (1999) (Grand Chamber), αρ. παρ. 54 («Compliance with article 6 (3a) is a condition of compliance with article 6 (3b)»), ΕΔΔΑ, Matocchia κατά Ιταλίας (2000), αρ. παρ. 60, η οποία δέχθηκε παραβίαση και των δύο ειδικότερων δικαιωμάτων εξετάζοντας το πώς η μεταβολή της κατηγορίας επιδρούσε στην προετοιμασία της υπεράσπισης.

κατάφαση παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 3 α' εξαρτάται από την ειδικότερη διαπίστωση ότι η παράλειψη έγκαιρης πληροφόρησης αφαίρεσε από τον κατηγορούμενο τη δυνατότητα υπεράσπισης²⁵⁵.

Όσον αφορά το ακριβές χρονικό σημείο κατά το οποίο οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται να προβούν σε γνωστοποίηση της κατηγορίας στον «κατηγορούμενο», θα πρέπει αρχικά να επισημανθεί ότι η ΕΣΔΑ δεν καθιερώνει δικαίωμα λήψης γνώσης της κατηγορίας ή πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας κατά την ποινική προδικασία. Στο πλαίσιο αυτό, πάντως και η νομολογία του ΕΔΔΑ ως προς την αναγκαιότητα πληροφόρησης αναφορικά με τον λόγο και την φύση της κατηγορίας στο στάδιο της προδικασίας διακρίνεται από ασάφεια και εν γένει περιπτωσιολογικές κρίσεις²⁵⁶. Σε κάθε περίπτωση, υπογραμμίζεται ότι η εν λόγω απαίτηση πληροφόρησης «*promptly*» δεν ερμηνεύεται αυστηρά από το Δικαστήριο αλλά συνδέεται αρρήκτως με την άσκηση του δικαιώματος αποτελεσματικής υπεράσπισης²⁵⁷ και εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε συγκεκριμένης υπόθεσης²⁵⁸. Στην παλαιότερη μεν, κεφαλαιώδους σημασίας δε υπόθεση του υπηκόου των ΗΠΑ Theodore Kamasinski κατά Αυστρίας²⁵⁹ το ΕΔΔΑ σχετικοποίησε αρκετά το δικαίωμα σε έγκαιρη ενημέρωση ως προς την κατηγορία μη δεχόμενο ότι υπάρχει υποχρέωση γνωστοποίησης της κατηγορίας κατά το στάδιο της προδικασίας. Συγκεκριμένα, στην υπό κρίση υπόθεση, η οποία αφορούσε κατηγορία εις βάρος του προσφεύγοντος για απάτη και υπεξαίρεση, το ΕΔΔΑ παρά το ότι αρχικώς εξήρε την κομβική σημασία της κατηγορίας στην ποινική διαδικασία, δεν έκανε δεκτή την παραβίαση του άρθρου 6

²⁵⁵ Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 523.

²⁵⁶ Stavros St., *The Guarantees for Accused Persons under Article 6 of the European Convention on Human Rights*, ό.π., σελ. 63 επ.

²⁵⁷ Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 468, Thomas Weigend, ό.π., σελ. 167: «*The relevant information must be given at such a time and in such a manner as to enable the suspect to build his defense strategy on it*», Βλ. και εύστοχες παρατηρήσεις Ανδρουλάκη Ι., σε ΣυμβΠλημΑθ 1668/2019, ΠοινΧρον 2020, σελ. 142 επ., ο οποίος για το εν λόγω ζήτημα αναφέρει: «Παρότι η νομολογία του ΕΔΔΑ δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένη, καθόσον αφορά ειδικά στην έννοια της «βραχυτέρας προθεσμίας» και το απώτερο χρονικό σημείο ενεργοποίησης της αντίστοιχης υποχρέωσης, η τελευταία θα πρέπει να θεωρηθεί ότι υφίσταται κατά τον χρόνο που η γνώση της κατηγορίας καθίσταται απαραίτητη για την άσκηση του δικαιώματος υπεράσπισης».

²⁵⁸ Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, *Right to a Fair Trial* σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 624.

²⁵⁹ ΕΔΔΑ, Kamasinski κατά Αυστρίας (1989) (Chamber). Η υπό συζήτηση απόφαση ασχολήθηκε κυρίως με την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 (ε) περί δικαιώματος σε διερμηνεία και μετάφραση, το οποίο συνδέεται άρρηκτα με την 2^η αιτίαση του προσφεύγοντος κατ' άρθρο 6 παρ. 3 α' κατά το ότι δεν έλαβε «επαρκώς» γνώση της εις βάρος του κατηγορίας λόγω του ότι αυτή του επιδόθηκε στην γερμανική χωρίς μετάφραση.

παρ. 3 α' ΕΔΔΑ υποστηρίζοντας ότι ήταν άμεση η πληροφόρηση της κατηγορίας, η οποία έλαβε χώρα έντεκα μέρες μετά την σύλληψη του κατηγορουμένου^{260,261}.

Σχετικά με το περιεχόμενο της υπό συζήτηση πληροφόρησης²⁶², όπως αναφέρεται στο άρθρο 6 παρ. 3 α' ο κατηγορούμενος θα πρέπει να ενημερώνεται για την φύση και την αιτία της εναντίον του κατηγορίας. Κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ²⁶³, ως φύση νοείται ο νομικός χαρακτηρισμός της κατηγορίας, ενώ ως αιτία τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά που φέρεται να έχει τελέσει ο κατηγορούμενος και επί των οποίων ερείδεται η κατηγορία. Παράλληλα, η πληροφόρηση αυτή θα πρέπει να είναι λεπτομερής (in detail)²⁶⁴, αλλά δεν επιβάλλεται κάποιος συγκεκριμένος τύπος επίσημης γνωστοποίησης, κάτι το οποίο κρίνεται από το ΕΔΔΑ ανάλογα με τις περιστάσεις εκάστοτε υπόθεσης²⁶⁵. Αναφορικά με τον απαιτούμενο βαθμό επάρκειας των πληροφοριών που γνωστοποιούνται το ΕΔΔΑ, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, εξετάζει κατά πόσον παρασχέθηκε στον κατηγορούμενο η δυνατότητα να αντιληφθεί πλήρως το εύρος των κατηγοριών και να αναπτύξει μία αποτελεσματική υπεράσπιση²⁶⁶. Σε κάθε δε περίπτωση, κρίσιμο για το υπό

²⁶⁰ ΕΔΔΑ, Kamasinski κατά Αυστρίας (1989), αρ. παρ. 79. Βλ. σε Trechsel Stefan, *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford University Press, Oxford, 2005, σελ. 338, ο οποίος χαρακτηρίζει την εν λόγω υπόθεση ως «οριακή».

²⁶¹ Βλ. όμως ΕΔΔΑ, Casse κατά Λουξεμβούργου (2006), αρ. παρ. 71-75, κατά την οποία το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 α' ΕΣΔΑ, καθώς ο ανακριτής επί έξι έτη μετά τη δέσμευση των τραπεζικών λογαριασμών του προσφεύγοντος, δεν ανταποκρινόταν στα αλληπάλληλα αιτήματά του να τον ενημερώσει για την πράξη για την οποία ήταν ύποπτος.

²⁶² Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η υποχρέωση πληροφόρησης δεν εκτείνεται απαραίτητα στα αποδεικτικά μέσα, τα οποία στηρίζουν της υπόνοιες ενοχής. Βλ. σε European Court of Human Rights, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*, ό.π., σελ. 66, αρ. παρ. 364, Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 533.

²⁶³ Βλ. ενδεικτικά μεταξύ άλλων ΕΔΔΑ, Matocchia κατά Ιταλίας (2000), αρ. παρ. 59, Pelissier and Sassi κατά Γαλλίας (1999) (Grand Chamber), αρ. παρ. 51, Harris, O' Boyle & Warbrick, ό.π., σελ. 468, European Court of Human Rights, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*, ό.π., σελ. 66, αρ. παρ. 363: «*Article 6 3 (a) affords the defendant the right to be informed not only of the "cause" of the accusation, that is to say, the acts he is alleged to have committed and on which the accusation is based, but also of the "nature" of the accusation, that is the legal characterization given to those acts*».

²⁶⁴ Βλ. σε Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, *Right to a Fair Trial* σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 625.

²⁶⁵ ΕΔΔΑ, Pelissier and Sassi κατά Γαλλίας (1999) (Grand Chamber), αρ. παρ. 53, ΕΔΔΑ, Miraux κατά Γαλλίας (2006), αρ. παρ. 32. Πρβλ. όμως και ΕΔΔΑ, Kamasinski κατά Αυστρίας (1989) (Chamber), αρ. παρ. 79, όπου το Δικαστήριο μολονότι δεν απέρριψε την προφορική ενημέρωση, τόνισε ότι κατά κανόνα η πληροφόρηση ενδείκνυται να είναι γραπτή.

²⁶⁶ Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, *Right to a Fair Trial* σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 625: «*The extent of detail depends on the particular circumstances of the case, although it is clear that the information provided must suffice to enable the defendant to understand fully the charges with a*

διερεύνηση ζήτημα είναι το εκάστοτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας κατά το οποίο λαμβάνει χώρα η ενημέρωση²⁶⁷.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στην σημαντική υπόθεση *Massimiliano Matoccia κατά Ιταλίας*²⁶⁸, η οποία παρότι προσέγγισε το εν λόγω δικαίωμα υπό το φως της μεταβολής κατηγορίας²⁶⁹ εκφεύγουσα των ορίων της παρούσας προβληματικής, εντούτοις επισφράγισε την απόφασή της με αξιοσημείωτες παρατηρήσεις για τον απαιτούμενο βαθμό επάρκειας της πληροφόρησης. Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά, ο προσφεύγων εργαζόταν στην Ρώμη ως οδηγός σε σχολικό λεωφορείο που μετέφερε στο σχολείο παιδιά με ειδικές ανάγκες. Η μητέρα μίας μαθήτριας με νοητική καθυστέρηση υπέβαλε μήνυση στις αρμόδιες διοικητικές αρχές, ισχυριζόμενη ότι η θυγατέρα της είχε βιαστεί από κάποιον “Massimo”. Ακολούθως, η αστυνομία ταυτοποίησε τον προσφεύγοντα ως ύποπτο του βιασμού διαβιβάζοντας την δικογραφία στον εισαγγελέα, με συνέπεια να διανοιγεί εναντίον του ποινική διαδικασία για «το αδίκημα του εξαναγκασμού σε σεξουαλική επαφή διανοητικά υστερούντος ατόμου που τέλεσε στη Ρώμη τον Νοέμβριο 2005» και του απεστάλη ειδοποίηση για την συγκεκριμένη κατηγορία, την οποία ο ίδιος αρνήθηκε κατά την προανάκριση. Τελικώς, το Δικαστήριο της Ρώμης τον καταδίκασε σε τριετή φυλάκιση για την κατηγορία του βιασμού και το μετέπειτα Εφετείο απέρριψε την έφεσή του διά της οποίας παραπονέθηκε ότι η εις βάρος του κατηγορία έπασχε πλήρους αοριστίας, καθώς δεν περιείχε ειδικότερο προσδιορισμό του χρόνου, του τόπου και των λοιπών περιστάσεων της πράξης με επακόλουθο να μην μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά το δικαίωμα υπερασπίσεως.

view to preparing an adequate defence», Silvia Allegranza, Valentina Covolo, Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings σε ό.π., σελ. 62., Βλ. και Mar Jimeno-Bulnes, Towards Common Standards on Rights of Suspected and Accused Persons in Criminal Proceedings in the EU?, CEPS ‘LIBERTY AND SECURITY IN EUROPE’, February 2010, υποσ. 62 όπου χαρακτηριστικά αναφέρει για την απόφαση Pelissier and Sassi κατά Γαλλίας (1999): «This case probably represents the most relevant jurisprudence on the matter as in this judgment it is also pointed out by the CHtHR that the right to information is part and parcel of the right to a ‘fair trial’ protected as a whole in Art. 6 (1) ECHR and is also connected with the right of the defendant to prepare his or her defence according to Art. 6 (3) (b) ECHR».

²⁶⁷ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 534, ο οποίος δέχεται ότι «με την πρόοδο της διαδικασίας και την συλλογή περισσότερων στοιχείων, η πληροφόρηση θα πρέπει να εξειδικεύεται», Βλ. και την παλαιότερη ΕΔΔΑ, Brožicek κατά Ιταλίας (1989), αρ. παρ. 42, η οποία εδέχθη μεταξύ άλλων ότι δεν παραβιάζεται το άρθρο 6 παρ. 3 α’, αν στο αρχικό έγγραφο με το οποίο πληροφορείται ο κατηγορούμενος την έναρξη της διαδικασίας, περιλαμβάνονται οι χαρακτηρισμοί των αποδιδόμενων πράξεων, τα άρθρα του ποινικού κώδικα που τις προβλέπουν, ο τόπος και ο χρόνος τέλεσης, καθώς και το όνομα του παθόντος.

²⁶⁸ ΕΔΔΑ, *Matoccia κατά Ιταλίας* (2000). Βλ. σε Jeremy McBride, *Human Rights and Criminal Procedure-The case law of the European Court of Human Rights*, 2nd edition, Council of Europe, 2018, σελ. 294.

²⁶⁹ Βλ. για την εν λόγω προβληματική σε Τζαννετής Α., *Η ταυτότητα της δικονομικής πράξης*, 2010.

Το ΕΔΔΑ, αρχικά επεσήμανε ότι η έγκαιρη και λεπτομερής γνωστοποίηση στον κατηγορούμενο της πραγματικής και νομικής βάσης της κατηγορίας κατά το άρθρο 6 παρ. 3 α' ΕΣΔΑ συνιστά ουσιώδη προϋπόθεση διασφάλισης της δικαιοσύνης της διαδικασίας. Περαιτέρω, έκανε δεκτό ότι ο βαθμός λεπτομέρειας της κατηγορίας εξαρτάται μεν από τις ιδιαίτερες περιστάσεις εκάστοτε υπόθεσης, ωστόσο αυτή θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να είναι αρκούντως σαφής, ώστε να επιτρέπει στον κατηγορούμενο να αντιληφθεί πλήρως την έκταση των εις βάρος του κατηγοριών και να προετοιμάσει αποτελεσματικά την υπεράσπισή του, όπως επιβάλλει το άρθρο 6 παρ. 3 β' σε συνδυασμό με το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ²⁷⁰. Κατόπιν, έκρινε ότι στην υπό κρίση υπόθεση οι αρμόδιες αρχές δεν ενημέρωσαν τον προσφεύγοντα επαρκώς για τον χρόνο και το τόπο της πράξης παρά το γεγονός ότι σύμφωνα με τις καταθέσεις των μαρτύρων ο βιασμός εφέρετο να είχε διαπραχθεί μεταξύ τέλους Οκτωβρίου και 10^{ης} Νοεμβρίου 2005 στα λουτρά του δεύτερου ορόφου του σχολείου της παθούσης, με δυσμενές επακόλουθο ο προσφεύγων να υιοθετήσει κατά την εξέτασή του στην προανάκριση μία ακατάλληλη υπερασπιστική τακτική²⁷¹. Έτσι, το Δικαστήριο κατέληξε ότι λόγω της αοριστίας της αρχικής κατηγορίας η υπεράσπιση ήλθε αντιμέτωπη με εξαιρετικές δυσχέρειες με συνέπεια ο προσφεύγων να αποστερηθεί πλήρως της δυνατότητας να ασκήσει αποτελεσματικώς τα υπερασπιστικά δικαιώματά του κατά παραβίαση των άρθρων 6 παρ. 1 και 3 α' και β' ΕΣΔΑ²⁷².

Συμπεραίνει, λοιπόν, κανείς ότι το ΕΔΔΑ προκειμένου να διαπιστώσει εάν υπήρξε τυχόν παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 α' εφαρμόζει την ήδη γνωστή θεωρία περί συνολικής θεώρησης της δικαιοσύνης της διαδικασίας εξετάζοντας κατά πόσον ο κατηγορούμενος είχε, με βάση την ήδη παρασχεθείσα πληροφόρηση, την δυνατότητα να προετοιμάσει αποτελεσματικά την υπεράσπισή του. Ήγουν, σύμφωνα με την θεώρηση αυτή, το Δικαστήριο δέχεται ότι η έλλειψη πληροφόρησης σε ένα πρώιμο στάδιο της διαδικασίας μπορεί να θεραπευθεί από μία μεταγενέστερη προσήκουσα ενημέρωση κατ' άρθρο 6 παρ. 3 α' με το «κέντρο βάρους να μετατίθεται έτσι στην τελική απόφαση, ώστε να εξετάζεται αν ο κατηγορούμενος πριν από αυτήν είχε

²⁷⁰ ΕΔΔΑ, Matoccia κατά Ιταλίας (2000), αρ. παρ. 59, 60.

²⁷¹ Ο.π., αρ. παρ. 63-65. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι το ΕΔΔΑ απέρριψε τον ισχυρισμό της Ιταλικής Κυβέρνησης ότι ο προσφεύγων εδύνατο να είχε ενημερωθεί επαρκέστερα για την κατηγορία, αν ο συνήγορός του είχε ζητήσει νωρίτερα να έχει πρόσβαση στην δικογραφία, υπογραμμίζοντας ότι τυχόν παραλείψεις του συνηγόρου δεν απαλλάσσουν επουδενί τις αρμόδιες αρχές από την υποχρέωσή τους να ενημερώσουν αυτεπαγγέλτως τον κατηγορούμενο σε σχέση με τα ουσιώδη στοιχεία της κατηγορίας.

²⁷² Ο.π., αρ. παρ. 66-72. Όσον αφορά την επιτρεπτή ή μη μεταβολή της κατηγορίας το Δικαστήριο διέγνωσε και εν προκειμένω παραβίαση των εν λόγω άρθρων της ΕΣΔΑ, με την αιτιολογία ότι υπήρξε ουσιώδης μεταβολή της αρχικής κατηγορίας και ο προσφεύγων βρέθηκε αντιμέτωπος με μία νέα ουσιωδώς διάφορη εκδοχή της κατηγορίας στερούμενος εξίσου μίας αποτελεσματικής υπεράσπισης.

πληροφορηθεί επαρκώς την κατηγορία και είχε τη δυνατότητα να υπερασπισθεί πλήρως τον εαυτό του²⁷³».

Η ως άνω σταθμιζόμενη με ευέλικτα και ενίοτε «ρευστά» κριτήρια υποχρέωση γνωστοποίησης της κατηγορίας στο στάδιο της ποινικής προδικασίας κατά την ΕΣΔΑ²⁷⁴, ουδεμία σχέση έχει με τις λεπτομερείς και αυστηρές ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012 /13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης υπόπτων και κατηγορουμένων²⁷⁵, το περιεχόμενο της οποίας εξετάζεται στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

4.1.2. Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ²⁷⁶

Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών²⁷⁷ εφαρμόζεται σύμφωνα με το άρθρο 1 στις ποινικές διαδικασίες, καθώς και στην διαδικασία εκτέλεσης του ΕΕΣ, ενώ τα προβλεπόμενα σε αυτήν δικαιώματα ισχύουν για όλους τους υπόπτους και κατηγορουμένους (βλ. σημείο 16 του Προοιμίου). Θα πρέπει δε εξ αρχής να τονιστεί ότι καίριο ρόλο στην νομοτεχνική κατάστρωση των διατάξεων της Οδηγίας διαδραματίζει η επί του θέματος νομολογία του ΕΔΔΑ²⁷⁸. Το δικαίωμα ενημέρωσης των υπόπτων

²⁷³ Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 531.

²⁷⁴ Η ΕΣΔΑ ως εκτέθη ανωτέρω, δεν καθιερώνει ρητά υποχρέωση πληροφόρησης του υπόπτου από τις αρμόδιες αρχές αναφορικά με την κατηγορία ιδίως κατά τα πρώιμα στάδια της ποινικής προδικασίας. Βλ. και S Quattrocolo, ‘The Right to Information in EU Legislation’, in S Ruggeri, Human Rights in European Criminal Law, Springer, 2015, σελ 85, όπου ο συγγραφέας αναφέρει ότι το διαδικαστικό στάδιο κατά το οποίο ο ύποπτος πρέπει να ενημερωθεί εξαρτάται κυρίως από την σημασία του απορρήτου των εν γένει ερευνών στο πλαίσιο της ποινικής προδικασίας και συνεπώς είναι δυνατόν να υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των συμβαλλομένων μερών ανάλογα με το εκάστοτε σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

²⁷⁵ Silvia Allegrezza, Valentina Covolo, Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings σε ό.π., σελ. 63: «*it should be emphasized that Member States have less leeway regarding the duty to inform the suspect or accused person under the Directive compared to the ECHR*».

²⁷⁶ EEL 142, 1.6.2012, 1 επ. Η εν λόγω Οδηγία περιλαμβάνει ένα εκτενές προοίμιο 45 σημείων και ένα κυρίως μέρος αποτελούμενο από 14 άρθρα.

²⁷⁷ Βλ. και την Πρόταση Οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το δικαίωμα ενημέρωσης στις ποινικές διαδικασίες, COM (2010) 392 final της 20.7.2010 και σχετική ανάλυση σε Αναγνωστόπουλος Η., Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ό.π., σελ. 86 επ. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην Επεξηγηματική Έκθεση (παρ. 4 επ.) η Επιτροπή υπογράμμισε ότι η Πρόταση, της οποίας νομική βάση αποτελεί το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ, αποτελεί το δεύτερο βήμα στην πορεία για την βελτίωση των δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο που εναρμονίζεται προς τα άρθρα 5 παρ. 2, 6 παρ. 1, 3 α', β' ΕΣΔΑ, 47, 48 παρ.2 ΧΘΔΕΕ και 9 παρ. 2, 14 παρ. 3 (δ) ΔΣΑΠΔ.

²⁷⁸ Βλ. σημείο 14 εδ. τελευταίο του Προοιμίου όπου επισημαίνεται ότι ο όρος «ποινική κατηγορία» έχει στην Οδηγία ταυτόσημο εννοιολογικό περιεχόμενο με αυτό του άρθρου 6 ΕΣΔΑ περί «κατηγορίας ποινικής φύσεως». Βλ. επίσης

και κατηγορουμένων κατά την Οδηγία περιλαμβάνει ένα τρίπτυχο εγγυήσεων, ήτοι τρία διακριτά μεταξύ τους δικαιώματα²⁷⁹: α) Το δικαίωμα ενημέρωσης για ορισμένα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα στο άρθρο 3, β) Το δικαίωμα γνώσεως της πράξεως για την οποία είναι ύποπτος ή κατηγορείται ο ενδιαφερόμενος στο άρθρο 6, γ) Το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας²⁸⁰ στο άρθρο 7.

Σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης για θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα στο άρθρο 3 παρ. 1 της Οδηγίας θεσπίζεται υποχρέωση των κρατών-μελών να «διασφαλίζουν την άμεση ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου» για πέντε κατ' ελάχιστον δικαιώματά του²⁸¹, ήτοι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, την δυνατότητα παροχής δωρεάν νομικών συμβουλών και τις προϋποθέσεις της, το δικαίωμα γνώσεως της κατηγορίας, το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και το δικαίωμα σιωπής²⁸². Σχετικά με το χρονικό σημείο κατά το οποίο οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να πληροφορήσουν τον ύποπτο ή κατηγορούμενο για τα ως άνω δικαιώματά του η Οδηγία προβλέπει στο άρθρο 3 συνδυαστικά με το σημείο 19 του Προοιμίου²⁸³ η ενημέρωση αυτή να λαμβάνει χώρα άμεσα²⁸⁴ (promptly). Σε κάθε περίπτωση, προς αποφυγή τυχόν παρανοήσεων και χάριν ασφάλειας δικαίου²⁸⁵ στο προαναφερθέν σημείο 19 του Προοιμίου τίθεται

σημείο 18 του Προοιμίου της Οδηγίας κατά το οποίο «*The right to information about procedural rights, which is inferred from the case law of the European Court of Human Rights, should be explicitly established by this Directive*».

²⁷⁹ Valsamis Mitsilegas, *The European Union and the rights of individuals in criminal proceedings* σε Darryl K. Brown, Jenia I. Turner, Bettina Weisser, ό.π., σελ. 118.

²⁸⁰ Το υπό στοιχείο γ' δικαίωμα εξετάζεται στο επόμενο κεφάλαιο περί του δικαιώματος ενημέρωσης στο νέο ΚΠΔ προς αποφυγή άσκοπων επαναλήψεων.

²⁸¹ Valsamis Mitsilegas, ό.π., σελ. 118: «*...which sets out the procedural rights for which the right to information applies as a minimum...*», Silvia Allegranza, Valentina Covolo, *Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings* σε ό.π., σελ. 54: «*Having regard to the substance of information conveyed, Article 3 Directive 2012/13/EU enacts only a minimum content*».

²⁸² Πληρέστερη ενημέρωση σύμφωνα με το άρθρο 4 παρέχεται στον ύποπτο τέλεσης πράξης ή στον κατηγορούμενο, ο οποίος συλλαμβάνεται ή κρατείται. Στην περίπτωση αυτή παρέχεται αμέσως έγγραφο (Letter of rights), στο οποίο καταγράφονται τα δικαιώματά του και του επιτρέπεται να το διατηρεί στην κατοχή του καθ' όλη τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας του, Silvia Allegranza, Valentina Covolo, *Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings* σε ό.π., σελ. 54.

²⁸³ Στο σημείο 19 του Προοιμίου προβλέπεται ότι «για την πρακτική και αποτελεσματική άσκηση αυτών των δικαιωμάτων, η ενημέρωση πρέπει να παρέχεται εγκαίρως κατά την διάρκεια της διαδικασίας και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου από την αστυνομία ή άλλη αρμόδια αρχή».

²⁸⁴ Κατά την γράφουσα πρόκειται για μια αόριστη και ασαφή έννοια, δοθέντος ότι και το ίδιο το Προοίμιο της Οδηγίας δεν ορίζει το εναρκτήριο σημείο κατά το οποίο οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται σε ενημέρωση αλλά το απώτατο χρονικό σημείο.

²⁸⁵ Αναγνωστόπουλος Η., *Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, ό.π., σελ. 95.

το απώτατο χρονικό όριο της εκπλήρωσης της υπό συζήτηση υποχρέωσης των αρχών, ήγουν η πρώτη επίσημη εξέταση του προσώπου αναφορικά με την αποδιδόμενη σε αυτόν πράξη.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι παρά το γεγονός ότι η ΕΣΔΑ δεν περιέχει ρητή πρόβλεψη αναφορικά με το δικαίωμα του υπόπτου ή κατηγορουμένου να ενημερώνεται από τις αρμόδιες αρχές για τα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματά του²⁸⁶, εντούτοις το ΕΔΔΑ έχει σε πολλές περιπτώσεις αποφανθεί ότι η παράλειψη επαρκούς ενημέρωσης εκ μέρους των αρμόδιων αρχών ενδέχεται να παραβιάζει το δικαίωμα δίκαιης δίκης στις ειδικότερες εκφάνσεις του²⁸⁷. Συγκεκριμένα, τέτοιου είδους ζητήματα αναφορικά με την ανάγκη έγκαιρης ενημέρωσης του υπόπτου σε σχέση με το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης²⁸⁸ τέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου στην υπόθεση Aleksandr Zaichenko κατά Ρωσίας²⁸⁹. Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, οι αστυνομικές αρχές διενήργησαν έρευνα στο ιδιωτικό αυτοκίνητο του προσφεύγοντος, ο οποίος εργαζόταν ως οδηγός σε εταιρία κατά την διάρκεια της επιστροφής του από την εργασία του, κατόπιν πληροφοριών ότι οι εργαζόμενοι στην εν λόγω εταιρία αφαιρούσαν καύσιμα από αυτοκίνητα ιδιοκτησίας της. Τόσο στην συνταχθείσα έκθεση έρευνας, στην οποία βεβαιωνόταν η ανεύρεση στο όχημα του προσφεύγοντος δύο δοχείων με πετρέλαιο όσο και στο υπεγραφέν από τον ίδιο τον προσφεύγοντα έγγραφο εξηγήσεων περιελήφθη δήλωσή του ότι είχε αφαιρέσει τα εν λόγω δοχεία από τις εγκαταστάσεις της εταιρίας. Ακολούθως, στην ανακριτική διαδικασία ο προσφεύγων ενημερώθηκε για την εναντίον του κατηγορία για κλοπή, επιφυλασσόμενος να αναπτύξει την υπεράσπισή του ενώπιον της επ' ακροατηρίω διαδικασίας. Εκεί παρέστη με συνήγορο υπεράσπισης αρνούμενος την κατηγορία και αποδίδοντας την προαναφερθείσα δήλωσή του περί κλοπής στον φόβο που τον κατέλαβε και την εν γένει αδυναμία του να αποδείξει τη νόμιμη προέλευση των καυσίμων. Ωστόσο, το δικαστήριο τον καταδίκασε για κλοπή.

Στην απόφασή του το ΕΔΔΑ τονίζοντας αρχικά την εξέχουσα σημασία του δικαιώματος σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης ως ανήκοντος στην «καρδιά» της έννοιας της δίκαιης δίκης²⁹⁰,

²⁸⁶ Silvia Allegranza, Valentina Covolo, Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings, ό.π.

²⁸⁷ Αναγνωστόπουλος Η., Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ό.π., σελ. 95. Για την εν λόγω προβληματική σχετικά το δικαίωμα σιωπής βλ. σε Γιαννουλόπουλος Δ., Η γνωστοποίηση του δικαιώματος σιωπής στον κατηγορούμενο και η ανάγκη εναρμόνισης της ελληνικής νομοθεσίας με το διεθνές και συγκριτικό δίκαιο, ΠοινΔικ 2012, σελ. 643 επ.

²⁸⁸ Βλ. για την έγκαιρη πρόσβαση σε συνήγορο ως διαδικαστική εγγύηση της αρχής της μη αυτοενοχοποίησης σε ΕΔΔΑ, Beuze κατά Βελγίου (2018) (Grand Chamber), αρ. παρ. 126,127.

²⁸⁹ ΕΔΔΑ, Aleksandr Zaichenko κατά Ρωσίας (2010).

²⁹⁰ Για το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης ως συστατικού στοιχείου της έννοιας της δίκαιης δίκης του άρθρου 6 παρ. 1 βλ. αναλυτικά κατωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

διακήρυξε ότι ο προσφεύγων είχε ουσιαστικά προσλάβει την ιδιότητα του κατηγορουμένου κατά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ από το χρονικό σημείο διενέργειας της έρευνας στο όχημά του, κατά την οποία ανευρέθησαν τα δύο δοχεία με πετρέλαιο, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι οι αστυνομικές αρχές δεν του είχαν αποδώσει επισήμως την ιδιότητα του υπόπτου ούτε τον ενημέρωσαν για την πράξη για την οποία φερόταν ύποπτος²⁹¹. Μάλιστα, το Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό της ρωσικής κυβέρνησης, βάσει του οποίου ο προσφεύγων παραιτήθηκε εγκύτως από το δικαίωμά του στην μη αυτοενοχοποίηση αφ' ής στιγμής προ της παροχής των ανωτέρω εξηγήσεων ο αστυνομικός υπάλληλος είχε προβεί σε ενημέρωσή του αναφορικά με αυτό, δεχόμενο²⁹² ότι η εν λόγω ενημέρωση έγινε μετά την σύνταξη της έκθεσης έρευνας στην οποία είχε περιληφθεί η προαναφερθείσα ενοχοποιητική δήλωσή του περί αφαιρέσεως των δοχείων πετρελαίου από τις εγκαταστάσεις της εταιρίας. Το ΕΔΔΑ, δηλαδή, συνήγε το συμπέρασμα ότι υπό τις ανωτέρω περιστάσεις διενέργειας της έρευνας στο όχημά του, ο προσφεύγων δεν μπορούσε να παραιτηθεί εγκύτως από το υπό κρίση δικαίωμά του δίχως την προηγούμενη επαρκή ενημέρωσή του από τις αρχές. Με βάση τις ανωτέρω εκτεθείσες σκέψεις του έκανε δεκτή την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

Διαπιστώνει, συνεπώς, κανείς ότι παρά την απουσία ρητής πρόβλεψης στην ΕΣΔΑ περί υποχρέωσης ενημέρωσης σχετικά με τα δικονομικά δικαιώματα του υπόπτου, η νομολογία του ΕΔΔΑ κάνει ένα βήμα παραπέρα διαπιστώνοντας προσβολή της έννοιας της δίκαιης δίκης σε περίπτωση που η ενημέρωση αυτή δεν λάβει χώρα εγκαίρως και προσηκόντως²⁹³.

Σχετικά με το δικαίωμα γνώσεως της κατηγορίας ακολουθούν ορισμένες επιγραμματικές παρατηρήσεις και κατά τα λοιπά γίνεται παραπομπή στο προηγούμενο κεφάλαιο περί του δικαιώματος ενημέρωσης στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Εν προκειμένω, παρατηρεί κανείς ότι η Οδηγία αντανακλά την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, κατά την οποία το δικαίωμα ενημέρωσης

²⁹¹ ΕΔΔΑ, Aleksandr Zaichenko κατά Ρωσίας (2010), αρ. παρ. 42,52.

²⁹² ΕΔΔΑ, Aleksandr Zaichenko κατά Ρωσίας (2010), αρ. παρ. 52-56.

²⁹³ Βλ. σχετικά με το ζήτημα παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 1 και 3 γ' ΕΣΔΑ λόγω μη έγκαιρης απόδοσης της ιδιότητας του υπόπτου και επαρκούς ενημέρωσης για τα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα και ΕΔΔΑ, Shabelnik κατά Ουκρανίας (2009). Στην συγκεκριμένη υπόθεση το δικαστήριο στήριξε την απόφασή του περί παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη τόσο στην παρακώλυση πρόσβασης σε συνήγορο όσο και σε ελλιπή ενημέρωση σχετικά με την γνωστοποίηση του δικαιώματος σιωπής. Αναλυτικότερα, το ΕΔΔΑ έκανε δεκτό ότι οι αστυνομικές αρχές είχαν μεν ενημερώσει τον προσφεύγοντα ότι είχε δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίησή του, χωρίς ωστόσο να τον προειδοποιήσουν ότι υπείχε ποινική ευθύνη σε περίπτωση άρνησής του να δώσει κατάθεση με επακόλουθο να προκληθεί σύγχυση σε αυτόν ως προς τις συνέπειες της άσκησης του δικαιώματος σιωπής, ιδίως από την στιγμή που στερήθηκε την πρόσβαση σε συνήγορο, ο οποίος θα του έδινε τις δέουσες διευκρινίσεις, ΕΔΔΑ, Brusco κατά Γαλλίας (2010), αρ. παρ. 46-55.

εμφανίζεται αρρήκτως συνδεδεμένο με το δικαίωμα του κατηγορουμένου σε μία κατ' αντιπαράσταση διαδικασία (adversarial procedure)²⁹⁴.

Στο άρθρο 6 παρ. 1 εδ. α'²⁹⁵ της Οδηγίας ορίζεται ότι: «*Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος να ενημερώνεται για την αξιόποινη πράξη την οποία φέρεται, ή κατηγορείται, ότι διέπραξε. Η ενημέρωση αυτή είναι άμεση και δεόντως λεπτομερής προκειμένου να διασφαλισθούν ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης του κατηγορουμένου*». Ερμηνευτικό εργαλείο για το εν λόγω άρθρο συνιστά το σημείο 28 του Προοιμίου σύμφωνα με το οποίο «*Η ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου για την αξιόποινη πράξη για την οποία φέρεται ως ύποπτος ή κατηγορείται ότι έχει διαπράξει, θα πρέπει να παρέχεται άμεσα και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη ανάκρισή του από την αστυνομία ή άλλη αρμόδια αρχή, και χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η διενέργεια των ερευνών. Η περιγραφή των πραγματικών περιστατικών, περιλαμβανομένων, όπου είναι γνωστοί, και του χρόνου και τόπου τέλεσης της αξιόποινης πράξης, για τη διάπραξη της οποίας το πρόσωπο είναι ύποπτο ή κατηγορείται, καθώς και του ενδεχόμενου νομικού χαρακτηρισμού της, θα πρέπει να αναφέρονται με επαρκείς λεπτομέρειες σε σχέση με το στάδιο της ποινικής διαδικασίας στο οποίο η περιγραφή αυτή παρέχεται, προκειμένου να διασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και να καθίσταται δυνατή η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης*».

Πράγματι, στο σημείο αυτό όπως παρατηρεί και ο Αναγνωστόπουλος²⁹⁶ η διατύπωση της Οδηγίας είναι «ελαστική» και μάλιστα ευλόγως, δοθέντος του ότι η διαδικασία των ανακριτικών ερευνών και η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων κατά την διενέργειά τους από τις αρμόδιες αρχές είναι μία «δυναμική-εξελικτική διαδικασία» και σε κάθε περίπτωση η εξέταση του υπόπτου προαπαιτεί να έχει επέλθει ένας ορισμένος βαθμός αποδεικτικής ωριμότητας της υπόθεσης²⁹⁷. Κατά την γράφουσα, ο συσχετισμός του απαιτούμενου βαθμού εξειδίκευσης της ενημέρωσης για την κατηγορία με το εκάστοτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας είναι ορθός και για έναν ακόμη λόγο. Όπως έχει εκτεθεί σε ανώτερο σημείο της παρούσας, σκοπός των υπό κρίση Οδηγιών για

²⁹⁴ Valsamis Mitsilegas, ό.π., σελ. 118.

²⁹⁵ Σύμφωνα με το πρωτότυπο αγγλικό κείμενο: «*Member States must ensure that suspects or accused persons are provided with information about the criminal act they are suspected or accused of having committed. That information must be provided promptly and in such detail as is necessary to safeguard the fairness of the proceedings and the effective exercise of the rights of the defense*».

²⁹⁶ Αναγνωστόπουλος Η., Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ό.π., σελ. 104.

²⁹⁷ Αναγνωστόπουλος Η., ό.π., ο οποίος εξίσου εύστοχα επισημαίνει: «*Διαφορετικά κινδυνεύει να λάβει την μορφή μιας επιχείρησης αλιείας αποδείξεων και παγίδευσης του ιδίου, η οποία δεν είναι ανεκτή στο πλαίσιο μιας έντιμης αναζήτησης της αλήθειας εκ μέρους των κρατικών αρχών*».

τα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα είναι η θέσπιση ελάχιστων κοινών standards^{298,299} προκειμένου να επιτευχθεί ομοιομορφία μεταξύ των κρατών-μελών. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί η ανομοιογένεια των ποινικών συστημάτων μεταξύ των ευρωπαϊκών εννόμων τάξεων, τα οποία εμφανίζουν θεμελιακές διαφορές στα εκάστοτε στάδια της ποινικής διαδικασίας³⁰⁰ και έτσι μία αυστηρότερη πρόβλεψη ενδέχεται να δημιουργούσε προβλήματα κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας.

Επικίνδυνη, εντούτοις, φρονώ ότι είναι η περιεχόμενη στο σημείο 28 του Προοιμίου επιφύλαξη της μη θέσεως σε κίνδυνο των διενεργούμενων ερευνών. Αυτό διότι παρέχεται στις αρμόδιες αρχές η ευχέρεια να μην προβούν στην έγκαιρη γνωστοποίηση της πράξης στο ύποπτο μέχρις ότου κρίνουν ότι έχουν συλλέξει όλα τα αναγκαία αποδεικτικά μέσα για την στοιχειοθέτηση των ενδείξεων ενοχής³⁰¹. Έτσι, όμως, είναι εξόχως πιθανό να ανοίξει μία ακόμη «κερκόπορτα» παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων στο

²⁹⁸ Βλ. και την ιδιαίτερος σημαντική παραδοχή του ΔΕΕ στην υπόθεση *Conaci* (C-216/14) αρ. παρ. 48,50, σύμφωνα με την οποία η Οδηγία «θεσπίζει μόνο ελάχιστους κανόνες, αφήνοντας τα κράτη-μέλη ελεύθερα...να επεκτείνουν τα δικαιώματα που προβλέπονται στην εν λόγω οδηγία, προκειμένου να παρέχεται υψηλότερο επίπεδο προστασίας και σε περιπτώσεις που δεν ρυθμίζονται ρητώς στην εν λόγω οδηγία». Για την υλοποίηση μέσω των Οδηγιών της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης βλ. και λίαν πρόσφατη υπόθεση *Moro* (C-646/17) της 13-06-2019, αρ.παρ. 4, η οποία παραπέμπει στο σημείο 3 του Προοιμίου της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ: «Η υλοποίηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων επί ποινικών υποθέσεων προϋποθέτει ότι τα κράτη μέλη έχουν αμοιβαία εμπιστοσύνη στα αντίστοιχα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Ο βαθμός της αμοιβαίας αναγνώρισης εξαρτάται κατά πολύ από μια σειρά παραμέτρων που περιλαμβάνουν μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων και τον καθορισμό κοινών ελαχίστων προτύπων, αναγκαίων για τη διευκόλυνση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης».

²⁹⁹ Εξάλλου, κατά την αιτιολογική σκέψη 40 της οδηγίας 2012/13, η οδηγία αυτή θεσπίζει ελάχιστους κανόνες, τα δε κράτη μέλη δύνανται να επεκτείνουν τα δικαιώματα που προβλέπει η εν λόγω οδηγία, προκειμένου να παρέχεται υψηλότερο επίπεδο προστασίας και σε έννομες καταστάσεις που δεν ρυθμίζονται ρητώς από αυτή, διότι το επίπεδο προστασίας δεν θα πρέπει ποτέ να υπολείπεται των προδιαγραφών που προβλέπει η ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύονται στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

³⁰⁰ Βλ. σχετικά σε Michele Panzavolta σελ. 205 επ. σε Silvia Allegrezza, ό.π., Ed Cape / Jacqueline Hodgson / Ties Prakken / Taru Spronken (eds), *Suspects in Europe. Procedural rights at the investigative stage of the criminal process in the European Union*, Oxford: Intersentia 2007.

³⁰¹ Πρβλ. και το φαινόμενο της ανάμειξης της αγγλικής αστυνομίας στη δίωξη των εγκλημάτων με σταδιακή αύξηση των αρμοδιοτήτων της, κάτι όμως που δεν συνοδεύονταν από τις αναγκαίες νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες θα ρύθμιζαν επακριβώς τα όρια της νόμιμης δράσης των αστυνομικών οργάνων. Μάλιστα, βλ. σε A. Sanders – R. Young, *Criminal Justice* (2nd Ed.), London, 2000, σελ. 318, για το ότι το φαινόμενο αυτό αποτέλεσε συνειδητή νομοθετική επιλογή, η οποία εκκινούσε από την αντίληψη ότι η αστυνομία πρέπει να απολαμβάνει όσο το δυνατόν περισσότερη διακριτική ευχέρεια, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της.

όνομα της εξυπηρέτησης υπέρτερων σκοπών δημοσίου συμφέροντος όπως εν προκειμένω η διαλεύκανση και δίωξη της εγκληματικότητας.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η επισκόπηση της νομολογίας του ΔΕΕ αναφορικά με την εφαρμογή του άρθρου 6 της Οδηγίας για το δικαίωμα ενημέρωσης, παρά το γεγονός ότι τα υπό διερεύνηση ζητήματα που τέθηκαν ενώπιον του ΔΕΕ εκφεύγουν των στενών ορίων της προβληματικής της δικονομικής θέσης του υπόπτου.

Η πρώτη υπόθεση στην οποία το ΔΕΕ ασχολήθηκε με την ερμηνεία της υπό κρίση Οδηγίας³⁰² είναι του Ρουμάνου Conaci³⁰³ μετά από προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Δικαστήριο του Laufen Γερμανίας. Στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο αφορούσε την συμβατότητα ή μη γερμανικής ρύθμισης (η ρύθμιση αυτή προέβλεπε υποχρέωση του κατηγορουμένου κατοίκου αλλοδαπής να διορίσει αντίκλητο στην έδρα του δικαστηρίου, στον οποίο επιδίδονται τα έγγραφα της διαδικασίας και εκκίνηση της δεκαπενθήμερης προθεσμίας προς υποβολή αντιρρήσεων κατά της ποινικής διαταγής από την επίδοσή της σε αυτόν) με το άρθρο 6 της Οδηγίας περί δικαιώματος γνώσης στην κατηγορία το ΔΕΕ επήχθη τα ακόλουθα: Αρχικά, έκρινε³⁰⁴ ότι η Οδηγία 2012/13/ΕΕ εφαρμόζεται πλήρως στην υπό συζήτηση συνοπτική διαδικασία του γερμανικού δικαίου, με την ιδιαιτερότητα ότι ο κατηγορούμενος λαμβάνει για πρώτη φορά γνώση της εις βάρος του κατηγορίας μετά την έκδοση της προσωρινής καταδικαστικής απόφασης, ήτοι της ποινικής διαταγής, εναντίον του και μάλιστα διά της επιδόσεώς της προκειμένου εφόσον το επιθυμεί να ασκήσει το προβλεπόμενο ένδικο μέσο κατ' αυτής. Ακολούθως, έκανε δεκτό³⁰⁵ ότι η εν λόγω διαδικασία του γερμανικού ΚΠΔ, η οποία θέσπιζε υποχρέωση διορισμού αντικλήτου και επίδοση της απόφασης μόνο σε αυτόν, δεν είναι κατ' αρχήν αντίθετη στην Οδηγία, δεδομένης και της ευχέρειας του εθνικού νομοθέτη να προβαίνει στην ρύθμιση των διαδικαστικών προϋποθέσεων των υπό κρίση δικαιωμάτων των κατηγορουμένων. Ωστόσο, το ΔΕΕ υπογράμμισε³⁰⁶ ότι η εν λόγω εθνική ρύθμιση δεν επιτρέπεται να καταστρατηγεί το δικαίωμα του κατηγορουμένου να πληροφορείται εγκαίρως την εις βάρος

³⁰² Και της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης αντίστοιχα.

³⁰³ C-216/14, της 15.10.2015. Βλ. και εύστοχο σχολιασμό της εν λόγω απόφασης από Αρβανίτη Δ., ΝοΒ 2016, σελ. 390 επ., Silvia Allegranza, Valentina Covolo, Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings, ό.π. σελ. 56 επ.

³⁰⁴ Αρ. παρ. 58-61.

³⁰⁵ Αρ. παρ 62. Το ΔΕΕ εν προκειμένω ακολούθησε την άποψη του Γενικού Επιτρόπου Yves Bot βλ. Opinion of AG Bot EU:C:2015:305, αρ.παρ 105 επ.

³⁰⁶ Αρ. παρ. 63. Βλ. σε Silvia Allegranza, Valentina Covolo, Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings, ό.π «*However, those procedures cannot undermine the objective of Article 6 (1) and (3), which consists in enabling suspects or accused persons to prepare their defence and in safeguarding the fairness of the proceedings.*».

του κατηγορία και ως εκ τούτου την ανάπτυξη μίας αποτελεσματικής υπεράσπισης³⁰⁷. Εξ αυτού το λόγου, απεφάνθη³⁰⁸ ότι η δεκαπενθήμερη προθεσμία προς υποβολή αντιρρήσεων δεν εκκινεί από την ημέρα της επίδοσης της απόφασης στον αντίκλητο, αλλά από αυτήν κατά την οποία ο κατηγορούμενος έλαβε εν τοις πράγμασι γνώση της τελευταίας, προκειμένου να έχει στην διάθεσή του πλήρη την υπό συζήτηση προθεσμία³⁰⁹. Με την απόφασή του αυτή, δηλαδή το ΔΕΕ επιδίωξε ο καταδικασθείς διαμένων στην αλλοδαπή μόλις πληροφορείται την εις βάρος του απόφαση να περιέρχεται στην αυτή θέση με εκείνον προς τον οποίο επιδόθηκε προσωπικώς η τελευταία έχοντας στην διάθεσή του πλήρη την προθεσμία των 15 ημερών προκειμένου να ασκήσει τα υπερασπιστικά του δικαιώματα.

Αδιαμφισβήτητα, ως προς το σκέλος της για το δικαίωμα ενημέρωσης, πρόκειται για μία ευμενή για τα δικαιώματα του κατηγορουμένου απόφαση, η οποία προβαίνοντας σε μία σύμφωνη με την ΕΣΔΑ και το ΧΘΔΕΕ ερμηνεία δημιουργεί «γόνιμο» έδαφος για την αποτελεσματική προστασία του προβλεπόμενου στην Οδηγία δικαιώματος³¹⁰ και την εν γένει θετική επίδρασή της στις επιμέρους εθνικές δικαιοταξίες.

Σε σχέση με την μεταβολή της κατηγορίας, η παρ. 4 του άρθρου 6 της Οδηγίας ορίζει ότι *«τα κράτη-μέλη μεριμνούν ώστε ο ύποπτος ή κατηγορούμενος να ενημερώνεται άμεσα για τυχόν αλλαγές στην ενημέρωση η οποία παρέχεται σύμφωνα με το παρόν άρθρο, όταν αυτό απαιτείται προκειμένου να διασφαλιστεί ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας»³¹¹*. Αυτό, λοιπόν, που

³⁰⁷ Στο σημείο αυτό διαφαίνεται ξεκάθαρα η επίδραση του ΔΕΕ από την πάγια επί του θέματος νομολογία του ΕΔΔΑ περί «λειτουργικής προσέγγισης» του άρθρου 6 παρ. 3 α' ΕΣΔΑ.

³⁰⁸ Αρ. παρ. 68.

³⁰⁹ Παρόμοιο σκεπτικό επανέλαβε το ΔΕΕ στην απόφασή του της 23.3.2017 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-124/16 (Ianos Tranca), C-213/16 (Tanja Reiter), C-188/16 (Ionel Opria) κατόπιν προδικαστικών ερωτημάτων των Δικαστηρίων του Μονάχου, βλ. ανάλυση απόφασης σε ., Silvia Allegrezza, Valentina Covolo, Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings, ό.π. σελ. 57 επ., βλ. επίσης σχόλιο Βούλγαρη Δ. επί της εν λόγω απόφασης σε ΝοΒ 2017, σελ. 979 επ.

³¹⁰ Βλ. και Βούλγαρη Δ, ό.π., σελ. 392, ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Η προκείμενη απόφαση έχει σε τελική ανάλυση μη αμελητέες συνέπειες, καθ' ότι οι ερμηνευτικές θέσεις της επηρεάζουν σημαντικά τα εθνικά δίκαια των κρατών-μελών, τους εφαρμοστές αυτών και τα κατηγορούμενα στις επικράτειές τους πρόσωπα...υποχρεώνοντάς τα να εξασφαλίζουν πράγματι πλήρη την προβλεπόμενη από την ίδια τη νομοθεσία τους προθεσμία άσκησης ενδίκων μέσων, κατ' αρχήν επί αποφάσεων που εκδόθηκαν κατά συνοπτική διαδικασία και κατά μείζονα λόγο και με σύμφωνη προς την ΕΣΔΑ και τον ΧΘΔΕΕ ερμηνεία υπέρ του κατηγορουμένου, σε κάθε περίπτωση»*.

³¹¹ Συναφώς, στο σημείο 29 του Προοιμίου ορίζεται ότι: *«Όταν κατά την διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, οι λεπτομέρειες της ποινικής κατηγορίας μεταβάλλονται ώστε να επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό η θέση του υπόπτου ή κατηγορουμένου, θα πρέπει αυτός να ενημερώνεται, όπου κρίνεται απαραίτητο, προκειμένου να διασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και εγκαίρως προκειμένου να καθίσταται δυνατή η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης»*.

επιδιώκει να εξασφαλίσει η Οδηγία είναι η προστασία των υπόπτων και κατηγορουμένων απέναντι σε τυχόν αιφνιδιασμούς τους από τις αρμόδιες αρχές, οι οποίοι έχουν ως αποτέλεσμα να τους στερήσουν μία αποτελεσματική υπεράσπιση³¹². Τούτο δε, συμβαίνει όταν η τελευταία μεταβάλλεται ουσιωδώς³¹³ σε σχέση με την αρχικώς γνωστοποιηθείσα με συνέπεια να επιβάλλεται η εκ νέου ενημέρωση του υπόπτου προκειμένου αυτός να αμυνθεί κατά της νέας αυτής εκδοχής³¹⁴. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η εξόχως πρόσφατη υπόθεση Moro (C-646/17³¹⁵) στην οποία κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος ιταλικού δικαστηρίου το ΔΕΕ κλήθηκε ουσιαστικά να αποφανθεί περί του εάν έχουν το άρθρο 2 παρ. 1, 3 παρ. 1, στοιχείο γ', το άρθρο 6 παρ. 1, 2 και 3 της Οδηγίας 2012/13, καθώς και το άρθρο 48 του ΧΘΔΕΕ την έννοια ότι αντιβαίνουν σε αυτά ποινικές δικονομικές διατάξεις κράτους μέλους βάσει των οποίων οι εγγυήσεις περί υπερασπίσεως κατόπιν τροποποίησης της κατηγορίας διασφαλίζονται κατά τρόπο, ποιοτικά και ποσοτικά, διαφορετικό ανάλογα με το αν η τροποποίηση αφορά τα πραγματικά περιστατικά της πράξης ή τον νομικό χαρακτηρισμό αυτής, ιδίως παρέχοντας στον κατηγορούμενο τη δυνατότητα να ζητήσει την εφαρμογή της εναλλακτικής ευνοϊκότερης διαδικασίας επιβολής της ποινής (ήτοι τον δικαστικό συμβιβασμό) μόνο στην πρώτη περίπτωση.

Σε απάντηση επί του ως άνω προδικαστικού ερωτήματος το ΔΕΕ αρχικά επισήμανε την πάγια παραδοχή του σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα ενημερώσεως σχετικά με τη φύση και τον λόγο της κατηγορίας πρέπει να εξετάζεται υπό το πρίσμα του δικαιώματος του κατηγορουμένου να προετοιμάσει την υπεράσπισή του³¹⁶. Εν συνεχεία, αναφορικά με το άρθρο 6 παρ. 4 της υπό κρίση Οδηγίας έκρινε ότι η προβλεπόμενη σε αυτό ενημέρωση για κάθε τυχόν μεταβολή της κατηγορίας πρέπει να αφορά, μεταξύ άλλων, και τη μεταβολή του νομικού χαρακτηρισμού των πραγματικών περιστατικών που αποτελούν το αντικείμενο της κατηγορίας, προκειμένου ο κατηγορούμενος να είναι σε θέση να ασκήσει τα υπερασπιστικά δικαιώματά του με συγκεκριμένο και αποτελεσματικό τρόπο³¹⁷. Έτσι, το Δικαστήριο κατέληξε ότι αφ' ης στιγμής προκύπτει ότι ο κατηγορούμενος πληροφορήθηκε, κατά τη διάρκεια της προφορικής διαδικασίας,

³¹² Valsamis Mitsilegas, *ό.π.*, σελ. 119.

³¹³ Κατά τον Αναγνωστόπουλο, *ό.π.*, το ουσιώδες (ο σημαντικός βαθμός κατά το Προοίμιο) ή μη της μεταβολής της κατηγορίας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά εκάστης υπόθεσεως.

³¹⁴ Βλ αναλυτικά σε Τριανταφύλλου Γ., *ό.π.*, σελ. 528 επ., Αναγνωστόπουλος Η., Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, *ό.π.*, σελ. 109 επ.

³¹⁵ Απόφαση της 13.06.2019. Συγκεκριμένα πρόκειται για υπόθεση στην οποία η αρχική κατηγορία ήταν αποδοχή προϊόντων εγκλήματος και εν συνεχεία στο ακροατήριο μεταβλήθηκε σε διακεκριμένη κλοπή λόγω μεταβολής του νομικού χαρακτηρισμού της πράξεως.

³¹⁶ Αρ. παρ. 55.

³¹⁷ Αρ. παρ. 56.

την εν λόγω μεταβολή του νομικού χαρακτηρισμού των πραγματικών περιστατικών έχοντας κατά το εθνικό δίκαιο την δυνατότητα προβολής επιχειρημάτων για την υπεράσπισή του δεν επήλθε τρώση των δικαιωμάτων υπεράσπισης κατά τις διατάξεις της Οδηγίας και το άρθρο 48 παρ. 2 του ΧΘΔΕΕ³¹⁸. Σε αυτό το πλαίσιο, δέχτηκε ότι δεν αντιτίθεται στα ως άνω ενωσιακά κείμενα εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας ο κατηγορούμενος μπορεί να ζητήσει, κατά τη διάρκεια της προφορικής διαδικασίας, την επιβολή ποινής κατόπιν δικαστικού συμβιβασμού στην περίπτωση μεταβολής των πραγματικών περιστατικών στα οποία στηρίζεται η κατηγορία και όχι στην περίπτωση μεταβολής του νομικού χαρακτηρισμού των πραγματικών περιστατικών που αποτελούν το αντικείμενο της κατηγορίας³¹⁹.

Με την υπό συζήτηση απόφαση το ΔΕΕ για μία ακόμη φορά επιβεβαίωσε την άρρηκτη σύνδεση μεταξύ του δικαιώματος ενημέρωσης υπό τις επιμέρους εκφάνσεις του και εξασφάλισης μίας εν συνόλω αποτελεσματικής υπεράσπισης. Διαπιστώνει, συνεπώς κανείς την πλήρη εναρμόνιση στο σημείο αυτό με την πάγια επί του θέματος νομολογία του ΕΔΔΑ που έχει την τάση να εξετάζει την εν συνόλω δικαιοσύνη της διαδικασίας (overall fairness).

Ωστόσο, παρά την προαναφερθείσα σύμπτωση της Οδηγίας και των παραδοχών του ΔΕΕ με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία μάλιστα διακηρύσσεται περίτρανα σε όλα τα ενωσιακά κείμενα, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί τούτο: Κατά την κρίση της γράφουσας, η Οδηγία για το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου εμφανίζεται πολύ πιο «προχωρημένη» από την ΕΣΔΑ, αφού κατοχυρώνει με εξειδικευμένες ρυθμίσεις το δικαίωμα επαρκούς ενημέρωσης του υπόπτου από τα αρχικά στάδια της ποινικής προδικασίας³²⁰, εν αντιθέσει με το άρθρο 6 παρ. 3 α' ΕΣΔΑ που αναφέρεται κατά κύριο λόγο στην επ' ακροατηρίω διαδικασία.

4.1.3 Η ενσωμάτωση της Οδηγίας στην ημέτερη έννομη τάξη και ο νέος ΚΠΔ

Η Οδηγία 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης στην ποινική διαδικασία ενσωματώθηκε παρ' ημίν με το Ν. 4236/2014. Θα πρέπει δε να σημειωθεί, ότι παρά το γεγονός ότι με τον εν λόγω νόμο ενισχύθηκε σε σημαντικό βαθμό το δικαίωμα ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων³²¹, εντούτοις η ενσωμάτωση της Οδηγίας δεν υπήρξε επιτυχής και νομοτεχνικά συνεπής σε όλα τα σημεία. Στο παρόν κεφάλαιο, λοιπόν, παρουσιάζεται η δικονομική θέση του υπόπτου υπό το καθεστώς που ίσχυε με το ν. 4236/2014, ο οποίος ενσωμάτωσε την Οδηγία 2012/13/ΕΕ στον προϊσχύσαν ΚΠΔ και οι ρυθμίσεις του νέου ΚΠΔ, οι οποίες κινούνται

³¹⁸ Αρ. παρ. 64 επ.

³¹⁹ Αρ. παρ. 74.

³²⁰ Με απλά λόγια: «Ο ύποπτος τα παίρνει όλα από την αρχή». Βλ. και ενσωμάτωση Οδηγίας στο νέο ΚΠΔ στο επόμενο κεφάλαιο.

³²¹ Βλ. άρθρο 99Α, 101 παρ. 3 έως 5 προϊσχ. ΚΠΔ.

αδιαμφισβήτητα στο πνεύμα της Οδηγίας και μάλιστα εμφανίζουν σημαντικές βελτιώσεις σε σχέση με αυτήν.

Αρχικά, το δικαίωμα παροχής δωρεάν νομικής βοήθειας δεν προβλεπόταν στο άρθρο 31 παρ. 2 παλαιού ΚΠΔ που ρύθμιζε την δικονομική θέση του υπόπτου, αλλά ούτε και στο ν. 3226/2004 για τον θεσμό νομικής βοήθειας. Εντούτοις, με το παλιό 99Α ΚΠΔ χορηγούνταν στον ύποπτο το δικαίωμα ενημέρωσης αναφορικά με ένα δικαίωμα, ήτοι την παροχή δωρεάν νομικής αρωγής, το οποίο δεν του αναγνωρίζονταν επί καθεστώτος προϊσχύσαντος ΚΠΔ³²². Τελικά, το άτοπο αυτό ήρθη οριστικώς με το άρθρο 91 νέου ΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο χορηγείται πλέον ρητά και στον ύποπτο το δικαίωμα δωρεάν νομικής βοήθειας με συνέπεια να επέλθει πλήρης εναρμόνιση με το άρθρο 95 παρ. 1 β' νέου ΚΠΔ³²³. Παράλληλα, σημαντική καινοτομία του νέου ΚΠΔ ήταν η πρόβλεψη στο άρθρο 95 παρ. 2 εδ. β' ότι *«αντικείμενο της ενημέρωσης οφείλει να αποτελεί και η αναφορά των συνεπειών παραίτησης από την άσκηση των δικαιωμάτων»*. Στο σημείο αυτό καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία αναφέρθηκε σε ανώτερο σημείο της παρούσας μελέτης³²⁴. Αντιστοίχως, για λόγους αξιοπιστίας και εν γένει εξασφάλισης της δικαιοσύνης της διαδικασίας³²⁵ απαιτείται πλέον η σύνταξη σχετικής έκθεσης για την εν λόγω ενημέρωση του υπόπτου και η υπογραφή της από τον τελευταίο.

Ένα έτερο παράδοξο κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας με το ν. 4236/2014 ήταν ότι ο ημεδαπός δικονομικός νομοθέτης εισήγαγε με το άρθρο 12 του ως άνω νόμου εξαίρεση στο άρθρο 101 παρ. 3 ΚΠΔ σύμφωνα με την οποία επιτρεπόταν η περιστολή του δικαιώματος πρόσβασης στο αποδεικτικό υλικό της δικογραφίας σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις³²⁶. Με την άκριτη,

³²² Όπως είχε επισημάνει ήδη από το 2017 ο Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 143: *«Έως ότου συμπληρωθεί δεόντως η νομοθεσία για τη νομική βοήθεια ώστε να περιληφθεί σ' αυτήν ρητώς και η προκαταρκτική εξέταση, επιβάλλεται, προς άρση του επισημανθέντος ατόπου, να εφαρμοστεί αναλογικώς το άρθρο 7 του Ν. 3226/2004 στην προκαταρκτική εξέταση εφ' όσον ο ύποπτος υποβάλει σχετική αίτηση προς τον διενεργούντα την προκαταρκτική εξέταση εισαγγελέα»*. Για τον θεσμό της νομικής βοήθειας βλ. εκτενώς σε Βούλγαρης Δ., Ο θεσμός της “νομικής βοήθειας” (legal aid) κατά την ελληνική και ευρωενωσιακή δικαιοταξία, ΠοινΧρον 2016, σελ. 567 επ.

³²³ Το άρθρο αυτό προβλέπει το δικαίωμα σε άμεση ενημέρωση του υπόπτου αναφορικά με ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα μεταξύ των οποίων και το δικαίωμα σε παροχή δωρεάν νομικών συμβουλών.

³²⁴ Βλ. ανωτέρω σελ. 66 επ.

³²⁵ Κατά την Αιτιολ. Έκθ του νέου ΚΠΔ.

³²⁶ Η παρ. 3 του άρθρου 101 είχε ως εξής: *«Κατά παρέκκλιση από τις παραγράφους 1 και 2, εφόσον δεν τίγεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, οι αρμόδιες αρχές, κατά την ανάκριση, προανάκριση ή προκαταρκτική εξέταση δεν επιτρέπουν την πρόσβαση σε τμήμα του υλικού, αν αυτή ενδέχεται να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή αν τέτοια άρνηση είναι απολύτως απαραίτητη για την προστασία σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, όπως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η πρόσβαση θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη διεξαγωγή έρευνας ή να βλάψει σοβαρά την εθνική ασφάλεια.»*

δηλαδή ενσωμάτωση της Οδηγίας³²⁷ ο νομοθέτης υποβίβασε το υψηλότερο επίπεδο προστασίας που παρείχε έως τότε η ημεδαπή έννομη τάξη στο εν λόγω δικαίωμα. Το πρόβλημα, επομένως, συνίστατο στο ότι παρότι ενσωματώθηκε μία Οδηγία, η οποία είχε ως αντικείμενο και σκοπό την ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων³²⁸, εντούτοις με την υιοθέτηση της παρέκκλισης της παρ. 3 εν τέλει αποδυναμώθηκε η δικονομική θέση αμφότερων των τελευταίων³²⁹.

Σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας στο νέο ΚΠΔ σημειώνεται ότι ο ύποπτος πλέον από την στιγμή που θα κληθεί σε παροχή εξηγήσεων αποκτά πλήρη πρόσβαση στο αποδεικτικό υλικό της (άρθρο 244 παρ. 1 εδ. β' σε συνδ. με 100). Η ρύθμιση αυτή και η συνακόλουθη κατάργηση της προβληματικής εξαίρεσης της παρ. 3 του άρθρου 101 ΚΠΔ κρίθηκαν αναγκαίες ενόψει της ουσιαστικής αναβάθμισης της προκαταρκτικής εξέτασης στο νέο ΚΠΔ και της συνακόλουθης ενίσχυσης του δικονομικού status του υπόπτου, ο οποίος πλέον αποκτά αυτοτελή δικονομικό ρόλο και ανάλογα υπερασπιστικά δικαιώματα με τον κατηγορούμενο. Ιδίως υπό το πρίσμα του ότι πλέον στην προκαταρκτική εξέταση επιτρέπονται όλες οι επαχθείς ανακριτικές πράξεις, όπως εκτέθηκε σε ανώτερο σημείο της παρούσας, η πρόσβαση του υπόπτου και του συνηγόρου του στο πλήρες συλλεγέν αποδεικτικό υλικό της δικογραφίας κρίνεται αναγκαία για την διασφάλιση μίας αποτελεσματικής υπεράσπισης και την εξασφάλιση της αρχής της ισότητας των όπλων μεταξύ των μερών³³⁰.

Η ρύθμιση, ωστόσο, αυτή, η οποία χορηγεί στον ύποπτο δικαίωμα πρόσβασης στο σύνολο της δικογραφίας με συνέπεια πλέον να επέρχεται κάμψη της αρχής της μυστικότητας υπέρ της δημοσιότητας των μερών στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, δεν είναι άμοιρη

³²⁷ Βλ. άρθρο 7 παρ. 4 Οδηγίας 2012/13/ΕΕ.

³²⁸ Στο σημείο αυτό ακριβώς έγκειτο και το ζήτημα στο ότι δηλαδή επρόκειτο για μία Οδηγία, η οποία αποσκοπούσε συγκεκριμένα στην κατοχύρωση και ενίσχυση δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες και όχι για μία άλλη όπως π.χ. η Οδηγία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας δια της οποίας ευλόγως θα μπορούσε να περιοριστεί κάποιο δικαίωμα.

³²⁹ Εν προκειμένω εκφράστηκε η άποψη από τον Αναγνωστόπουλο, ό.π., σελ. 167, ότι η ρύθμιση αυτή προσέκρουε στο άρθρο 10 της Οδηγίας, το οποίο περιλάμβανε ρήτρα περί μη απομειώσεως των δικαιωμάτων που προβλέπονται στην εθνική έννομη τάξη και ως εκ τούτου ήτο ανίσχυρη. Η εν λόγω άποψη ερείδεται στην γενικότερη αντίληψη ότι κατά την ενσωμάτωση των κανόνων του δευτερογενούς ενωσιακού δικαίου δεν μπορεί να περιοριστεί το επίπεδο προστασίας που ίσχυε πριν την ενσωμάτωση αυτών παρά μόνον να αυξηθεί. Ωστόσο, εκφράζονται ισχυρές επιφυλάξεις της γράφουσας ως προς την ορθότητα της εν λόγω άποψης δοθέντος ότι δεν υπήρξε κάποια δικαστική κρίση, η οποία να κηρύξει ανίσχυρη την υπό συζήτηση διάταξη. Σε κάθε περίπτωση η διάταξη αυτή δεν εφαρμόστηκε ποτέ στην πράξη.

³³⁰ Βλ. σχετικά Παπαδημητράκης Γ., Το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας κατ' άρθρο 101 ΚΠΔ υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ, ΠοινΔικ 2014, σελ. 776 επ.

προβλημάτων. Αρχικά, επισημαίνεται ένα ανακύπτων παράδοξο: Λαμβάνει ο ύποπτος πλήρη γνώση του αποδεικτικού υλικού στο τέλος της προκαταρκτικής εξέτασης με την κλήση του προς παροχή εξηγήσεων και εν συνεχεία σε περίπτωση άσκησης ποινικής δίωξης και μεταβίβασης της δικογραφίας στον ανακριτή, αυτή γίνεται εκ νέου «μυστική» ωστόσο πάλι κληθεί σε απολογία ο κατηγορούμενος οπότε γίνεται πάλι «φανερή»³³¹. Έχουμε, δηλαδή ένα πέρασμα από το καθεστώς μυστικότητας πριν την κλήση του υπόπτου για παροχή εξηγήσεων στο καθεστώς δημοσιότητας (ενν. με την πλήρη γνώση της δικογραφίας από τον ύποπτο), εν συνεχεία περνάμε πάλι σε μία φάση μυστικότητας που με την σειρά της λήγει με την κλήση του κατηγορουμένου σε απολογία. Υπό αυτό το καθεστώς, φρονώ ότι επέρχεται μία καίρια τρώση της αρχής της μυστικότητας της προδικασίας και όπως εξέθεσα σε ανώτερο σημείο της παρούσας περιθώριο για οιαδήποτε μυστική ανακριτική πράξη υπάρχει μέχρις ότου κληθεί ο ύποπτος σε παροχή εξηγήσεων. Βέβαια, δεν λείπει και ο αντίλογος: Δεδομένου ότι επιτρέπονται όλες οι ανακριτικές πράξεις και στην κύρια ανάκριση, στην οποία μάλιστα οι υπόθεση έχει φτάσει σε έναν μεγαλύτερο βαθμό αποδεικτικής ωριμότητας, υπάρχει ισχυρό κίνητρο να «κλείσει» εκ νέου ο φάκελος της δικογραφίας προς περαιτέρω διερεύνηση της φερόμενης ως διαπραχθείσας αξιόποινης πράξης.

Περαιτέρω, πρόβλημα μπορεί να δημιουργηθεί και ως προς τις σχέσεις με τις αλλοδαπές ποινικές αρχές ιδίως στο πεδίο της δικαστικής συνδρομής. Επί παραδείγματι, υποβάλλεται από τον διενεργούντα την προκαταρκτική εξέταση ένα αίτημα δικαστικής συνδρομής προς αλλοδαπή ποινική αρχή, η οποία, ωστόσο, δεν έχει φτάσει σε επίπεδο πλήρους αποκάλυψης του αποδεικτικού υλικού στον ύποπτο διότι εκεί δεν έχει προχωρήσει διαδικαστικά η δική τους υπόθεση. Ως εκ τούτου, οι αλλοδαπή ποινική αρχή θα στείλει το αιτηθέν αποδεικτικό υλικό υπό τον όρο να μην αποκτήσει σε αυτό πρόσβαση ο ύποπτος εκ του λόγου ότι εκεί η ανακριτική έρευνα βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη. Εντούτοις, με τις νέες διατάξεις της προκαταρκτικής εξέτασης ο Έλληνας λειτουργός υποχρεούται να επιτρέψει στο ύποπτο την πλήρη πρόσβαση στο αποδεικτικό υλικό της δικογραφίας συμπεριλαμβανομένου του υπό συζήτηση αποσταλέντος από την αλλοδαπή αρχή υλικού. Συνεπώς, αντιλαμβάνεται κανείς ότι κατ' αυτόν το τρόπο ανακύπτουν δυσχέρειες στο επίπεδο δικαστικής συνδρομής με αλλοδαπές ποινικές αρχές, το οποίο, μάλιστα, έχει άμεσα δυσμενή αποτελέσματα και στην εν γένει δικαστική συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών.

Ακολούθως, όσον αφορά το ειδικότερο δικαίωμα σε ενημέρωση του υπόπτου για την φερόμενη ως τελεσθείσα αξιόποινη πράξη δέον να σημειωθούν τα κάτωθι:

³³¹ Το παράδοξο αυτό είχε επισημάνει και ο Ανδρουλάκης Ν., ό.π., σελ. 329.

Στο πλαίσιο του προϊσχύσαντος ΚΠΔ το άρθρο 31 παρ. 2 δεν περιείχε ρητή πρόβλεψη για την απαγγελία κατηγορίας στον καλούμενο προς παροχή εξηγήσεων ύποπτο³³². Ακόμη και μετά την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ για το δικαίωμα ενημέρωσης με το ν. 4236/2014, ο οποίος εισήγαγε το άρθρο 99^A παρ. 1 εδ. γ' ΚΠΔ που προέβλεπε το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου σχετικά με την κατηγορία, εντούτοις η κατάσταση δεν άλλαξε³³³. Παρά τον ισχυρό αντίλογο μεγάλης μερίδας της θεωρίας³³⁴, η οποία δεχόταν ότι το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου σε σχέση με την αποδιδόμενη σε αυτόν πράξη προέκυπτε αφενός μεν από το ίδιο το γράμμα της διάταξης³³⁵, αφετέρου δε λογικώς³³⁶, αφού δεν νοείται ανωμοτί εξέταση του υπόπτου και παροχή εξηγήσεων εκ μέρους του για πράξη που δεν γνωρίζει, η μάλλον κρατούσα άποψη στη νομολογία δεν συμεριζόταν την εν λόγω θέση. Συγκεκριμένα, η εν λόγω θέση της νομολογίας^{337,338}, η οποία δυστυχώς αποτελούσε και την πάγια δικαστηριακή πρακτική, δεχόταν

³³² Βλ. Τσιρίδης Π., ό.π., σελ. 864, ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά για το παλαιό καθεστώς: «Στην προκαταρκτική εξέταση, δεν υπάρχει ποινική δίωξη, ώστε να εξειδικευθεί η κατηγορία ή να γνωστοποιηθεί στον ύποπτο να παράσχει εξηγήσεις προς διερεύνηση του ενδεχομένου να παρεβιάσθη συγκεκριμένη ποινική διάταξη. Ο ύποπτος, λαμβάνοντας πλήρη γνώση της δικογραφίας, τοποθετείται επί όλου του φάσματος των καταγγελλόμενων σε βάρος του. Ευρίσκεται, όμως, σε μειονεκτικότερη θέση, έναντι του κατηγορουμένου, αφού δεν γνωρίζει τον ακριβή νομικό χαρακτηρισμό που ενδεχομένως θα υπαγάγει εκ των υστέρων τα καταγγελλόμενα πραγματικά περιστατικά ο εισαγγελέας πλημ/κών που θα χειρισθεί τη δικογραφία μετά το πέρας της προκαταρκτικής εξέτασης».

³³³ Βλ. Παρατηρήσεις Ανδρουλάκη Ι., σε ΣυμβΠλημΑθ 1668/2019, ό.π., σελ. 143.

³³⁴ Βλ. μεταξύ άλλων Αναγνωστόπουλο, ό.π., σελ. 144,155.

³³⁵ Ειδικότερα, στο παλιό άρθρο 31 παρ. 2 εδ. β' προβλεπόταν: «Αν αυτή (ενν. η προκαταρκτική εξέταση) γίνεται ύστερα από μήνυση ή έγκληση κατά ορισμένου προσώπου ή αν κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης αποδίδεται σε ορισμένο πρόσωπο η τέλεση αξιόποινης πράξης, το πρόσωπο αυτό καλείται πριν από σαράντα οκτώ ώρες για παροχή εξηγήσεων και εξετάζεται ανωμοτί».

³³⁶ Βλ. εύστοχα επιχειρήματα Αναγνωστόπουλου, ό.π., ο οποίος υποστηρίζει: «Εξέταση και παροχή εξηγήσεων εκ μέρους του υπόπτου για μη περιγραφόμενη αξιόποινη πράξη θα συνιστούσε νομικό και λογικό *absurdum* αλλά και βαρεία παραβίαση των δικαιωμάτων υπερασπίσεως, αφού δεν νοείται υπεράσπιση σε σχέση με πράξη την οποία ο εξεταζόμενος ύποπτος αγνοεί».

³³⁷ Βλ. ενδεικτικά μεταξύ άλλων εισ. πρότ. Μ. Λάτση στην σύμφωνη ΣυμβΠλημΑθ 3404/2016, ΠοινΔικ 2017, σελ. 66 επ., ΣυμβΠλημΑθ 813/2017, ΠοινΔικ 2017, 449 επ. οι οποίες λόγω μη ρητής πρόβλεψης του δικαιώματος ενημέρωσης για την κατηγορία στο άρθρο 31 παρ. 2 εν αντιθέσει με την ρητή πρόβλεψή του στα άρθρα περί προανάκρισης και κυρίας ανάκρισης συνήγαν εξ αντιδιαστολής ότι στην προκαταρκτική εξέταση δεν απαιτείται η γνωστοποίηση κατηγορίας στον ύποπτο, καθώς η υπό διερεύνηση πράξη δεν μπορεί στο πρώτο αυτό στάδιο της ποινικής προδικασίας να περιγραφεί με την σαφήνεια και επάρκεια που απαιτείται στο άρθρο 273 παρ. 2 ΚΠΔ.

³³⁸ Βέβαια, δεν έλειψαν και τα «φωτεινά» σημεία στη νομολογία όπως η ΣυμβΠλημΑθ 2585/2015, Νοβ 2017, σελ. 136 επ. (με αντίθετη ΕισΠρ Βαρβ. Γνεσούλη), η οποία έκανε δεκτή μεταξύ άλλων την επέλευση απόλυτης ακυρότητας της προκαταρκτικής εξέτασης λόγω παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου κατ' άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. δ ΚΠΔ και άρθρο 6 παρ. 3 εδ' α' και β' ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, υπογράμμισε την υποχρέωση των

ότι δεν ανέκλυτε νομοθετική υποχρέωση του ενεργούντος την προκαταρκτική εξέταση προανακριτικού υπαλλήλου προς ενημέρωση του υπόπτου για την αξιόποινη πράξη για την οποία καλείτο να παράσχει εξηγήσεις. Επιχείρημα δε αυτής αποτελούσε ότι η υπό διερεύνηση πράξη στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης δεν έχει ακόμη εξειδικευτεί στον βαθμό που τούτο συμβαίνει μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης, την απαγγελία κατηγορίας από τον ανακριτή, πολλώ δε μάλλον μετά την παραπομπή στο ακροατήριο³³⁹.

Πράγματι, η θέση αυτή της νομολογίας δεν στερείται εντελώς λογικού ερείσματος, καθώς τω όντι στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης η κατηγορία είναι υπό διερεύνηση και το δικαίωμα ενημέρωσης δεν μπορεί να υλοποιηθεί εκ των πραγμάτων στον ίδιο βαθμό όπως μετά την άσκηση της ποινικής δίωξης. Ακριβέστερα, δεν υπάρχει καν κατηγορία, τα πάντα διερευνώνται. Πλην, όμως, η σκέψη αυτή δεν δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι στο εν λόγω διαδικαστικό στάδιο δεν υπάρχει υποχρέωση ενημερώσεως του καθ' ου στρέφονται οι υπόνοιες υπόπτου για την φερόμενη ως τελεσθείσα πράξη. Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Αναγνωστόπουλος³⁴⁰, *«ο ύποπτος ως υποκείμενο (διάδικος) της προκαταρκτικής εξέτασης και φορέας δικαιωμάτων είναι πάντοτε ύποπτος κάποιας πράξεως και όχι ύποπτος γενικώς και αορίστως!»*. Ακόμη, λοιπόν και υπό την αδιαμφισβήτητη παραδοχή ότι στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασεως η διερεύνηση της υπόθεσης δεν έχει «ωριμάσει» αποδεικτικά, δεν μπορεί να παραγνωρισθεί το γεγονός ότι η κλήση του υπόπτου σε παροχή εξηγήσεων στηρίζεται σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά και αποδεικτικά στοιχεία της δικογραφίας, τα οποία κρίθηκαν ικανά να εγείρουν υπόνοιες τέλεσης συγκεκριμένης αξιόποινης πράξεως από ορισμένο πρόσωπο, ειδάλως τέτοια κλήση δεν μπορεί να δικαιολογηθεί. Έτσι, κατά την ορθή παρατήρηση του Ανδρουλάκη, *«ο ύποπτος δικαιούται να ενημερωθεί τουλάχιστον για αυτά τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, που οδήγησαν στην έγερση υπονοιών σε βάρος του»*³⁴¹.

ενεργούντων την προκαταρκτική εξέταση προανακριτικών υπαλλήλων να εκθέτουν στον εξεταζόμενο ύποπτο τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την εις βάρος του κατηγορία. Δηλαδή, έκανε δεκτό ότι η απλή γνωστοποίηση προς τον ύποπτο του νομικού χαρακτηρισμού της πράξης (εν προκειμένω συκοφαντικής δυσφήμισης) και η παράθεση των οικείων ποινικών διατάξεων δεν συνιστά πλήρη και εν λεπτομερεία περιγραφή της αξιόποινης πράξης, ενώ παράλληλα η ελλιπής αυτή ενημέρωση δεν θεραπεύεται με την τυποποιημένη έγγραφη βεβαίωση στην έκθεση εξέτασης ότι ο ύποπτος «έλαβε γνώση του κατηγορητηρίου».

³³⁹ Αναγνωστόπουλος Η., ό.π., σελ. 144.

³⁴⁰ Αναγνωστόπουλος Η., ό.π.

³⁴¹ Παρατηρήσεις Ανδρουλάκη Ι. σε ΣυμβΠλημΑΘ 1668/2019, ό.π., ο οποίος συνεχίζει *«Και αυτό μπορεί να γίνει, ακόμα και χωρίς ιδιαίτερη εξειδίκευση ή κανονικό κατηγορητήριο, στο μέτρο που το επιτρέπει η εξέλιξη της έρευνας και είναι αναγκαίο για την άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης του υπόπτου, από την εισαγγελική αρχή που παραγγέλλει την ανωμοτί εξέτασή του και έχει προηγουμένως υπαγάγει τα ως άνω πραγματικά περιστατικά στον συγκεκριμένο κανόνα δικαίου που φέρεται ότι παραβιάσθηκε»*.

Προτού περάσουμε στην ρύθμιση του νέου ΚΠΔ, η οποία κινείται στο πνεύμα της Οδηγίας και μάλιστα με επαινετό τρόπο προχωράει «ακόμη ένα βήμα παραπέρα» εξασφαλίζοντας επαρκώς την ενημέρωση του υπόπτου για την περί ης πρόκειται αξιόποινη πράξη, σκόπιμη κρίνεται η παρουσίαση σε αδρές γραμμές της κρατούσας δικαστηριακής πρακτικής. Το συνήθως συμβαίνουν στην πράξη ήταν να εκδίδεται μία εισαγγελική παραγγελία που ανέφερε «προκαταρκτική διερεύνηση κακουργημάτων και πλημμελημάτων» με ανακοίνωση των σχετικών νομοθετικών ποινικών διατάξεων, επί της οποίας καλούνταν ο ύποπτος να παράσχει εξηγήσεις. Δεν υπήρχε τίποτα το συγκεκριμένο αναφορικά με τα πραγματικά περιστατικά στα οποία στηρίζονταν οι μορφοποιηθείσες σε βάρος του υπόνοιες ενοχής³⁴². Με άλλα λόγια, μετά την άσκηση μίας μήνυσης ή έγκλησης, παραγγέλονταν η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης και ο ύποπτος καλούνταν σε παροχή εξηγήσεων επί του περιεχομένου τους δίχως να του δίνεται καμία περαιτέρω διευκρίνιση³⁴³. Έτσι, ο μεγαλύτερος κίνδυνος ήταν αυτός της αυτοενοχοποίησής του, καθώς μη αντιλαμβανόμενος επί ποιων ακριβώς ζητημάτων καλείτο να παράσχει εξηγήσεις, επεκτείνονταν άθελά του σε θέματα που δεν αφορούσαν στο αντικείμενο της εξέτασης³⁴⁴ μορφοποιώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την κατηγορία σε βάρος του. Παράλληλα, ένας ακόμη κίνδυνος ήταν η στέρηση μίας αποτελεσματικής υπεράσπισης με τον ίδιο να αποφεύγει να αναφερθεί σε καίρια για την υπεράσπισή του ζητήματα, από φόβο μήπως ανοίξει μόνος του «τον ασκό του Αιόλου» και δώσει τροφή στις σε βάρος του κατηγορίες³⁴⁵.

Στον νέο ΚΠΔ αναντίρρητα θεσπίστηκε μία ορθή και καινοτόμα διάταξη όσον αφορά το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου για την αξιόποινη πράξη. Ειδικότερα, το άρθρο 244 παρ. 1 εδ. γ' προβλέπει πλέον ευθέως ότι *«το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου περιλαμβάνει κατ' ελάχιστο τη γνωστοποίηση των ποινικών διατάξεων, η παραβίαση των οποίων διερευνάται, καθώς και των θεμάτων επί των οποίων θα παράσχει εξηγήσεις»*. Πρόκειται για μία επαινετή ρύθμιση, η οποία σκοπεί να θέσει τέλος στην προαναφερθείσα πάγια δικαστηριακή πρακτική, εξειδικεύοντας σε μεγάλο βαθμό το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου για την υπό διερεύνηση πράξη, ενώ παράλληλα λαμβάνει υπόψη και τους περιορισμούς που θέτει στην έκταση της ενημέρωσης το

³⁴² Για την ελλιπή ενημέρωση του υπόπτου στην δικαστηριακή πρακτική βλ. και Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 527.

³⁴³ Αντιλαμβάνεται, λοιπόν, κανείς τις πρακτικές δυσκολίες και την φαλκίδευση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του ιδίως σε πολύπλοκες υποθέσεις οικονομικών αδικημάτων π.χ. απιστίας, πλαστογραφίας όπου δινόταν μία ογκοδέστατη δικογραφία και τον καλούσαν να δώσει εξηγήσεις, δίχως αυτός να αντιλαμβάνεται καν ποια ακριβώς πραγματικά και νομικά ζητήματα διερευνούνταν.

³⁴⁴ Άνοιγε δηλαδή μόνος του ζητήματα.

³⁴⁵ Ανδρουλάκης Ι. σε ΣυμβΠλημΑΘ 1668/2019, ό.π.

προκαταρκτικό στάδιο στο οποίο αφορά³⁴⁶. Η ενημέρωση του υπόπτου σχετικά με τα θέματα επί των οποίων καλείται να παράσχει εξηγήσεις είναι και η νομοθετική τομή που συντελέστηκε με το νέο ΚΠΔ. Πλέον, δηλαδή απαιτείται να ενημερώνεται τουλάχιστον για τα στοιχειώδη πραγματικά περιστατικά επί των οποίων ερείδονται οι υπόνοιες ενοχής (ήτοι τον τόπο, τον χρόνο, τις περιστάσεις τέλεσης της πράξης) και εν γένει να καθοδηγείται αναφορικά με τα κρίσιμα σημεία της καταγγελίας (π.χ. σε μία μήνυση για απάτη σε ποιους ακριβώς ισχυρισμούς στηρίχθηκε η παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθών)³⁴⁷. Η νέα αυτή απαίτηση του νόμου είναι και το στοιχείο που θα πρέπει να κερδίσουν οι εισαγγελικές αρχές προκειμένου να διασφαλίσουν στον ύποπτο μία αποτελεσματική υπεράσπιση³⁴⁸.

Είναι δε αξιοσημείωτο, ότι ο νομοθέτης του νέου ΚΠΔ προχώρησε ακόμη περισσότερο στην διασφάλιση μίας ουσιαστικής και αποτελεσματικής υπεράσπισης του υπόπτου προβλέποντας ρητά στο άρθρο 244 παρ. 4 (με την επιφύλαξη της εξαίρεσης της παρ. 2) την υποχρέωση εκ νέου κλήσης του υπόπτου σε παροχή εξηγήσεων, σε περίπτωση που πρόκειται να ασκηθεί ποινική δίωξη για πράξη ουσιωδώς διαφορετική από εκείνη για την οποία διενεργήθηκε η προκαταρκτική

³⁴⁶ Μάλιστα, στην Αιτιολογία νέου ΚΠΔ αναφέρεται: «Με την διατύπωση αυτή εναρμονίζεται καταρχάς η διάταξη με την αξίωση της ως άνω Οδηγίας (2012/13/ΕΕ), αφού η αναφορά των ποινικών διατάξεων και των θεμάτων εξήγησης παρέχει ένα αρχικά επαρκές πλαίσιο ενημέρωσης, χωρίς ταυτοχρόνως να δημιουργεί ανυπέρβλητες δυσχέρειες σε πρακτικό επίπεδο, καθώς δεν παραβλέπεται ότι λόγω της πρόωμης διαδικαστικής φάσης και του υπό διάγνωση αντικειμένου της κατηγορίας δεν είναι δυνατή η σύνταξη κατηγορητηρίου σε αυτή τη φάση».

³⁴⁷ Στο σημείο αυτό εξόχως έυστοχη η παρατήρηση του Ανδρουλάκη Ι., ό.π. : «αναφορά του νόμου απλά σε «θέματα» και όχι ενγένει στα στοιχεία της αξιόποινης πράξης που φέρεται να έχει τελεσθεί, θα πρέπει να ερμηνεύεται στο πνεύμα της επιδιωκόμενης ισορροπίας μεταξύ της υποχρέωσης πληροφόρησης και των περιορισμών που θέτει εκ των πραγμάτων το προκαταρκτικό στάδιο στο οποίο γίνεται – όχι ως «λευκή επιταγή» για την παροχή λακωνικών ή κρυπτικών «ενημερώσεων» ή για την απλή επανάληψη του περιεχομένου της ποινικής διάταξης που φέρεται να έχει παραβιασθεί».

³⁴⁸ Στον αντίποδα βρίσκεται η λίαν πρόσφατη ΣυμβΠλημΑθ 1668/2019, ΠοινΧρον 2020, σελ. 142 επ., η οποία παραγνωρίζει όλα τα ανωτέρω εμμένοντας αδικαιολόγητα στην πάγια εσφαλμένη νομολογιακή παραδοχή δεχόμενη ότι :«στα δικονομικά δικαιώματα του υπόπτου που θέλουν κριθεί στα πλαίσια του άρ. 31 παρ. 2 ΚΠΔ, δεν περιλαμβάνεται η έκθεση από τον ανακρίνοντα (Εισαγγελέα, προανακριτικό υπάλληλο) με πληρότητα και σαφήνεια της πράξεως που αποδίδεται στον εξεταζόμενο. Και τούτο, διότι στην προκαταρκτική εξέταση η πράξη διερευνάται ακόμη και, συνακόλουθα, μόνο μετά το πέρας της και μετά την άσκηση της προσηκούσας ποινικής δίωξεως νοείται εξειδίκευση με πληρότητα και σαφήνεια της κατηγορίας».

εξέταση, διασφαλίζοντας έτσι ακόμα περισσότερο το δικαίωμα υπεράσπισης και αντίκρουσης της κατηγορίας^{349,350}.

Συνοψίζοντας, κατά την κρίση της γράφουσας η σημαντική συνεισφορά των νέων ρυθμίσεων έγκειται το πρώτον στο ότι πλέον επιβάλλεται να απευθύνεται στον ύποπτο ένα είδος «οιονεί» κατηγορητηρίου προκειμένου να μπορέσει να επικεντρωθεί στα κρίσιμα θέματα που απασχολούν την εισαγγελική έρευνα, διασφαλίζοντας για τον εαυτό του μία αποτελεσματική υπεράσπιση. Όπως αναφέρθηκε σε ανώτερο σημείο της παρούσας, ο ύποπτος έχει συμφέρον μη δίωξης, ήτοι να κατορθώσει μέσα από την άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του και προβολή των ουσιωδών ισχυρισμών του να αποφύγει την μετάβαση στην ιδιότητα του κατηγορουμένου. Μία, λοιπόν, πρακτική χρησιμότητα των νέων ρυθμίσεων είναι ότι μέσα από την θωράκιση της δικονομικής θέσης του υπόπτου (με την απαίτηση επαρκούς ενημέρωσης κλπ) αποφεύγεται σε πολλές περιπτώσεις το επόμενο διαδικαστικό στάδιο, ήτοι η άσκηση της ποινικής δίωξης και η μετάβαση στην ιδιότητα του κατηγορουμένου. Το σημαντικότερο, όμως, όλων είναι η αποφυγή της αυτοενοχοποίησής του³⁵¹.

4.2. Το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο και το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης κατά τα αρχικά στάδια διερεύνησης του εγκλήματος

³⁴⁹ Βλ. Αιτιολογ΄Εκθ νέου ΚΠΔ : «*Η ρύθμιση αυτή ήταν επιβεβλημένη, όχι μόνον ενόψει της πάγιας επί του θέματος νομολογίας του ΕΔΔΑ, αλλά και γιατί η πρόδηλη σε τέτοιες περιπτώσεις παραβίαση του δικαιώματος αντίκρουσης της κατηγορίας και υπεράσπισης υπερβαίνει την έννοια της δίκαιης δίκης, καθιστώντας το σχετικό δικαίωμα κενό γράμμα*».

³⁵⁰ Επί παραδείγματι, αν κάποιος κλήθηκε προς παροχή εξηγήσεων για το ζήτημα πλαστογραφήσεως μίας επιταγής και μετά την περάτωση της προκαταρκτικής εξέτασης πρόκειται να κινηθεί ποινική δίωξη για πλαστογραφία ενός δικογράφου, σύμφωνα με το νέο 244 παρ. 4 ΚΠΔ θα πρέπει ο ύποπτος να κληθεί εκ νέου σε παροχή εξηγήσεων προκειμένου να ασκήσει τα υπερασπιστικά του δικαιώματα, βλ. συναφώς Δαλακούρας Θ., Η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού-Ρόλος του εισαγγελέα, της αστυνομίας και των λοιπών διωκτικών οργάνων, ΠοινΧρον 2011, σελ. 247-248.

³⁵¹ Ειδικότερα, όσον αφορά το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση (privilege against self-incrimination), το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένα αποφανθεί ότι το ως άνω δικαίωμα προϋποθέτει τον αυτοπεριορισμό των αρμοδίων κρατικών οργάνων, κατά την άσκηση της ποινικής τους εξουσίας, ώστε να μην καταφεύγουν για την απόδειξη της κατηγορίας στην αξιοποίηση αποδεικτικών μέσων αποκτηθέντων κατόπιν ασκήσεως εξαναγκασμού και πίεσης, αντίθετα προς τη βούληση του κατηγορουμένου. Βλ. European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., σελ. 35: («*The right not to incriminate oneself presupposes the prosecution in a criminal case seek to prove their case against the accused without recourse to evidence obtained through methods of coercion or oppression in defiance of the will of the accused*»), βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, Saunders κατά Η.Β. (1996), αρ. παρ. 68, ΕΔΔΑ, Heaney and McGuinness κατά Ιρλανδίας (2000), αρ. παρ. 40, ΕΔΔΑ, Bykov κατά Ρωσίας (2009), αρ. παρ. 92.

4.2.1. Η νομολογία του ΕΔΔΑ

Στο εν λόγω κεφάλαιο παρατίθενται ορισμένες κεφαλαιώδεις κατά τη γράφουσα αποφάσεις του ΕΔΔΑ, οι οποίες ασχολήθηκαν κατά κύριο λόγο με την αναγνώριση ή μη του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο³⁵² και του δικαιώματος σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης³⁵³ στα αρχικά στάδια της ποινικής προδικασίας, ιδίως πριν ή κατά την διάρκεια αστυνομικών ανακρίσεων³⁵⁴. Όπως θα καταδειχθεί, παρά τον θεμελιακό ρόλο των ως άνω εγγυήσεων ως συστατικών στοιχείων της έννοιας της δίκαιης δίκης, το Δικαστήριο ιδίως στην πρόσφατη νομολογία του προβαίνει σε μία «σχετικοποίηση» των εν λόγω δικαιωμάτων εφαρμόζοντας διάφορα ευέλικτα κριτήρια, περί των οποίων γίνεται λόγος κατωτέρω.

Υπόθεση John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1996) (Grand Chamber)

Τα πραγματικά περιστατικά της απόφασης αυτής του Τμήματος Μείζονος Συνθέσεως είναι λίγο-πολύ γνωστά: Ο προσφεύγων συνελήφθη στο Μπέλφαστ της Βορείου Ιρλανδίας σε σπίτι όπου, σύμφωνα με πληροφορίες, εκρατείτο παράνομα ο Λ., μέλος του Ιρλανδικού Δημοκρατικού Στρατού και μυστικός συνεργός της αστυνομίας. Κατά την ανάκριση από τους αστυνομικούς του έγινε η ακόλουθη δια νόμου προβλεπόμενη γνωστοποίηση: «Δεν υποχρεούσαι

³⁵² Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ: «everyone charged with a criminal offence has the right to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing».

³⁵³ Ήδη το έτος 1993, στην σημαντική υπόθεση Funke κατά Γαλλίας το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ρητά για πρώτη φορά ότι το «προνόμιο» της μη αυτοενοχοποίησης και το δικαίωμα σιωπής του κατηγορουμένου αποτελούν συστατικά στοιχεία της δίκαιης δίκης. Περαιτέρω δε σε επόμενες υποθέσεις του αποφάνθηκε ότι τα ανωτέρω δικαιώματα είναι γενικώς αναγνωρισμένοι διεθνείς κανόνες, ευρισκόμενοι στην «καρδιά» της έννοιας της δίκαιης δίκης του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, προστατεύουν τον κατηγορούμενο από αθέμιτες πιέσεις και εξαναγκασμούς εκ μέρους των δικαστικών αρχών και συμβάλλουν στην αποφυγή λαθών κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Παρατηρεί, λοιπόν, κανείς, ότι παρ' όλο που δεν αναφέρονται ρητά στο γράμμα της διατάξεως, τα ανωτέρω δικαιώματα αποτελούν *condition sine qua non* μίας δίκαιης διαδικασίας, την οποία το άρθρο 6 επιδιώκει εν γένει να διασφαλίσει και οι σχετικές με την προσβολή του δικαιώματος σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης αιτιάσεις εξετάζονται από το Δικαστήριο υπό το πρίσμα της πρώτης παραγράφου του άρθρου 6. Θα πρέπει δε να σημειωθεί, ότι με την παράλληλη αναφορά σε δύο δικαιώματα (σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης) καταδεικνύεται και εμπεδώνεται ότι κατά το ΕΔΔΑ το καθένα από αυτά διαθέτει αυτοτέλεια και δεν ταυτίζονται κατά το εννοιολογικό τους περιεχόμενο, χωρίς, ωστόσο, να παρατίθεται στις επιμέρους αποφάσεις οποιαδήποτε διευκρίνιση ως προς τις μεταξύ τους εννοιολογικές διαφορές και την εν γένει σχέση τους. Πρόκειται, δηλαδή, για δύο διακριτά δικαιώματα με αλληλοσυμπληρούμενο και όχι ταυτιζόμενο προστατευτικό πεδίο. Βλ για τα ως άνω και Darryl Brown κλπ, ό.π., σελ. 98 επ., Παπακυριάκου Θ., Η αρχή της μη αυτοενοχοποίησης στην ελληνική έννομη τάξη υπό το φως της νεότερης νομολογίας του ΕΔΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009.

³⁵⁴ Βλ. και Anthony Edwards, *Advising a suspect in the Police Station-Guidelines for Solicitors*, 5th edition, London Sweet & Maxwell, 2003. Ο εν λόγω οδηγός κρίνεται ιδιαίτερα χρήσιμος καθώς θέτει κατευθυντήριες αρχές για τους δικηγόρους κατά το στάδιο της αστυνομικής ανάκρισης ενός υπόπτου.

να πεις οτιδήποτε εκτός και αν θέλεις, αλλά πρέπει να σε προειδοποιήσω ότι εάν παραλείψεις να αναφέρεις οποιοδήποτε γεγονός στο οποίο θα βασίζεσαι κατά την υπεράσπισή σου στο ακροατήριο, η παράλειψή σου να εκμεταλλευτείς αυτή την ευκαιρία να το αναφέρεις ίσως χρησιμοποιηθεί στο δικαστήριο ως βάση υποστηρικτική κάποιου σχετικού στοιχείου σε βάρος σου. Εάν επιθυμείς να πεις οτιδήποτε, το τι θα πεις ίσως χρησιμοποιηθεί ως στοιχείο». Ο προσφεύγων επικαλέσθηκε το δικαίωμα σιωπής του. Το ίδιο έπραξε και ενώπιον του δικαστηρίου. Το δικαστήριο, με βάση την ισχύουσα νομοθεσία, εξήγαγε συμπεράσματα από την άρνηση του προσφεύγοντος να παράσχει εξηγήσεις, καταλήγοντας ότι δεν υπήρχε αθώα εξήγηση για την παρουσία του προσφεύγοντος στο συγκεκριμένο σπίτι. Έτσι, τον έκρινε ένοχο συνέργειας σε παράνομη κατακράτηση. Ο Murray προσέφυγε στο ΕΔΔΑ παραπονούμενος για παραβίαση του δικαιώματος σιωπής και του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο, καθώς οι αρχές αρνήθηκαν και ανέστειλαν προσωρινά επί 48 ώρες από την σύλληψή του το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο, προκειμένου να μην δυσχεραθεί η συγκέντρωση πληροφοριών ή η πρόληψη τρομοκρατικών πράξεων.

Στην υπόθεση αυτή το ΕΔΔΑ έθεσε τις κατευθυντήριες αρχές σχετικά με το ζήτημα της αξιοποίησης της σιωπής του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη. Κατά το ΕΔΔΑ το δικαίωμα σιωπής, παρόλο που εντάσσεται στον πυρήνα της δίκαιης δίκης, δεν είναι απόλυτο³⁵⁵. Έτσι, θεώρησε ότι μπορεί να ληφθεί υπόψη η σιωπή του κατηγορουμένου κατά την εκτίμηση της πειστικότητας των αποδεικτικών μέσων που προσκομίζει η κατηγορούσα αρχή, όταν είναι ξεκάθαρο ότι οι περιστάσεις απαιτούν να δοθεί μια εξήγηση από τον κατηγορούμενο (...when they call for an answer...). Δεν επιτρέπεται, όμως, κατά το ΕΔΔΑ να στηριχθεί μια καταδίκη αποκλειστικά ή κυρίως στη σιωπή του κατηγορουμένου ή στην άρνησή του ν' απαντήσει σε ερωτήσεις ή να καταθέσει. Σε κάθε περίπτωση το κατά πόσο η εξαγωγή αρνητικών συμπερασμάτων από τη σιωπή του κατηγορουμένου συνιστά παραβίαση του άρθρου 6 θα πρέπει να εκτιμηθεί με βάση όλες τις περιστάσεις κάθε υποθέσεως. Ιδίως θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη τότε επιτρέπεται κατά το εσωτερικό δίκαιο να εξαχθούν (τέτοια) συμπεράσματα, το βάρος που δίδει στα συμπεράσματα αυτά το εθνικό δικαστήριο κατά την εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων και ο βαθμός καταναγκασμού που υπάρχει στις συγκεκριμένες περιστάσεις.

Στην προκειμένη περίπτωση, οι συγκεκριμένοι παράγοντες στους οποίους απέβλεψε το ΕΔΔΑ για να καταλήξει στο συμπέρασμα της μη παραβιάσεως του άρθρου 6, ήταν οι εξής: το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εμφανίσθηκε ο προσφεύγων δεν απαρτιζόταν από ενόρκους αλλά από έναν έμπειρο δικαστή. Περαιτέρω, η εθνική νομοθεσία προέβλεπε μια σειρά από εγγυήσεις υπέρ του κατηγορουμένου, προκειμένου να αξιοποιηθεί αποδεικτικά η σιωπή του. Συγκεκριμένα,

³⁵⁵ ΕΔΔΑ, Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1996) αρ. παρ. 47.

η κατηγορούσα αρχή είχε ήδη προσκομίσει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία κατά του προσφεύγοντος, ήτοι είχε θεμελιώσει μια *prima facie* κατηγορία, ώστε να απαιτείται μία λογική εξήγηση από αυτόν. Ακόμη, οι αρχές όφειλαν να ειδοποιήσουν τον κατηγορούμενο σχετικά με τις συνέπειες, τις οποίες ενδέχεται να έχει η σιωπή του. Η προειδοποίηση αυτή να μην έγινε δεκτό από το ΕΔΔΑ ότι εμπεριείχε κάποιον έμμεσο εξαναγκασμό³⁵⁶, ωστόσο εν προκειμένω η άσκηση του δικαιώματος σιωπής δεν στοιχειοθετούσε κάποιο ποινικό αδίκημα, ενώ μόνο τα λογικά συμπεράσματα μπορούσαν να εξαχθούν όταν οι ενδείξεις σε βάρος του κατηγορουμένου ‘καλούσαν’ για απάντηση. Τέλος, σημαντική εγγύηση κρίθηκε από το Δικαστήριο στην συγκεκριμένη υπόθεση, η υποχρέωση του δικαστή να αιτιολογήσει την απόφασή του να συναγάγει αρνητικά συμπεράσματα από την σιωπή του κατηγορουμένου και το γεγονός ότι η άσκηση της εν λόγω διακριτικής του ευχέρειας ελεγχόταν από το Εφετείο.

Το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψη του όλα τα ανωτέρω σε συνδυασμό με τα ισχυρά αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε σε βάρος του κατηγορουμένου η κατηγορούσα αρχή, καταλήγοντας στο ότι «η εξαγωγή δυσμενών συμπερασμάτων σε βάρος του κατηγορουμένου που αποφάσισε να ασκήσει το δικαίωμα σιωπής δεν παραβιάζει τα σχετικά δικαιώματα, όταν η καταδίκη στηρίζεται σε ισχυρά αποδεικτικά μέσα που καθιστούν αναγκαία την απάντηση αυτού στην καλά δομημένη εκδοχή της ενοχής. Στην περίπτωση αυτή τα δυσμενή συμπεράσματα δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελούν μορφή αθέμιτου εξαναγκασμού που παραβιάζει το δικαίωμα σιωπής και το προνόμιο μη αυτοενοχοποίησης». Απεφάνθη, συνεπώς, ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, καθόσον η εξαγωγή αρνητικών για τον προσφεύγοντα συμπερασμάτων από την άρνησή του να παράσχει εξηγήσεις επιβαλλόταν από την κοινή λογική και δεν ήταν άδικη υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις³⁵⁷ (14 προς 5).

Όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο υπερασπίσεως σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 γ’ ΕΣΔΑ δέον να σημειωθεί ότι το εν λόγω δικαίωμα είναι στενά συνδεδεμένο με την άσκηση του δικαιώματος σιωπής. Αυτό ιδίως κατά τα αρχικά της κρατήσεως ενός προσώπου, όπου ο κατηγορούμενος καλείται να κάνει σημαντικές επιλογές όσον αφορά την τακτική υπερασπίσεώς του. Δεν θα πρέπει, μάλιστα, να παραβλεφθεί το γεγονός, ότι ο στενός σύνδεσμος

³⁵⁶ ΕΔΔΑ, *Murray* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1996) αρ. παρ. 50.

³⁵⁷ Βλ. και ΕΔΔΑ, *Telfner* κατά Αυστρίας (2001). Σε αντιδιαστολή με την υπόθεση *Murray*, στην εν λόγω υπόθεση το Δικαστήριο δέχτηκε ότι οι αποδείξεις δεν ήταν τέτοιες, ώστε το μόνο κατά την κοινή λογική συμπέρασμα που μπορούσε να συναχθεί από την σιωπή του κατηγορουμένου ήταν ότι αυτός δεν είχε τι να απαντήσει στην κατηγορία που θεμελιώθηκε σε βάρος του. Βέβαια στην απόφαση αυτή το κύριο θέμα που απασχόλησε το ΕΔΔΑ ήταν εάν υπήρξε παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας με το Δικαστήριο να δέχεται παραβίασή του, καθώς η καταδικαστική απόφαση θεμελίωσε την ενοχή του κατηγορουμένου στην διαπίστωση ότι αυτός δεν ήθελε ή δεν μπόρεσε να αποδείξει την αθωότητά του, αντιστρέφοντας ουσιαστικά το βάρος απόδειξης στον κατηγορούμενο.

μεταξύ των δύο δικαιωμάτων προβάλλει ακόμη πιο εμφανής σε έννομες τάξεις, όπως εν προκειμένω του δικονομικού συστήματος της Βορείου Ιρλανδίας, όπου η στάση του κατηγορουμένου κατά την προανάκριση μπορεί να έχει καθοριστικές συνέπειες για τις προοπτικές αποτελεσματικής υπερασπίσεώς του σε οποιαδήποτε κατοπινή ποινική διαδικασία^{358,359}. Περαιτέρω δε, κρίσιμο είναι το γεγονός ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο στα αρχικά στάδια της προδικασίας εκτιμήθηκε σε πολλές αποφάσεις του ΕΔΔΑ ως μία διαδικαστική εγγύηση του κατηγορουμένου, ως ένα θεσμικό αντίβαρο, δηλαδή, προκειμένου να διαγνώσει εάν υπήρξε προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης.

Επανερχόμεθα, λοιπόν, στην παρούσα υπόθεση, κατά την οποία το ΕΔΔΑ, ως προς τον ισχυρισμό του Murray ότι παραβιάστηκε το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο απεφάνθη τα εξής: Αρχικά, έκανε δεκτό ότι το δικαίωμα να τύχει κάποιος της συνδρομής δικηγόρου ήδη από τα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανακρίσεως, μπορεί να περιοριστεί για εύλογη αιτία, οπότε ερευνάται κατά πόσον ο περιορισμός αυτός υπό το πρίσμα μίας συνολικής θεώρησης της διαδικασίας (overall fairness) στέρησε τον κατηγορούμενο από μία δίκαιη δίκη. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι η απόφαση των αρχών να απαγορεύσουν επί 48ωρο την πρόσβαση σε δικηγόρο είχε ως συνέπεια να πρέπει να λάβει ο προσφεύγων καθοριστικές αποφάσεις σχετικά με την άσκηση του δικαιώματος σιωπής δίχως νομική βοήθεια. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, παραβίασε το κατοχυρωμένο στο άρθρο 6 παρ. 1 σε συνδ. με την παρ. 3γ' δικαίωμα του κατηγορουμένου³⁶⁰.

³⁵⁸ Σταύρου Στ., ό.π., σελ. 1533, ο οποίος χαρακτηριστικά παρατηρεί: (*«Το βορειοιρλανδικό δικονομικό σύστημα δεν είναι το μόνο που αποδίδει τέτοια σημασία στην προανάκριση. Δεν είναι λίγες οι έννομες τάξεις, οι οποίες θεωρούν ότι η ομολογία του κατηγορουμένου σε αυτήν την φάση της διαδικασίας μπορεί να ληφθεί ελεύθερα υπόψη κατά τον σχηματισμό δικανικής πεποιθήσεως κι έτσι δεν αποκλείεται η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Murray να έχει ευρύτατες συνέπειες για την κατοχύρωση δικαιώματος άμεσης πρόσβασης σε συνήγορο για κάθε συλληφθέντα»*).

³⁵⁹ Ως προς την παρούσα προβληματική βλ. κατωτέρω και ΕΔΔΑ, Salduz κατά Τουρκίας (2008), όπου με την σημαντική αυτή απόφαση του Τμήματος Μείζονος Συνθέσεως το ΕΔΔΑ αναγνώρισε για πρώτη φορά *«ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο στο στάδιο της πρώτης εξέτασης του υπόπτου από την αστυνομία είναι συστατικό στοιχείο της έννοιας της δίκαιης δίκης και λαμβάνεται ιδιαιτέρως υπόψη από το Δικαστήριο κατά την εξέταση του εάν κάποια διαδικασία εξαφάνισε την ίδια την ουσία του δικαιώματος στη μη αυτοενοχοποίηση»*. Σημαντική θέση στο εν λόγω ζήτημα επέχει και το εάν υπήρξε γνωστοποίηση από τα κρατικά όργανα του δικαιώματος σιωπής στον κατηγορούμενο. Ωστόσο βλ. και ΕΔΔΑ, Ibrahim and Others v the United Kingdom (2016), όπου με την πρόσφατη αυτή προβληματική κατά την γράφουσα απόφαση το Δικαστήριο σχετικοποιεί το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο επικαλούμενο λόγους ευρύτερου δημοσίου συμφέροντος περιστέλλοντας σημαντικά τα δικαιώματα του κατηγορουμένου κατά την σύλληψή του και καθιστώντας τον μέσο εξυπηρέτησης αλλότριων σκοπών.

³⁶⁰ Πρβλ. και υπόθεση ΕΔΔΑ, Magee κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2000). Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή, ο προσφεύγων, Ιρλανδός υπήκοος, κατά το χρονικό διάστημα αμέσως μετά τη σύλληψή του από τις αρχές της Βορείου Ιρλανδίας και επί 48 ώρες ανεκρίνετο δίχως να του επιτραπεί η επικοινωνία με το συνήγορό του, παρά το γεγονός ότι είχε υποβάλλει αντίστοιχο αίτημα. Η εν λόγω επικοινωνία του επιτράπη κατόπιν ομολογίας του περί συμμετοχής του

Υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας (2008) (Grand Chamber)

Στην εν λόγω απόφαση-ορόσημο³⁶¹, όπως έχει χαρακτηριστεί, του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως το ΕΔΔΑ αναγνώρισε για πρώτη φορά ότι η πρόσβαση σε συνήγορο στα αρχικά στάδια της ποινικής προδικασίας είναι συστατικό στοιχείο του δίκαιου χαρακτήρα της ποινικής δίκης. Η με τεράστιο αντίκτυπο θεμελιώδης αυτή απόφαση³⁶² έθεσε αναμφίβολα ισχυρές δικαιοκρατικές εγγυήσεις για το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο³⁶³ αποτελώντας τον «*κινητήριο μοχλό ριζοσπαστικών αλλαγών σε ευρωπαϊκά δικαιικά συστήματα αναφορικά με τα δικαιώματα του κατηγορουμένου κατά την αστυνομική προανάκριση*³⁶⁴».

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης ο προσφεύγων συνελήφθη από την αντιτρομοκρατική ως ύποπτος συμμετοχής σε διαδηλώσεις υποστήριξης του τεθειμένου εκτός νόμου Εργατικού Κόμματος Κουρδιστάν και αναγραφής σε πανό διαφόρων συνθημάτων υπέρ του αρχηγού του. Κατά την εξέτασή του από την αντιτρομοκρατική υπηρεσία δίχως την παρουσία συνηγόρου έλαβε ενημέρωση για τις εναντίον του κατηγορίες, καθώς και για το δικαίωμα σιωπής. Κατά την διάρκεια της εξέτασής του, παραδέχτηκε ότι ήταν μέλος της νεολαίας του Δημοκρατικού Λαϊκού Κόμματος, εκπρόσωπος τύπου και οργανωτής των δραστηριοτήτων των άλλων μελών της νεολαίας. Παράλληλα, ομολόγησε ότι συμμετείχε στη διαδήλωση για τον φυλακισμένο ηγέτη του ΡΡΚ, καθώς επίσης και ότι είχε αναγράψει το σύνθημα στο πανό. Όσον αφορά τις διενεργηθείσες

σε βομβιστικές ενέργειες, για τις οποίες και εν συνεχεία καταδικάστηκε. Το Δικαστήριο έκανε δεκτό και στην υπό συζήτηση υπόθεση ότι το δικαίωμα του κατηγορουμένου να τύχει συνδρομής συνηγόρου, ήδη από τα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανακρίσεως είναι δυνατό να περιοριστεί για εύλογη αιτία. Ωστόσο, στην εν λόγω περίπτωση, οι απάνθρωπες συνθήκες κρατήσεως και ανακρίσεως του προσφεύγοντος είχαν απώτερο σκοπό την άσκηση ψυχολογικού εξαναγκασμού προκειμένου να καμφθεί κάθε αρχική απόφασή του για να παραμείνει σιωπηλός. Ενόψει των περιστάσεων αυτών, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ήδη κατά το αρχικό αυτό στάδιο ο προσφεύγων προέβη σε ομολογίες, οι οποίες αποτέλεσαν το βασικό αποδεικτικό μέσο για την καταδίκη του, το ΕΔΔΑ δέχτηκε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 γ' σε συνδυασμό με το 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

³⁶¹ Thomas Weigend, ό.π., σελ. 170.

³⁶² Βλ. John Jackson, Responses to Salduz: Procedural Tradition, Change and the Need for Effective Defence, The Modern Law Review (MLR) 2016, σ. 987-1018.

³⁶³ Βλ. σχετικά Αλεξανδρής Β., Ζητήματα σχετικά με το ακώλυτο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης ως έκφανση του δικαιώματος πρόσβασης στη Δικαιοσύνη, ΝοΒ 2017, σελ 1265 επ.

³⁶⁴ Γιαννουλόπουλος Δ., Το δικαίωμα συνηγόρου στην αστυνομική προανάκριση ως κατεξοχόν έκφανση του κοσμοπολιτικού δικαίου, Έν.Ελλ.Ποινικ., Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και όρια, 2017, σελ. 51., βλ. επίσης για μία σύντομη συγκριτική επισκόπηση των επιμέρους εννόμων τάξεων (Βέλγιο, Σκωτία, Ολλανδία, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο) σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο κατά την εξέταση από την αστυνομία και την διάσταση του αντικτύπου της απόφασης Salduz σε αυτές σε Giannouloupoulos Dimitrios, Strasbourg Jurisprudence, Law Reform and Comparative Law: A Tale of the Right to Custodial Legal Assistance in Five Countries, Human Rights Law Rievew, 16/2016, σελ103-129.

ανακριτικές πράξεις, η πραγματογνωμοσύνη που διετάχθη δεν κατάφερε να επαληθεύσει το γραφικό χαρακτήρα του προσφεύγοντος, ενώ οι ιατρικές εξετάσεις, στις οποίες ο τελευταίος υπεβλήθη δεν έδειξαν ίχνη κακομεταχείρισης. Την ίδια ημέρα οδηγήθηκε ενώπιον του Ανακριτή και Εισαγγελέα όπου άλλαξε την κατάθεσή του αρνούμενος οποιαδήποτε συμμετοχή του στην εν λόγω διαδήλωση. Κατόπιν τούτων, του επετράπη η πρόσβαση σε συνήγορο. Καταδικάστηκε από τα εθνικά δικαστήρια και προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ όπου διαμαρτυρήθηκε για παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 εδ.γ ΕΣΔΑ, λόγω στέρησης του δικαιώματος να έχει πρόσβαση σε συνήγορο κατά την κράτησή του από την αστυνομία.

Το Δικαστήριο διακήρυξε³⁶⁵ αρχικά ότι οι ειδικές συνθήκες υπό τις οποίες διεξάγεται η ποινική προδικασία, η ολοένα αυξανόμενη διαδικαστική πολυπλοκότητα, η συλλογή κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων και η ευάλωτη θέση του κατηγορούμενου ή υπόπτου καθιστούν απαραίτητη την παροχή νομικής αρωγής, προκειμένου το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη να είναι υλοποιήσιμο και αποτελεσματικό («practical and effective»). Συνέχισε, αναφέροντας ότι οι εθνικές νομοθεσίες μπορούν να επισύρουν συνέπειες για τη στάση του κατηγορούμενου στα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανάκρισης που είναι αποφασιστικής σημασίας για τις προοπτικές της υπεράσπισης σε κάθε μεταγενέστερη ποινική διαδικασία και ότι η έγκαιρη πρόσβαση σε δικηγόρο είναι μέρος των διαδικαστικών εγγυήσεων, τις οποίες το Δικαστήριο θα λάβει ιδιαίτερα υπόψη κατά την εξέταση του αν κάποια διαδικασία εξαφάνισε την ίδια την ουσία του δικαιώματος στην μη αυτοενοχοποίηση.

Ωστόσο, το Δικαστήριο δέχτηκε³⁶⁶ ότι το εν λόγω δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο, δεν είναι απόλυτο, αλλά δύναται να περιοριστεί όταν συντρέχουν «επιτακτικοί λόγοι» («compelling reasons»³⁶⁷). Υπό αυτές τις συνθήκες, κατέληξε ότι το άρθρο 6 ΕΣΔΑ απαιτεί κατά κανόνα πρόσβαση σε συνήγορο από τη στιγμή της πρώτης εξέτασης του υπόπτου από τις αστυνομικές αρχές και ότι τα δικαιώματα της υπεράσπισης, ακόμη και σε περίπτωση συνδρομής επιτακτικών λόγων, θα βλάπτονται κατά κανόνα ανεπανόρθωτα κάθε φορά που ενοχοποιητικές καταθέσεις του κατηγορουμένου θα χρησιμοποιούνται για να στηρίξουν την ενοχή του, όταν οι εν λόγω καταθέσεις θα έχουν γίνει κατά την εξέταση από την αστυνομία χωρίς ο κατηγορούμενος να έχει πρόσβαση σε συνήγορο. Με βάση τις ως άνω εκτεθείσες σκέψεις, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων είχε επηρεαστεί αναμφίβολα από τους περιορισμούς στην πρόσβαση του σε δικηγόρο, καθώς η αυτοεπιβαρυντική δήλωσή του στην αστυνομία χρησιμοποιήθηκε για την

³⁶⁵ ΕΔΔΑ, Salduz κατά Τουρκίας (2008) (Grand Chamber), αρ. παρ. 54.

³⁶⁶ ΕΔΔΑ, Salduz κατά Τουρκίας (2008) (Grand Chamber), αρ. παρ. 55.

³⁶⁷ Ως τέτοιοι επιτακτικοί λόγοι γίνονται δεκτοί όσοι αφορούν την πρόληψη νέων τρομοκρατικών ενεργειών, την ανάγκη διασφάλισης και περισυλλογής αποδεικτικών στοιχείων και την προστασία των εννόμων αγαθών της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας τρίτων προσώπων.

καταδίκη του. Ούτε η μετέπειτα συνδρομή του δικηγόρου ούτε ο κατ'αντιμωλία χαρακτήρας της επακόλουθης διαδικασίας θα μπορούσε να θεραπεύσει τα ελαττώματα που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της αστυνομικής κράτησης με αποτέλεσμα να στοιχειοθετείται παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 γ' ΕΣΔΑ³⁶⁸.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα κριτήρια που επεξεργάστηκε η ανωτέρω απόφαση («Salduz test») και που επιβεβαιώθηκαν σε αρκετές μεταγενέστερες αποφάσεις³⁶⁹, οι περιορισμοί που

³⁶⁸ Βλ. ωστόσο Concurring Opinion του δικαστή Bratza ο οποίος δηλώνει: «Ωστόσο, συμμερίζομαι τις αμφιβολίες του δικαστή Zagrebelsky σχετικά με το κατά πόσον είναι επαρκής η αρχή, όταν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο προκύπτει μόνο τη στιγμή της πρώτης ανάκρισης. Όπως ο δικαστής Zagrebelsky, πιστεύω ότι το Δικαστήριο θα έπρεπε να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία να δηλώσει με σαφήνεια ότι ο δίκαιος χαρακτήρας της ποινικής διαδικασίας σύμφωνα με το άρθρο 6 θέτει ως κανόνα, ένας ύποπτος να έχει πρόσβαση σε νομικές συμβουλές από τη στιγμή που τελεί σε αστυνομική κράτηση ή προδικαστική κράτηση. Θα ήταν λυπηρό να αφήσει την εντύπωση η απόφαση ότι δεν θα μπορούσε να προκύψει ζήτημα εκ του άρθρου 6, εφόσον ο ύποπτος είχε πρόσβαση σε δικηγόρο στο σημείο που άρχισε η ανάκρισή του ή ότι το άρθρο 6 τυγχάνει εφαρμογής μόνο όταν η απαγόρευση της πρόσβασης επηρέασε το δίκαιο χαρακτήρα της ανάκρισης του υπόπτου. Η απαγόρευση πρόσβασης σε συνήγορο από την αρχή της κράτησης του υπόπτου η οποία, σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, οδηγεί σε παραβίαση των δικαιωμάτων υπεράσπισης ενδέχεται να παραβιάζει το άρθρο 6 της Σύμβασης, ανεξάρτητα από το εάν αυτή η παραβίαση πηγάζει από την ανάκριση του υπόπτου.» Στο πλαίσιο αυτό βλ. και Concurring Opinion του δικαστή Zagrebelsky, ο οποίος καυτηριάζει το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ σε αυτήν την απόφαση-σταθμό για το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο συνέδεσε αρρήκτως το σκεπτικό του με τα ιδιαίτερα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης που αφορούσε το στάδιο της ανάκρισης με συνέπεια να δημιουργείται η εσφαλμένη εντύπωση ότι συνήγορο υπεράσπισης δικαιούται ο ύποπτος μόνο από το σημείο εκείνο. Αναφέρει χαρακτηριστικά μεταξύ άλλων: «Η νομική αρχή που πρέπει να συναχθεί από την απόφαση είναι επομένως ότι, κανονικά και εκτός από εξαιρετικούς περιορισμούς, ένας κατηγορούμενος που τελεί υπό κράτηση δικαιούται, από την αρχή της αστυνομικής κράτησης ή της προδικαστικής κράτησης, να τον επισκεφθεί συνήγορος υπεράσπισης για να συζητήσει τα πάντα σχετικά με την υπεράσπισή του και τις νομικές ανάγκες του. Η μη αποδοχή αυτής της δυνατότητας, ανεξάρτητα από το ζήτημα των ανακρίσεων και τη χρήση των αποδεικτικών μέσων τους από τα δικαστήρια, συνεπάγεται, υπό την επιφύλαξη εξαιρέσεων, παραβίαση του άρθρου 6 της Σύμβασης... Οι προηγούμενες σκέψεις δεν θα ήταν απαραίτητες εάν η αιτιολογία του Δικαστηρίου δεν περιείχε αποσπάσματα ικανά να υποδηλώσουν στον αναγνώστη ότι το Δικαστήριο απαιτεί οι κρατούμενοι να δέχονται συνδρομή από συνήγορο υπεράσπισης μόνο από την έναρξη και κατά τη διάρκεια της ανάκρισης (ή ακόμη και μόνο κατά τη διάρκεια μιας ανάκρισης, κατά την οποία πρόκειται να παραχθεί επίσημο αρχείο που χρησιμοποιείται ως αποδεικτικό στοιχείο από το δικαστήριο). Από τη σκέψη 55 και μετά, το κείμενο που υιοθετήθηκε από το Δικαστήριο επικεντρώνεται εξ ολοκλήρου στις απαντήσεις που έδωσε ο προσφεύγων όταν ανακρίθηκε, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν αργότερα εναντίον του».

³⁶⁹ Βλ. και την σημαντική ΕΔΔΑ, Dayanan κατά Τουρκίας (2009). Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο απεφάνθη όσον αφορά την έλλειψη νομικής συνδρομής κατά την αστυνομική κράτηση: «Το δικαίωμα κάθε κατηγορούμενου να προστατεύεται αποτελεσματικά από δικηγόρο είναι ένα από τα θεμελιώδη στοιχεία μας Δίκαιης Δίκης. Το Δικαστήριο είναι της άποψης ότι η δικαιοσύνη της ποινικής διαδικασίας βάσει του άρθρου 6 της Σύμβασης απαιτεί, κατά κανόνα, να παρέχεται στον ύποπτο πρόσβαση σε νομική συνδρομή από τη στιγμή που τίθεται υπό αστυνομική κράτηση ή κρατείται προσωρινώς. Σύμφωνα με τους γενικώς αναγνωρισμένους διεθνείς κανόνες, τους οποίους δέχεται το Δικαστήριο και οι

επιβάλλονται στο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο δεν θα πρέπει να διαταράσσουν ανεπίτρεπτα την ισορροπία της ποινικής δίκης, επηρεάζοντας τον συνολικά δίκαιο χαρακτήρα της³⁷⁰. Η δε άρνηση της πρόσβασης σε συνήγορο σε υπόπτους που εξετάζονται από την αστυνομία, ακόμη και αν συνέτρεχαν προς τούτο «επιτακτικοί λόγοι», και η λήψη υπόψη των καταθέσεων που δόθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της εξέτασης για την καταδίκη του κατηγορουμένου αποτελούν στοιχεία που ανατρέπουν τον συνολικά δίκαιο χαρακτήρα της δίκης^{371,372}.

οποίοι αποτελούν το πλαίσιο της νομολογίας του, ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα, αμέσως μόλις αυτός τεθεί υπό κράτηση, να επικουρείται από δικηγόρο, και όχι μόνο κατά την εξέταση. Πράγματι, η δικαιοσύνη των διαδικασιών απαιτεί ο κατηγορούμενος να μπορεί να απολαύσει το σύνολο των υπηρεσιών που συνδέονται ειδικά με τη νομική συνδρομή. Από αυτή την άποψη, ο δικηγόρος πρέπει να είναι σε θέση να διασφαλίζει χωρίς περιορισμούς τις θεμελιώδεις πτυχές της υπεράσπισης του εν λόγω προσώπου: συζήτηση της υπόθεσης, οργάνωση υπεράσπισης, συλλογή αποδεικτικών στοιχείων ευνοϊκών για τον κατηγορούμενο, προετοιμασία για ανάκριση, στήριξη κατηγορούμενου και έλεγχο των συνθηκών κράτησης». Η απόφαση αυτή εξειδίκευσε τα κριτήρια Salduz αναγνωρίζοντας δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο ήδη από την κράτηση του υπόπτου (βλ. γνώμη δικαστή Bratza υποσ. 368, ο οποίος είχε επισημάνει την εν λόγω αναγκαιότητα). Παράλληλα (αρ. παρ 33) εξειδίκευσε τα αναγνωρίζοντας ότι ανάλογοι περιορισμοί του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο θα πρέπει να προβλέπονται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Πρβλ. και ΕΔΔΑ, Nechiporuk and Yonkalo κατά Ουκρανίας (2011), αρ. παρ. 262 («το Δικαστήριο τονίζει ότι, μολονότι δεν είναι απόλυτο, το δικαίωμα κάθε κατηγορούμενου να τύχει αποτελεσματικής υπεράσπισης από δικηγόρο είναι ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά μιας δίκαιης δίκης. Ως εκ τούτου, η πρόσβαση σε δικηγόρο πρέπει να παρέχεται από την πρώτη ανάκριση του υπόπτου από την αστυνομία, εκτός εάν αποδεικνύεται, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων κάθε περίπτωσης, ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό αυτού του δικαιώματος. Το δικαίωμα υπεράσπισης θα επηρεαστεί καταρχήν ανεπανόρθωτα όταν ενοχοποιητικές δηλώσεις που έγιναν κατά την αστυνομική ανάκριση χωρίς πρόσβαση σε δικηγόρο χρησιμοποιούνται για καταδίκη»).

³⁷⁰ Βλ. Ιωάννης Μπρούπης, παρατηρήσεις στην Υπόθεση Ibrahim και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (13 Σεπτεμβρίου 2016), ΠοινΧρον 2018, σελ. 243 επ.

³⁷¹ Thomas Weigend, ό.π., σελ. 171: «*In Salduz the Court had noted that the right to contact a lawyer before the first police interrogation could be restricted “for compelling reasons” but also emphasized that any restriction must not unduly prejudice the rights of the accused*». Βλ. σε John Jackson, Responses to Salduz: Procedural Tradition, Change and the Need for Effective Defence, The Modern Law Review (MLR) 2016, σελ. 1006-1007 κριτική στην απόφαση Salduz για το με ποια κριτήρια το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο περιορίστηκε στην πρώτη ανάκριση του υπόπτου και δεν επεκτάθηκε και σε άλλες επαχθείς ανακριτικές πράξεις με πιθανό αυτοεπιβαρυντικό περιεχόμενο όπως π.χ. παρελάσεις αναγνώρισης ταυτότητας ή εξαγωγής σωματικών υγρών, αφ' ής στιγμής το ζητούμενο είναι να προστατευτεί ο ύποπτος από πιθανό εξαναγκασμό.

³⁷² Βέβαια δεν έλλειψε και ο αντίλογος στην παραδοχή της Salduz σύμφωνα με τον οποίο ο περιορισμός του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο και η μεταγενέστερη αξιολόγηση των καταθέσεων του υπόπτου δεν μπορούν να οδηγήσουν από μόνα τους σε παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, χωρίς να προηγηθεί συναξιολόγηση όλων των λοιπών περιστάσεων της κάθε υπόθεσης. Βλ. σχετικά σχόλιο της Fiona Leverick, The right to legal advice during detention: HM Advocate v McLean, Edinburgh Law Review (Edinburgh L. Rev.) 2010, σελ. 300-305.

Συνοψίζοντας, το διακύβευμα της απόφασης Salduz συνίσταται στο εξής: Το κατοχυρωμένο στο άρθρο 6 παρ. 1 και 3 γ' της ΕΣΔΑ δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο κατά τα αρχικά στάδια της ποινικής προδικασίας δύναται να περιοριστεί όταν συντρέχουν «επιτακτικοί λόγοι»³⁷³. Εντούτοις, παρά την ύπαρξη επιτακτικών λόγων, δεν θα πρέπει επουδενί να κάμπτεται ο συνολικά δίκαιος χαρακτήρας της δίκης. Στην κατεύθυνση αυτή, στοιχεία, τα οποία σε κάθε περίπτωση ανατρέπουν την συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας, αποτελούν η άρνηση παροχής του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο σε υπόπτους κατά το στάδιο της αστυνομικής ανάκρισης και η αποδεικτική αξιοποίηση των καταθέσεων που δόθηκαν κατά τη διάρκεια της τελευταίας δίχως την παρουσία συνηγόρου για την καταδίκη τους.

Υπόθεση Ibrahim and Others κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2016) (Grand Chamber)³⁷⁴

Η πρόσφατη απόφαση Ibrahim and Others κατά Ηνωμένου Βασιλείου του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως (2016) αποτελεί μία εξόχως προβληματική απόφαση³⁷⁵ ιδίως ως προς τις παραδοχές του ΕΔΔΑ περί του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο κατά το άρθρο 6 παρ. 3 γ' ΕΣΔΑ. Η απόφαση αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα περιστολής του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο και της εν γένει εγγυητικής προστασίας του κατηγορουμένου που είχε

³⁷³ Βλ. και Ryan Goss, Out of Many, one? Strasbourg's Ibrahim Decision on Article 6, 80 (6) The Modern Law Review, 2017, σελ. 1137-1163, σελ. 1140: «*Salduz v Turkey (and similar decisions in subsequent cases) had established 'a bright-line rule prohibiting the use at trial of statements obtained during police interrogation in the absence of lawyers'. If this bright-line rule were to be breached, in the absence of 'compelling reasons', that would amount to a violation of Article 6(1) and Article 6(3)(c)*».

³⁷⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι προτού εκδοθεί η Απόφαση του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης την 13^η Σεπτεμβρίου 2016 είχε εκδοθεί η από 16 Δεκεμβρίου 2016 απόφαση του Τέταρτου Τμήματος του ΕΔΔΑ. Σύμφωνα με αυτήν το Δικαστήριο, υπογραμμίζοντας τις ήδη γνωστές κατευθυντήριες αρχές που έθεσε η Salduz, επανέλαβε ότι, για να είναι το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη πρακτικό και αποτελεσματικό, θα πρέπει να παρέχεται δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο πριν από οποιαδήποτε εξέταση του υπόπτου από τις αστυνομικές αρχές. Μόνο σε ειδικές περιπτώσεις και εφόσον συντρέχουν «επιτακτικοί λόγοι» προβλέπεται ο περιορισμός της πρόσβασης σε συνήγορο, χωρίς όμως να κάμπτεται ο συνολικά δίκαιος χαρακτήρας της δίκης. Κατά κανόνα, η αξιολόγηση των καταθέσεων που δόθηκαν χωρίς την προγενέστερη επικοινωνία με δικηγόρο οδηγούν σε κάμψη της δικαιοσύνης της δίκης, αν αυτές αποτέλεσαν βασικό αποδεικτικό στοιχείο για την καταδίκη. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι συνέτρεχαν εν προκειμένω επιτακτικοί λόγοι, οι οποίοι συνίσταντο στον έντονο φόβο για επανάληψη των βομβιστικών επιθέσεων που είχαν λάβει χώρα μόλις δύο εβδομάδες πριν και στην ανάγκη να ληφθούν ζωτικής σημασίας πληροφορίες για ενδεχόμενες νέες επιθέσεις. Κατόπιν σταθμίσεως του ανωτέρω περιορισμού σε σχέση με τον συνολικά δίκαιο χαρακτήρα της δίκης, η πλειοψηφία κατέληξε υπέρ της συμβατότητας με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και απέρριψε τις προσφυγές όλων των προσφευγόντων, ανατρέποντας κατ' αυτό τον τρόπο το κεκτημένο της απόφασης Salduz.

³⁷⁵ Βλ. ισχυρή κριτική της εν λόγω απόφασης σε Ryan Goss, Out of Many, one? Strasbourg's Ibrahim Decision on Article 6, 80 (6) The Modern Law Review, 2017, σελ. 1137-1163.

επιτευχθεί με την απόφαση Salduz. Συγκεκριμένα, στην υπό κρίση απόφαση-σταθμό, το ΕΔΔΑ επανέλαβε μεν τις πάγιες επί του θέματος παραδοχές του (Salduz-test) ως προς την δυνατότητα περιορισμού του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο κατά τα αρχικά στάδια διερεύνησης του εγκλήματος, προχώρησε, ωστόσο, στην εξειδίκευση των εν λόγω κριτηρίων ανατρέποντας κατ' αυτόν τον τρόπο το «κεκτημένο» της απόφασης Salduz. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η αξιολόγηση (τεστ) για το πότε ο περιορισμός του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο είναι συμβατός με την έννοια της δίκαιης δίκης πραγματοποιείται σε δύο στάδια. Κατά πρώτον εξετάζεται η ύπαρξη τυχόν επιτακτικών λόγων (compelling reasons) για την επιβολή του περιορισμού και σε ένα δεύτερο επίπεδο, ακόμη κι αν δεν συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι, εξετάζεται αν παρά τον εν λόγω περιορισμό, η διαδικασία παρέμεινε εν συνόλω δίκαιη³⁷⁶.

Έτσι, με την απόφαση αυτή επιβεβαιώνεται η ολόενα και αυξανόμενη τάση του Δικαστηρίου να περιορίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα του κατηγορουμένου κατόπιν στάθμισής τους με διευρυμένα και ευέλικτα κριτήρια, όπως η έννοια του δημοσίου συμφέροντος και η συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας (overall fairness³⁷⁷). Παράλληλα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην υπό συζήτηση απόφαση καταδεικνύεται ο στενός σύνδεσμος μεταξύ του δικαιώματος σιωπής και του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο που αναλύθηκε σε προγενέστερο σημείο της παρούσας. Τέλος, στο πλαίσιο αυτής της απόφασης, απασχόλησε το ΕΔΔΑ το ζήτημα της «μαρτυριοποίησης» του κατηγορουμένου και της συνακόλουθης εργαλειοποίησης που υφίσταται μέσω του τεχνάσματος αυτού, καταλήγοντας, ωστόσο, σε εύλογα και επαινετά συμπεράσματα για το κατά πόσον παραβιάστηκε ή μη το δικαίωμα σιωπής του. Θα μπορούσε, μάλιστα, να ισχυριστεί κανείς ότι πρόκειται για το μοναδικό «φωτεινό» σημείο της εν λόγω απόφασης.

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης έχουν ως εξής: Δυο εβδομάδες μετά από βομβιστικές ενέργειες στο Λονδίνο, συννεπία των οποίων 52 άτομα σκοτώθηκαν, ανακαλύφθηκε

³⁷⁶ T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 631-632., ΕΔΔΑ, Ibrahim and Others κατά Η.Β. (2016), αρ.παρ. 257 («Οι προϋποθέσεις που ορίστηκαν στην Salduz σχετικά με το πότε μπορεί να είναι συμβατός με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη ο περιορισμός της πρόσβασης σε δικηγόρο αφορούν δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο, το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει αν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό. Στο δεύτερο στάδιο, πρέπει να αξιολογήσει την βλάβη που υπέστη το δικαίωμα υπεράσπισης από τον εν λόγω περιορισμό στην εκάστοτε υπόθεση. Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο πρέπει να αξιολογήσει τον αντίκτυπο στην συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας και να αποφασίσει αν η διαδικασία ήταν στο σύνολό της δίκαιη. Επίκληση και εφαρμογή του ανωτέρω ελέγχου έχει γίνει σε πολυάριθμες περιπτώσεις από το Δικαστήριο. Ωστόσο, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η εφαρμογή του τεστ Salduz στη μεταγενέστερη νομολογία χρίζει περαιτέρω αποσαφήνισης αναφορικά με τα δύο διακριτά στάδια αλλά και την σχέση μεταξύ τους»).

³⁷⁷ Για τα κριτήρια στα οποία το ΕΔΔΑ καταφεύγει προκειμένου να αξιολογήσει την συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας βλ. Bettina Weiser, The scope of the Court's Judicial Authority over the fairness of criminal proceedings σε Darryl K. Brown, ό.π., σελ. 93-95.

νέα ανεπιτυχής προσπάθεια να προκληθεί έκρηξη. Οι τρεις πρώτοι προσφεύγοντες συνελήφθησαν μαζί με πολλούς άλλους ως ύποπτοι. Εξετάστηκαν κατά την διαδικασία της «safety interview», που προβλεπόταν για τους υπόπτους τρομοκρατικών ενεργειών, δηλαδή επειγόντως και χωρίς την παρουσία δικηγόρου εξαρχής. Πρόκειται, συνεπώς, για έναν θεσμό, ο οποίος περιόριζε τα δικαιώματα των υπόπτων προς το σκοπό προστασίας της ζωής και της περιουσίας άλλων ατόμων. Όσον αφορά τον τέταρτο προσφεύγοντα δεν υπήρχε αρχικά υποψία συμμετοχής στην τρομοκρατική πράξη και έτσι εξετάστηκε απλώς υπό την ιδιότητα του μάρτυρα. Οι τρεις πρώτοι κατά την διαδικασία της «safety interview» αρνήθηκαν κάθε σχετική ανάμειξη ή γνώση, ενώ στη δίκη άλλαξαν τις καταθέσεις τους, υποστηρίζοντας ότι ναι μεν τοποθέτησαν τις βόμβες, αλλά τις είχαν παρασκευάσει επίτηδες ελαττωματικά προκειμένου να κάνουν απλώς θόρυβο την στιγμή της έκρηξης και να προκαλέσουν πανικό, διαμαρτυρόμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο για τον πόλεμο στο Ιράκ. Καταδικάστηκαν για συνωμοσία σε φόνο. Ο τέταρτος προσφεύγων, κατά την εξέτασή του ως μάρτυρας, προέβη σε αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις περιγράφοντας τις σχέσεις του με έναν εκ των υπόπτων για τη βομβιστική επίθεση. Η αστυνομία παρ' όλα αυτά δεν τον συνέλαβε, αλλά συνέχισε να τον εξετάζει ως μάρτυρα. Αργότερα, συνελήφθη και καταδικάστηκε τελικώς για παροχή βοήθειας σε έναν εκ των βομβιστών και για παράλειψη παροχής πληροφοριών. Προσέφυγαν όλοι στο ΕΔΔΑ³⁷⁸ για παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο κατ' άρθρο 6 παρ. 1 συνδ. 3 γ' ΕΣΔΑ.

Αρχικά, το ΕΔΔΑ, ανέφερε κάποιες πάγιες θέσεις του προτού τοποθετηθεί για την παρούσα υπόθεση διακηρύσσοντας ότι: *«Οι γενικές απαιτήσεις δικαιοσύνης που περιέχονται στο άρθρο 6 εφαρμόζονται σε όλες τις ποινικές διαδικασίες, άσχετα από τον τύπο του αδικήματος που εξετάζεται. Δεν μπορεί να τεθεί ζήτημα «αραίωσης της πυκνότητας» των δικαιωμάτων της ποινικής δίκης για τον μοναδικό λόγο ότι τα εξεταζόμενα άτομα είναι ύποπτα για εμπλοκή στην τρομοκρατία... Παρ' όλα αυτά, όταν κρίνεται αν οι διαδικασίες ως όλον ήταν δίκαιες, το βάρος του δημοσίου συμφέροντος για την διερεύνηση και την τιμωρία του συγκεκριμένου αδικήματος που ερευνάται πρέπει να ληφθεί υπόψη... Ωστόσο, η μέριμνα για το δημόσιο συμφέρον δεν μπορεί να*

³⁷⁸ Ειδικότερα, οι τρεις εκ των τεσσάρων προσφευγόντων ισχυρίστηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου ότι δεν υπήρχαν επιτακτικοί λόγοι προς περιορισμό του δικαιώματός τους στο συνήγορο, χαρακτήρισαν εσφαλμένη οποιαδήποτε υπόνοια περί «διαρροών» της διαδικασίας δεδομένης της εμπιστευτικότητας της επικοινωνίας και επικαλούμενοι, μεταξύ άλλων, τις ρυθμίσεις της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ ισχυρίστηκαν ότι δεν έπρεπε να ληφθεί υπόψη δήλωση η οποία έγινε κατά την εξέταση από την αστυνομία χωρίς την παράσταση συνηγόρου. Ο τέταρτος των προσφευγόντων υποστήριξε ότι παρέκκλιση από το δικαίωμα στο συνήγορο μπορούσε να υπάρξει ένεκα λόγων επιτακτικών εθνικής ασφαλείας, ωστόσο, καμία παρέκκλιση από το δικαίωμα σιωπής δεν ήταν επιτρεπτή. Σημείωσε, ακόμη, ότι ο οποιοσδήποτε περιορισμός του δικαιώματος έπρεπε να είναι χρονικά περιορισμένος.

καταργήσει μέτρα που καταργούν την ίδια την ουσία των υπερασπιστικών δικαιωμάτων ενός προσφεύγοντος.»

Όσον αφορά τους τρεις πρώτους προσφεύγοντες³⁷⁹, το Δικαστήριο αποδέχθηκε ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι (compelling reasons) όταν έχει αποδειχθεί πειστικά μια επείγουσα ανάγκη αποτροπής σοβαρών αρνητικών συνεπειών για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα. Έτσι, εδέχθη πως ήταν αναπόφευκτο, εκ του τρόπου των επιθέσεων αυτοκτονίας σε υπόγεια τρένα, να θεωρήσουν οι αρχές ότι το Ηνωμένο Βασίλειο είχε γίνει στόχος τρομοκρατικών επιθέσεων. Η αστυνομία λειτουργούσε υπό τεράστια πίεση και η πρωταρχική προτεραιότητά της ήταν, σωστά, να αποκτήσει επείγοντως πληροφορίες σχετικά με τυχόν περαιτέρω προγραμματισμένες επιθέσεις και την ταυτότητα όσων εμπλέκονται ενδεχομένως στα γεγονότα. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το ΕΔΔΑ διεπίστωσε ότι η κυβέρνηση είχε αποδείξει πειστικά στην περίπτωση των τριών πρώτων προσφευγόντων την ύπαρξη επιτακτικών λόγων προς αποτροπή σοβαρών αρνητικών συνεπειών για τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα του κοινού.

Ωστόσο, τόνισε, ότι η ύπαρξη εξαιρετικών περιστάσεων που πληρούν την ουσιώδη απαίτηση επιτακτικών λόγων δεν παρέχει άνευ ετέρου επαρκή αιτιολόγηση για τον περιορισμό της προσβάσεως των υπόπτων σε νομικές συμβουλές. Ασκεί επιρροή στην κατάφαση ή μη της συνδρομής επιτακτικών λόγων το αν η απόφαση για τον περιορισμό της πρόσβασης σε νομική αρωγή προβλέπεται από το εσωτερικό δίκαιο, αν ο περιορισμός βασίστηκε σε ατομική εκτίμηση των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπόθεσης, αν ο περιορισμός ήταν προσωρινός, καθώς επίσης και το αν η εμβέλεια και το περιεχόμενο του όποιου περιορισμού περιγράφεται με σαφήνεια στο νόμο, ώστε να αποτελεί και οδηγό για την αρχή που θα τον εφαρμόσει. Στην περίπτωση των τριών πρώτων αιτούντων, θεσπίστηκε ένα σαφές πλαίσιο, το οποίο καθορίζεται στη νομοθεσία και ρυθμίζει τις συνθήκες υπό τις οποίες θα μπορούσε να περιοριστεί η πρόσβαση σε νομικές συμβουλές για υπόπτους και να προσφέρει σημαντικές οδηγίες για τη λήψη επιχειρησιακών αποφάσεων³⁸⁰.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι «στις περιπτώσεις που κρίνεται ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι, πρέπει να λάβει χώρα μια ολιστική αξιολόγηση, για να κριθεί αν αυτοί ήταν «δίκαιοι» στα πλαίσια του άρθρου 6 § 1³⁸¹». Παράλληλα, επεσήμανε και στο σημείο αυτό ακριβώς διαφοροποιείται από το κτημένο *Salduz* ότι «Όταν δεν συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι για τον

³⁷⁹ Η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι «οι επιτακτικοί λόγοι για την καθυστέρηση της παροχής νομικών συμβουλών προέκυψαν από την πιθανότητα απώλειας ζωής σε μεγάλη κλίμακα, την επείγουσα ανάγκη να αποκτηθούν πληροφορίες σχετικά με προγραμματισμένες επιθέσεις και τους σοβαρούς πρακτικούς περιορισμούς υπό τους οποίους λειτουργούσε η αστυνομία».

³⁸⁰ ΕΔΔΑ, *Ibrahim and Others* κατά Η.Β. (2016), αρ.παρ. 258 επ.

³⁸¹ ΕΔΔΑ, *Ibrahim and Others* κατά Η.Β. (2016), αρ.παρ. 264.

περιορισμό της πρόσβασης σε νομική αρωγή, το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει ενδελεχώς και με αυστηρά κριτήρια το ζήτημα της δικαιοσύνης. Η αποτυχία της Κυβέρνησης να αποδείξει την συνδρομή επιτακτικών λόγων βαρύνει πολύ στη στάθμιση της συνολικής δικαιοσύνης της δίκης και μπορεί να κλίνει την πλάστιγγα υπέρ της παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 1 και 3 (γ). Η Κυβέρνηση βαρύνεται να αποδείξει πειστικά για ποιο λόγο η δικαιοσύνη της διαδικασίας δεν εκάμφθη κατ' εξαίρεση στην συγκεκριμένη περίπτωση από τον περιορισμό στην πρόσβαση σε νομική αρωγή³⁸²».

Μάλιστα, υπό τον τίτλο «σχετικοί παράγοντες για την εκτίμηση της δικαιοσύνης» αναφέρει τα εξής στην σκέψη 274: «Όταν εξετάζονται οι διαδικασίες ως όλον προκειμένου να αξιολογηθεί ο αντίκτυπος που έχουν τα διαδικαστικά ελαττώματα του σταδίου πριν τη δίκη πάνω στη συνολική δικαιοσύνη των ποινικών διαδικασιών, η ακόλουθη, μη εξαντλητική λίστα παραγόντων θα πρέπει, όπου αυτό είναι κατάλληλο, να λαμβάνεται υπόψη:

α) Κατά πόσον ο προσφεύγων ήταν ιδιαίτερα ευάλωτος, για παράδειγμα λόγω ηλικίας ή πνευματικής ικανότητας, β) Το νομικό πλαίσιο που ρυθμίζει τις διαδικασίες πριν από τη δίκη και το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων στη δίκη και κατά πόσο τηρήθηκε. Όπου ένας κανόνας αποκλεισμού (του αποδεικτικού μέσου) εφαρμόστηκε, είναι εξόχως απίθανο οι διαδικασίες ως όλον να θεωρηθούν άδικες, γ) Κατά πόσον ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα να αμφισβητήσει την αυθεντικότητα των αποδείξεων και να αντιταχθεί στη χρήση τους, δ) Η ποιότητα των αποδεικτικών μέσων και κατά πόσον οι συνθήκες υπό τις οποίες αποκτήθηκαν εγείρουν αμφιβολίες για την αξιοπιστία ή την ακρίβειά τους, λαμβάνοντας υπόψη το βαθμό και τη φύση οποιουδήποτε εξαναγκασμού, ε) Όπου τα αποδεικτικά μέσα αποκτήθηκαν παρανόμως, η παρανομία που εξετάζεται και, όπου αυτή πηγάζει από την παραβίαση άλλου άρθρου της Σύμβασης, η φύση της παραβίασης που βρέθηκε, στ) Στην περίπτωση δήλωσης, η φύση της δήλωσης και κατά πόσο αυτή ανακλήθηκε έγκαιρα ή τροποποιήθηκε, ζ) Η χρήση στην οποία οι αποδείξεις υπεβλήθησαν και συγκεκριμένα κατά πόσο οι διαδικασίες απετέλεσαν ένα καίριας σημασίας ή σημαντικό μέρος των αποδεικτικών μέσων πάνω στα οποία η καταδίκη βασίστηκε και η δύναμη των άλλων αποδεικτικών μέσων στην υπόθεση, η) Κατά πόσον η αξιολόγηση της ενοχής έγινε από επαγγελματίες (τακτικούς) δικαστές ή λαϊκούς ενόρκους και στη δεύτερη περίπτωση το περιεχόμενο οποιωνδήποτε κατευθύνσεων στους ενόρκους, θ) Το βάρος του δημοσίου συμφέροντος για τη διερεύνηση και την τιμώρηση του συγκεκριμένου εν λόγω αδικήματος, ι) Άλλες σχετικές διαδικαστικές εγγυήσεις που παρέχονταν από το εθνικό δίκαιο και την πρακτική.»

Κατόπιν, λοιπόν, των ανωτέρω εκτεθεισών σκέψεων, το Δικαστήριο με ενδελεχή αιτιολογία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο συνολικά δίκαιος χαρακτήρας της ποινικής διαδικασίας δεν κάμφθηκε στην περίπτωση των τριών πρώτων προσφευγόντων. Οι λόγοι που

³⁸² ΕΔΔΑ, Ibrahim and Others κατά Η.Β. (2016), αρ.παρ. 264.

επικαλέστηκε η πλειοψηφία συνίσταντο στο ότι α) ο περιορισμός προβλεπόταν από την αντιτρομοκρατική νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου, β) η στέρηση του δικαιώματος πρόσβασης ήταν ολιγώρη, αμέσως μετά δε οι προσφεύγοντες συμβουλευθήκαν δικηγόρο, γ) υπήρχε η δυνατότητα κατά το εγγώριο δίκαιο να αμφισβητηθεί η νομιμότητα της αξιολόγησης των καταθέσεων που δόθηκαν χωρίς προγενέστερη πρόσβαση σε δικηγόρο και δ) οι καταθέσεις των προσφευγόντων δεν αποτέλεσαν το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο στο οποίο στηρίχθηκε η καταδίκη τους, αντιθέτως υπήρξε πληθώρα λοιπών αποδεικτικών στοιχείων.

Όσον αφορά, αντίθετα, τον τέταρτο προσφεύγοντα και την αιτίασή του περί παραβίασης του δικαιώματος σιωπής και μη αυτοενοχοποίησής του, το Δικαστήριο ενέμεινε στις πάγιες παραδοχές του διαγιγνώσκοντας παραβίαση του εν λόγω δικαιώματος. Συγκεκριμένα, εφαρμόζοντας τα ανωτέρω κριτήρια σημείωσε, ότι η Κυβέρνηση δεν κατόρθωσε να αποδείξει ούτε ότι υπήρχαν επιτακτικοί λόγοι να εξακολουθήσει η αστυνομία να εξετάζει ως μάρτυρα τον ύποπτο, ούτε ότι παρά την έλλειψη τέτοιων λόγων η διαδικασία ως όλον ήταν παρ' όλα αυτά δίκαιη. Αντιδιαστέλλοντας, λοιπόν, την συγκεκριμένη περίπτωση με αυτήν των τριών άλλων προσφευγόντων, το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι εν προκειμένω η δράση της αστυνομίας δεν στηριζόταν σε κάποια εθνική νομική πρόβλεψη, δεν υπήρξε ουδεμία ενημέρωση του κατηγορουμένου, ο οποίος εξετάστηκε ως μάρτυρας, για το δικαίωμα σιωπής του, η μαρτυρική κατάθεση του προσφευγόντος αποτέλεσε σημαντικό αποδεικτικό μέσο για την καταδίκη του, καθώς επίσης και ο δικαστής δεν επεσήμανε επιμελώς στους ενόρκους ότι ο προσφεύγων είχε προβεί στην αυτοενοχοποίησή του^{383,384}.

³⁸³ ΕΔΔΑ, Ibrahim and Others κατά Η.Β. (2016), αρ.παρ . 299,300,303,304,309,310.

³⁸⁴ Βλ. και την εξόχως ενδιαφέρουσα Concurring Opinion δικαστή Mahoney, ο οποίος προβαίνει σε μία απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησης μεταξύ της κατάστασης του «υπόπτου», στην οποία υπάγεται κατ' αυτόν η περίπτωση του τέταρτου προσφευγόντος και του αντιμετωπιζόντος «κατηγορία ποινικής φύσης». Συγκεκριμένα αναφέρει: «Η απόφαση βασίζεται στο ότι για να είναι το Δικαστήριο σε θέση να λάβει υπόψη τις αρχικές καταθέσεις των προσφευγόντων στην αστυνομία, κατά την εκτίμηση της δικαιοσύνης της δίκης τους, πρέπει επιτακτικά να αποδειχθεί ότι το άρθρο 6 είχε ήδη εφαρμοστεί τη στιγμή που υπέβαλαν τις καταθέσεις τους. Με άλλα λόγια ότι είχε αποδοθεί «κατηγορία ποινικής φύσεως» κατά την αυτόνομη έννοια του άρθρου 6 όταν πραγματοποιήθηκαν οι καταθέσεις «ασφάλειας» των τριών πρώτων προσφευγόντων και κατά τη στιγμή που ο τέταρτος προσφεύγων άρχισε να ενοχοποιεί τον εαυτό του, καθιστώντας με τον τρόπο αυτό τον εαυτό του από μάρτυρα σε ύποπτο. Συνεπώς, η απόφαση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η κατάσταση κάθε προσφευγόντος, και ιδίως η κατάσταση του τέταρτου προσφευγόντος, «επηρέαστηκε ουσιαστικά από ενέργειες που έλαβαν χώρα από τις αρχές, ως αποτέλεσμα της υποψίας εναντίον του» (βλέπε σημεία 249, 275 και 296 της απόφασης). Κατά τη γνώμη μου, μία τέτοια λογική (exercise) δεν αντίκειται μόνο στη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τον προσδιορισμό του πότε υπάρχει «κατηγορία ποινικής φύσεως», αλλά είναι και περιττή και οδηγεί σε μια κάπως συγκεχυμένη ανάλυση των γεγονότων στην περίπτωση του τέταρτου προσφευγόντος...Στην ίδια την απόφαση Salduz ουδεμία αναφορά γίνεται σε απαίτηση περί «κατηγορίας ποινικής φύσεως» που έχει ήδη αποδοθεί, όταν διεξάγεται η αρχική κατάθεση ως υπόπτου από την αστυνομία, προκειμένου να

Μόλις ένα έτος αργότερα, το ΕΔΔΑ με νέα απόφαση του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως επιβεβαίωσε τα παραδεδεδεγμένα της απόφασης Ibrahim, εμμένοντας κατ' αυτόν τον τρόπο σε μία αδικαιολόγητη σχετικοποίηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου στο «όνομα» μίας ασαφούς και ρευστής, in concreto εξεταζόμενης, συνολικής δικαιοσύνης της διαδικασίας.

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών της κράτησής του, ως ύποπτος για ληστεία και ανθρωποκτονία, στερήθηκε του δικαιώματος πρόσβασης στο συνήγορο ενώ, μάλιστα, τέσσερις υποβληθείσες αιτήσεις, με τις οποίες ζητούσε την συνδρομή συγκεκριμένου συνηγόρου, ουδέποτε προωθήθηκαν από τις αρμόδιες αρχές.

Ακολούθως, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.3 γ' ΕΣΔΑ επί τη βάση του γεγονότος ότι κατά τη διάρκεια της αστυνομικής κράτησής του υπέβαλε αιτήσεις για να του παρασχεθεί δικηγόρος οι οποίες, όμως, απερρίφθησαν. Σημείωσε δε ότι θα

ληφθεί υπόψη αυτή η κατάθεση κατά την εκτίμηση της δικαιοσύνης τυχόν ποινικής διαδικασίας που ακολουθήθηκε εν συνεχεία εναντίον του ανακριθέντος. Όπως το αντιλαμβάνομαι εγώ, ο κανόνας της Salduz βασίζεται στην ιδέα, προϋπάρχουσα της Salduz, ότι, όταν ένα άτομο έχει κατηγορηθεί (έτσι ώστε να ενεργοποιείται η εφαρμογή του άρθρου 6 υπό την ποινική σκοπιά), η εγγύηση δικαιοσύνης εκτείνεται μέχρι γεγονότα που συνέβησαν πριν από την «κατηγορία» στο βαθμό που αυτά τα γεγονότα είναι ικανά να επηρεάσουν τη δικαιοσύνη της δίκης. Ένα παράδειγμα τέτοιων γεγονότων προ της «κατηγορίας» είναι η παγίδευση από την αστυνομία: εάν πρόσωπα έχουν παγιδευτεί από την αστυνομία σε πράξεις που δεν θα μπορούσαν διαφορετικά να εκτελέσουν, οποιαδήποτε ποινική διαδικασία που θα ασκηθεί εναντίον τους για τις πράξεις αυτές θα είναι άδικη... Ομοίως, με μια αρχική κατάθεση στην αστυνομία. Ένα άτομο μπορεί να έχει ή μπορεί να μην έχει ήδη «κατηγορηθεί» από την αστυνομία κατά την πρώτη ανάκριση. Αυτός ή αυτή δεν είναι τίποτα περισσότερο από ύποπτος σε αυτό το στάδιο. Αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι «κατ' αρχήν» (δηλαδή, κατά γενικό κανόνα αλλά όχι άνευ εξαιρέσεων), λήψη υπόψη ως αποδεικτικού στοιχείου σε ποινική δίκη μίας κατάθεσης που έγινε σε αρχική αστυνομική ανάκριση υπό την ιδιότητα του υπόπτου χωρίς πρόσβαση σε νομική υποστήριξη θα καταστήσει τη δίκη άδικη. Η ύπαρξη ή όχι «κατηγορίας» τη στιγμή της αρχικής ανάκρισης στην αστυνομία, πιστεύω, στερείται σημασίας για τη διασφάλιση των κατηγορουμένων, όπως αντιπροσωπεύει ο κανόνας της Salduz. Η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την πρόσβαση σε νομική συμβουλή κατά την αρχική αστυνομική ανάκριση του υπόπτου δεν πρέπει να έχει ως συνέπεια την διατάραξη με βάση την κοινή λογική του τρόπου με τον οποίο η ποινική διαδικασία διεξάγεται σταδιακά από το ένα στάδιο στο άλλο στις περισσότερες χώρες μας (από να προσεγγιστεί ως πιθανός μάρτυρας, να καταστεί ύποπτος, να αποδοθεί κατηγορία, και τελικά να υποβληθεί σε δίκη). Δεν είναι απαραίτητο, στην περίπτωση του τέταρτου προσφεύγοντος, να «συνανηθούν» οι δύο ξεχωριστές έννοιες (α) να έχει εξεταστεί ως ύποπτος και (β) να έχει αποδοθεί «κατηγορία» προκειμένου να εξασφαλιστεί στον τέταρτο προσφεύγοντα η ωφέλεια της εγγύησης σύμφωνα με το άρθρο 6 ότι η δίκη του δεν πρέπει να υπονομεύεται όσον αφορά τη δικαιοσύνη της από τα θέματα που καλύπτονται από τον κανόνα της Salduz».

³⁸⁵ ΕΔΔΑ, Simeonovi κατά Βουλγαρίας (2017). Βλ. σε T. Barkhuysen, M. Van Emmerik, Os. Jansen and M. Fedorova, Right to a Fair Trial σε P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, ό.π., σελ. 633, European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, ό.π., αρ. παρ. 425 επ.

ήταν παράλογο να θεωρηθεί ότι δεν επιχειρήθηκε η ανάκρισή του από τις αρχές σε εκείνο ακριβώς το στάδιο, γεγονός που ενισχυόταν από την παντελή έλλειψη έγγραφου αρχείου καταγραφής αυτών των ανακρίσεων, αποδεικτική της πίεσης που υπέστη ο προσφεύγων προκειμένου να ομολογήσει. Τέλος, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι το δικαίωμα στη νομική συνδρομή που προβλέπεται στο άρθρο 6 παρ. 3 υπό στ. γ. είχε αυτοτέλεια έναντι της απαίτησης δίκαιης δίκης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ.1 ΕΣΔΑ. Ήγουν, η διαπίστωση της παραβίασης ή μη αυτού του αυτόνομου δικαιώματος στην παρούσα υπόθεση εξαρτάται αποκλειστικά από την απάντηση στο ακόλουθο ερώτημα: υπήρχαν κάποιοι λόγοι που να δικαιολογούν τον περιορισμό της προσβάσεώς του σε δικηγόρο κατά την αστυνομική κράτηση; Αν δεν υπήρχαν τέτοιοι λόγοι, το γεγονός ότι η καταδίκη δεν στηριζόταν αποκλειστικά στην ομολογία του προσφεύγοντος και το γεγονός ότι είχε την αποτελεσματική συνδρομή ενός ή περισσότερων δικηγόρων για την υπόλοιπη ποινική διαδικασία δεν είχε καμία συνέπεια σε σχέση με το άρθρο 6 § 3 ΕΣΔΑ.

Κατά το σκεπτικό του, το ΕΔΔΑ επεσήμανε αρχικά την πάγια θέση του ότι «η άμεση πρόσβαση σε δικηγόρο αποτελεί σημαντικό θεσμικό αντίβαρο στο ευάλωτο της θέσης των υπόπτων που τελούν υπό κράτηση, παρέχει θεμελιώδη προστασία έναντι του εξαναγκασμού και της κακομεταχείρισης των υπόπτων από την αστυνομία και συμβάλλει στην πρόληψη των «κακώς κειμένων» της δικαιοσύνης και στην επίτευξη των στόχων του άρθρου 6, ιδίως την ισότητα των όπλων μεταξύ των διωκτικών αρχών και των κατηγορουμένων». Επομένως, «το άρθρο 6 παρ. 3, στ. γ ΕΣΔΑ, δεν κατοχυρώνει αυτόνομο δικαίωμα, αλλά πρέπει να αναγινώσκεται και να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της ευρύτερης επιταγής της δικαιοσύνης της ποινικής διαδικασίας εν συνόλω, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6παρ.1 της Σύμβασης».

Περαιτέρω, τόνισε ότι «η τήρηση των απαιτήσεων μιας δίκαιης δίκης πρέπει να εξετάζεται σε κάθε περίπτωση όσον αφορά την εξέλιξη της διαδικασίας στο σύνολό της και όχι επί τη βάση μεμονωμένης εξέτασης μιας συγκεκριμένης πτυχής ή ενός συγκεκριμένου περιστατικού, μολονότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το γεγονός ότι ένας συγκεκριμένος παράγων δύναται να είναι τόσο αποφασιστικός ώστε να διευκολύνει τη θεώρηση της δικαιοσύνης της δίκης σε ένα προγενέστερο διαδικαστικό στάδιο». Παράλληλα, αναφέρθηκε στην ύπαρξη επιτακτικών λόγων ικανών να θεμελιώσουν περιορισμό στο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο αναγόμενο στα κριτήρια της Ibrahim για την ύπαρξη τέτοιων λόγων. Εντούτοις, το Δικαστήριο έκανε δεκτό, εμμένοντας στην προγενέστερη παραδοχή του, ότι μόνη η ανυπαρξία τέτοιων επιτακτικών λόγων δεν οδηγεί, αυτομάτως, στη διαπίστωση της παραβίασης του άρθρου 6 παρ.3 γ' ΕΣΔΑ. Θα πρέπει, δηλαδή ακολούθως να εξεταστεί αυστηρώς (strict scrutiny) η τήρηση της δικαιοσύνης της συνολικής διαδικασίας.

Στην παρούσα υπόθεση, το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, εξέτασε το αν διεξήχθη πράγματι ανάκριση στις τρεις ημέρες κράτησης άνευ συνηγόρου, το εάν υφίστατο διάταξη νόμου στο εθνικό

δίκαιο που να αποκλείει τη χρήση στην ακροαματική διαδικασία αποδεικτικού μέσου που έχει ληφθεί κατά παράβαση των επιταγών του, το εάν ο προσφεύγων ομολόγησε οικειοθελώς και το αν συμμετείχε ενεργά σε όλα τα στάδια της δίκης, καταλήγοντας στο ότι δεν υφίστατο παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ.

Διαπιστώνει, συνεπώς, με θλίψη κανείς, ότι με αυτήν την πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ ανοίγει εκ νέου ο δρόμος για την σχετικοποίηση των μέχρι πρότινος απόλυτων απαγορεύσεων, όπως αυτές είχαν αποκρυσταλλωθεί στην «μετά-Salduz» εποχή³⁸⁶. Σε κάθε περίπτωση, τα συμπεράσματα των δύο προαναφερθεισών αποφάσεων του Τμήματος Μείζονος Συνθέσεως (Ibrahim κατά Η.Β, Simeononi κατά Βουλγαρίας) τελούν σε ευθεία αντίθεση με την γενικότερη κατεύθυνση ενίσχυσης και ενδυνάμωσης της υπερασπιστικής θέσης των υπόπτων και των κατηγορουμένων στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης³⁸⁷.

Υπόθεση Beuze κατά Βελγίου (2018) (Grand Chamber)

Στο σημείο αυτό, είναι η κατάλληλη στιγμή να παρατεθεί η λίαν πρόσφατη απόφαση του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως, η οποία ακολουθώντας τις πάγιες παραδοχές που χάραξαν οι προμνησθείσες Ολομέλειες, ασχολήθηκε με το ειδικότερο ζήτημα του κατά πόσον το γνωστό «τεστ - δύο σταδίων» της Ibrahim, είχε ανάλογη εφαρμογή και σε περιπτώσεις περιορισμών γενικής και υποχρεωτικής φύσεως στο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο ή οι εν λόγω περιορισμοί συνεπάγονταν αυτομάτως παραβίαση της δίκαιης δίκης.

³⁸⁶ Βλ. Ιωάννης Μπρούπης, ό.π.

³⁸⁷ Βλ. σε ανώτερο σημείο της παρούσας μελέτης. Προς την κατεύθυνση αυτή, άμεσα σχετιζόμενη με την παρούσα προβληματική του δικαιώματος του υπόπτου να έχει πρόσβαση σε συνήγορο είναι η θέσπιση της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ της 22.10.2013. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 2 της ως άνω Οδηγίας προβλέπεται ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο παρέχεται σε όλους τους υπόπτους ή κατηγορούμενους στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που λαμβάνουν γνώση από τις αρμόδιες αρχές, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρούνται ύποπτοι ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης. Στο άρθρο 3 της Οδηγίας κατοχυρώνεται το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και προτού λάβει χώρα εξέταση από τις αστυνομικές ή δικαστικές αρχές με οποιοδήποτε τρόπο. Βλ. Σχετικά και Anneli Soo, Potential Remedies for Violation of the Right to Counsel in Criminal Proceedings: Article 12 of the Directive 2013/48/EU(22 October2013) and its Output in National Legislation, EuCLR Vol. 6, 3/2016, σελ. 284-307, Ed Cape, Jacqueline Hodgson, The Right to Access to a lawyer at police stations-Making the European Union Directive work in practice, New Journal of European Criminal Law, Vol. 5, Issue 4, 2014, σελ. 450-479, όπου αναφέρεται σελ. 477 αναφορικά με την σχέση της εν λόγω Οδηγίας και της νομολογίας του ΕΔΔΑ: «*The EU Directive on the right of access to a lawyer provides more detail than ECtHR jurisprudence on when the right of access applies, and does require that a suspect have a right to have their lawyer present during interrogation, and that the lawyer be able to 'participate effectively'*».

Αναφορικά με την υπό κρίση σημαντική υπόθεση λεκτέα τα εξής: Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε, ότι το γεγονός, ότι στερήθηκε την πρόσβαση σε συνήγορο ενώ ευρισκόταν υπό αστυνομική κράτηση, χωρίς να του παρασχεθεί επαρκής πληροφόρηση σχετικά με το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης, σε συνδυασμό με το γεγονός, ότι δεν υπήρχε συνήγορος κατά τις επόμενες αστυνομικές ανακρίσεις, στην ανάκριση και στις λοιπές ανακριτικές πράξεις κατά τη διάρκεια της προδικαστικής έρευνας, παραβίασαν το δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη, όπως αυτό κατοχυρώνεται από το άρθρο 6 §§ 1 και 3 γ' της Σύμβασης. Σύμφωνα, δηλαδή με τις αιτιάσεις του προσφεύγοντος, εν προκειμένω δεν υπήρχε επιτακτικός λόγος – και δεν έγινε καν επίκληση τέτοιου λόγου – ώστε να του απαγορευθεί το δικαίωμα σε νομική υποστήριξη. Ο περιορισμός του δικαιώματος πρόσβασης συνήγορο ήταν ο κανόνας εκείνη την εποχή και διήρκεσε καθ' όλη τη διάρκεια της προδικαστικής έρευνας. Στην περίπτωση του, δεν είχε γίνει ατομική αξιολόγηση και δεν υπήρχε επείγουσα ανάγκη προστασίας ατόμων από σοβαρή προσβολή στη ζωή ή την ελευθερία τους ή από σοβαρό τραυματισμό³⁸⁸. Επρόκειτο, συνεπώς, για υποχρεωτικό και γενικής φύσεως νομοθετικό περιορισμό, ο οποίος έπρεπε σε κάθε περίπτωση να οδηγήσει σε παραβίαση του άρθρου 6 παρ 1 συνδ. 3 γ' ΕΣΔΑ³⁸⁹.

Από την άλλη πλευρά, η Κυβέρνηση αναγνώρισε, ότι, «ένεκα του εφαρμοστέου βελγικού δικαίου κατά τον κρίσιμο χρόνο, ο προσφεύγων δεν είχε τη δυνατότητα να συμβουλευτεί έναν συνήγορο, ενώ ευρισκόταν υπό αστυνομική κράτηση και κανένας συνήγορος δεν ήταν παρών κατά τις επακόλουθες εξετάσεις ή ανακρίσεις ή κατά την αναπαράσταση. Ωστόσο, τούτο δεν συνεπάγεται αυτομάτως, ότι η δίκη του προσφεύγοντος δεν ήταν δίκαιη. Ήταν απαραίτητο να εκτιμηθεί η συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας σύμφωνα με τη μέθοδο και τη νομολογία του Δικαστηρίου, η οποία, όπως επαναλαμβάνεται στην απόφαση *Ibrahim και Λοιποί*, έδειξε ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο δεν συνιστά αυτοσκοπό³⁹⁰».

Το ΕΔΔΑ κατά το σκεπτικό του επεσήμανε ότι «Οι αιτιάσεις του προσφεύγοντος αφορούν νομοθετικούς περιορισμούς στο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο, ο δε πρώτος ισχυριζόμενος περιορισμός είναι της ίδιας φύσης με αυτόν που διατυπώνεται στην απόφαση *Salduz*. Πρέπει δε να επισημανθεί ότι, μετά την απόφαση αυτή, η Ολομέλεια παρείχε σημαντική διασάφηση σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο με την απόφαση *Ibrahim και Λοιποί*, καίτοι ο περιορισμός που

³⁸⁸ ΕΔΔΑ, *Beuze* κατά Βελγίου (2018), αρ. παρ. 95.

³⁸⁹ Βλ. και αρ.παρ. 97 («Η διαπίστωση, ότι υπήρχε ένας γενικός και υποχρεωτικός νομοθετικός περιορισμός της νομικής υποστήριξης θα έπρεπε να αρκεί, κατά την άποψη του προσφεύγοντος, βάσει της νομολογίας που ανέφερε, για να θεμελιωθεί παραβίαση των απαιτήσεων του άρθρου 6, ακόμη και όταν ο ύποπτος είχε αρνηθεί τους ισχυρισμούς ή άσκησε το δικαίωμα σιωπής. Τόνισε δε, ότι μία τέτοια προσέγγιση είχε ακολουθηθεί από το Δικαστήριο σε αρκετές υποθέσεις»).

³⁹⁰ ΕΔΔΑ, *Beuze* κατά Βελγίου (2018), αρ. παρ. 100.

διατυπώθηκε στην τελευταία περίπτωση δεν ήταν γενικής και υποχρεωτικής φύσεως. Επομένως, η παρούσα υπόθεση παρέχει στο Δικαστήριο την ευκαιρία να εξηγήσει, εάν η διασάφηση αυτή τυγχάνει γενικής εφαρμογής ή εάν, όπως ισχυρίζεται ο προσφεύγων, η διαπίστωση ενός νομοθετικού περιορισμού αρκεί από μόνη της για της διαπίστωση παραβίασης των απαιτήσεων του Άρθρου 6 §§ 1 και 3 γ'.³⁹¹». Εν συνεχεία, αντλώντας επιχειρήματα από το σκεπτικό των αποφάσεων Ibrahim και Simeonovi³⁹², το ΕΔΔΑ έκανε δεκτό ότι το γνωστό «τεστ - δύο σταδίων» εφαρμόζεται και στην περίπτωση νομοθετικών και συστημικών περιορισμών στο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο. Υπό τις περιστάσεις αυτές κατέληξε³⁹³ ότι «το Δικαστήριο πρέπει να εφαρμόζει πολύ αυστηρό έλεγχο στην εκτίμησή του για τη δικαιοσύνη της διαδικασίας, ιδίως όταν υπάρχουν νομοθετικοί περιορισμοί γενικού και υποχρεωτικού χαρακτήρα. Επομένως, το βάρος της απόδειξης βαρύνει την Κυβέρνηση, η οποία, όπως έχει γίνει δεκτό, θα πρέπει να αποδείξει με πειστικό τρόπο ότι ο αιτών είχε παρά ταύτα, μία δίκαιη δίκη στο σύνολό της. Όπως προαναφέρθηκε, η αδυναμία της κυβέρνησης να αποδείξει επιτακτικούς λόγους βαρύνει πολύ την πλάστιγγα και, επομένως, η ισορροπία στην τελευταία μπορεί να ανατραπεί προς διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 6 §§ 1 και 3 γ'».

Παρά το γεγονός, ότι η εν λόγω απόφαση του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης διαπίστωσε παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης υπό την ειδικότερη έκφραση του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο, εντούτοις η παραδοχή της κατά την άποψη της γράφουσας κρίνεται «επικίνδυνη». Και τούτο, διότι κατά την χάραξη των κατευθυντήριων αρχών της παρέμεινε πιστή στο σκεπτικό των προγενέστερων προβληματικών αποφάσεων του ΕΔΔΑ, οι οποίες μέσω μίας συνολικής εξέτασης της δικαιοσύνης της υπόθεσης «καθαγιάζουν» κατάφωρες παραβιάσεις των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου. Απογοητευτικό, μάλιστα, στην υπό κρίση απόφαση της Ολομέλειας του ΕΔΔΑ κρίνεται το γεγονός, ότι ρητά έλαβε θέση υπέρ της εφαρμογής του

³⁹¹ ΕΔΔΑ, Beuze κατά Βελγίου (2018), αρ. παρ. 116.

³⁹² ΕΔΔΑ, Beuze κατά Βελγίου (2018), αρ. παρ. 144 («Στην Υπόθεση Ibrahim and Others, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε, επίσης, ότι η απουσία επιτακτικών λόγων δεν οδήγησε από μόνη της σε διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 6. Είτε υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι είτε όχι, είναι απαραίτητο σε κάθε περίπτωση να εξεταστεί η διαδικασία στο σύνολό της (βλ. Ibrahim and Others, § 262). Το τελευταίο αυτό σημείο έχει ιδιαίτερη σημασία στην υπό κρίση υπόθεση, δεδομένου ότι ο προσφεύγων στηρίχθηκε σε μια ορισμένη ερμηνεία της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης συνήγορο (βλ. Σκέψη 97 ανωτέρω), με συνέπεια, ότι η νομοθετική και συστηματική προέλευση του περιορισμού αυτού του δικαιώματος, ελλείψει επιτακτικών λόγων, αρκεί για την παραβίαση των απαιτήσεων του άρθρου 6. Ωστόσο, όπως προκύπτει από την απόφαση Ibrahim and Others., και την επακολουθήσασα απόφαση Simeonovi, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχειρήμα των προσφευγόντων στις υποθέσεις αυτές, ότι η Υπόθεση Salduz είχε θέσει έναν απόλυτο κανόνα αυτού του είδους. Έτσι, το Δικαστήριο προέβη σε παρέκκλιση από την αρχή που διατυπώθηκε, ιδίως, στην υπόθεση Dayanan και άλλες αποφάσεις κατά της Τουρκίας»).

³⁹³ ΕΔΔΑ, Beuze κατά Βελγίου (2018), αρ. παρ. 160-165.

«τεστ – δύο σταδίων» σε περιπτώσεις κραυγαλέων συστημικών ελλείψεων ως προς το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο, ενώ κατά την γράφουσα θα έπρεπε να υιοθετήσει μία ευμενή για τα δικαιώματα του υπόπτου ερμηνευτική εκδοχή του κεκτημένου - Salduz. Ήτοι, να κάνει δεκτό, ότι σε περιπτώσεις γενικών και υποχρεωτικών νομοθετικών περιορισμών δεν στοιχειοθετείται η συνδρομή «επιτακτικών λόγων» και έτσι επέρχεται αυτομάτως παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 συνδ. γ' ΕΣΔΑ δίχως προσφυγή στο δεύτερο στάδιο, ήτοι την εξέταση της εν συνόλω δικαιοσύνης της διαδικασίας. Σε κάθε περίπτωση, φρονώ, ότι η συγκεκριμένη παραδοχή του ΕΔΔΑ, ότι στην περίπτωση γενικών και υποχρεωτικών περιορισμών η Κυβέρνηση επιβαρύνεται με πρόσθετο αποδεικτικό βάρος και το Δικαστήριο εξετάζει την συνολική δικαιοσύνη («overall fairness») σε εξόχως αυστηρό πλαίσιο δεν αντισταθμίζει επαρκώς τα ανωτέρω επισημανθέντα άτοπα.

4.2.2 Ο νέος ΚΠΔ – Η ρύθμιση του άρθρου 244 παρ. 3

Σκοπίμως επελέγη η ανάλυση της διάταξης του άρθρου 244 παρ. 3 νέου ΚΠΔ στο παρόν κεφάλαιο, καθώς η νέα αυτή ρύθμιση συνιστά ισχυρό θεσμικό αντίβαρο σε πάγιες πρακτικές «μαρτυριοποίησης»³⁹⁴ του μετέπειτα κατηγορουμένου και βρίσκεται σε πλήρη εναρμόνιση με τις επιταγές του ΕΔΔΑ³⁹⁵, όπως εκτέθηκαν ανωτέρω.

Ειδικότερα, στο νέο άρθρο 244 παρ. 3 προβλέπεται ότι: *«προηγούμενη έγγραφη εξέταση του υπόπτου που έγινε με όρκο ή χωρίς τη δυνατότητα άσκησης των δικαιωμάτων της παρ. 1 εδ. β' απαγορεύεται να αποτελέσει μέρος της δικογραφίας. Τυχόν παραμονή της στη δικογραφία συνιστά προσβολή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη»*. Μάλιστα, στην Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ αναφέρεται ότι *«Η αρχική πρόταση για θέσπιση ρητής απόλυτης ακυρότητας στην περίπτωση αυτή εγκαταλείφθηκε, καθώς η ρητή πρόβλεψή της θα δημιουργούσε στο μέλλον ζητήματα διαφοροποίησης των απόλυτων ακυροτήτων σε θεσπισμένες και μη, αναιρώντας τον χαρακτήρα των πρώτων ως ρήτρας. Με την επιλεγείσα διατύπωση, εξάλλου, διασαφηνίζεται άνευ ετέρου ότι τόσο με την «απαγόρευση εισροής της στη δικογραφία» όσο και με την απαγόρευση «παραμονής της στη δικογραφία» εισάγεται μια ρητή αποδεικτική απαγόρευση της συγκεκριμένης έγγραφης εξέτασης του υπόπτου, η παραβίαση της οποίας συνεπάγεται την απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας λόγω*

³⁹⁴ Βλ. αναλυτικά σε Δ. Συμεωνίδης, Απαγόρευση αυτοενοχοποίησης και αποδεικτική αξιοποίηση μαρτυρικών καταθέσεων του μετέπειτα κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία (με αφορμή το βούλευμα ΑΠ 92/2004), ΠοινΔικ 2004, σελ. 453 επ.

³⁹⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΕΔΔΑ δέχεται ότι για την ενεργοποίηση του δικαιώματος της μη αυτοενοχοποίησης δεν απαιτείται ως προϋπόθεση να έχει ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος του εξεταζομένου προσώπου σύμφωνα με τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου, αλλά αρκεί να υπάρχουν απλώς υπόνοιες, οι οποίες να εξωτερικεύονται είτε στα πλαίσια μιας διοικητικής διαδικασίας συλλογής πληροφοριών είτε με τη σύλληψη. Βλ. μεταξύ άλλων ΕΔΔΑ, Saunders κατά Η.Β., αρ. παρ. 68-69.

προσβολής του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Κατ' αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται να τερματιστεί το καθεστώς μιας δήθεν αμελούς εισαγγελικής συμπεριφοράς που παράβλεπε την ανεξάρτητη παραμονή των παράνομων αυτών έγγραφων εξετάσεων στον φάκελο της δικογραφίας³⁹⁶».

Μολοντί η αναδρομή στο νομολογιακό καθεστώς της αποδεικτικής αξιοποίησης των μαρτυρικών καταθέσεων του μετέπειτα κατηγορουμένου εκφεύγει των ορίων της παρούσας μελέτης, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί, ότι ο Άρειος Πάγος δύο φορές εν Ολομελεία³⁹⁷, απεφάνθη σχετικά ότι οι εν λόγω μαρτυρικές καταθέσεις, εφόσον ουσιαστικά αντιβαίνουν στα θεμελιώδη υπερασπιστικά δικαιώματα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης, δεν μπορούν να γίνουν δεκτές. Τούτο, διότι η «μαρτυριοποίηση» του κατηγορουμένου είναι αδιανόητη. Υπό αυτές τις συνθήκες, έκανε δεκτό, ότι, εάν καταστρατηγούνται κατ' αυτόν τον τρόπο τα υπερασπιστικά δικαιώματά του τελευταίου ως κατηγορουμένου, παράγεται απόλυτη ακυρότητα³⁹⁸.

Με το νέο καθεστώς, λοιπόν, ορίζεται πλέον ρητά, ότι η ίδια η παραμονή της κατάθεσης στο φάκελο της δικογραφίας αποτελεί άνευ ετέρου παραβίαση της δίκαιης δίκης, η οποία συνδυασμένη με το ά. 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ δημιουργεί απόλυτη ακυρότητα λόγω παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου και ιδίως του δικαιώματος στην μη αυτοενοχοποίησή του. Δε χρειάζεται, δηλαδή, να αξιοποιηθεί αποδεικτικά η κατάθεση από το δικαστήριο, αλλά και μόνον η παραμονή της στη δικογραφία παραβιάζει τις αρχές της δίκαιης δίκης. Η εν λόγω ρύθμιση κρίθηκε δικαιοκρατικά αναγκαία προκειμένου να τεθεί οριστικό τέλος σε νομολογιακές κατασκευές, οι οποίες φαλκίδευαν τα υπερασπιστικά δικαιώματα του υπόπτου. Έτσι, ο δικονομικός νομοθέτης απέβλεψε στην προστασία του τυχόν μετέπειτα κατηγορουμένου, ο οποίος ενδέχεται να καταθέσει επιβαρυντικά γι' αυτόν περιστατικά, τα οποία σε διαφορετική περίπτωση, ήτοι αν αυτός εξετάζοταν ανωμοτί υπό το δικονομικό status του υπόπτου ή με την γνώση των προβλεπόμενων δικαιωμάτων του, δεν θα τα κατέθετε³⁹⁹. Εξ αντιδιαστολής συνάγεται,

³⁹⁶ Αιτιολογ'Εκθ νέου ΚΠΔ, σελ. 69.

³⁹⁷ Βλ. ΟΛΑΠ 2/1999, ΠοινΧρον 1999, σελ. 811 επ. με εύστοχες παρατηρήσεις Ηλία Αναγνωστόπουλου, ΟΛΑΠ 1/2004 (σε Συμβούλιο), ΠοινΧρον ΝΕ', σελ. 113 επ. με παρατηρήσεις του ιδίου. Μάλιστα, η τελευταία ορθώς επεξέτεινε την απαγόρευση αποδεικτικής αξιοποίησης καταθέσεων που έδωσε ο μετέπειτα καταστάς κατηγορούμενος στο πλαίσιο διενεργούμενης ΕΔΕ. Εξάλλου στο άρθρο 43 ΚΠΔ δίνεται η δυνατότητα λειτουργικής υποκατάστασης της προκαταρκτικής εξέτασης από την ΕΔΕ. Βλ. όμως και σημειωθείσα οπισθοδρόμηση με ΑΠ 377/2008.

³⁹⁸ Μάλιστα, είναι σημαντικό ότι το Ακυρωτικό μας προχώρησε στις υπό κρίση παραδοχές παρά το γεγονός ότι υπό την προηγούμενη μορφή του άρθρου 31 παρ. 2 περί προκαταρκτικής εξέτασης δεν οριζόταν ρητά ως δικονομική κύρωση η επέλευση ακυρότητας.

³⁹⁹ Παπαδαμάκης Α., ό.π., σελ. 241.

ότι στην δικογραφία παραμένει και αξιοποιείται αποδεικτικά η έγγραφη εξέταση του υπόπτου που έγινε χωρίς όρκο και με όλες τις προβλεπόμενες θεσμικές εγγυήσεις^{400,401}.

5. Η δικονομική κύρωση προσβολής των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου στο νέο ΚΠΔ

Μία από τις πλέον σημαντικές νομοθετικές τομές του νέου ΚΠΔ είναι η ρητή πρόβλεψη στο άρθρο 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ της πρόκλησης απόλυτης ακυρότητας σε περίπτωση μη τήρησης των διατάξεων που καθορίζουν *«την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του υπόπτου, ήτοι του προσώπου στο οποίο αποδίδεται η πράξη κατά την προκαταρκτική εξέταση και την άσκηση των δικαιωμάτων που το παρέχονται από το νόμο, την ΕΣΔΑ, το ΔΣΑΔΠ και το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε»*.

Η ρύθμιση αυτή, όπως αναφέρεται και στην Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ κρίθηκε ως δικαιοκρατικά αναγκαία για συστηματικούς και νομοτεχνικούς λόγους⁴⁰². Θα πρέπει δε να σημειωθεί, ότι στο πλαίσιο του παλαιού ΚΠΔ η απουσία πρόβλεψης επέλευσης απόλυτης ακυρότητας σε περίπτωση παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου και των διατάξεων που ρύθμιζαν το καθεστώς της προκαταρκτικής εξέτασης, παρείχε ουκ ολίγες φορές το έρεισμα στη νομολογία να καταστρατηγεί τα υπερασπιστικά δικαιώματα του υπόπτου⁴⁰³.

Η ανάγκη, λοιπόν, την ως άνω ρητής πρόβλεψης επέλευσης απόλυτης ακυρότητας σε περίπτωση παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου εμφανίστηκε επιτακτική στο πλαίσιο της εν γένει αναβάθμισης του δικονομικού ρόλου του στο νέο ΚΠΔ. Δοθέντος, ότι ο ύποπτος κατέστη διάδικος της ποινικής δίκης και αποτελεί πλέον ρητά μία νομική ιδιότητα με αυτοτελή δικαιώματα και υποχρεώσεις, θα ήταν από συστηματικής απόψεως άτοπο να μην αναγνωρίζονται υπέρ του οι δικονομικές κυρώσεις που προβλέπονται σε περίπτωση παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου⁴⁰⁴. Πολλώ δε μάλλον, αν αναλογιστεί

⁴⁰⁰ Μαργαρίτης Μ., ό.π., σελ. 610.

⁴⁰¹ Αξιοσημείωτο δε, ότι έχει κριθεί νομολογιακά (ΑΠ 344/2018), ότι η παραβίαση της αρχής της μη αυτοενοχοποίησης του κατηγορουμένου δεν επέρχεται με την αξιοποίηση του υποβληθέντος από τον ίδιο υπομνήματος εγγράφων εξηγήσεων κατά την προκαταρκτική εξέταση, γιατί το υπόμνημα αυτό υποβάλλεται από αυτόν με την θέλησή του και προς υπεράσπισή του και σε κάθε περίπτωση δεν εξαναγκάζεται προς τούτο.

⁴⁰² Αιτιολογ. Έκθ. νέου ΚΠΔ σελ. 53.

⁴⁰³ Βλ. λ.χ σε ανώτερο σημείο της παρούσας την πάγια νομολογιακή παραδοχή περί μη υποχρέωσης κλήσης του υπόπτου προς παροχή εξηγήσεων και μη επέλευσης απολύτου ακυρότητας κατ' άρθρο 171 παρ. 1 δ' από την παράλειψη αυτή.

⁴⁰⁴ Βλ. συναφώς Δαλακούρας Θ., Η παραβίαση του δικαιώματος υπερασπίσεως και οι συνέπειές της, ΠοινΧρον. 2016, σελ. 641 επ. με αναφορές σε νομολογία ΕΔΔΑ.

κανείς, την ενδυνάμωση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου στο πλαίσιο της νέας προκαταρκτικής εξέτασης, τα οποία σχεδόν ταυτίζονται με αυτά του κατηγορουμένου και ως εκ τούτου χρήζουν ανάλογης κατοχύρωσης. Το σημαντικότερο, όμως, έγκειται σε τούτο: Όπως εκτέθηκε σε ανώτερο σημείο της παρούσας μελέτης, η δικονομική μεταχείριση του υπόπτου στο νέο ΚΠΔ αντανάκλα όχι μόνον την θωράκιση της υπερασπιστικής του θέσης με εγγυήσεις, αλλά και την «χειροτέρευση» αυτής μέσω της διεύρυνσης των επιτρεπόμενων επαχθών ανακριτικών πράξεων σε βάρος του. Στο πλαίσιο αυτό, η θέσπιση δικονομικής κύρωσης εμφανίζεται επιτακτική προκειμένου να διασφαλιστεί η νομοτυπικότητα και η εν γένει δικαιοσύνη της διαδικασίας⁴⁰⁵. Δηλαδή, η ενδυνάμωση του υπόπτου με υπερασπιστικά δικαιώματα προκειμένου να δύναται να αμυνθεί στις ιδιαίτερα εκτεταμένες εξουσίες των διωκτικών αρχών στο πλαίσιο της νέας ουσιαστικής προκαταρκτικής εξέτασης θα έμενε γράμμα κενό αν δεν προβλεπόταν μία δικονομική κύρωση σε περίπτωση προσβολής των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων.

Περαιτέρω, η υπό κρίση ρύθμιση ενσωματώνει τις πάγιες παραδοχές του ΕΔΔΑ και του ενωσιακού νομοθέτη. Όπως εκτέθηκε στο οικείο κεφάλαιο, η ΕΣΔΑ δεν αναγνωρίζει ύποπτο αλλά «κατηγορούμενο ποινικής φύσης» με συνέπεια να ενεργοποιούνται οι προστατευτικές εγγυήσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ όχι μόνον σε περίπτωση επίσημης απόδοσης κατηγορίας, αλλά και όταν επηρεαστεί ουσιωδώς η κατάσταση του υπόπτου. Παράλληλα, ο ενωσιακός νομοθέτης προέβη με τις Οδηγίες 2010/64/ΕΕ, 2012/13/ΕΕ, 2013/48/ΕΕ και 2016/343/ΕΕ σε σημαντική ενίσχυση των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων στις ποινικές διαδικασίες με στόχο την υλοποίηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης μέσω της αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Την ώρα, λοιπόν, που το ευρωπαϊκό γίνεσθαι αναγνωρίζει ταυτόσημα δικαιώματα στον ύποπτο και τον κατηγορούμενο, θα ήταν παράλογο να μην ενσωματώσει τις ως άνω επιταγές και ο ημεδαπός δικονομικός νομοθέτης προβλέποντας ρητά την επέλευση απόλυτης ακυρότητας και για τον ύποπτο σε περίπτωση φαλκίδευσης των δικαιωμάτων του. Άλλωστε, στο ίδιο πνεύμα, προβλέπεται ρητά στο άρθρο 244 παρ. 3 ότι σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων του υπόπτου (λ.χ να παράσχει εξηγήσεις, να παρίσταται με συνήγορο, να προτείνει μάρτυρες υπεράσπισης, να λάβει προθεσμία προς παροχή εξηγήσεων κλπ.) η έγγραφη εξέταση του υπό τις ως άνω συνθήκες απαγορεύεται να αποτελέσει μέρος της δικογραφίας και τυχόν παραμονή της συνεπάγεται προσβολή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη.

Συνοψίζοντας, η τυχόν παραβίαση των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στον ύποπτο της νέας προκαταρκτικής εξέτασης⁴⁰⁶ συνεπάγεται την απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατ' εφαρμογή του άρθρου 171 παρ. 1 δ' ΚΠΔ, ενώ σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων που

⁴⁰⁵ Αιτιολογ.Εκθ νέου ΚΠΔ, ό.π.

⁴⁰⁶ Τόσο στο πλαίσιο της υποχρεωτικής όσο και της δυνητικής προκαταρκτικής εξέτασης κατά τον Παπαδαμάκη.

αφορούν την ποινική δίωξη κατ' άρθρο 171 παρ. 1 β' ΚΠΔ. Την εν λόγω ακυρότητα δύναται να προτείνει ο κατηγορούμενος μέχρις ότου καταστεί αμετάκλητη η παραπομπή του στο ακροατήριο(άρθρο 174 ΚΠΔ), προσφεύγοντας στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο κατ' άρθρο 176 ΚΠΔ⁴⁰⁷. Σε κάθε περίπτωση, κατά την άποψη της γράφουσας ο ύποπτος δύναται στο πλαίσιο της νέας αναβαθμισμένης προκαταρκτικής εξέτασης να προβάλλει και αυτοτελή αίτηση περί επέλευσης απόλυτης ακυρότητας της προδικασίας σε περίπτωση παραβίασης υπερασπιστικού του δικαιώματος στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο κατ' άρθρο 176 και 244 παρ. 5 νέου ΚΠΔ.

6. Επιλογικές σκέψεις

Εύστοχα έχει επισημανθεί, ότι η ποινική προδικασία ανάγεται σε κομβικό στοιχείο της συνολικής ποινικής δίκης, στο οποίο *«δεν αρμόζει η εικόνα ενός μεμονωμένου, διεκπεραιωτικού σταδίου, αφού η αποστολή του διαχέεται στο σύνολο των θεσμικών εκφάνσεων του ποινικού δικονομικού συστήματος⁴⁰⁸»*.

Με οδηγό την ως άνω σκέψη, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης πρωταρχικός σκοπός ήταν η ανάδειξη της δικονομικής μεταχείρισης του υπόπτου κατά την ΕΣΔΑ και το νέο ΚΠΔ, ο οποίος επέφερε ριζικές αναμορφώσεις στον θεσμό της προκαταρκτικής εξέτασης και αναβάθμισε σημαντικά το δικονομικό status του υπόπτου.

Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται, ότι ο νέος ΚΠΔ ανταποκρίθηκε επιτυχώς στις επιταγές της διεθνούς και ενωσιακής δικαιοταξίας, ενσωματώνοντας με εν πολλοίς επαινετό τρόπο τις πάγιες παραδοχές της νομολογίας του ΕΔΔΑ και το περιεχόμενο των Οδηγιών «για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες». Στην κατεύθυνση αυτή, υπέρ του υπόπτου αναγνωρίστηκαν θεμελιώδη υπερασπιστικά δικαιώματα, ταυτόσημα με αυτά του κατηγορουμένου, τα οποία και αποτελούν ένα ισχυρό θεσμικό αντίβαρο στο έργο των διωκτικών αρχών, οι οποίες διαθέτουν πλέον ευρεία εξουσία διενέργειας όλων των επαχθών ανακριτικών πράξεων στο πλαίσιο της νέας αναβαθμισμένης υποχρεωτικής προκαταρκτικής εξέτασης.

⁴⁰⁷ Παπαδαμάκης Α., ό.π., σελ. 241., Πρβλ. για την παρούσα προβληματική Μοροζίνης Ι., Η πρόταση ακυροτήτων που ανακύπτουν κατά την προδικαστική διερεύνηση πλημμελημάτων-Ιδίως μετά την τροποποίηση του ΚΠΔ με τους ν. 3160/2003, 3346/2005, 3904/2010 και σύμφωνα με την ΟΛΑΠ 1/2008 και τη μετέπειτα νομολογία του Αρείου Πάγου για τις απόλυτες ακυρότητες της προδικασίας, ΠοινΧρον 2011, σελ. 99 επ.

⁴⁰⁸ Δαλακούρας Θ., Η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού-Ρόλος του εισαγγελέα, της αστυνομίας και των λοιπών διωκτικών οργάνων, ΠοινΧρον 2011, σελ. 247.

Μάλιστα, σημαντική καινοτομία του νέου ΚΠΔ, η οποία ήτο απαραίτητη για την διασφάλιση μίας αποτελεσματικής υπεράσπισης κατά την έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ περί δίκαιης δίκης είναι η ρητή πλέον αναγνώριση της επέλευσης απόλυτης ακυρότητας κατ' άρθρο 171 παρ. 1 δ' ως δικονομικής κύρωσης σε περίπτωση παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του υπόπτου. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο εξοπλισμός του τελευταίου με θεμελιώδη δικαιώματα αποκτά ουσιαστικό περιεχόμενο, ενώ παρέχεται ένα σαφής οδηγός στους εφαρμοστές του δικαίου, ώστε να μην καταλείπεται ουδέν περιθώριο καταστρατήγησής τους δια της γνωστής πλαγίας οδού.

Βέβαια, παρά τον ορθό και σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα χαρακτήρα των διατάξεων του νέου ΚΠΔ για τον ύποπτο, δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι πρόκειται για ένα νέο νομοθέτημα που δεν έχει «δοκιμασθεί» στην πράξη και ως εκ τούτου είναι βέβαιο ότι δεν θα λείψουν τα προβλήματα. Ήδη πολλά από τα άτοπα που ενδέχεται να ανακύψουν κατά την εφαρμογή των νέων ρυθμίσεων περί υπόπτου στην δικαστηριακή πρακτική αποτέλεσαν αντικείμενο προβληματισμού στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης.

Το στοίχημα μένει να κερδηθεί στην πράξη από τους εφαρμοστές του δικαίου, ήτοι τις εισαγγελικές και δικαστικές αρχές. Αυτοί είναι που θα πρέπει να σταθούν με τόλμη, πνευματική διαύγεια και ευσυνειδησία απέναντι στις ρυθμίσεις του νέου ΚΠΔ, θέτοντας τέλος σε απαράδεκτες νομολογιακές πρακτικές, οι οποίες επί δεκαετίες στερούσαν τον ύποπτο από μία αποτελεσματική υπεράσπιση και τον υποβάθμιζαν σε μέσο εξυπηρέτησης διωκτικών σκοπών. Ισχυρό όπλο στα χέρια τους αναδεικνύεται η συνταγματικής περιωπής αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 251 παρ. 2 νέου ΚΠΔ), η οποία θέτει στο επίκεντρο τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και καταδικάζει κάθε πρακτική φαλκίδευσής τους.

7. Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

Ελληνική

- Αναγνωστόπουλος Η., Στη Βαβέλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η οδηγία 2010/64/ΕΕ για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στην ποινική διαδικασία, ΠοινΧρον. ΞΣΤ/2016, σελ.241 επ.
- Αναγνωστόπουλος Η., Δικαιώματα των κατηγορουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2017.
- Αναγνωστόπουλος Η., Τα δικαιώματα διερμηνείας, μετάφρασης και ενημέρωσης-Η νομολογιακή πρόσληψη και ο νέος ΚΠΔ, ΠοινΧρον 2019, σελ. 481 επ.

- Αναγνωστόπουλος Η., Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 1/2004 (σε Συμβούλιο), ΠοινΧρον ΝΕ', σελ. 115-116.
- Αναγνωστόπουλος Η., Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 2/1999, ΠοινΧρον ΜΘ', σελ. 813.
- Αναγνωστόπουλος Η., Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1575/2012, ΠοινΧρον 2013, σελ. 518 επ.
- Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η εκδ., εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012.
- Ανδρουλάκης Ν., Η ζήτηση και 'εύρεση' της αλήθειας στην ποινική δίκη, 2017.
- Ανδρουλάκης Ν., Επί του προβλήματος της προανακριτικής απολογίας, ΝοΒ 22, σελ. 1345 επ.
- Ανδρουλάκης Ν., Επιτάχυνση της προδικασίας στην ποινική δίκη – με κάθε κόστος;, ΠοινΧρον 2011, σελ. 161 επ.
- Ανδρουλάκης Ν., "...να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας", ΠοινΧρον. ΝΖ 2007,
- Ανδρουλάκης Ι., Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, 2000.
- Ανδρουλάκης Ι., Παρατηρήσεις στην ΣυμβΠλημΑθ 1668/2019, ΠοινΧρον 2020, σελ. 142 επ.
- Αλεξανδρής Β., Ζητήματα σχετικά με το ακώλυτο δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης ως έκφανση του δικαιώματος πρόσβασης στη Δικαιοσύνη, ΝοΒ 2017, σελ. 1265 επ.
- Αλεξιάδης Σ., Η έννοια του υπόπτου στην Ποινική Δίκη-Η κερκόπορτα για παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων, ΤιμΤομ Μαραγκοπούλου, 2003, σελ. 85 επ.
- Αρβανίτης Δ., Παρατηρήσεις στην C-216/14, ΝοΒ 2016, σελ. 390 επ.
- Βούλγαρης Δ., Ο θεσμός της "νομικής βοήθειας" (legal aid) κατά την ελληνική και ευρωπαϊκή δικαιοταξία, ΠοινΧρον 2016, σελ. 567 επ.
- Βούλγαρης Δ., Σχόλιο στη ΔΕΕ C- 124/16. C- 213/16, C- 188/16 , ΝοΒ 2017, σελ. 979.
- Γιαννουλόπουλος Δ., Η γνωστοποίηση του δικαιώματος σιωπής στον κατηγορούμενο και η ανάγκη εναρμόνισης της ελληνικής νομοθεσίας με το διεθνές και συγκριτικό δίκαιο, ΠοινΔικ 2012, σελ. 643 επ.
- Γιαννουλόπουλος Δ., Το δικαίωμα συνηγόρου στην αστυνομική προανάκριση ως κατεξοχήν έκφανση του κοσμοπολιτικού δικαίου, Έν.Ελλ.Ποινικ., Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και όρια, 2017, σελ. 51 επ.
- Δαλακούρας Θ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Τόμος Ι, 2η εκδ., Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2019.
- Δαλακούρας Θ., Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοίας ή δύναμης των ενδείξεων, ΤιμΤομ Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 851 επ.

- Δαλακούρας Θ., Τα δικαιώματα του υπόπτου και του κατηγορουμένου στον νέο ΚΠΔ, *nova criminalia*, No 7, Οκτώβριος 2019.
- Δαλακούρας Θ., Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, *ΠοινΧρον* 2005, σελ. 961 επ.
- Δαλακούρας Θ., «Προκαταρκτική εξέταση: Όψεις ενός δυναμικού θεσμού μετά τη διαμόρφωσή του με τις ρυθμίσεις των Ν. 3160/2003 και 3346/2005», *ΠοινΔικ* 2007, σελ. 1326 επ.
- Δαλακούρας Θ., Η παραβίαση του δικαιώματος υπερασπίσεως και οι συνέπειές της, *ΠοινΧρον.* 2016, σελ. 641 επ.
- Δαλακούρας Θ., Η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού-Ρόλος του εισαγγελέα, της αστυνομίας και των λοιπών διωκτικών οργάνων, *ΠοινΧρον* 2011, σελ. 247 επ.
- Δασκαλόπουλος Σ., Η προκαταρκτική εξέταση και η άσκηση ποινικής δίωξης κατά τον ν. 3160/2003, *ΠοινΧρον* 2003, σελ. 1027 επ.
- Δασκαλόπουλος Σ., Προκαταρκτική εξέταση: Παρόν και μέλλον μετά από οκτάχρονη εμπειρία εφαρμογής της νέας θεσμικής μορφής της, *ΠοινΧρον* 2011, σελ. 419 επ.
- Δημάκης Αλ., Η ακυρότητα από την μη ανακοίνωση του κατηγορητηρίου στην προανάκριση και το άρθρο 6 παρ. 3α' της ΕΣΔΑ, *Πλογ.* 2001, σελ. 673 επ.
- Διονυσοπούλου Αθ., Έκθεση επί του νομοσχεδίου «Για την ενσωμάτωση των Οδηγιών 2010/64/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2010 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία (L 280) και 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών (L 142), δημ. στην ιστοσελίδα www.hellenicparliament.gr.
- Ζημιανίτης Δ., Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης: Πολιτικές και προοπτικές του ευρωπαϊκού χώρου Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας για το διάστημα 2010-2014, *ΠοινΔικ* 3/2010, σελ.348 επ.
- Ζημιανίτης Δ., Ο ευρωπαϊκός χώρος Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας υπό τη Συνθήκη της Λισαβόνας, *ΠοινΧρον* 2010, σελ. 93 επ.
- Ζημιανίτης Δ., Η νέα προκαταρκτική εξέταση. Κριτική αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας, *ΠοινΔικ* 2013, σελ. 1132 επ.
- Ζησιάδης Β., Η θέση της προκαταρκτικής εξέτασης στο ισχύον ποινικό δίκαιο και τα δικαιώματα του «κατηγορουμένου», *Υπερ* 1994, σελ. 995 επ.

- Ηλιοπούλου-Στράγγα Τζ., Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων-Όψεις της πολυεπίπεδης προστασίας στον ευρωπαϊκό χώρο, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2018.
- Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Υπερκρατικός προσδιορισμός της ποινικής καταστολής: Ιδεολογικοί άξονες ανάπτυξης του ενωσιακού ποινικού δικαίου, ΠοινΧρον 2018, σελ 497 επ.
- Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – Εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς, ΠοινΧρον 2015 σελ. 647 επ.
- Κατσόγιαννου Μ., Δικαίωμα υπεράσπισης (άρθρο 6 παρ. 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ), σε Κοτσαλής Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο-Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014.
- Καλφάκης Γ., Η σύμπτωση της ιδιότητας του μάρτυρα και του κατηγορουμένου στο ίδιο πρόσωπο, Υπερ. 1991, σελ. 757 επ.
- Καλφάκης Γ., Η κατάσχεση και η άρση αυτής κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης και της αστυνομικής προανάκρισης, Αρμ. 1986, σελ 197 επ.
- Καρράς Αρ., «Η αρχή της δικαστικής ακροάσεως στην ποινική δίκη», σειρά ΠΟΙΝΙΚΑ (29), 1989, σελ. 147 επ.,
- Καρράς Αρ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 6η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2019.
- Καρράς Αρ., «Ο Ν. 3160/2003 για την επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας. Μια πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση», ΠοινΛογ 2003, σελ. 447 επ.
- Καρράς Αρ., Οι νεότερες ποινικές δικονομικές νομοθετικές παρεμβάσεις και ιδιαίτερα στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας – ΜΕΡΟΣ Β', ΠοινΔικ 2013, σελ. 162 επ.
- Καρράς Αρ., Η διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης: Ένα βήμα μπροστά – Δύο βήματα πίσω, ΠοινΧρον 2014, σελ. 481 επ.
- Καρράς Αρ., Η δυνατότητα προηγούμενης παροχής εξηγήσεων αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την κίνηση της ποινικής δίωξης και για την απαγγελία κατηγορίας, Πλογ 2009, σελ. 857 επ.
- Κιούπης Δ., Ρ.-Ε. Παπαδοπούλου, Δ. Μουζάκης, Το ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011, σελ. 96 επ.
- Κριτσέλη Ε., τα δικαιώματα του κατ' άρθρον 72 εδ. γ' ΚΠΔ «κατηγορουμένου» στην ποινική προδικασία-νομολογιακή επισκόπηση δικονομικών ακυροτήτων, ΠοινΔικ 2004, σελ. 1180 επ.

- Κονταξής Αθ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνδυασμός Θεωρίας και Πράξης, δ' έκδοση, τόμος Α, σελ. 444 επ..
- Κριθαράς Θ., παρατηρήσεις σε ΓνωμΕισΑΠ (Ν. Μαύρου) ΑΠ 4/2007 ΠοινΔικ 2008, σελ. 171 επ.
- Κωνσταντινίδης Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο-Βασικές έννοιες, 3η εκδ., εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2017.
- Λίβος Ν., Ο ύποπτος: ένας «κατηγορούμενος» πριν τον κατηγορούμενο, Παρέμβαση σε Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο ΕΕΠΔ, Πρακτικά 1991, σελ 165 επ.
- Λίβος Ν., Η δικονομική θέση των καθ'ων υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος-Μία επισκόπηση de lege lata και de lege ferenda, ΠοινΧρον 1995, σελ. 1103 επ.
- Λίβος Ν., Η κίνηση της ποινικής δίωξης: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον, ΠοινΧρον 2011, σελ. 650 επ.
- Μαγριπλή Αικ., Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας -Με αφορμή την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠοινΧρον 2017, σελ. 249 επ.
- Μαργαρίτης Λ., Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου στην προανάκριση και κύρια ανάκριση, Πρακτικά του Γ' Πανελλήνιου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991, σελ. 34 επ.
- Μαργαρίτης Μ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Θεωρία-Νομολογία, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2020.
- Μακρής Φ., «Οι μεταρρυθμιστικές επεμβάσεις στην ποινική δίκη του προσφάτου Ν. 3160/2003», ΠοινΔικ 2003, σελ. 1113 επ.
- Μαργαρίτης Λ., Παρατηρήσεις στην ΣυμβΠλημΘεσ 802/85, Αρμ. 1985, σελ. 768.
- Μαργαρίτης Λ., Προκαταρκτική εξέταση - προανάκριση: Θεωρητικές συμβολές - πρακτικές εφαρμογές, ΠοινΔικ 2007, σελ. 596 επ.
- Μοροζίνης Ι., Η περάτωση της προκαταρκτικής εξέτασης για κακούργημα χωρίς κλήση του υπόπτου, ΝοΒ 2013, σελ. 1485 επ.
- Μοροζίνης Ι., Η πρόταση ακυροτήτων που ανακύπτουν κατά την προδικαστική διερεύνηση πλημμελημάτων-Ιδίως μετά την τροποποίηση του ΚΠΔ με τους ν. 3160/2003, 3346/2005, 3904/2010 και σύμφωνα με την ΟΛΑΠ 1/2008 και τη μετέπειτα νομολογία του Αρείου Πάγου για τις απόλυτες ακυρότητες της προδικασίας, ΠοινΧρον 2011, σελ. 99 επ.

- Μπούπης Ι, παρατηρήσεις στην Υπόθεση Ibrahim και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (13 Σεπτεμβρίου 2016), ΠοινΧρον 2018, σελ. 243 επ.
- Μυλωνάς Ι., Η πρόσφατη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αθήνα-Κομοτηνή 1995, σελ. 143 επ.
- Μυλωνόπουλος Χ., Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας-Η ουσιαστική νομιμοποίηση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου και η σημασία της ποινικής δογματικής για τη διαμόρφωσή του, ΠοινΧρον 2011, σελ. 81 επ.
- Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία-Η δομή της ποινικής δίκης, 9η εκδ. αναθεωρημένη με βάση το νέο ΚΠΔ, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2019.
- Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία, Θεωρία-Πράξη-Νομολογία, 8η εκδ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2018.
- Παπαδαμάκης Α., Προκαταρκτική εξέταση - Προανάκριση: Μορφές και όρια της ερευνητικής δραστηριότητας, ΠοινΔικ 2008, σελ. 337 επ.
- Παπαδόπουλος Φ., Η δικονομική θέση του υπόπτου κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, Υπερ 1995, σελ. 469 επ.
- Παπαδημητράκης Γ., Το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας κατ' άρθρο 101 ΚΠΔ υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ, ΠοινΔικ 2014, σελ. 776 επ.
- Παπακυριάκου Θ., Η αρχή της μη αυτοενοχοποίησης στην ελληνική έννομη τάξη υπό το φως της νεότερης νομολογίας του ΕΔΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009.
- Παπανδρέου Π., Η προκαταρκτική εξέταση [άρθρα 31, 43, 47 ΚΠΔ], ΠοινΔικ 2/2006.
- Παππάς Σπ., Ποια τα όρια της ανακριτικής εξουσίας της παρ. 1 του άρθρου 250 ΚΠΔ μετά τον Ν. 4055/2012;, ΠοινΧρον 2013 σελ. 748 επ.
- Παύλου Σ., Ευρωπαϊκή Ένωση και ΕΣΔΑ-Ιδίως ενόψει και της συζητούμενης προτάσεως αποφάσεως-πλασιού (COM 2004/328 τελικό) για «ορισμένα δικονομικά δικαιώματα στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση», ΠοινΧρον 2008, σελ. 97 επ.
- Πεπόνης Γ., Πολιτικώς ενάγων και δικαίωμα λήψεως αντιγράφων εκκρεμούς προκαταρκτικής δικογραφίας, μετά την ισχύ του Ν. 3346/2005, ΠοινΔικ 2006, σελ. 92 επ.
- Πεπόνης Γ., Δικαιούχοι λήψεως αντιγράφων κατά την προκαταρκτική εξέταση, ΠοινΧρον 2019, σελ. 750 επ.
- Σισιλιάνος Λ.-Α, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2019.
- Σταύρου Στ., Παρατηρήσεις στην υπόθεση Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1996), ΠοινΧρον. ΜΣΤ' 1996, σελ. 1532.

- Σταμάτη, Η προκαταρκτική εξέταση στην ποινική διαδικασία και οι αρχές της νομιμότητας και της σκοπιμότητας, ΠΟΙΝΙΚΑ (18), 1984, σελ 44 επ.
- Στίγγας Δ., Λειτουργική αρμοδιότητα του ανακριτή και του εισαγγελέα σε σχέση με την εκφορά της δίωξης και της κατηγορίας, ΠοινΔικ 2013, σελ. 543 επ.
- Συμεωνίδης Δ., ., Το δικαίωμα του υπόπτου να λάβει γνώση όλων των εγγράφων στην προκαταρκτική εξέταση. Συγχρόνως ορισμένες σκέψεις για τη νέα μορφή της προκαταρκτικής εξέτασης υπό το πρίσμα του Ν. 3160/2003., ΠοινΧρον 2005, σελ. 5 επ.,
- Συμεωνίδης Δ., Απαγόρευση αυτοενοχοποίησης και αποδεικτική αξιοποίηση μαρτυρικών καταθέσεων του μετέπειτα κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία (με αφορμή το βούλευμα ΑΠ 92/2004), ΠοινΔικ 2004, σελ. 453 επ.
- Τζαννετής Α., Η ταυτότητα της δικονομικής πράξης, 2010.
- Τζαννετής Αρ., Η προκαταρκτική εξέταση στο σχέδιο του νέου ΚΠΔ: Ουσιαστική αναβάθμιση του θεσμού ή νομοθετικός ελιγμός;, ΠοινΧρον 1995, σελ. 1070 επ.
- Τσάτσος Δ., Παπαδαμάκης Α., Χρυσόγονος Κ., Η νομιμότητα της κατ' οίκον έρευνας και της κατάσχεσης στα πλαίσια της προκαταρκτικής εξέτασης και οι συνέπειές τους στην ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2003, σελ. 813 επ.
- Τριανταφύλλου Ν., Αποδεικτικές απαγορεύσεις και αρχή της αναλογικότητας, ΠοινΧρ ΝΖ' 2007.
- Τσόλκα Όλ., Η αρχή «Nemo tenetur se ipsum prodere/accusare» στην ποινική δίκη, Ποινικά Χρονικά, Μελέτες 6, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2002.
- Τσιρίδης Π., Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΧρον 2004, σελ. 289 επ.
- Τσιρίδης Π., Η αναβαθμισμένη προκαταρκτική εξέταση και η συμβολή της στην επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας, ΤιμΤόμος Αρ. Καρρά, εκδ Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2010, σελ. 851 επ.
- Τριανταφύλλου Γ., Άρθρο 6 παρ. 3 εδ. α', Δικαίωμα του κατηγορουμένου να πληροφορηθεί λεπτομερώς τη φύση και τον λόγο της εναντίον του κατηγορίας σε σε Κοτσαλής Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο-Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014, σελ. 522 επ.
- Φράγκος Κ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Ν. 4620/2019 και Ν. 4637/2019)-Κατ' άρθρο Ερμηνεία & Νομολογία Αρείου Πάγου, Β' εκδ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2020.

- Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011.
- Χριστόπουλος Π., Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ζητεί την προσκόμιση αποδεικτικών μέσων από τις δικαστικές αρχές, ΠοινΧρον 2016, σελ. 721 επ.

Ξενόγλωσση

- Allegrezza Silvia, Valentina Covolo, Effective Defence rights in Criminal Proceedings- A European and Comparative Study on Judicial Remedies, Wolters Kluwer Italia, 2018.
- Brown Darryl K., Jenia I. Turner, Weisser Bettina, The Oxford Handbook of Criminal Process, Oxford University Press, 2019.
- Cape Ed/ Jacqueline Hodgson / Ties Prakken /Taru Spronken (eds), Suspects in Europe. Procedural rights at the investigative stage of the criminal process in the European Union, Oxford:Intersentia 2007.
- Cape Ed, Jacqueline Hodgson, The Right to Access to a lawyer at police stations-Making the European Union Directive work in practice, New Journal of European Criminal Law, Vol. 5, Issue 4, 2014, σελ. 450-479.
- Craig S. Lerner, Reasonable Suspicion and Mere Hunches, 59 Vand. Law Review (2006), σελ. 407-473.
- Denman D., The Charter of Fundamental Rights, EHRLR 2010, σελ. 349 επ.
- Edwards A, Advising a suspect in the Police Station-Guidelines for Solicitors, 5th edition, London Sweet & Maxwell, 2003.
- European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, 31 December 2019.
- Feldman D., Regulating Treatment of Suspects in Police Stations: Judicial Interpretation of Detention Provisions in the Police and Criminal Evidence Act 1984, (1990) Crim LR 452 επ.
- Giannouloupoulos D., Strasbourg Jurisprudence, Law Reform and Comparative Law: A Tale of the Right to Custodial Legal Assistance in Five Countries, Human Rights Law Rieview, 16/2016, σελ103-129.
- Grabenwarter Chr., European Convention on Human Rights-Commentary, C.H. Beck-Hart-Nomos, 2014.
- Goss R., Out of Many, one? Strasbourg's Ibrahim Decision on Article 6, 80 (6) The Modern Law Review, 2017, σελ. 1137-1163.

- Harris, O' Boyle & Warbrick, Law of the European Convention on Human Rights, fourth edition, Oxford University Press, 2018.
- Harper, Robert Berkley "Has the Replacement of "Probable Cause" With "Reasonable Suspicion" Resulted in the Creation of the Best of All Possible Worlds?," Akron Law Review(1989): Vol. 22 : Iss. 1 , Article 2.
- Jacobs, White and Ovey, The European Convention on Human Rights, Clare Ovey and Robin White, 5th ed., Oxford University Press, 2010.
- Jacqueline S. Hodgson, Safeguarding Suspect's rights in Europe: A comparative perspective, New Criminal Law Review, Vol. 14, Number 4, σελ. σελ. 611-665.
- Jackson J., Responses to Salduz: Procedural Tradition, Change and the Need for Effective Defence, The Modern Law Review (MLR) 2016, σ. 987-1018.
- Keller, H. Stone Sweet, A (2008). Assessing the Impact of the ECHR on National Legal Systems. Σε: Keller, H., A Europe of rights: the impact of the ECHR on national legal systems. Cary (N.C.), USA, 677-712.
- Leverick Fiona, The right to legal assistance during detention, Edinburgh Law Review (Edinburgh L. Rev.) 2011, σ. 358-380.
- Letsas G., "The truth in Autonomous Concepts: How to interpret the ECHR", European Journal of International Law (EJIL) 2004, 15 (2), σελ. 279-305.
- Mahoney Paul, Right To A Fair Trial In Criminal Matters Under Article 6 E.C.H.R., Judicial Studies Institute Journal (Εκτεταμένο κείμενο παρουσίασης στο Εθνικό Δικαστικό Συνέδριο που διοργανώθηκε από το Ινστιτούτο Δικαστικών Σπουδών στο Δουβλίνο στις 10 Νοεμβρίου 2001) 2004.
- M. van den Broek, M. Hazelhorst & W. de Zanger, Asset Freezing: Smart Sanction or Criminal Charge?, Merkourios - Criminal Justice and Human Rights 2010 - Vol. 27/72, σελ. 18-27.
- Mar Jimeno-Bulnes, Towards Common Standards on Rights of Suspected and Accused Persons in Criminal Proceedings in the EU?, CEPS 'LIBERTY AND SECURITY IN EUROPE', February 2010.
- McBride Jeremy, Human Rights and Criminal Procedure-The case law of the European Court of Human Rights, 2nd edition, Council of Europe, 2018.
- Peers S., Hervey T., Kenner J., Award (eds), The EU Charter of Fundamental Rights, a commentary, Hart Publishing, 2014, σελ. 1197 επ.
- Quattrocchio S., 'The Right to Information in EU Legislation', in S Ruggeri, Human Rights in European Criminal Law, Springer, 2015.

- P. Van Dijk, F. Van Hoof, Ar. Van Rijn, L. Zwaak, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 5th ed., intersentia Cambridge-Antwerp-Portland, 2019
- Puyenbroeck/Vermeulen, Towards Minimum Procedural Guarantees for the Defence in Criminal Proceedings in the EU, ICLQ 60, Cambridge Journals, 2011.
- Sprack J. A Practical Approach to Criminal Procedure, 14th edition, Oxford, 2012.
- Stavros St., The Guarantees for Accused Persons under Article 6 of the European Convention on Human Rights, Dordrecht-Βοστώνη-Λονδίνο 1993.
- Sanders A. –Young R., Criminal Justice (2nd Ed.), London, 2000.
- Soo Anneli, Potential Remedies for Violation of the Right to Counsel in Criminal Proceedings: Article 12 of the Directive 2013/48/EU(22 October2013) and its Output in National Legislation, EuCLR Vol. 6, 3/2016, σελ. 284-307.
- Trechsel Stefan, Human Rights in Criminal Proceedings, Oxford University Press, Oxford, 2005.

8. Νομολογία

ΕΔΔΑ

- ΕΔΔΑ, Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1975)
- ΕΔΔΑ, Engel κ.ά. κατά Ολλανδίας (1976) (Grand Chamber)
- ΕΔΔΑ, Deweer κατά Βελγίου (1980)
- ΕΔΔΑ, Adolf κατά Αυστρίας (1982)
- ΕΔΔΑ, Corigliano κατά Ιταλίας (1982)
- ΕΔΔΑ, Eckle κατά Γερμανίας (1982)
- ΕΔΔΑ, Brozicek κατά Ιταλίας (1989)
- ΕΔΔΑ, Kamasinski κατά Αυστρίας (1989) (Chamber).
- ΕΔΔΑ, Funke κατά Γαλλίας (1993)
- ΕΔΔΑ, Imbrioscia κατά Ελβετίας (1993)
- ΕΔΔΑ, John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1996) (Grand Chamber)
- ΕΔΔΑ, Tejedor Garcia κατά Ισπανίας (1997)
- ΕΔΔΑ, Serves κατά Γαλλίας (1997)
- ΕΔΔΑ, Escoubet κατά Βελγίου (1999) (Grand Chamber)
- ΕΔΔΑ, Pelissier and Sassi κατά Γαλλίας (1999) (Grand Chamber)
- ΕΔΔΑ, Matoccia κατά Ιταλίας (2000)
- Magee κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2000)

- Υankov και λοιποί κατά Βουλγαρίας (2004)
- ΕΔΔΑ, Casse κατά Λουξεμβούργου (2006)
- ΕΔΔΑ, O' Halloran and Francis κατά Η.Β. (2007)
- ΕΔΔΑ, Salduz κατά Τουρκίας (2008) (Grand Chamber)
- ΕΔΔΑ, Shabelnik κατά Ουκρανίας (2009)
- ΕΔΔΑ, Dayanan κατά Τουρκίας (2009)
- ΕΔΔΑ, Aleksandr Zaichenko κατά Ρωσίας (2010)
- ΕΔΔΑ, Nechiporuk and Yonkalo κατά Ουκρανίας (2011)
- ΕΔΔΑ, Ibrahim και Λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2016) (Grand Chamber)
- ΕΔΔΑ, Simeonovι κατά Βουλγαρίας (2017) (Grand Chamber)
- ΕΔΔΑ, Kaleja κατά Λετονίας (2018)
- ΕΔΔΑ, Beuze κατά Βελγίου (2018) (Grand Chamber)
- ΕΔΔΑ, Beghal κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2019)

Άρειος Πάγος

- ΟΛΑΠ 2/1999, ΠοινΧρον 1999, σελ. 811 επ.
- ΟΛΑΠ 9/2001, ΠοινΧρον (ΝΑ/2001)
- ΟΛΑΠ 1/2004 (σε Συμβούλιο), ΠοινΧρον ΝΕ', σελ. 113 επ.
- ΑΠ 1604/95, ΠοινΧρον ΜΣΤ
- ΑΠ 1328/2003, ΠοινΔικ 2003, σελ. 380 επ.
- ΑΠ 1374/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ,
- ΑΠ 1131/2009 ΠοινΔικ 2010, σελ. 822,
- ΑΠ 984/2011 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΣυμβΑΠ 827/2011 ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1575/2012, ΠοινΧρον 2013, σελ. 518 επ.
- ΓνωμΕισΑΠ (Ν. Μαύρου) ΑΠ 4/2007 ΠοινΔικ 2007, σελ. 849
- ΕγκΕισΑΠ (Σανιδά) 1/2009, ΠοινΔικ 2010, σελ. 438 επ.
- ΣυμβΑΠ 1260/2000, ΠοινΧρον. 2001, σελ. 441

Δικαστήρια ουσίας

- ΠλημΕδεσ 121/ 1978, ΠοινΧρον 1979, σελ. 81
- ΠλημΣυρ 2/1978, ΠοινΧρον 1978, σελ. 263

- ΣυμβΠλημΧαλκίδ 203/2007, ΠοινΔικ 2007, σελ. 841
- ΣυμβΠλημΑθ 2941/2012, ΠοινΧρον 2012, σελ. 689
- ΣυμβΠλημΑθ 2846/2014 ΝΟΜΟΣ,
- ΣυμβΠλημΝαυπλ 110/2016 ΠοινΔικ 2017 σελ. 70,
- ΣυμβΠλημΑθ 116/2016 Αρμ 2016, σελ. 268
- ΣυμβΠλημΑΘ 1668/2019, ΠοινΧρον 2020, σελ. 142 επ.